

Rapport
2020:2

Fra 16 til 30

Om utdanning, jobb og inntekt for 9341 unge fra Østlandet,
14 år etter at de gikk ut av tiende klasse i 2002

Eifred Markussen, Stephan Daus og Elisabeth Hovdhaugen

NIFU

Rapport
2020:2

Fra 16 til 30

Om utdanning, jobb og inntekt for 9341 unge fra Østlandet,
14 år etter at de gikk ut av tiende klasse i 2002

Eifred Markussen, Stephan Daus og Elisabeth Hovdhaugen

Rapport 2020:2

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)
Adresse Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.

Prosjektnr. 20941

Oppdragsgiver Fylkeskommunene Østfold, Akershus, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark

Foto Adobe Stock

ISBN 978-82-327 0450-7 (trykk)
ISBN 978-82-327 0449-1 (online)
ISSN 1892-2597 (online)

Copyright NIFU: CC BY 4.0

www.nifu.no

Forord

I perioden 2002-2007 fulgte NIFU nesten 10 000 ungdommer på Østlandet ut av grunnskolen inn i, gjennom og ut av videregående. Resultatene fra prosjektet er formidlet i fire delrapporter og sluttrapporten *Bortvalg og kompetanse* i 2008.

I 2011, ni år etter at ungdommene begynte i videregående, undersøkte vi hvordan det hadde gått med dem i skole og arbeidsliv frem til de var 25 år gamle. Resultatene ble formidlet i rapporten *Utdanning lønner seg* i 2014.

Vi har nå undersøkt kompetanseoppnåelse fra videregående og høyere utdanning, posisjon i arbeidslivet samt inntekt for de samme personene ved 30 års alder. Vi har analysert de opprinnelige register- og spørreskjemadata samlet inn i 2002-2007, samt nye registerdata utlånt av SSB, om respondentenes utdannings- og arbeidslivserfaring i perioden 2002-2016, samt deres inntekt i 2016.

Studien er finansiert av Østfold, Akershus, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark fylkeskommuner. NIFU og prosjektleder takker for finansieringen som har muliggjort arbeidet. Prosjektleder takker også kontaktpersoner i alle fylkene som siden 2002 har støttet prosjektet og gjort det mulig å realisere. Ingen nevnt, ingen glemt.

Prosjektleder takker kollegaene Jens B. Grøgaard, Cay Gjerustad, Roger André Federici og Vibeke Opheim for gode og nyttige råd og kommentarer i arbeidet med kvalitetssikring av rapporten.

Rapporten er skrevet av prosjektleder Eifred Markussen og prosjektmedarbeiderne Stephan Daus og Elisabeth Hovdhaugen. Hovdhaugen har skrevet kap 2.1.2 - 2.1.4. Daus har gjennomført alle regresjonsanalysene og skrevet alle vedlegg. Daus og Markussen har sammen skrevet sammendraget, kap 3.2, 3.4, 4., 5.2 og 6. Markussen har skrevet resten av rapporten.

Oslo, juni 2020

Vibeke Opheim
direktør

Roger André Federici
forskningsleder

Innhold

Sammendrag	11
1 14 år etter	18
1.1 Tidligere faser i prosjektet.....	18
1.2 Kompetanse, arbeid og inntekt som 30 åringer.....	19
1.3 Rapportens innhold	20
2 Tidligere forskning, data og metode	21
2.1 Tidligere forskning.....	21
2.1.1 Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring.....	21
2.1.2 Kompetanseoppnåelse fra høyere utdanning.....	24
2.1.3 Overgang fra utdanning til arbeidsliv	25
2.1.4 Betydningen av utdanning for arbeid og inntekt	28
2.2 Data og metode	30
2.2.1 Utvalg	30
2.2.2 Data	30
2.2.3 Variabler	31
2.2.4 Analyser	34
3 Kompetanseoppnåelse	36
3.1 Oppnådd kompetanse fra videregående opplæring som 30- åringer – 14 år etter oppstart.....	36
3.1.1 Litt over sju av ti hadde fullført og bestått etter fem år	36
3.1.2 Nesten åtte av ti hadde fullført og bestått etter 14 år	37
3.1.3 Det meste av oppnådd studie- eller yrkeskompetanse var hentet ut etter sju år.....	39
3.1.4 Fylkesvis variasjon i kompetanseoppnåelse.....	41
3.1.5 Mange fullførte på studieforberedende – mange sluttet på yrkesfag.....	43
3.1.6 Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 og fem år for ulike grupper i utvalget.....	46

3.1.7	Større andel jenter fullførte – større andel gutter sluttet.....	47
3.1.8	Jo høyere utdanning hos foreldrene – jo høyere andeler fullførte	48
3.1.9	Etterkommere oppnådde studiekompetanse i stor grad.....	49
3.1.10	Ingen variasjon i kompetanseoppnåelse etter fødselsmåned	50
3.1.11	De som bodde med mor og far fullførte i større grad.....	51
3.1.12	Større andeler fullførte når foreldrene var i arbeid.....	52
3.1.13	De med innfridd førsteønske til Vg1 oppnådde studiekompetanse i større grad og sluttet i mindre grad	53
3.1.14	Tydelig sammenheng mellom lave karakterer fra tiende klasse og det å slutte i videregående opplæring.....	54
3.1.15	Sammenheng mellom høyt fravær i tiende klasse og det å slutte i videregående opplæring	55
3.1.16	Oppsummert: De som lå dårligst an etter fem år, tjener mest på å få ta tida til hjelp.....	56
3.2	Forhold som kan forklare kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter fem og 14 år	56
3.2.1	Kunnskapsgrunnlag betyr svært mye	58
3.2.2	Jenter har høyere sannsynlighet for å fullføre enn gutter	60
3.2.3	Jo høyere utdanning hos foreldrene jo større sjanse for å fullføre.....	61
3.2.4	Å bo med begge foreldre øker sjansen for å fullføre.....	61
3.2.5	Ikke-vestlige etterkommere fullfører på linje med majoritetsungdom	61
3.2.6	Foreldre i jobb øker sjansen for å fullføre	62
3.2.7	En fordel å være født tidlig på året.....	62
3.2.8	Skoleengasjement har betydning for fullføring	62
3.2.9	Utdanningens kontekst har betydning for fullføring.....	63
3.2.10	Oppsummert: Svært stabilt påvirkningsbilde: Foreldrenes utdanning, elevenes bosituasjon og elevenes kunnskapsgrunnlag.....	65
3.3	Oppnådd kompetanse fra all utdanning 14 år etter oppstart i videregående opplæring.....	65
3.3.1	Kompetanse fra videregående opplæring ved 30 års alder og kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder	67
3.3.2	Fylkesvis variasjon i kompetanse fra all utdanning etter 14 år	68
3.3.3	Stor variasjon i kompetanseoppnåelse fra all utdanning etter 14 år etter utdanningsprogram.....	70
3.3.4	Høyest oppnådde kompetanse 14 år etter påbegynt videregående opplæring for ulike grupper i utvalget	72
3.3.5	Jentene hadde større grad av høyere utdanning og lavere andel som ikke hadde fullført videregående opplæring.....	72
3.3.6	Høy utdanning hos foreldrene, høy utdanning hos barna.....	73

3.3.7	Ikke-vestlige innvandrere oppnådde lavest utdanningsnivå.....	74
3.3.8	Ingen variasjon i kompetanse etter fødselsmåned.....	76
3.3.9	Flere oppnådde høyere utdanning blant de som bodde med både mor og far som 16 åringer.....	76
3.3.10	Flere tok høyere utdanning når foreldrene var i jobb da eleven var 16 år	78
3.3.11	Flere oppnådde høyere utdanning blant de som kom inn på førsteønske i Vg1.....	78
3.3.12	Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder økte med karaktersnitt fra tiende klasse	79
3.3.13	Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder avtok med økende fravær fra tiende klasse.....	79
3.4	Hvilke forhold forklarer høyest oppnådde kompetansenivå ved 30 års alder?.....	80
3.4.1	Kunnskapsgrunnlaget ut av grunnskolen betyr mye for kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder	82
3.4.2	Jo høyere utdanning hos foreldrene jo høyere utdanning hos barna.....	82
3.4.3	Å bo med begge foreldre bidrar til å oppnå høyere utdanning.....	82
3.4.4	Jenter oppnådde litt høyere kompetanse enn guttene	83
3.4.5	Ikke-vestlige etterkommere oppnår høy kompetanse	83
3.4.6	Ulik kompetanse for elever fra studieforbereidende, påbygg og yrkesfag.....	84
3.4.7	Oppsummert: Det som betyr mest: Foreldres utdanning og kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen.....	84
4	Posisjon i arbeidslivet som 30-åringer	85
4.1	Posisjon i arbeidslivet – innenfor eller utenfor.....	85
4.1.1	Posisjon i arbeidslivet som 30-åringer etter kompetanseoppnåelse fra all utdanning som 30-åring.....	86
4.1.2	En av tre som sluttet i videregående var utenfor arbeidslivet.....	90
4.1.3	Liten fylkesvis variasjon i posisjon i arbeidslivet som 30-åringer	92
4.1.4	Betydelig variasjon i posisjon i arbeidslivet som 30-åringer etter hvilket utdanningsprogram man gikk på i videregående.....	92
4.1.5	Guttene i heltidsarbeid - jentene i deltidsarbeid.....	94
4.1.6	Andel i heltidsarbeid økte med foreldrenes utdanning.....	94
4.1.7	Flest i heltidsarbeid i majoritetsgruppen	95
4.1.8	Større andel i heltidsarbeid og færre utenfor når de unge bodde med begge foreldre som 16-åring.....	96
4.1.9	Større andeler i heltidsarbeid når mor og far var i jobb da ungdommene var 16 år	98

4.1.10	Heltidsarbeidende hadde bedre karakterer i tiende enn andre	98
4.1.11	Heltidsarbeidende hadde lavere fravær i tiende klasse enn andre.....	99
4.2	Hvilke forhold kan forklare posisjon utenfor eller innenfor arbeidslivet som 30-åring?	99
4.2.1	Om analysene.....	99
4.2.2	Forklaringskraft og sannsynligheter	100
4.2.3	Yrkesfagorienterte gutter har større sjanse enn jenter for å være innenfor arbeidslivet – ingen forskjell blant de studieorienterte.....	102
4.2.4	Foreldrenes utdanning har betydning for barnas posisjon i arbeidslivet.....	104
4.2.5	De unges bosituasjon som 16-åring betyr litt for posisjon i arbeidslivet som 30-åring	104
4.2.6	At mor og far var i jobb da elevene var 16 år betyr litt for posisjon i arbeidslivet som 30-åring.....	105
4.2.7	Unge med innvandrerbakgrunn blant de studieorienterte har lavere jobbsjanser enn majoritetsungdommen – ingen forskjell blant de yrkesfagorienterte	106
4.2.8	Kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse har betydning for jobbsjansene – men direkte betydning svekkes over tid.....	107
4.2.9	Hedmarks- og Akershusungdom hadde litt større jobbsjanser	108
4.2.10	Tidligere sluttere med lavere jobbsjanser – tidligere strykere med høyere	109
4.2.11	Egen kompetanse har betydning for jobbsjansene – mest for de studieorienterte, mindre for de yrkesfagorienterte	110
4.2.12	Arbeidslivserfaring har stor betydning for å være innenfor.....	112
4.2.13	Oppsummert: Arbeidslivserfaring betyr mest for å være i jobb som 30-åring.....	114
5	Inntekt som 30-åringer	115
5.1	Pensjonsgivende inntekt.....	115
5.1.1	Avsluttede utdanninger best betalt.....	115
5.1.2	Heltidsarbeidende tjente over dobbelt så godt som de som var utenfor arbeidslivet	116
5.1.3	Fullført videregående opplæring betalte seg i kroner og øre.....	117
5.1.4	Stor variasjon i inntekt etter hvilket utdanningsprogram man har gått på	117
5.1.5	Liten fylkesvis variasjon i inntekt.....	118
5.1.6	Vesentlig høyere inntekt blant guttene enn jentene.....	119
5.1.7	Jo høyere utdanning hos foreldrene, jo høyere inntekt.....	119
5.1.8	Høyest inntekt når mor og far jobbet da elevene var 16	120
5.1.9	Ikke-vestlige etterkommere tjente best.....	120

5.1.10	De som bodde sammen med mor og far som 16-åring tjente bedre enn de som ikke gjorde det.....	121
5.1.11	De som kom inn på førsteønske da de begynte i videregående tjente bedre enn om de ikke gjorde det.....	121
5.1.12	Variasjon i inntekt mellom ulike yrkesgrupper	122
5.1.13	Jo bedre karakterer i tiende klasse, jo høyere inntekt som 30-åring.....	122
5.1.14	Jo lavere fravær i tiende klasse, jo høyere inntekt som 30-åring.....	123
5.2	Hva kan forklare variasjon i inntekt som 30-åring?.....	123
5.2.1	Om analysene.....	123
5.2.2	Forklaringskraft og sannsynligheter	123
5.2.3	Å være gutt hadde stor betydning for lønna	124
5.2.4	Foreldrenes utdanning betød svært lite for inntekt	126
5.2.5	Vestlige innvandrere og etterkommere tjener dårligst.....	126
5.2.6	Kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen har betydning for lønna som 30-åring.....	128
5.2.7	Slutting og stryk påvirker inntekten negativt.....	129
5.2.8	Mastergrad og fagskole betyr mye for lønna	129
5.2.9	Arbeidserfaring betyr mest for lønna til de yrkesfagorienterte	131
5.2.10	Store forskjeller i inntekt mellom ulike yrkesgrupper	132
5.2.11	Forhold med liten betydning for inntekten	134
5.2.12	Oppsummert: Oppnådd kompetanse, arbeidslivserfaring, å være innenfor, yrkestilhørighet og kjønn betyr mest for inntekten.....	134
6	Oppsummering: Ut av tiende, gjennom videregående og høyere utdanning og ut i jobb	135
6.1.1	Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring.....	136
6.1.2	Kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.....	136
6.1.3	Posisjon i arbeidslivet som 30-åring	137
6.1.4	Inntekt som 30-åring.....	138
6.1.5	Den sterke betydningen av foreldrenes utdanning.....	139
	Referanser.....	141
	Vedlegg.....	146
	Vedlegg 1. Om regresjonsanalyser	146
	Vedlegg 2. Frekvenstabeller for observerte variabler som inngår i faktorvariablene for skolemotivasjon.....	148
	Vedlegg 3. Yrkesgrupper	151
	Vedlegg 4. Estimer for regresjonsanalysene.....	152

Sammendrag

Vi har fulgt nesten 10 000 personer på Østlandet fra de gikk ut av tiende klasse som 16-åringene våren 2002, gjennom videregående og annen utdanning og over i arbeidslivet til de var 30 år gamle i 2016. Vi har studert kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og høyere utdanning, samt posisjon i arbeidslivet og inntekt ved 30 års alder. De mest sentrale funnene i studien er:

- Som 30-åringene hadde 80 prosent fullført videregående, 56 prosent med studiekompetanse, 19 prosent med yrkeskompetanse og 5 prosent med både studie- og yrkeskompetanse
- Som 30-åringene hadde halvparten bachelor- eller mastergrad og 20 prosent hadde yrkeskompetanse eller fagskole
- Det som hadde mest å si for hvordan det gikk i videregående og høyere utdanning var foreldrenes utdanning og kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen
- Som 30-åringene var litt over hver tiende utenfor arbeidslivet
- Forhold oppstått nærmere 30-års alder i tid hadde større direkte betydning enn eldre forhold både for jobbsjanser og lønn, slik at arbeidslivserfaring og kompetanse som 30-åring har stor direkte betydning, mens forhold som f.eks. foreldres utdanning og karakterer fra grunnskole virker indirekte, bl.a. gjennom oppnådd kompetanse
- Jentene gjorde det i gjennomsnitt bedre enn guttene i grunnskolen, videregående og høyere utdanning, men som 30-åringene hadde guttene i gjennomsnitt større sannsynlighet enn jentene for å være i jobb og de tjente i gjennomsnitt bedre enn jentene, alt annet likt.

I det følgende oppsummerer vi funnene i kronologisk orden: først kompetanseoppnåelse fra videregående og fra all utdanning, deretter posisjon i arbeidslivet og inntekt som 30-åring.

Åtte av ti hadde bestått videregående som 30-åringene

Som 30-åringene - 14 år etter oppstart, hadde åtte av ti fullført videregående: 56 prosent med studiekompetanse, 19 prosent med yrkeskompetanse og fem prosent med dobbelkompetanse. Dette er åtte prosent flere enn etter fem år, og av disse

var fem prosentpoeng tidligere «sluttere» og tre prosentpoeng tidligere «strykere»¹.

Halvparten hadde bachelor eller master da de var 30

Da de var 30 år hadde 19 prosent mastergrad og 30 prosent bachelorgrad. 10 prosent hadde studiepoeng uten grad. 17 prosent hadde yrkeskompetanse og tre prosent fagskole (selv om halvparten begynte på yrkesfag i 2002). Fire prosent hadde studiekompetanse, men hadde ikke begynt i høyere utdanning. 12 prosent hadde bestått noe, men ikke fullført videregående, og fem prosent hadde ikke bestått noe.

Kunnskapsgrunnlag ved oppstart av videregående hadde størst direkte betydning for kompetanseoppnåelse

Det som hadde sterkest direkte betydning for å fullføre videregående eller ikke, alt annet likt, både etter fem og 14 år, var de unges kunnskapsgrunnlag, målt med gjennomsnittskarakterene fra tiende klasse. Når snittkarakteren økte fra 2 til 3, økte sannsynligheten for å bestå fra 37 til 63 prosent, og når snittkarakteren økte til 4 økte sannsynligheten for å bestå til 84 prosent. To prosent hadde et snitt under 2, og 12 prosent hadde snitt mellom 2 og 3. Kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen var også et av de forholdene som hadde sterkest betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.

Ikke-vestlige etterkommere oppnådde kompetanse på høyde med majoritetsungdommen

Ikke-vestlige innvandrere og vestlige innvandrere og etterkommere hadde lavere sannsynlighet enn majoritetsbefolkningen for å ha fullført videregående etter både fem og 14 år. Ikke-vestlige etterkommere, derimot, hadde like stor sannsynlighet for å ha fullført som majoritetsungdommen.

Ikke-vestlige etterkommere oppnådde ikke litt høyere kompetanse fra all utdanning, enn majoritetsungdommen, alt annet likt. Ikke-vestlige innvandrere oppnådde et litt lavere utdanningsnivå, mens kompetanseoppnåelse for vestlige innvandrere og etterkommere ikke skilte seg fra den for majoritetsbefolkningen.

Å bo med begge foreldre: høyere kompetanseoppnåelse

¹ Med «stryker» mener vi unge som har gjennomført hele videregående opplæring, men som har stryk i minst et fag eller til fagprøven, og derfor ikke har fullført og bestått hele videregående opplæring. Med «slutter» mener vi unge som har avbrutt og ikke gjennomført hele videregående-løpet

De som bodde med begge foreldrene da de var 16 år hadde større sannsynlighet for å fullføre og bestå videregående, både etter fem og 14 år. Dette var et av de forholdene som hadde sterkest direkte betydning for kompetanseoppnåelse. Å bo med begge foreldre som 16-åring hadde også positiv betydning for kompetanse fra all utdanning som 30-åring.

Skoleengasjement hadde betydning for kompetanseoppnåelse

Skoleengasjement, målt med fravær fra tiende klasse, hadde betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående både etter fem og 14 år. Med økende fravær ble sannsynligheten for å fullføre redusert. Skoleengasjement hadde ikke direkte betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder, alt annet likt, men virket indirekte bl.a. ved å ha hatt betydning for hvem som fullførte, strøk eller sluttet i videregående opplæring.

Svært lav fullføring fra noen yrkesfaglige utdanningsprogrammer

Det var lavere sannsynlighet for å fullføre på yrkesfag enn på studieforbereende, alt annet likt. På de yrkesfaglige utdanningsprogrammene var det svært store andeler – 30 – 50 prosent – som ikke hadde fullført videregående når de var 30 år gamle. Til sammenligning gjaldt dette 10 prosent på de studieforbereende utdanningsprogrammene. En del av forklaringen på dette er at mange ikke får læreplass, og at fylkeskommunene ikke i tilstrekkelig grad sikrer en alternativ vei frem til fullført fagbrev for disse. Det er innebygget et strukturelt hinder midt i yrkesfagutdanningen, noe som fører til at en andel av årskullene i realiteten blir fratatt retten til tre års videregående opplæring.

Sosial bakgrunn hadde størst samlet betydning for kompetanseoppnåelse

Sosial bakgrunn, målt med foreldrenes utdanning, hadde stor betydning for å fullføre videregående, og for oppnådd kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder. Foreldrenes utdanning hadde både direkte og indirekte påvirkning på resultatene av utdanning, bl.a. ved å ha betydning for tiendeklassekarakterene, som igjen påvirket kompetanseoppnåelsen. Når vi tar hensyn til både direkte og indirekte påvirkninger er det sosial bakgrunn som har sterkest betydning for kompetanseoppnåelse både fra videregående opplæring og høyere utdanning.

Litt over hver tiende uten jobb som 30-åring

Ved 30 års alder var 86 prosent av utvalget vårt innenfor arbeidslivet, og knapt 12 prosent var utenfor. Et par prosent hadde ukjent status.

Blant de som hadde grunnskole som høyeste utdanning var om lag 60 prosent innenfor arbeidslivet, og blant de som hadde bestått noe, men ikke fullført videregående gjaldt dette like under 70 prosent. Blant de som hadde kun studiekompetanse og de som hadde yrkeskompetanse fra skole var 80 prosent innenfor. Når man hadde fagbrev, fagskole, bachelor eller master, hadde 90 prosent jobb.

For det første: Jo høyere utdanning som 30-åring jo høyere sannsynlighet for å være i jobb. For det andre: Når man har tatt en avsluttet yrkesfagutdanning eller en avsluttet høyere utdanning, hadde ni av ti jobb. Eneste unntaket fra dette var de som hadde yrkesfag i skole, hovedsakelig jentedominerte yrkesutdanninger som leder over i kvinnedominerte yrker med stort innslag av midlertidige deltidsstillinger i offentlig sektor; her var altså bare 80 prosent i jobb.

Tidligere arbeidslivserfaring med størst direkte betydning for å være i jobb som 30-åring

Tidligere arbeidslivserfaring, var det som hadde størst direkte betydning for å være innenfor arbeidslivet som 30-åring, alt annet likt. Jo flere års erfaring med hel- eller deltidsarbeid frem til man var 30 år, jo større sannsynlighet for å være innenfor, og jo flere år som mottaker av offentlig støtte, jo større sannsynlighet for å være utenfor arbeidslivet.

Utdanning hadde betydning for å være i jobb for de studieorienterte, men ikke for de yrkesfagorienterte

For de studieorienterte hadde det positiv betydning på sjansen for å være innenfor arbeidslivet at de hadde oppnådd bachelor- eller mastergrad. For de yrkesfagorienterte hadde oppnådd utdanningsnivå ikke betydning, dvs. at sjansen for å være innfor arbeidslivet var den samme for de som hadde fagbrev eller fagskole som for de som hadde lavere kompetanse enn dette.

Guttene blant de yrkesfagorienterte hadde større sannsynlighet for å være i jobb enn jentene

Blant de yrkesfagorienterte hadde gutter større sannsynlighet enn jenter for å være i jobb. Det er interessant, tatt i betraktning guttenes svakere posisjon innenfor videregående og høyere utdanning. En del av forklaringen er den sterkt kjønnssegregerte yrkesutdanningen som leder over i et like sterkt kjønnssegregert arbeidsliv hvor kvinnedominerte arbeidsplasser (særlig i helsesektoren) har store innslag av midlertidige deltidsjobber, mens de mannsdominerte arbeidsplassene

er preget av faste heltidsstillinger. For de studieorienterte fant vi ikke slike kjønnsforskjeller.

Forhold nærmere i tid har størst direkte betydning for jobbsjansene

Arbeidslivserfaring hadde altså størst direkte betydning for om man var i jobb eller ikke både for de studie- og arbeidslivsorienterte, og egen utdanning hadde direkte betydning for de studieorienterte. Det betyr at forhold nærmere 30-års målepunktet i tid hadde størst direkte betydning, og at flere forhold som ligger lenger tilbake i tid nå har indirekte betydning. Bl.a. fant vi at kunnskapsgrunnlaget, målt med karakterer fra tiende klasse (som hadde så mye å si for kompetanseoppnåelse fra videregående og all utdanning), eller det å ha vært tidligere slutter, ikke lenger hadde direkte betydning for å være innenfor eller utenfor arbeidslivet, men virker indirekte bl.a. gjennom oppnådd kompetanse fra videregående og all utdanning.

Det kan se ut som at når man klarer å passere nye hindre, som det å få seg erfaring med hel- eller deltidsarbeid eller å oppnå en bachelor- eller mastergrad, så har ikke det som har skjedd tidligere, f.eks. foreldrenes utdanning og de karakterene man fikk i tiende klasse, den samme direkte betydningen. Når man har passert det siste hinderet, er man i mål, selv om man kanskje strevde med det første. Men den indirekte betydningen er likevel der, for det er ikke tilfeldig hvem som faktisk kommer over det siste hinderet, det er de med de beste karakterene fra tiende klasse og foreldre med høyest utdanning.

Guttene tjente vesentlig bedre enn jentene

Guttene tjente vesentlig bedre enn jentene som 30-åring. Vi har ikke hatt data for å gjøre fullgode analyser av hvorfor det var slik. Våre data viser imidlertid at guttene hadde mer heltidserfaring, mindre deltidserfaring og mindre erfaring med å motta offentlig støtte enn jentene, og dette kan være en del av forklaringen. En annen del av forklaringen kan være at de yrkesfagorienterte jentene tar yrkesutdanning og fagbrev rettet inn mot segmenter i arbeidslivet dominert av midlertidige, lavt betalte deltidsstillinger i offentlig sektor, mens guttene tar fagbrev og yrkesutdanning rettet inn mot segmenter i arbeidslivet dominert av faste, godt betalte heltidsstillinger i privat sektor. Også innen deler av arbeidsmarkedet hvor det kreves høyere utdanning gjør noe lignende seg gjeldende ved at det fins yrker og sektorer med overvekt av kvinner.

Utdanning betaler seg – for noen

Sammenlignet med yrkesfagorienterte med kun grunnskole som høyeste utdanning hadde yrkesfagorientert med fagskole synlig høyere inntekt, alt annet likt. Hadde de derimot yrkeskompetanse/fagbrev skilte de seg ikke lønnsmessig fra de med kun grunnskole når vi justerte for andre forhold, inklusiv yrkeskategori.

Sammenlignet med studieorienterte med kun studiekompetanse hadde studieorienterte med mastergrad som høyeste formelle utdanning synlig høyere inntekt, alt annet likt. Hadde de derimot bachelorgrad skilte de seg ikke lønnsmessig fra de med kun studiekompetanse, igjen etter å ha justert for andre forhold.

Uten å justere for noe fant vi at personer med høyere utdanninger stort sett hadde høyere lønn. Når vi justerte for andre forhold fant vi altså ingen tydelig forskjell mellom de med studiekompetanse og de med bachelor, og mellom de med kun grunnskole og de med fagbrev. Dette tyder på at lønnsforskjellen mellom f.eks. de med kun studiekompetanse og de med bachelor kan uttrykkes med andre forhold vi inkluderte i analysen, som sosial bakgrunn, kjønn, karaktersnitt, arbeidslivposisjon og yrkeskategori. Det at vi derimot kan observere lønnsforskjeller mellom de med studiekompetanse og de med mastergrad på tross av å ha justert for alle disse forholdene, og på tross av den relativt flate lønnsstrukturen i Norge er interessant. Det tyder på at det ikke (bare) er barn med høy sosial bakgrunn og med gode karakterer som stikker av med lønnsporten, men at andre som jobber for å oppnå en mastergrad får en fordel utover de fordelene som oppvekstsvilkårene har tilrettelagt. Det samme gjelder de som jobber for å oppnå fagskoleutdanning.

Tidligere sluttet og strøkere tjente litt mindre

De som hadde sluttet eller strøket før 2007, tjente sammenlignet med de som hadde fullført og bestått før 2007, litt mindre. Å være tidligere sluttet hadde mest å si for de yrkesfagorienterte, mens å være tidligere strøker hadde mest å si for de studieorienterte.

Arbeidslivserfaring og yrkesgruppe hadde stor betydning for inntekten

Arbeidslivserfaring hadde stor direkte, positiv betydning for inntekt som 30-åring, både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte. For begge grupper økte inntekten jo flere års erfaring de hadde med hel- eller deltidsarbeid.

Det hadde også stor direkte betydning hvilken yrkesgruppe man tilhørte. Inntekten økte når personene hadde jobber som krevde høyere utdanning, og sank når de hadde jobber innen salg og service eller arbeideryrker, eller var utenfor

arbeidslivet. Sammenligningsgruppen var kontoransatte, og dette gjaldt både de yrkesfagorienterte og de studieorienterte.

Forhold nærmere i tid hadde størst direkte betydning for inntektene

Som for posisjon i arbeidslivet, var det slik at forhold som ligger 30-års målepunktet nærmere i tid hadde større direkte betydning for inntekten enn forhold som ligger lenger tilbake i tid: Arbeidslivserfaring, yrkesgruppetilhørighet og oppnådd kompetanse hadde direkte betydning, mens bakgrunnsforhold som foreldres utdanning, bosituasjon mm. samt kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen, ikke lenger hadde direkte betydning. Det betyr imidlertid ikke at disse forholdene ikke har betydning, men at de virker indirekte, bl.a. ved at de har påvirket oppnådd kompetanse og yrkesgruppetilhørighet som igjen har påvirket inntekten.

1 14 år etter

Denne rapporten presenterer analyser av kompetanseoppnåelse, posisjon i arbeidslivet og inntekt for nesten 10 000 30-åringere i 2016, 14 år etter at de i 2002 forlot grunnskolen på Østlandet.

1.1 Tidligere faser i prosjektet

Arbeidet med prosjektet *Bortvalg og kompetanse* startet for 18 år siden. Den første datainnsamlingen ble gjort blant et 50-prosent-utvalg av elevene i tiende klasse i fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark i mars 2002. Siden fulgte vi elevene inn i, gjennom og ut av videregående opplæring frem til september 2007. Elevene og lærlingene ble fulgt gjennom årlige spørreskjemaer og halvårige uthentinger av registerdata om deres vei gjennom videregående, samt karakterene deres ved slutten av hvert skoleår. Data vi analyserte var altså survey- og registerdata koplet på individnivå.

I september 2007, fem år etter at de startet, kartla vi oppnådd kompetanse fra videregående opplæring. Hovedkonklusjonen var at kompetanseoppnåelse i hovedsak kunne forklares av de unges sosiale bakgrunn, deres kunnskapsgrunnlag ved starten av videregående, deres skoleengasjement, samt utdanningens kontekst (figur 2.1). Det som hadde sterkest direkte påvirkning på kompetanseoppnåelsen var kunnskapsgrunnlaget. Dette var igjen påvirket av sosial bakgrunn, slik at når alle påvirkninger ble tatt hensyn til, konkluderte vi at sosial bakgrunn la sterke føringer for hvordan det gikk i videregående.

Prosjektet ble rapportert i fire delrapporter og sluttrapporten *Bortvalg og kompetanse* (Markussen, Frøseth, Lødding & Sandberg 2008), samt i artikkelen 'Reaching for the Unreachable: Identifying Factors Predicting Early School Leaving and Non-completion in Norwegian Upper Secondary Education.' i tidsskriftet *Scandinavian Journal of Educational Research* (Markussen, Frøseth & Sandberg 2011).

I 2011, kartla vi på nytt oppnådd kompetanse fra videregående opplæring, denne gangen ni år etter oppstart. I tillegg kartla og analyserte vi posisjon i arbeidsliv og utdanning på samme tid. Da var respondentene 25 år gamle.

Den ene hovedkonklusjonen var da at når man får ta tida til hjelp er det noen tidligere «strykere» og «sluttere»² som klarer å oppnå studie- eller yrkeskompetanse. Den andre hovedkonklusjonen var at utdanning lønner seg. Studien viste at hvert nivå med tilegnet kompetanse bedret de unges muligheter i arbeidsmarkedet. Når vi undersøkte de som hadde videregående eller lavere som sin høyeste kompetanse, fant vi at det var best å ha fagbrev, men også at det var bedre å ha fullført Vg1 enn bare grunnskolen, bedre med fullført Vg2 enn Vg1 osv. Vi konkluderte at hvert trinn teller.

Resultatene fra disse analysene ble rapportert i rapporten *Utdanning lønner seg* (Markussen 2014), samt i artikkelen 'Education pays off! On transition to work for 25 year olds in Norway with upper secondary education or lower as their highest educational level' i tidsskriftet *Educational Research for Policy and Practice* (Markussen 2016).

1.2 Kompetanse, arbeid og inntekt som 30 åringer

Vi har nå – ved hjelp av registerdata fra SSB – fulgt utvalget i ytterligere fem år, frem til 14 år etter oppstart i videregående opplæring da respondentene var 30 år gamle. Registerdata som er koplet på den opprinnelige datafila på individnivå og som vi har analysert for denne studien, er informasjon om respondentenes utdanningshistorikk 2002-2016, høyest fullførte utdanning og pågående utdanning per oktober 2016, arbeidsmarkedshistorikk 2002-2016, arbeidsmarkedstatus og yrke november 2016, samt pensjonsgivende inntekt inntektsåret 2016.

Vi har undersøkt og analysert respondentenes utdanning, posisjon i arbeidsmarkedet og inntekt frem til november 2016. Det er tidligere gjort studier av overgang fra videregående opplæring til arbeid og høyere utdanning både i Norge og internasjonalt, både nasjonale og komparative studier. Det som skiller den foreliggende studien fra de fleste andre er at våre data også inneholder elevenes stemmer samlet inn gjennom spørreundersøkelser. Vi har derfor analysert et datasett som består av elevenes stemmer (surveydata), registerdata samlet inn mens eleven gikk i tiende klasse og videregående opplæring, samt registerdata fra SSB om respondentenes utdanning, arbeid og inntekt i perioden 2002 – 2016.

At data inneholder elevenes egne vurderinger av en rekke forhold fra tiden i ungdomsskolen og i videregående, gjør at vi kan inkludere variabler som vanligvis ikke inngår i tilsvarende analyser. Dette gir oss mulighet til også å undersøke om forhold knyttet til tiden som elev, slik eleven selv vurderte det den gangen, har betydning for utdanning, arbeid og inntekt etter videregående. Har f.eks.

² Med «stryker» mener vi unge som har gjennomført hele videregående opplæring, men som har strykt i minst et fag eller til fagprøven, og derfor ikke har fullført og bestått hele videregående opplæring. Med «slutter» mener vi unge som har avbrutt og ikke gjennomført hele videregående-løpet

respondentenes vurderinger i tiende klasse og i Vg1 og Vg2 knyttet til deres skoleengasjement betydning for deres utdanningsnivå, posisjon i arbeidslivet og inntekt når de er 30 år gamle?

1.3 Rapportens innhold

Rapporten består av seks kapitler. Kapittel 2 er en kort presentasjon av tidligere forskning på de områdene vi berører i våre analyser, samt et avsnitt som redegjør for data og metoder.

I kapittel 3 studerer vi respondentenes kompetanseoppnåelse. Vi ser primært på *kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 år* da respondentene var 30 år gamle (begrepene '14 år etter', '30 år gamle' og 'i november 2016' kan oppfattes som synonyme i denne rapporten), men sammenligner hele tiden med *kompetanseoppnåelse etter fem år* da respondentene var 21 år gamle (begrepene '5 år etter', '21 år gamle' og 'i november 2007' kan oppfattes som synonyme). Videre ser vi på *kompetanseoppnåelse fra all utdanning 14 år etter* oppstart i videregående.

I kapittel 4 undersøker vi hvordan det har gått med respondentene i arbeidslivet ved 30 års alder. Var de innenfor eller utenfor? I kapittel 5 ser vi nærmere på respondentenes pensjonsgivende inntekt da de var 30 år gamle.

Både kompetanseoppnåelse, posisjon i arbeidslivet og inntekt beskrives først ved hjelp av frekvens- og krysstabeller (evt. fremstilt som figurer). Deretter viser vi resultater av regresjonsanalyser som undersøker hvilke forhold som påvirker kompetanseoppnåelse, posisjon i arbeidslivet eller inntekt, når man tar hensyn til alle forhold (som inngår i analysen) samtidig.

I kapitlene 3, 4 og 5 undersøker vi hvilke forhold som kan forklare variasjon i:

- kompetanseoppnåelse fra videregående 14 og fem år etter oppstart
- kompetanseoppnåelse fra all utdanning 14 år etter påbegynt videregående
- posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder
- pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder

I kapittel 6 oppsummerer vi rapporten.

Rapporten har et utrykt vedlegg som presenterer stianalyser i tilknytning til alle regresjonsanalysene presentert i kapitlene 3, 4 og 5.

2 Tidligere forskning, data og metode

I dette kapitlet skal vi se på tidligere forskning som er relevant for våre problemstillinger, samt omtale hvilke data og metoder vi anvender.

2.1 Tidligere forskning

Som redegjort for i kapittel 1 skal vi belyse ulike problemstillinger knyttet til kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og høyere utdanning, posisjon i arbeidslivet og inntekt. I dette kapitlet presenterer vi derfor kort tidligere forskning om a) kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring, b) kompetanseoppnåelse fra høyere utdanning, c) overgang fra utdanning til arbeidsliv, og d) betydningen av utdanning for arbeid og inntekt.

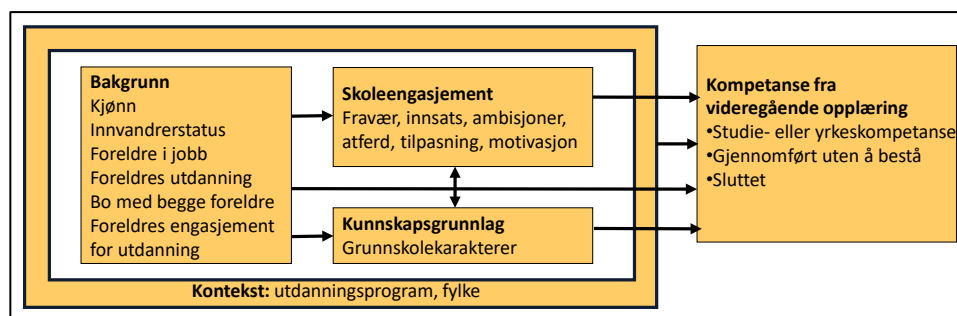
2.1.1 Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring

Det har i flere tiår vært gjennomført forskning, både internasjonalt og nasjonalt, om hvilke forhold som har betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring, herunder forskning omkring 'dropout'³. Resultatene fra denne forskningen er svært sammenfallende over tid og på tvers av land.

I prosjektet *Bortvalg og kompetanse* ble det utviklet et rammeverk som illustrerer hvilke forhold som påvirker utfallet av videregående opplæring (figur 2.1). Dette rammeverket bygger på resultatene i *Bortvalg og kompetanse*, men også på omfattende internasjonal forskning omkring kompetanseoppnåelse og slutting i videregående (se Rumberger 2011, Lamb, Markussen, Teese, Sandberg & Polesel 2011). Alle analyser av mange forskere i mange studier og land gir selvsagt ikke identiske resultater. Ulike forhold vektlegges, og forskere etablerer ulike

³ Denne rapporten bruker ikke begrepene frafall eller dropout. Dette vurderes som passive begreper; de unge bare faller eller dropper viljeløst ut. Prosjektet *Bortvalg og kompetanse* introduserte begrepet *bortvalg*, for å signalisere at når man forlater videregående opplæring gjør man et valg, man svarer – ved handling – på spørsmålet «*Should I stay or should I go?*». Funnene i prosjektet viste tydelig at slik er det ikke; for noen handlet det ikke om et valg, men tvang. Vi har derfor valgt å bruke begrepene *slutting* og *avbrudd*, som vi vurderer som synonyme, nøytrale begreper som kun beskriver handlingen.

rammeverk for å forstå og forklare kompetanseoppnåelse og slutting (f.eks. Rumberger 2011: 155). Imidlertid er det slik at store deler av den internasjonale forskningen på gjennomføring og avbrutt videregående i hovedsak peker på de samme forholdene med betydning for sluttresultatet. Det er derfor vår vurdering at det rammeverket vi har utviklet (figur 2.1) er godt egnet for å forstå og forklare kompetanseoppnåelse i videregående opplæring ikke bare i Norge, men i hele OECD-området.

Figur 2.1. Rammeverk for å forklare kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring. Utviklet i prosjektet *Bortvalg og kompetanse*

Figuren illustrerer at man på grunnlag av nasjonal og internasjonal forskning kan identifisere fire hovedgrupper av forhold som kan forklare kompetanseoppnåelse i videregående: De unges *bakgrunn*, deres *kunnskapsgrunnlag* ved oppstarten av videregående, deres *engasjement* med skolen samt utdanningens *kontekst*.

Bakgrunn: Utallige studier gjennom mange tiår har dokumentert at ulike sider ved de unges bakgrunn har betydning for utfallet av utdanning. Ulike studier peker på ulike bakgrunnsforhold, avhengig av studiens fokus og problemstilling samt av tilgjengelige variabler. Figur 2.1 viser hvilke variabler med betydning for kompetanseoppnåelse i videregående Markussen mfl. (2008) identifiserte. De fant at jenter hadde større sannsynlighet enn gutter, og at majoritetsungdom hadde større sannsynlighet enn minoritetsungdom for å fullføre. Studien viste også at jo høyere utdanning foreldrene hadde, samt at foreldrene var i jobb, jo større sannsynlighet var det for at barna fullførte, samt at de som bodde sammen med både far og mor som 16-åringer, hadde større sannsynlighet for å fullføre videregående enn de som ikke gjorde det. Denne norske studien identifiserte altså klassiske bakgrunnsvariabler med betydning for utfallet av videregående opplæring.

Kunnskapsgrunnlag ved oppstarten av videregående opplæring: Flere studier (se Rumberger 2011, Lamb mfl. 2011, Salvanes, Grøgaard, Aamodt, Lødding Hovdhaugen 2015) har vist at det forholdet som har aller sterkest direkte påvirkning på utfallet av videregående, er det elevene kan fra før, deres kunnskapsgrunnlag målt med tiendeklassekarakterene. Markussen mfl. (2008, 2011) fant det samme.

Skoleengasjement: Omfattende forskning har vist at skoleengasjement har betydning for utfallet av videregående. Med økt engasjement øker sannsynligheten for å fullføre og bestå videregående (Finn 1989, Newmann m.fl. 1992, Fredricks 2004, Archambault m.fl. 2009, Rumberger 2011, Markussen m.fl. 2011, Blöndal & Adalbjarnardottir 2012, Lødding & Holen 2013). Ulike studier har ulike mål på skoleengasjement. Markussen mfl. (2008) brukte fravær, atferdsproblemer, ambisjoner, tilpasning til skolen og motivasjon som mål på skoleengasjement, og fant at de som skåret lavt på de to første og høyt på de fire siste hadde høyere sannsynlighet for å fullføre og bestå enn elever som skåret motsatt på disse variablene.

Utdanningens kontekst: Forskningen viser også at den konteksten utdanningen foregår innenfor kan ha betydning for utfallet av videregående opplæring. Ulike studier identifiserer ulike kontekstvariabler med betydning. Rumberger (2011) peker på bl.a. nabolag, vennekrets klasserom og skole. Rutter mfl. (1979) peker på «peer-group»-effects. Markussen mfl. (2008) fant at tilhørighet til ulike fylkeskommuner og utdanningsprogrammer⁴ kunne bidra til å forklare variasjon i kompetanseoppnåelse (under betingelsen alt annet likt). Det betyr at elever som ellers var like på variablene som inngikk i analysene, hadde større sjanse for å fullføre og bestå i noen fylker enn i andre og innenfor noen utdanningsprogrammer enn i andre. Også Byrhaugen, Falch & Strøm (2006) fant dette.

Figur 2.1 illustrerer forhold som har direkte betydning for utfallet av videregående, slik dette er omtalt over. I tillegg illustreres også noen indirekte påvirkninger. Studier viser at kunnskapsgrunnet i tiende klasse er påvirket av de samme bakgrunnsvariablene (figur 2.1) som hadde direkte påvirkning på utbytte av videregående. Det er altså ikke tilfeldig hvilke barn som oppnår gode henholdsvis svake skolefaglige resultater i grunnskolen.

Også skoleengasjement påvirkes av sosial bakgrunn. Barn med ulik bakgrunn tilegner seg forskjellig forståelse av utdanning. Familier innenfor ulike sosiale lag/klasser formidler ulike verdier til barna (Bourdieu 1977). Middelklassebarn er mer fortrolig med verdiene skolen formidler enn arbeiderklassebarn, og oppfører seg på en måte som premieres i skolen. Barn med ulik sosial bakgrunn tillegger utdanning ulik verdi, med den følge at engasjement og innsats varierer, med varierende prestasjoner som resultat (Hyman 1953). Konsekvensen er at barn, på grunn av ulik sosial bakgrunn identifiserer seg med skolen i ulik grad. Dette får betydning for skoleengasjement og resultater (Finn 1989; Ekstrom mfl. 1986; Newmann m.fl. 1992; Rumberger 2011; Wehlage m.fl. 1989). Barn som identifiserer seg med skolen, engasjerer seg og oppnår resultater, kommer inn i en positiv

⁴ Med Kunnskapsløftet endret *studieretning* betegnelse til *utdanningsprogram*. I denne rapporten bruker vi *utdanningsprogram* som er gjeldende betegnelse, selv om respondentene våre begynte i videregående opplæring under Reform 94

sirkel, mens barn som ikke identifiserer seg, ikke engasjerer seg og ikke oppnår resultater, kommer inn i en negativ sirkel (Finn 1989, Markussen mfl. 2011).

Det betyr (se figur 2.1) at sosial bakgrunn også har indirekte betydning for utfallet av videregående opplæring, ved å ha betydning for kunnskapsgrunnlaget og skoleengasjementet, som har direkte betydning for utfallet. Hvilket hjem du kommer fra spiller en betydelig rolle for utfallet av videregående opplæring.

Ved at bakgrunn har både direkte og indirekte påvirkning, via skoleengasjement og kunnskapsgrunnlag, og ved at skoleengasjement og kunnskapsgrunnlag påvirker hverandre gjensidig, ser vi at det som, når alt kommer til alt, har sterkest betydning for hvordan det går i skolen er sosial bakgrunn. Dette er sammenfallende med omfattende forskning nasjonalt og internasjonalt de siste 50-60 årene (Coleman 1966, Hernes 1974, Hernes og Knudsen 1976, Boudon 1974, Bourdieu 1977, Grøgaard 1997, Wiborg m.fl. 2011, Bakken & Elstad 2012, Salvanes mfl. 2015) (se også avsnitt 2.1.2).

2.1.2 Kompetanseoppnåelse fra høyere utdanning

I likhet med for videregående opplæring, har sosial bakgrunn, særlig målt med foreldrenes utdanningsnivå mye å si for kompetanseoppnåelse i høyere utdanning. Med andre ord vil teorier som brukes for å forklare hvem som lykkes i videregående opplæring også kunne brukes for å forklare hvem som lykkes i høyere utdanning. Videre har karakterer fra videregående også mye å si. I tillegg til å definere sjanse for fullføring i mange fag er det også karakterer fra videregående som definerer hva personen kommer inn på av høyere utdanning.

At barn som har foreldre med høyere utdanning i gjennomsnitt får bedre karakterer i videregående og i større grad fullfører en høyere utdanning fortolkes ofte innenfor enten *kulturteori* eller *verditeori*. Videre er det også valgforskjeller mellom ulike sosiale lag også når elever med samme karakternivå sammenlignes, og dette fortolkes innenfor *sosial posisjonsteori*. Dette innebærer at gitt et visst karakternivå vil de med foreldre med høyere utdanning oftere fortsette til høyere utdanning, sammenlignet med de som har samme karakternivå men foreldre uten høyere utdanning.

Kulturteoriens utgangspunkt er at sosiale forskjeller i skoleprestasjoner kommer av at elever som har foreldre med høyere utdanning, også har mer ressurser enn elever som har foreldre med lavere nivåer av utdanning. Bourdieu og Passeron (1990) hevder at skolen bidrar til sosial reproduksjon ved at elever fra ressurssterk bakgrunn vet hvordan de skal forholde seg og snakke på en måte som blir belønnet i skolesystemet. Dette gir dem en fordel, fordi de uttrykker seg på middelklassens måte, som belønnes av lærerne. Med andre ord er det ikke hvor hardt man jobber i skolen som avgjør om man lykkes, men hvilken bakgrunn

eleven har. Bourdieu (1984) er også kjent for begrepet kulturell kapital, som omfatter mye av det samme, dvs. uttrykksmåter og væremåter som belønnes i skolen. Dette har inspirert forskning på temaet i mange land, og denne forskning støtter i stor grad opp om tesen at de som har større mengde kulturell kapital også lykkes bedre i utdanningssystemet (se for eksempel De Graaf, De Graaf & Kraaykamp 2000, Sullivan 2001, Lareau & Weininger 2003, Longden 2004, Andersen & Hansen 2012). I en norsk kontekst har Hernes (1974) bidratt til denne teoriretningen ved å fokusere på ressursforskjeller mellom ulike sosiale lag, ved at barn av høyt utdannede har en fordel av å se sine foreldre i aktivitet som akademikere hver dag.

Utgangspunktet for *verditeorien* er at prestasjonsforskjeller i skolen kommer av ulik verdsetting av utdanning, eller holdning til utdanning generelt. Hyman (1953) argumenterer for at de som kommer fra lavere sosiale lag har et alternativt verdsett, de verdsetter ikke høyere utdanning like høyt som middelklassen. Barn fra middelklassen ser ofte utdanning som en forutsetning for suksess i arbeidslivet, og baserer sitt yrkesvalg på sine egne interesser. Barn av arbeiderklassen derimot er mer opptatt av trygghet når de gjør sitt yrkesvalg. Basert på dette verdsettingsargumentet kan man derfor anta at det er sosiale forskjeller i innsats i skolen.

Sosial posisjonsteorien tar utgangspunkt i rational choice-teori, dvs. at gevinster og kostnader ved å begynne på og fullføre utdanning vurderes av elever og studenter, og hvordan denne vurderingen gjøres er avhengig av sosial bakgrunn (Boudon 1974). Utgangspunktet for teorien er at barn ønsker å oppnå det samme eller høyere utdanningsnivået som foreldrene sine. Med andre ord vil barn av foreldre som har høyere utdanning selv være orientert mot høyere utdanning, mens barn av foreldre med bare grunnskole har oppnådd mer utdanning enn sine foreldre kun ved å fullføre videregående opplæring. I tillegg finnes det i denne teorien argumenter for at studentenes opplevde kostnader ved å ta høyere utdanning er større for de som kommer fra familier uten høyere utdanning, og dette er særlig knyttet til at disse studentene tar utdanning som gjør dem mer ulik sitt sosiale opphav (Fekjær 2009). Med andre ord vil også dette kunne bidra til å forklare forskjellene i utdanningsnivå mellom de som kommer fra familier med høyere utdanning og de som kommer fra familier uten høyere utdanning, ved at den sistnevnte gruppen selv velger å stoppe ved et tidligere/lavere utdanningsnivå.

2.1.3 Overgang fra utdanning til arbeidsliv

Teoretisk sett kobles ofte overgang fra utdanning til arbeidsliv, uavhengig av om dette er overgangen fra videregående opplæring eller fra høyere utdanning, til human kapital teori eller til signaliseringsteori. Human kapital teorien tar utgangspunkt i at utdanning øker et individs produktivitet. Med andre ord bør det å ta utdanning betraktes som en investering og ikke som konsum, siden det gir

individet økt verdi på arbeidsmarkedet (Becker 1964, Schultz 1961). En vanlig måte å beregne dette er 'rate of returns to education', som handler om i hvilken grad det lønner seg å ta utdanning, da særlig med utgangspunkt i lønn.

Signaliseringsteori ønsker altså å prøve å forklare hvorfor de med høyere utdanning får bedre betalt enn de som har utdanning på lavere nivå, men samtidig er dette også en vanlig teori som brukes for å forklare hvorfor de som har mer utdanning oftere har en enklere overgang til arbeidslivet, da de har flere ferdigheter å tilby arbeidsgivere. Med andre ord vil vi basert på denne teorien anta at de som har tatt høyere utdanning har en enklere overgang til arbeidslivet enn de som kun har utdanning på videregående nivå.

Her er tanken at utdanning selekterer talent, kapasitet og produktivitet. Med andre ord bidrar utdanning til å signalisere et individs talent og innsats til potensielle arbeidsgivere. Dermed, ved å investere i høyere utdanning signaliserer individet sin motivasjon og prestasjon (Arrow 1973, Spence 1973). I denne sammenhengen er også 'credentialism', dvs. at man må ha visse utdanningskvalifikasjoner for å kunne få en viss type arbeid, relevant. Hovedpoenget i denne teorien er at når flere tar utdanning må man for å kunne utmerke seg ta mer og mer utdanning og den konkrete verdien av et visst utdanningsnivå eller grad blir dermed redusert (Collins 1979).

Teoriene forholder seg ofte til utdanningsnivå, og slik sett har fullføring ulike implikasjoner på videregående nivå og i høyere utdanning. Overgang til arbeid for de som ikke har fullført videregående opplæring kan være relativt mye vanskeligere enn overgang fra ikke fullført høyere utdanning til arbeidsliv, da disse individene allerede har en kvalifikasjon fra videregående opplæring. Tidligere forskning har vist at personer som ikke fullfører videregående opplæring kommer svakere ut i arbeidsmarkedet enn de som har fullført og bestått (se for eksempel Opheim 2009, Støren, Opheim & Helland 2009, Støren 2011, Markussen 2014).

Det finnes flere norske studier som viser viktigheten av fullført videregående opplæring for muligheter på arbeidsmarkedet. Støren, Opheim og Helland (2009) finner i en studie av de som kun har fullført grunnskole eller deler av videregående at både karakterer, formelt fullført kompetansenivå og om personen tilhører majoritetsbefolkningen eller ikke spiller rolle for arbeidsmarkedstilknytning. Det er forskjeller mellom minoritet og majoritet, men blant de med det laveste kompetansenivået gjør ikke majoritetsbefolkningen det bedre enn minoritetsbefolkningen. Imidlertid viser analysene at for de med litt mer utdanning er det høyere sannsynlighet for arbeidsledighet blant de med ikke-vestlig bakgrunn, sammenlignet med de med majoritetsbakgrunn. Samtidig gjør etterkommere det bedre på arbeidsmarkedet enn innvandrere.

Falch og Nyhus (2011) finner at fullføring av videregående innen fem år etter avsluttet grunnskole reduserer sannsynligheten for ikke å være i jobb eller

utdanning med 13–15 prosentpoeng. Med andre ord har de som har fullført videregående klart høyere sannsynlighet for å være i jobb eller utdanning. Videre har fullføring av videregående generelt stor positiv effekt på sannsynligheten for å være i utdanning, og for de som har valgt en yrkesfaglig utdanning finner Falch og Nyhus (2011) en positiv effekt på sannsynligheten for å være sysselsatt i helstilling.

En nylig publisert studie fra SSB, (Fedoryshyn og Segiet 2020), viser at det er en reduksjon i sysselsettingen over tid for unge som ikke har fullført videregående når kohortene som var ferdig i utdanning i 2008 og 2015 sammenlignes. De viser at to år etter endt utdanning var 56 prosent av 2008-kohorten i jobb, mens tilsvarende andel for 2015-kohorten var 47 prosent. Til sammenligning er det blant de som har utdanning over 90 prosent av begge kohorter som er i jobb to år etter endt utdanning. Videre viser denne studien også at det å kombinere utdanning med en deltidsjobb øker sjansen for å være i jobb etter endt utdanning, og at dette gjelder uavhengig av utdanningsnivå. Det samme har blitt vist i tidligere studier: Børing (2005) viste at det å ha jobb ved siden av studiene ved universiteter/ høyskoler øker sjansen for å få jobb etterpå, og at dette gjelder uavhengig av om jobben studentene hadde var relevant for studiene eller ikke.

I studier av overgang til arbeidslivet kan teorien om «state dependence» (tilstandsavhengighet), være nyttig (Heckman & Borjas 1980). Den innebærer at når man er kommet i en type forhold til arbeidsmarkedet, innenfor eller utenfor, så påvirker dette sjansen for at man fortsetter i den samme tilstanden, man kommer inn i gode eller dårlige sirkler. En forklaring kan være at når man er kommet på utsiden av arbeidslivet, signaliserer det at man kanskje ikke er god arbeidskraft. Man taper kompetanse når man er utenfor, det er vanskelig å returnere, og sjansen for at man blir utenfor øker. Er man derimot innenfor, signaliseres det motsatt; man er pålitelig og god arbeidskraft og sjansen for at man forblir øker.

Grøgaard (2006), Støren mfl (2007) og Støren (2011) gjorde begge funn som støtter teorien om tilstandsavhengighet. Begge fant positiv påvirkning av arbeidserfaring på sannsynligheten for å være i jobb. Grøgaard (2006) fant at sannsynligheten for å være i jobb økte med økende antall år i heltidsarbeid. Han fant også at deltidsarbeiderfaring økte sjansen for å være sysselsatt. Støren (2011) fant redusert jobbsannsynlighet av at man hadde vært utenfor skole og arbeid på tidligere tidspunkt, og særlig om dette gjaldt flere år.

Vogt (2017) peker på at de siste årene har vært diskusjon om at det er mangel på etterspørsel etter ufaglært arbeidskraft, noe som ville gjøre det svært problematisk å avbryte videregående. Imidlertid viser forskningen at det fortsatt er etterspørsel etter ufaglærte generelt, og ufaglært ungdom spesielt (Bratsberg, Hægeland & Raaum 2011; Høst & Michelsen 2010). Videre viser studier at mange av de som blir registrert med avbrutt videregående kommer seg i jobb i løpet av kort

tid og at en god del av disse også fullfører videregående på et senere tidspunkt (Høst & Skålholt 2013, Vogt 2017). Vogt (2017:114f) påpeker også at det er en overdrivelse at «en stor andel av de i frafallskategorien 'ender på uføretrygd'», da det kun gjelder et fåtall. Samtidig finnes forskning som viser at avbrutt videregående øker sannsynligheten for å motta trygd senere i livet noe (se bl.a. Bäckman, Jakobsen, Lorentzen, Österbacka & Dahl 2015; Falch, Johannessen & Strøm 2009).

Bratsberg, Raaum, Røed og Gjefsen (2010) viser at lange perioder utenfor jobb eller utdanning bidrar til å redusere arbeidsmarkedstilknytningen. Samtidig finner de at 30 prosent av de uten fullført og bestått videregående etter fem år, går «tilnærmet rett ut i jobb» (Bratsberg mfl. 2010:5), og etter et år er om lag 50 prosent i jobb. De finner også forskjell etter individkjennetegn: gutter har høyere sannsynlighet for å avbryte enn jenter og lavere sannsynlighet for å få jobb når de har sluttet. Derimot finner de ikke effekt av minoritetsbakgrunn ved kontroll for familiebakgrunn, men den bivariate sammenhengen viser at minoritetsungdom har lavere sannsynlighet for å være i jobb dersom de avbryter videregående.

Fekjær og Brekke (2009) undersøker arbeidsmarkedstilknytning for minoritets- og majoritets elever som har sluttet i videregående opplæring før oppnådd kompetanse. De finner at det generelt er vanskelig for denne gruppen å få jobb, og at forskjellene mellom minoritets elever og majoritets elever er små og ofte ikke signifikante. Det er også små forskjeller når det kontrolleres for sosial bakgrunn, og dermed blir konklusjonen at alle som slutter før oppnådd videregående kompetanse «er i samme båt» - ved at det er vanskelig å få innpass i arbeidsmarkedet.

En analyse av hvordan ikke-vestlige etterkommere gjør det i overgangen fra høyere utdanning til arbeidsmarked, sammenlignet med kandidater med majoritetsbakgrunn med samme utdanning, viser at etterkommerne har dobbelt så høy sannsynlighet (8 vs.4 prosent) for å være uten inntektsgivende arbeid (Evensen 2009). Støren (2002, 2005) har også vist at kandidater med innvandrerbakgrunn sliter mer med å komme seg inn på arbeidsmarkedet enn majoritetsbefolkningen.

2.1.4 Betydningen av utdanning for arbeid og inntekt

For å teoretisk forklare effekten av utdanning for et individs muligheter for arbeid og inntekt brukes ofte human kapital teori eller signaliseringsteori, som ble forklart over. I denne settingen er argumentet at for hvert ekstra år med utdanning et individ tar, desto større er sjansen for å få arbeid og inntekt. Argumentet med gevinster og kostnader ved utdanning inn, ved at individet kan se for seg hvor mye ekstra denne vil kunne tjene ved å ta ekstra utdanning (Becker 1964). Imidlertid finnes det mange studier som viser at 'rate of returns to education' er forholdsvis liten i Norge, blant annet pga. sammenpresset lønnsstruktur (se for eksempel Hægeland, Klette & Salvanes 2002). Sammenpresset lønnsstruktur indikerer

dermed at det er relativt lite å tjene på å ta høyere utdanning, fordi lønnsforskjellene er beskjedne. Men det kan jo finnes andre aspekter ved jobbene som er tilgjengelige for de med høyere utdanning, som gjør at individet likevel ønsker å satse på å ta høyere utdanning. Signaliseringsteori stipulerer dermed at de med høy utdanning signalerer motivasjon og engasjement til arbeidsgivere, og at dette blir premiert økonomisk i arbeidslivet, i hvert fall til en viss grad.

Hansen (2001) viser i en analyse basert på registerdata at de som har høy sosial bakgrunn får den største monetære uttellingen av sin utdanning, også når det kontrolleres for utdanningsnivå og utdanningstype. De som kommer fra familier med mye økonomisk kapital tenderer også å få de høyeste lønningene når de selv begynner å jobbe. Videre viser analysen at effekten av sosial bakgrunn varierer med type utdanning. Det å komme fra høy sosial bakgrunn gir større utslag på lønn blant de som har utdanning innen samfunnsfag, humaniora, jus, økonomi og pedagogikk, sammenlignet med ingeniør og helsefag.

En analyse av lønn til nyutdannede innenfor en rekke høyere utdanninger av høyere grad, viser at det er forskjeller etter sosial bakgrunn, men at de er relativt moderate, særlig etter kontroll for karakterer. De som har to foreldre som har høyere utdanning får litt bedre lønn når de kommer ut i arbeidslivet, men denne lønnsforskjellen utgjør kun 1 prosent av gjennomsnittlig lønn, noe som kan ansees som «nokså ubetydelig» (Opheim 2004:13). Opheim (2004) ser også på lønnsforskjeller etter sosial bakgrunn for kandidater på lavere grad, men finner ikke tilsvarende effekt. Med andre ord er det ikke sosiale forskjeller i lønn for disse lavere gradsutdanningene, når man kontrollerer for karakterer.

Brekke og Mastekaasa (2009) analyserer inntektsforskjeller mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen, både for de med fullført videregående og for de som har tatt høyere utdanning. De finner forskjeller i begge grupper, og det er også klare kjønnsforskjeller. For de med videregående som høyeste utdanningsnivå er forskjellene moderate, og varierer etter landbakgrunn. For kvinner er det kun mindre forskjeller. Det er blant menn lønnsforskjellene øker over tid. For de med høyere utdanning er forskjellene mye større, både kjønnsforskjellen men også forskjellen mellom minoritets og majoritetsbefolkningen. Særlig er det betydelige forskjeller ved sammenligning av «ikke-europeiske mannlige innvandrere med menn i majoritetsbefolkningen» (Brekke & Mastekaasa 2009:212).

Wiborg (2006) sammenligner lønn til kandidater med minoritets- og majoritetsbakgrunn to år etter fullført høyere grad, og finner at ikke-vestlige kandidater med samme fagbakgrunn og likt karakternivå tjener mindre enn tilsvarende kandidater med majoritetsbakgrunn. En stor del av inntektsforskjellene mellom minoritet og majoritet «forklares av humankapitalfaktorer som prestasjoner i utdanningssystemet og botid» (Wiborg 2006:294).

I en studie av endring i arbeidsinntekter i perioden 1975-2004 finner Mastekaasa (2011) at avkastningen av utdanning sank på slutten av 1970-tallet, men at det har vært en svak tendens til økning i 'rates of returns of education' fra andre halvdel av 1990-tallet. Imidlertid gjelder dette funnet kun for de med lang høyere utdanning (mer enn fire års høyere utdanning). Ellers finner Mastekaasa (2011) at medianinntekt for de med videregående har vært stabil over tid, og det samme gjelder for de med kort høyere utdanning.

2.2 Data og metode

2.2.1 Utvalg

Studien startet med en spørreundersøkelse til elevene som skulle følges gjennom videregående opplæring. Ettersom prosjektet ble utført på oppdrag for sju fylker på Østlandet, inngikk elever fra Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark. Datainnsamlingen startet mens eleven gikk i tiende klasse i ungdomsskolen. Halvparten av ungdomsskolene i de sju fylkene ble invitert, og på de utvalgte skolene ble alle elevene i tiende klasse invitert til å delta, til sammen 10030 elever. 98 prosent besvarte spørreskjemaet. Vi gjennomførte spørreskjemaundersøkelse også hvert år elevene gikk i videregående. I analysene i den foreliggende rapporten bruker vi spørreskjema-data fra da elevene gikk i tiende klasse og første og andre år i videregående skole. Svarprosent det første året i videregående var 77 og det andre året 67. Registerdata er komplett for hele utvalget. Da første fase av prosjektet var slutt i 2007, informerte vi alle deltakerne gjennom brev om en forlengelse av prosjektet, og de fikk samtidig mulighet til å reservere seg fra videre deltakelse. 401 personer reserverte seg og 9343 respondenter aksepterte videre deltakelse. Senere har ytterligere to trukket seg, slik at i denne rapporten analyserer vi data om 9341 respondenter.⁵

2.2.2 Data

Data er hentet fra tre kilder.

1. Spørreskjema til respondentene da de gikk i tiende klasse vårsemesteret 2002, og da de gikk første og andre år i videregående skole vårsemesterne 2003 og 2004. Spørreskjema-data som er brukt er bakgrunnsvariabler samt

⁵ Mer om utvalget til undersøkelsen, se prosjektets første delrapport, *Valg og bortvalg*, (Markussen, 2003), samt i vedlegg til rapporten *Utdanning lønner seg* (Markussen 2014).

variabler som måler ulike sider ved elevenes skoleengasjement og et mål på foreldrenes engasjement. Variablene omtales nærmere nedenfor.

2. Registerdata fra VIGO. I hovedsak data om elevens grunnskolekarakterer, valg av utdanningsløp og kompetanseoppnåelse i perioden 2002 – 2007.
3. SSB-data om respondentenes utdanninger i årene 2002 – 2016, om posisjon i arbeidslivet i samme periode, samt pensjonsgivende inntekt skatteåret 2016.

Nedenfor presenterer vi variablene vi har inkludert i analysene (jf. rammeverket presentert i figur 2.1).

2.2.3 Variabler

I regresjonsanalysene opptrer to typer variabler, uavhengige og avhengige. Avhengig variabel er resultatvariabel som påvirkes av de uavhengige variablene. Som eksempel: I den første analysen vi presenterer nedenfor er kompetanseoppnåelse fra videregående det resultatet vi studerer. Kompetanseoppnåelse er avhengig variabel, og vi undersøker hvordan variasjon i en rekke andre uavhengige variabler, som kjønn, foreldres utdanning, innvandrerstatus mm. påvirker variasjon i den avhengige variabelen, resultatvariabelen. Presentasjonen av variablene nedenfor relateres til figur 2.1.

Uavhengige variabler

Bakgrunnsvariabler

Respondentens kjønn, respondentens fødselsmåned, foreldrenes utdanningsnivå da respondenten var 16 år, respondentenes bosituasjon (om respondentene bodde sammen med begge foreldre da de var 16 år), respondentens innvandrerstatus, om hver av foreldrene var i jobb da respondenten var 16 år. Foreldrenes utdanningsnivå består av kategoriene kun grunnskole, kun videregående, kort høyere utdanning og lang høyere utdanning, som definert i SSBs SOSBAK-variabel.

En siste bakgrunnsvariabel er foreldrenes engasjement i elevens akademiske og sosiale velferd da respondentene var elever i ungdomsskolen og videregående skole. Denne er etablert på grunnlag av respondentenes svar på følgende sju påstander om foreldrene da de var elever i ungdomsskolen og videregående skole.

- mine foreldre henter meg når jeg har vært på fest i helgene
- mine foreldre hjelper meg ofte med skolearbeidet
- mine foreldre er svært interessert i skolearbeidet mitt
- mine foreldre kjenner vennene mine godt
- mine foreldre synes det er viktig at jeg gjør leksene mine
- mine foreldre går ofte på foreldremøter
- mine foreldre roser meg ofte for skolearbeidet mitt

Respondentene tok stilling til disse utsagnene i tiende klasse, år en og år to i videregående, ved å ta stilling til om det enkelte utsagn stemmer svært dårlig (1), nokså dårlig (2), nokså godt (3) eller svært godt (4). For hvert utsagn tok vi utgangspunkt i svarene gitt i år to i videregående, fordi dette er det «ferskeste». For de som ikke hadde svart i år to brukte vi svaret for år en, og for de som hadde svart verken i år to eller år en brukte vi svaret fra tiende klasse.

Variabelen foreldrenes engasjement i elevens akademiske og sosiale velferd, er etablert på grunnlag av en faktoranalyse (vedlegg 2) hvor disse sju utsagnene inngikk sammen med en rekke andre utsagn om foreldrene. Faktoranalysen viste at disse sju variablene alle ladet på én felles underliggende faktor, de «henger sammen» og skiller seg fra de andre foreldreutsagnene. Basert på faktoranalysen lagde vi en sammensatt variabel basert på de sju enkeltvariablene. Vi har gitt denne variabelen navnet foreldrenes engasjement i elevens akademiske og sosiale velferd, et navn som samlet fanger opp det disse sju enkeltvariablene måler.

Kunnskapsgrunnlag ved oppstart i videregående opplæring

Som mål på respondentenes kunnskapsgrunnlag ved oppstart i videregående skole benytter vi karaktergjennomsnitt fra grunnskolens tiende klasse. Vi bruker dette i alle regresjonsanalysene.

Ytterligere ett prestasjonsmål inngår: om elevene kom inn på førsteønske det første året i videregående. Strengt tatt er dette ikke et prestasjonsmål, men etter som det er slik at de elevene som har de beste karakterene får velge først når det er konkurranse om plassene, kan det tolkes som et prestasjonsmål. Samtidig kan det å få innfridd førsteønske eller ikke, også oppfattes som et utgangspunkt for skoleengasjement. Er man nødt til å gå på et utdanningsprogram og en skole man ikke ønsker, kan det lede til redusert skoleengasjement.

Skoleengasjement

Fem ulike mål på skoleengasjement inngår. For det første er det fraværsprosent i tiende klasse i ungdomsskolen. De fire øvrige målene på skoleengasjement er basert på spørsmål respondentene besvarte i spørreundersøkelser da de gikk i tiende klasse og første og andre året i videregående skole i årene 2002-2004. På samme måte som vi konstruerte en faktorvariabel for foreldreengasjement (se over), har vi her konstruert fire faktorvariabler (vedlegg 2) som måler ulike sider ved elevenes skoleengasjement. De fire faktorvariablene som inngår i regresjonsanalysene, med tilhørende underliggende enkeltvariabler er:

Pliktoppfyllende elev

- Jeg sier fra eller ber om hjelp når det er noe jeg ikke skjønner
- Jeg gjør alle leksene mine
- Jeg arbeider godt i alle fag

- Det er viktig å gjøre så godt en kan på skolen
- Arbeidsinnsatsen min er jevnt over dårlig - snudd
- Jeg bruker tid på lekser hver dag
- Jeg har med meg det jeg trenger på skolen

Fokus i undervisningen

- Jeg blir lett distraherert i timene
- Jeg drømmer meg bort og tenker på andre ting i timene
- Jeg fullfører ikke oppgaver som skal løses i timene
- Jeg hører ikke etter når andre snakker
- Jeg følger ikke de beskjedene lærerne gir
- Jeg er rastløs og urolig på plassen min i timene
- Jeg er trøtt og uopplagt i timene

Pull mot utdanningen

- Jeg har valgt å ta akkurat denne utdanningen neste skoleår
- fordi denne utdanningen gir meg mulighet til å utnytte evnene mine
- fordi da kan jeg få en fin jobb
- fordi denne utdanningen gir mulighet for jobb med god lønn
- fordi denne utdanningen er nødvendig for det yrket jeg sikter mot

Tilfredshet med undervisningen

- Mye av tida på skolen er bortkastet (snudd)
- Jeg har engasjerende lærere
- De fleste lærerne mine er flinke
- Jeg lærer mye på skolen
- Undervisningen er interessant
- Undervisningen er slik at jeg får utbytte av den

Utdanningens kontekst

Vi har inkludert tre kontekstvariabler: respondentenes ungdomsskole og fylkeskommune, samt hovedretning i videregående opplæring (yrkesfag, studieforberedende eller påbygging til generell studiekompetanse). Fylkeskommune og hovedretning inngår som variabler i analysene på vanlig vis og vi vil vise disse variablenes betydning. Ungdomsskole inkluderes som en såkalt tilfeldig effekt hvor vi tar hensyn til at elever ved samme skole vil gi elevene likere forutsetninger enn elever i en annen skole. Dermed tar vi til en viss grad hensyn til såkalte «peer group»-effekter, selv om disse ikke kan spesifiseres i detalj.

Erfaring med arbeidslivet

Vi måler dette gjennom antall år med hel- og deltidsarbeid og som mottaker av offentlig støtte i perioden etter avsluttet videregående til og med november 2015. Disse benyttes i forklaringen av posisjon i arbeidslivet og inntekt ved 30 års alder.

Denne og variablene som omtales nedenfor er ikke illustrert i figur 2.1. For en illustrasjon av disse variablene, se figur 6.1.

Avhengige variabler i analyser av kompetanseoppnåelse

Kompetanse fra videregående opplæring etter fem og 14 år. Disse variablene er todelt: fullført og bestått videregående opplæring eller ikke.

Høyest oppnådde kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder. Denne variabelen anvender vi i to versjoner, en med 19 kompetansenivåer fra grunnskole til doktorgrad (tabell 3.4), og en forenklet versjon med ni kompetansenivåer (tabell 3.5).

Denne variabelen inngår også som uavhengig variabel i analysen av posisjon i arbeidslivet og i analysen av inntekt ved 30 års alder.

Avhengig variabel i analyse av posisjon i arbeidslivet

Posisjon i arbeidslivet som 30-åring. Vi anvender to versjoner av denne variabelen. En femdelt versjon: Hel- og deltidsarbeid, i utdanning, utenfor arbeid og utdanning samt ukjent status, og en todelt versjon: innenfor og utenfor arbeid og utdanning. Denne variabelen inngår også som uavhengig variabel i analysen av inntekt som 30-åring.

Avhengig variabel i analyse av inntekt som 30-åring

Pensjonsgivende inntekt. Denne variabelen ble standardisert før analysen ved at variabelen ble trukket fra gjennomsnittet og delt på standardavviket. Vi har likevel i grafene omgjort skalaen på høyre side til inntekt i 1000' kroner.

2.2.4 Analyser

Vi anvender tre typer analyser.

Univariate analyser: Her presenteres kun en variabel, gjerne i en frekvenstabell som viser fordelingen på ulike verdier innenfor variabelen. Et eksempel er tabell 3.5, hvor vi viser hvordan respondentene fordeler seg på ulike kompetansenivåer.

Bivariate analyser: Her presenteres to og to variabler og vi viser hvordan verdiene på den ene fordeler seg på ulike verdier av den andre. Et eksempel er figur 3.3 som viser kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående i de sju fylkene. Vi presenterer i hovedsak to typer bivariate analyser: krysstabellanalyser og gjennomsnittsanalyser, ofte fremstilt i form av figurer.

Multivariate regresjonsanalyser: Vi har benyttet enkel lineær eller logistisk regresjonsanalyse, som gjør det mulig å undersøke hvordan flere forhold (variabler) samtidig påvirker et resultat, f.eks. kompetanseoppnåelse. Metoden tar hensyn til de andre forholdene når betydningen av et enkelt forhold undersøkes, alle andre

forhold holdes fast. Påvirkningene vi finner gjelder derfor under betingelsen alt annet likt.

Samspillsledd, dvs. interaksjonseffekter, ble kun i begrenset grad utprøvd, men for å holde regresjonsanalysene i hovedrapporten og de mer komplekse stianalysene forholdsvis sammenlignbare og kompakte utforsket vi ikke dette videre. Kurvelineært forhold ble undersøkt i et tilfelle: Fødselsmåned, men ga ikke mer forklaringskraft.

Disse analysene skiller ikke mellom direkte og indirekte påvirkninger, dvs. at deler av bildet forblir skjult. For å vise et mer detaljert bilde, har vi også gjennomført stianalyser i tilknytning til alle regresjonsanalysene i kapitlene 3, 4 og 5. Disse analysene, og en nærmere omtale av stianalysen som metode, er presentert i et eget uttrykt vedlegg.

3 Kompetanseoppnåelse

I dette kapitlet skal vi se på oppnådd kompetanse fra videregående opplæring og fra all utdanning for de 9341 respondentene i studien per oktober 2016. Vi ser på kompetanseoppnåelse samlet for hele utvalget, men også fordelt på ulike grupper, f.eks. etter kjønn, foreldres utdanning og grunnskolekarakterer. Videre presenterer vi analyser av hvilke forhold som har betydning for observert variasjon i kompetanseoppnåelse. Alle tall for kompetanseoppnåelse er basert på SSBs registreringer av oppnådd kompetanse.

3.1 Oppnådd kompetanse fra videregående opplæring som 30-åringer – 14 år etter oppstart

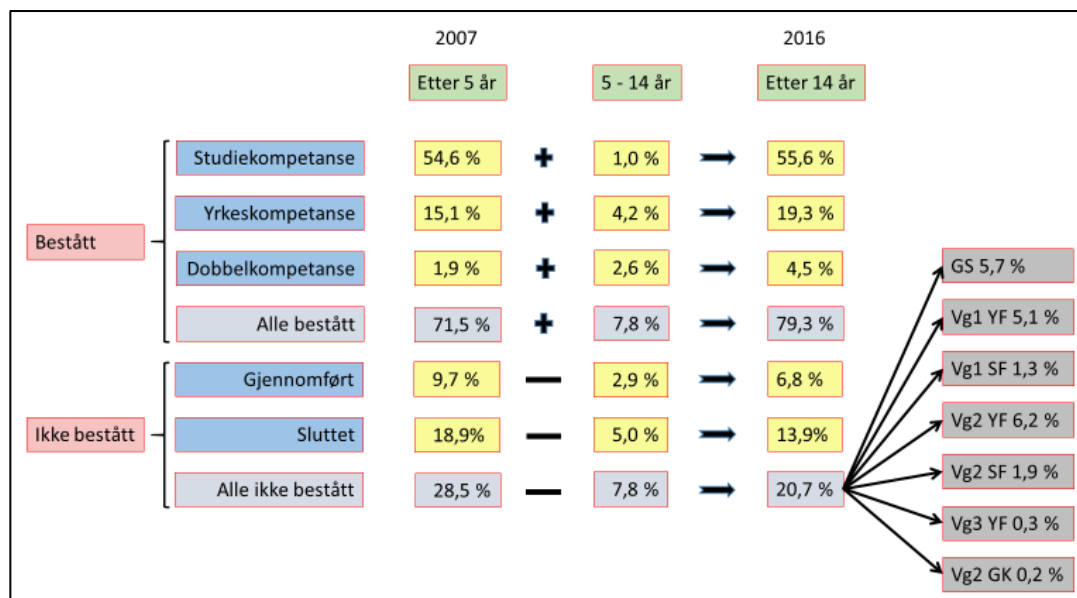
Fokus for avsnitt 3.1 er kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring per 1.oktober 2016, 14 år etter oppstart i august 2002. Majoriteten av respondentene er født i 1986, slik at de som var født i august eller tidligere hadde fylt 16 år, mens de som var født i september eller seinere hadde fylt 15 år da de begynte. Noen få var født i 1985 eller 1987. Vi omtaler imidlertid alle respondentene i studien som 16-åringer i 2002 og som 30-åringer i 2016.

3.1.1 Litt over sju av ti hadde fullført og bestått etter fem år

Vi vil presentere kompetanse etter 14 og fem år, og starter med sistnevnte. Figur 3.1 viser at 71,5 prosent av respondentene hadde fullført og bestått videregående i 2007, fem år etter at de begynte. 54,6 prosent hadde oppnådd studiekompetanse, 15,1 prosent yrkeskompetanse og 1,9 prosent dobbelkompetanse (både studie- og yrkeskompetanse). 28,5 prosent hadde ikke fullført og bestått, fordelt med 18,9 prosent som hadde avbrutt videregående, og 9,7 prosent som hadde gjennomført hele opplæring, men uten å bestå i alle fag.

Vi har sammenlignet kompetanseoppnåelsen etter fem år i vårt utvalg med kompetanseoppnåelsen målt av SSB (2019) blant alle elevene som begynte i videregående i de sju fylkene i 2002. SSB viser at 69,1 prosent av disse hadde oppnådd studie- og/eller yrkeskompetanse etter fem år, om lag to prosentpoeng lavere enn

vi finner i vårt utvalg. Dette kan forklares bl.a. med at vår undersøkelse er en utvalgsundersøkelse, og da er det alltid fare for en viss skjevhet. En annen forklaring er at deltakelse i vår undersøkelse var frivillig, og det er sannsynlig at de som ikke ønsket å delta har fullført og bestått i mindre grad enn de som sa ja til å delta.

Figur 3.1. Kompetanseoppnåelse fem og 14 år etter starten i videregående opplæring. Elever i sju fylker. Alle tall i prosent av N=9341.

SSB fant at 17,7 prosent sluttet og 8,4 prosent strøk i dette kullet i de sju fylkene. I tillegg fant de at 4,8 prosent fortsatte i videregående opplæring i det sjette året etter at de begynte. Vi har ikke skilt ut de som fortsatte i en egen kategori, slik at de finnes både blant slutterne og strykerne i vår telling. Dersom de fordeler seg noenlunde likt blant slutterne og strykerne, ser vi at andelen sluttere og strykere i vårt utvalg er relativt nært det SSB finner for hele populasjonen. Vi konkluderer at kompetanseoppnåelsen målt etter fem år i vårt utvalg er litt høyere, men likevel nær den faktiske kompetanseoppnåelsen i hele populasjonen i de sju fylkene.

3.1.2 Nesten åtte av ti hadde fullført og bestått etter 14 år

Figur 3.1 viser videre at i perioden 5-14 år etter at utvalget vårt begynte i videregående, hadde i alt 7,8 prosent flere fullført; en prosent (av hele utvalget) med studiekompetanse, 4,2 prosent med yrkeskompetanse og 2,6 prosent med dobbelkompetanse. Etter 14 år hadde dermed 79,3 prosent fullført; 55,6 prosent med studiekompetanse, 19,3 prosent med yrkeskompetanse og 4,5 prosent med dobbelkompetanse.

Tabell 3.1. Kompetanseoppnåelse fem og 14 år etter starten i videregående opplæring. Elever i sju fylker. Alle tall i prosent av N=9341.

	Etter 14 år						Etter fem år
		Sluttet	Stryk	YK	SK	DK	
Etter fem år	Sluttet	13,9	0,1	3,7	1	0,1	18,9
	Stryk		6,7	1,1	1,7	0,1	9,7
	YK			14,4		0,7	15,1
	SK				52,9	1,6	54,6
	DK					1,9	1,9
Etter 14 år	13,9	6,8	19,3	55,6	4,5	100,0	

YK=yrkeskompetanse, SK=studiekompetanse, DK=dobbelkompetanse

Tabell 3.1 viser forholdet mellom oppnådd kompetanse etter fem og 14 år:

- Samlet kompetanseoppnåelse etter fem år i kolonnen lengst til høyre. Dette er identiske med tallene i figur 3.1
- Samlet kompetanseoppnåelse etter 14 år i raden i bunnen av tabellen. Dette er identiske med tallene i figur 3.1
- I alt 89,8 prosent (gule felt) hadde samme kompetanse etter 14 og fem år
- Av de 18,9 prosent som hadde sluttet i løpet av de fem første årene, hadde 4,9 prosentpoeng (grønne felt) fullført etter 14 år, dvs. at 26 prosent av de som var sluttet etter fem år hadde fullført etter 14 år. De aller fleste av disse (3,7 prosentpoeng) hadde oppnådd yrkeskompetanse.
- Av de 9,7 prosent som hadde strøket etter fem år, hadde 2,9 prosentpoeng (rosa felt) fullført etter 14 år, dvs. at 31 prosent av de som var strykkere etter fem år hadde fullført etter 14 år. De aller fleste av disse (1,7 prosentpoeng) hadde oppnådd studiekompetanse.
- Av de 15,1 prosent som hadde yrkeskompetanse etter fem år, hadde 0,7 prosentpoeng oppnådd dobbelkompetanse etter 14 år (grått felt).
- Av de 54,6 prosent som hadde oppnådd studiekompetanse etter fem år, hadde 1,6 prosentpoeng oppnådd dobbelkompetanse etter 14 år (blått felt).
- Andelen med bare studiekompetanse var ett prosentpoeng høyere etter 14 enn etter fem år. Den reelle økningen var imidlertid 2,7 prosentpoeng (ett prosentpoeng tidligere sluttet og 1,7 prosent tidligere strykkere). 1,6 prosentpoeng av de som hadde bare studiekompetanse etter fem år var nå registrert med dobbelkompetanse.
- Andelen med bare yrkeskompetanse var 4,2 prosentpoeng høyere etter 14 enn etter fem år. Den reelle økningen i andelen med yrkeskompetanse var derimot 4,8 prosentpoeng (3,7 prosentpoeng tidligere sluttet og 1,1 prosent tidligere strykkere). 0,7 prosentpoeng av de som hadde yrkeskompetanse etter fem år (og som fortsatt hadde det) var nå registrert med dobbelkompetanse.

Vi ser altså at av de som oppnådde kompetanse i perioden 5-14 år etter oppstart, var den reelle økningen størst blant de som hadde yrkeskompetanse (fra 15,1 til 19,3 prosent), og majoriteten av de nye som oppnådde yrkeskompetanse etter 14 år, var tidligere slutttere. Blant de nye som oppnådde studiekompetanse var majoriteten tidligere strykere.

Blant tidligere strykere og slutttere var det som vist over henholdsvis 31 og 26 prosent som besto i perioden fem til 14 år etter, altså noe større andel blant tidligere strykere enn slutttere. Også for perioden fem til ni år etter fant Markussen (2014) at det var flere tidligere strykere enn slutttere som fullførte, men da var andelen tidligere strykere som fullførte betydelig større enn andelen tidligere slutttere.

Vi har sett nærmere på dette, og fant:

- 66 prosent av de tidligere sluttterne som seinere fullførte gjorde det innen ni år etter, mens 34 prosent gjorde det i perioden ni til 14 år etter
- 78 prosent av de tidligere strykerne som seinere fullførte gjorde det innen ni år etter, mens 22 prosent gjorde det i perioden ni til 14 år etter

Vi ser at andelen tidligere slutttere som fullførte mellom 9 og 14 år etter, var høyere enn andelen tidligere strykere som fullførte i denne perioden. Dermed reduseres forskjellen mellom andelen tidligere strykere og slutttere som hadde fullført frem til 14 år etter oppstart i videregående.

Vi ser også at ca. halvparten av de som oppnådde dobbelkompetanse i 5-14 års perioden hadde studiekompetanse fra før; de har fylt på med yrkeskompetanse.

3.1.3 Det meste av oppnådd studie- eller yrkeskompetanse var hentet ut etter sju år

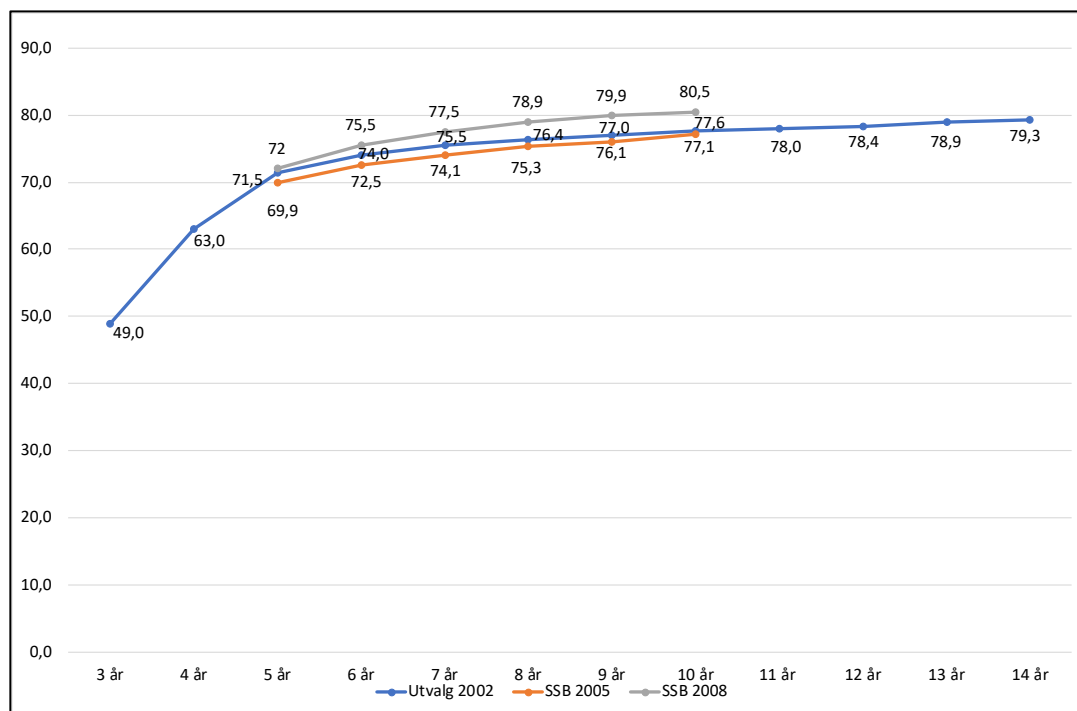
Vi har også sett nærmere på når elevene i utvalget første gang fullførte videregående, enten dette var med studie- eller yrkeskompetanse. I figur 3.2 ser vi at tre år etter at de begynte var det 49 prosent som hadde oppnådd kompetanse. Dette var elever som hadde gått et treårig skoleløp, de aller fleste studieforbereende, mens noen hadde tatt et yrkesfag som er treårig skoleløp frem mot et vitnemål, som f.eks. helsesekretær, apotektekniker og hjelpepleier⁶.

Etter fire år var det 63 prosent som hadde fullført og bestått, altså en økning på 14 prosentpoeng fra året før. Dette er i hovedsak ungdom som fullførte læretida, avla og besto fagprøven og oppnådde yrkeskompetanse.

Etter fem år, SSBs målepunkt for kompetanseoppnåelse, hadde 71,5 prosent av vårt utvalg oppnådd studie- eller yrkeskompetanse (jf. figur 3.1 og tabell 3.1). Som nevnt fant SSB at 69,1 prosent av hele 2002-kullet i de sju fylkene hadde bestått

⁶ Disse elevene begynte i videregående skole i 2002, og da var det om lag 20 yrkesfaglige utdanninger som ikke ble avsluttet med læretid, men hvor hele utdanningen ble gjennomført i et treårig skoleløp

etter fem år. Vi måler dermed noe for høy andel bestått, og den blå linjen i figur 3.2, som viser når respondentene i vårt utvalg oppnådde kompetanse fra videregående første gang, ligger sannsynligvis noe for høyt hele veien. Det ser vi også når vi sammenligner med SSBs måling etter 5-10 år for 2005- og 2008-kullet⁷. Linjen for vårt utvalg burde nok ligget noe under de to kullene målt av SSB (jf. forklaring på denne forskjellen i tilknytning til figur 3.1).

Figur 3.2. År for oppnåelse av studie- eller yrkeskompetanse 3-14 år etter oppstart i videregående opplæring. 2005- og 2008-kullene: Fulltelling fra SSB. Utvalg 2002: Vårt utvalg for denne studien

Det som er mest interessant med figur 3.2 er imidlertid å sammenligne økningen i andelen som har oppnådd studie- eller yrkeskompetanse år for år i de tre kullene. Økningen i perioden fem til ti år etter påbegynt videregående var i vårt utvalg 6,1 prosentpoeng, for 2005-kullet 7,2 prosentpoeng og for 2008-kullet 8,5 prosentpoeng. For 2006- og 2007-kullet i de sju fylkene var økningen henholdsvis 8,2 og 8,6 prosentpoeng (SSB-tall, ikke vist i tabell eller figur). Dette betyr at forskjellen mellom andelen fullført og bestått etter fem og ti år (SSBs fulltelling), ser ut til å øke litt over tid; fra 7,2 prosentpoeng i 2005-kullet, til 8,2, 8,6 og 8,5 prosentpoeng for 2006- 2007- og 2008-kullet. Det er derfor sannsynlig at økningen i 5-10-års-perioden er lavere i 2002-kullet enn i disse senere kullene. Dette peker i retning av at

⁷ Grunnen til at vi ikke presenterer SSB-tall for 2002-kullet i figur 3.2, er at i skrivende stund (april 2020) er det tidligste kullet SSB har offentliggjort kompetanse for etter 6-10 år, 2005-kullet, og det foreløpig siste er 2008-kullet

den økningen på 6,1 prosentpoeng vi finner i vårt utvalg, gir et godt bilde av økningen i kompetanseoppnåelse over tid for dette utvalget.

Vi ser at mye av gevinsten hentes ut i de første årene. F.eks. ser vi at på de to årene fra det femte til det sjuende året etter påbegynt videregående økte andelen bestått med 4 prosentpoeng. Seinere var den årlige veksten beskjedne, og når ytterligere sju år til var gått var andelen som hadde bestått økt med ytterligere 4 prosentpoeng.

Vi ser også at økningen fra år til år avtar for alle de tre kullene i figur 3.2. Fra år fem til seks var økningen 2,5 – 3,5 prosentpoeng for de tre kullene, mens den fra år ni til ti var 0,6 – 1,0 prosentpoeng. At den årlige økningen etter år ti avtar ytterligere, til 0,4 prosentpoeng årlig, er som forventet. Med en tilsvarende reduksjon i årlig økning i andelen bestått er det ikke grunn til å forvente at den endelige beståttandelen i vårt utvalg noen gang vil bli vesentlig høyere enn 80 prosent.

Etter å ha sammenlignet SSB-tall for vårt kull med tall for seinere kull, både etter fem og ti år, er det grunn til å regne med at for seinere kull vil andelen som fullfører og består etter 10 år bli høyere enn de 80 prosent vi finner for vårt kull etter 14 år. Denne vurderingen bygger vi på at andelen som har fullført og består etter fem år var betydelig høyere for 2013- enn for 2002-kullet (SSB 2019).

Lied-utvalget (NOU 2019: 25) har foreslått at retten til tre års videregående opplæring erstattes av en rett til å fullføre videregående opplæring med studie- eller yrkeskompetanse, uavhengig av tid. Argumentet er at dagens tidsbegrensede rett hindrer noen i å nå studie- eller yrkeskompetanse, fordi mange mister muligheten til å fullføre når retten er brukt opp. Kanskje flere i vårt utvalg hadde fullført med en slik rett? Det blir interessant å følge med på om en eventuell innføring av en slik rett får positiv betydning for andelen som faktisk fullfører. En slik rett bør kanskje også få betydning for hvordan og etter hvor mange år man gjør opp status over antall elever som har fullført videregående. Kanskje er det formålstjenlig å erstatte den fikserte fem-års tellingen med en fleksibel måling på ulike tidspunkter etter oppstart i videregående opplæring?

3.1.4 Fylkesvis variasjon i kompetanseoppnåelse

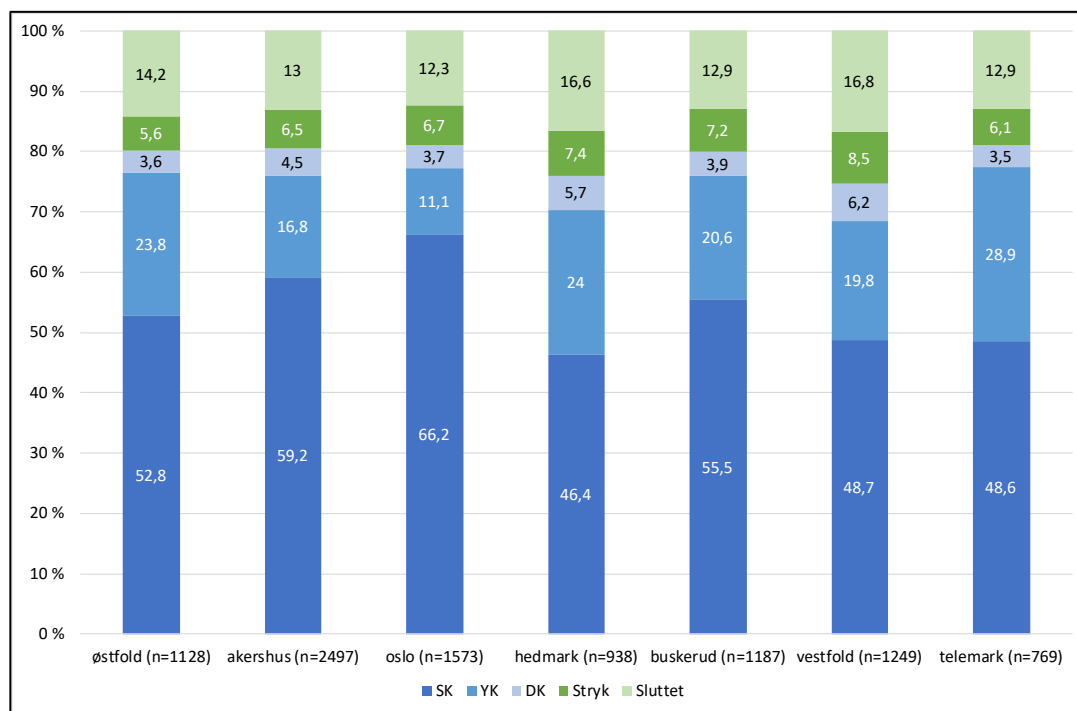
Over har vi sett på kompetanseoppnåelse for de sju fylkene samlet. Nå skal vi se på kompetanseoppnåelse i de ulike fylkene.

I figurene 3.3 – 3.13 har vi gitt de som har bestått med studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse ulike blåfarger, mens de som hadde sluttet eller strøket, er farget grønt. Figur 3.3 viser at etter 14 år var andelen som hadde sluttet størst blant de som begynte på videregående skole i Vestfold og Hedmark, nesten 17 prosent, mot 12-13 prosent i fire av de øvrige fylkene. Også andelen strykere var størst i de to nevnte fylkene, 8,5 og 7,4 prosent.

Andelen med oppnådd yrkeskompetanse varierte betydelig. Størst var andelen i Telemark, hvor 29 prosent hadde oppnådd yrkeskompetanse etter 14 år. Andelen var noe lavere i Østfold og Hedmark med 24 prosent og Buskerud og Vestfold med om lag 20 prosent. I Akershus var det enda færre, 17 prosent, mens andelen var klart lavest i Oslo, 11 prosent.

Det er i hovedsak slik at fylker med høye andeler med yrkeskompetanse etter 14 år, hadde lave andeler med studiekompetanse og omvendt. Eksempelvis hadde 66 prosent av elevene i Oslo oppnådd studiekompetanse, mens bare 11 prosent hadde oppnådd yrkeskompetanse. Motsatt hadde fylkene med lavest andel med studiekompetanse, Hedmark og Telemark, høyest andel med yrkeskompetanse.

Andelen med oppnådd dobbelkompetanse varierte fra 6,2 prosent i Vestfold til 3,5 prosent i Telemark.

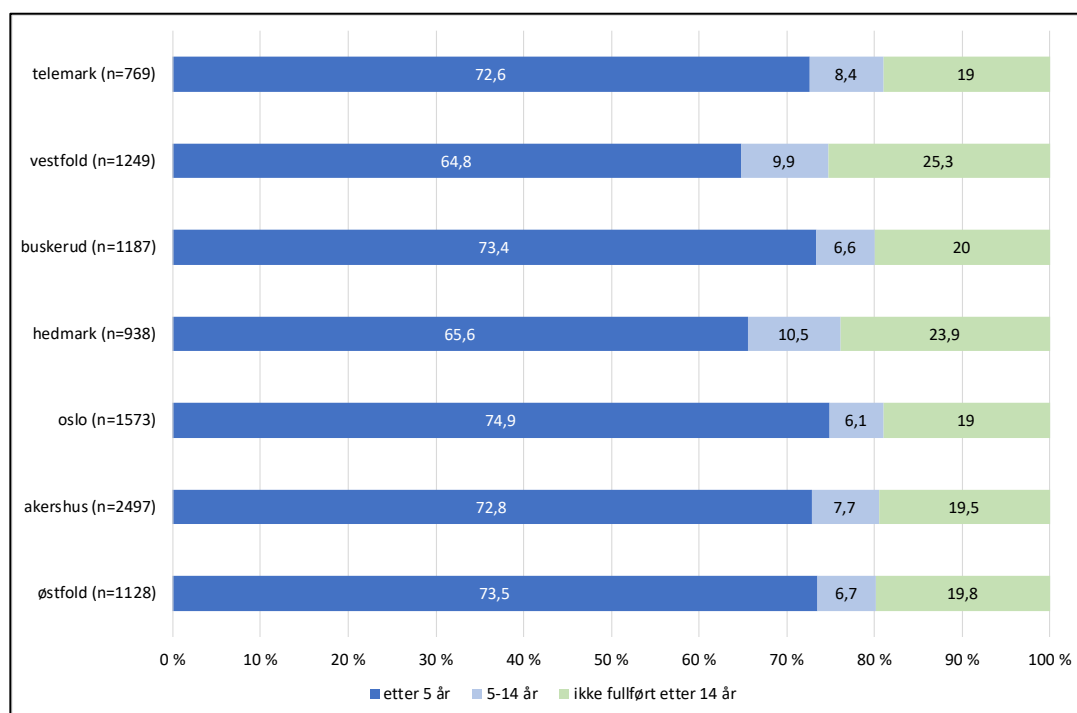

Figur 3.3. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring i de sju fylkene. Prosent i hvert fylke.⁸

Vi har sett på utviklingen i andelen fullført og bestått fra fem til 14 år. I figur 3.4 ser vi at i de fylkene der lavest andeler hadde bestått etter fem år, var det størst andeler som besto i 5-14 års perioden og motsatt. Dette betyr at Hedmark og Vestfold tok litt innpå de fem andre fylkene, men ikke tilstrekkelig til å utjevne

⁸Figuren er en grafisk fremstilling av en krysstabell. I denne rapporten er det en rekke slike fremstillinger av krysstabeller. For alle disse har vi anvendt Pearsons kji-kvadrat test for å undersøke om forskjellene (her i kompetanseoppnåelse i de sju fylkene) er statistisk signifikante på fem prosent nivå ($p < 0,05$). I så godt som alle krysstabellene er forskjellene statistisk signifikante. Vi oppgir ikke dette i hvert tilfelle, men oppgir/kommenterer dersom forskjellene ikke er signifikante.

forskjellene. Etter 14 år var andelene som hadde fullført og bestått nesten identisk for fem av fylkene: Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud og Telemark, hvor om lag 80 prosent hadde fullført og om lag 20 prosent hadde sluttet eller strøket. I Vestfold og Hedmark, var det om lag 75 prosent som hadde fullført med studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse etter 14 år, mens om lag 25 prosent hadde sluttet eller strøket.

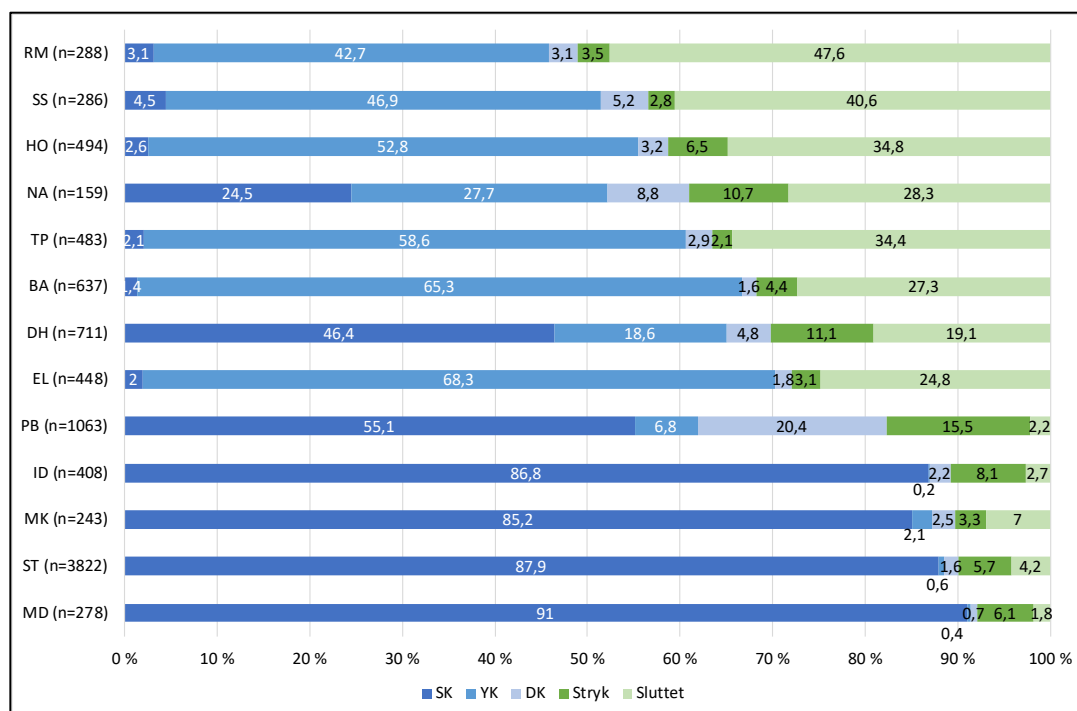
Figur 3.4. Kompetanseoppnåelse fem og 14 år etter starten i videregående opplæring i de sju fylkene. Prosent i hvert fylke.

3.1.5 Mange fullførte på studieforbereende – mange sluttet på yrkesfag

Vi har sett på kompetanseoppnåelse etter 14 år etter hvilket utdanningsprogram respondentene hadde tilhørighet til. Mange har vært innom flere utdanningsprogrammer. Vi har valgt å knytte respondentene til det utdanningsprogrammet der de avsluttet sin videregående opplæring innen våren 2007, enten med kompetanse eller som slutter/stryker. En konsekvens av dette er at de som avsluttet videregående opplæring med påbygging til generell studiekompetanse, ikke er gitt tilhørighet til det utdanningsprogrammet de opprinnelig startet, men i en egen kategori for påbygging til generell studiekompetanse.

Vi har rangert slik at utdanningsprogrammet der flest hadde bestått med studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse er nederst, og utdanningsprogrammet der færrest hadde bestått er øverst i figuren.

Det var på de studieforbereidende utdanningsprogrammene⁹ at flest hadde bestått og færrest hadde strøket, mens det var motsatt på de yrkesfaglige programmene. Dette er i overensstemmelse med bildet slik det har vært helt siden innføringen av Reform 94 (SSB 2019).

Figur 3.5. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring innenfor de ulike utdanningsprogrammene. Prosent innenfor hvert utdanningsprogram.

Tekstboks 3.1. Forklaring på forkortelsene for utdanningsprogrammene

BA: Bygg- og anleggsteknikk. DH: Design og håndverk. EL: Elektrofag. HO: Helse- og oppvekstfag. NA: Naturbruk. RM: Restaurant- og matfag. SS: Service og samferdsel. TP: Teknikk og industriell produksjon. ID: Idrettsfag. MK: Medier og kommunikasjon. MD: Musikk, dans og drama. ST: Studiespesialisering. PB: Påbygging til generell studiekompetanse.

Etter at prosjektet startet i 2002, har det vært endringer av utdanningsprogramstrukturen. Utdanningsprogrammer har blitt slått sammen, lagt ned og nye opprettet. Vi bruker her utdanningsprogrammene slik de var da vi avsluttet oppfølgingen av vårt utvalg i videregående opplæring, ved slutten av skoleåret 2015-2016

Andelen bestått på de fire studieforbereidende utdanningsprogrammene varierte mellom 92,1 prosent på Musikk, dans og drama (MD) og 89,2 prosent på Idrettsfag (ID), og de aller fleste hadde oppnådd studiekompetanse. Dette betyr at det var lave andeler strykkere og sluttet på disse utdanningsprogrammene; størst andel sluttet ser vi på Medier og kommunikasjon (MK) (7,0 prosent), og størst andel strykkere på ID (8,1 prosent).

⁹ Vi behandler MK som et studieforbereidende utdanningsprogram, selv om det i 2002 per definisjon var yrkesfaglig. Begrunnelsen er den store andelen på MK som faktisk fikk studiekompetanse, ja, andelen var faktisk på linje med de tre øvrige studieforbereidende utdanningsprogrammene.

Andelen som hadde fullført på de yrkesfaglige utdanningsprogrammene var betydelig lavere, varierende fra 72,1 prosent på Elektrofag (EL) til 48,9 prosent på Restaurant- og matfag (RM). Majoriteten av de på yrkesfag som hadde fullført oppnådde yrkeskompetanse, med unntak for Design og håndverk (DH), hvor det var flere som oppnådde studiekompetanse enn yrkeskompetanse. Også på Naturbruk (NA) var det en stor andel som hadde oppnådd studiekompetanse. Felles for DH og NA for de som begynte i 2002 var at det fantes løp innenfor disse utdanningsprogrammene som ledet direkte til studiekompetanse, slik at disse høye andelenene med studiekompetanse er som forventet.

Blant de som begynte på de øvrige yrkesfaglige utdanningsprogrammene var det også mange som oppnådde studiekompetanse, men ettersom vi har etablert påbygging til generell studiekompetanse som en egen kategori, ser vi ikke disse innenfor det utdanningsprogrammet de startet i figur 3.5. I stedet kommer de til syne innenfor påbygging til generell studiekompetanse. I alt hadde 82,3 prosent av de som gikk på påbygg fullført 14 år etter oppstart i videregående. Vi ser også at en betydelig andel av påbyggelevne – hver femte - oppnådde dobbelkompetanse. En betydelig del av påbyggelevne strøk: 15,5 prosent, og vi finner ikke like stor andel strykere innen noen andre utdanningsprogrammer. Forklaringen er at påbygging til generell studiekompetanse er svært krevende, og noen av de som har startet videregående med to år i skole på yrkesfag har ikke det faglige grunnlaget som skal til for å fullføre dette krevende skoleåret. Figur 3.5 viser også at det var svært få som avbrøt påbyggåret: når de først har begynt på dette tilbudet gjennomfører de, men mange stryker. Dette er sammenfallende med tidligere funn (Markussen og Gloppen 2012).

På fem av de yrkesfaglige programmene var strykandelen lav, under 4,5 prosent, mens den var noe høyere på HO, NA og DH. De høye strykandelene på NA og DH, hvor det altså fantes løp direkte mot studiekompetanse, kan skyldes stryk i forsøk på å nå studiekompetanse. Disse elevene har, på linje med påbyggelevne, gått to år på yrkesfag, og noen av dem kan ha vært for dårlig faglig forberedt for å kunne klare å oppnå studiekompetanse.

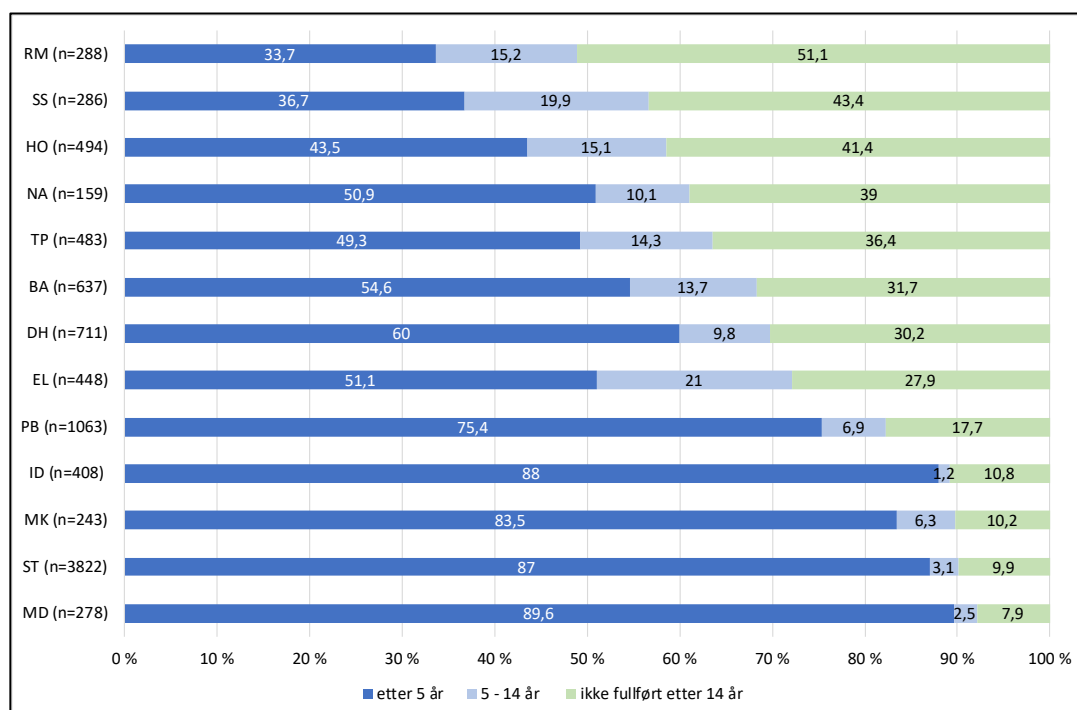
Vi merker oss særlig den betydelige andelen sluttere på de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Selv på det utdanningsprogrammet med færrest sluttere, DH, gjaldt dette en så stor andel som 19 prosent. På RM finner vi størst andel som hadde avbrutt videregående opplæring, nesten 48 prosent.

Vi har også sett på utviklingen i andelen oppnådd kompetanse fra fem til 14 år. I figur 3.6 ser vi at på de studieforbereidende utdanningsprogrammene var det svært få som fullførte og besto i 5-14-års-perioden; de alle fleste blant disse som fullførte gjorde dette i løpet av de første fem årene etter oppstart. Medier- og kommunikasjon skiller seg noe ut med en større andel som fullførte i 5-14-års-perioden. En forklaring på dette kan være at noen av de som gikk på dette

utdanningsprogrammet, valgte yrkesfagveien etter Vg2, og avsluttet utdanningen med fagbrev. Da vårt utvalg begynte i videregående, fantes seks ulike fagbrevutdanninger innenfor Medier og kommunikasjon.

På de rene yrkesfaglige utdanningsprogrammene ser vi derimot at veksten i andelen som fullførte og besto i 5-14-års perioden var betydelig. På SS og EL var det så mange som henholdsvis en av fem som fullførte med en kompetanse i denne perioden, og på ingen av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene gjaldt dette færre enn hver tiende. På yrkesfag var det altså en betydelig gevinst å hente ved å fortsette for å oppnå kompetanse ut over normert tid. Som vi så i figur 3.2 var det vesentligste av denne gevinsten hentet ut sju år etter påbegynt videregående.

Blant påbyggelevne var gevinsten i 5-14-årsperioden høyere enn blant elevene på studieforberedende, men lavere enn på yrkesfag.

Figur 3.6. Kompetanseoppnåelse fem og 14 år etter starten i videregående opplæring innenfor utdanningsprogrammene. Prosent innen hvert utdanningsprogram.

3.1.6 Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 og fem år for ulike grupper i utvalget

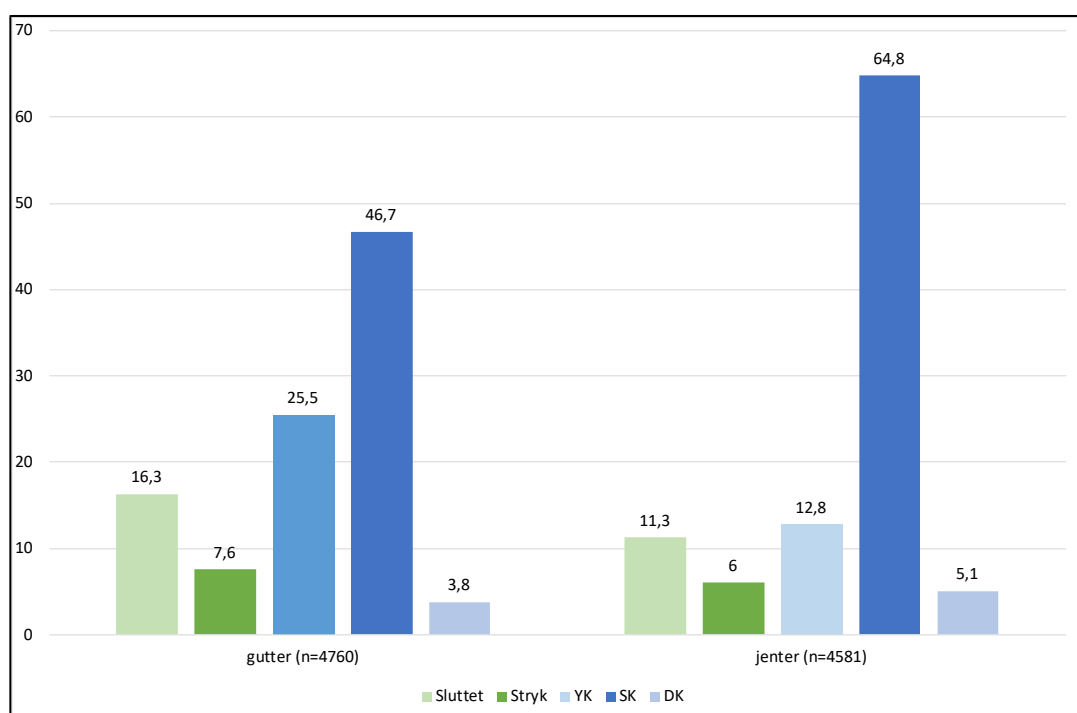
I figur 3.1 viste vi kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år for hele utvalget. Vi skal nå se på kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år for ulike grupper i utvalget gjennom bivariate analyser. Vi skal undersøke kompetanseoppnåelse avhengig av kjønn, innvandrersstatus, fødselsmåned, sosial bakgrunn, bosituasjon,

foreldres jobbsituasjon, oppfylt førsteønske til Vg1 samt gjennomsnittskarakterer og gjennomsnittlig fravær fra tiende klasse i ungdomsskolen.

Analysene viste oss stort sett den samme variasjonen for de ulike variablene etter fem og 14 år. For eksempel er det mønsteret vi tegner av kompetanseoppnåelse blant gutter og jenter etter 14 år i avsnitt 3.1.7, så godt som identisk med det vi kunne ha tegnet for kompetanseoppnåelse etter år fem. Andelene som har fullført og bestått har økt, men mønstrene er de samme. Det samme gjelder de øvrige forholdene vi presenterer nedenfor. Derfor viser vi ikke analyser av situasjonen etter fem år, men bare for situasjonen etter 14 år. Imidlertid vil vi kommentere forskjeller/likheter i kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år.

3.1.7 Større andel jenter fullførte – større andel gutter sluttet

Vi starter med å se på forskjellen mellom gutter og jenter (figur 3.7). Det var om lag like stor andel gutter (51 prosent) som jenter (49 prosent) i utvalget. Andelene som hadde sluttet og strøket var større blant guttene enn jentene. Dobbel så stor andel gutter sammenlignet med jenter hadde oppnådd yrkeskompetanse, og nesten 20 prosentpoeng flere blant jentene hadde oppnådd studiekompetanse etter 14 år. Litt større andel blant jentene hadde oppnådd dobbelkompetanse.

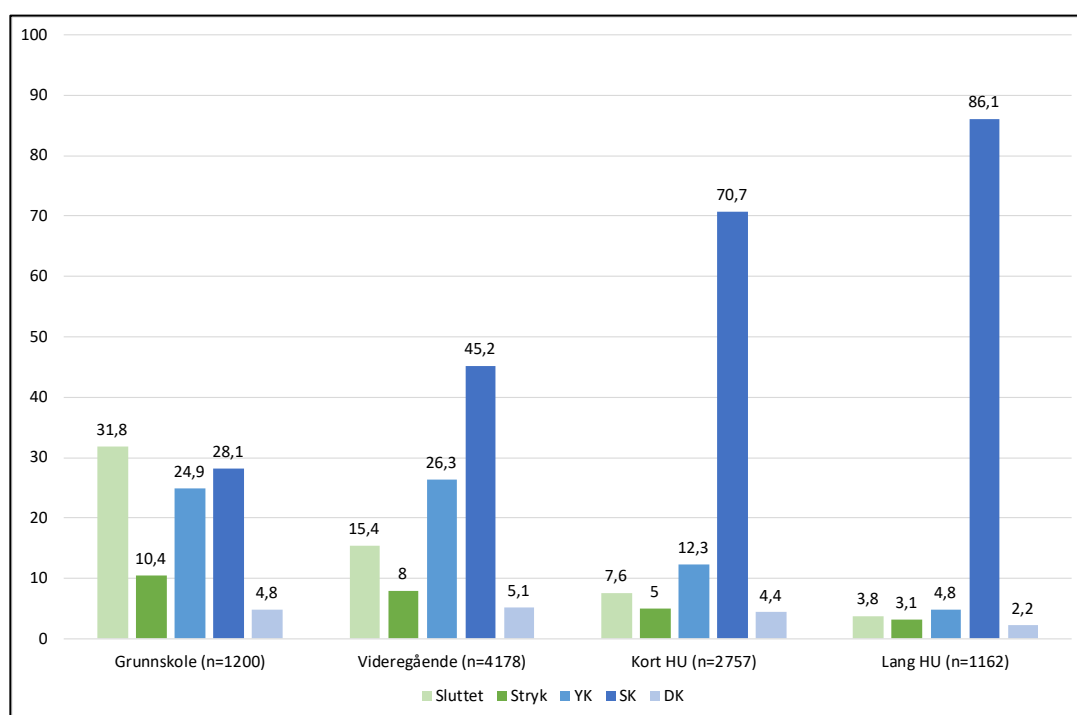
Figur 3.7. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring. Jenter og gutter i sju fylker. Prosent.

Samlet var det størst andel jenter som hadde oppnådd studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse etter 14 år, 83 prosent mot 76 prosent av guttene. Også etter fem år var de større andel jenter enn gutter som hadde fullført. Andelene vi observerer etter 14 år er en økning på 6,1 prosentpoeng for jentene og 9,4 prosentpoeng for guttene sammenlignet med situasjonen etter fem år (ikke i tabell eller figur).

3.1.8 Jo høyere utdanning hos foreldrene – jo høyere andeler fullførte

I figur 3.8 viser vi kompetanseoppnåelse etter 14 år avhengig av sosial bakgrunn målt med foreldrenes utdanning. For 13 prosent i vårt utvalg var foreldrenes høyest utdanning grunnskole, for 45 prosent videregående opplæring, for 30 prosent kort høyere utdanning og for 12 prosent lang høyere utdanning.

Blant de med foreldre med kun grunnskole hadde nesten hver tredje sluttet i videregående. Andelen sluttet avtok systematisk jo høyere utdanning foreldrene hadde, og når foreldrene hadde lang høyere utdanning, var det under fire prosent sluttet. Andelen strykkere var også størst når foreldrene kun hadde grunnskole, og avtok systematisk med økende utdanningsnivå hos foreldrene.

Figur 3.8. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring etter foreldres utdanning. Prosent.

Andelen som hadde oppnådd yrkeskompetanse var omtrent lik – hver fjerde – blant de som hadde foreldre med grunnskole eller videregående opplæring som

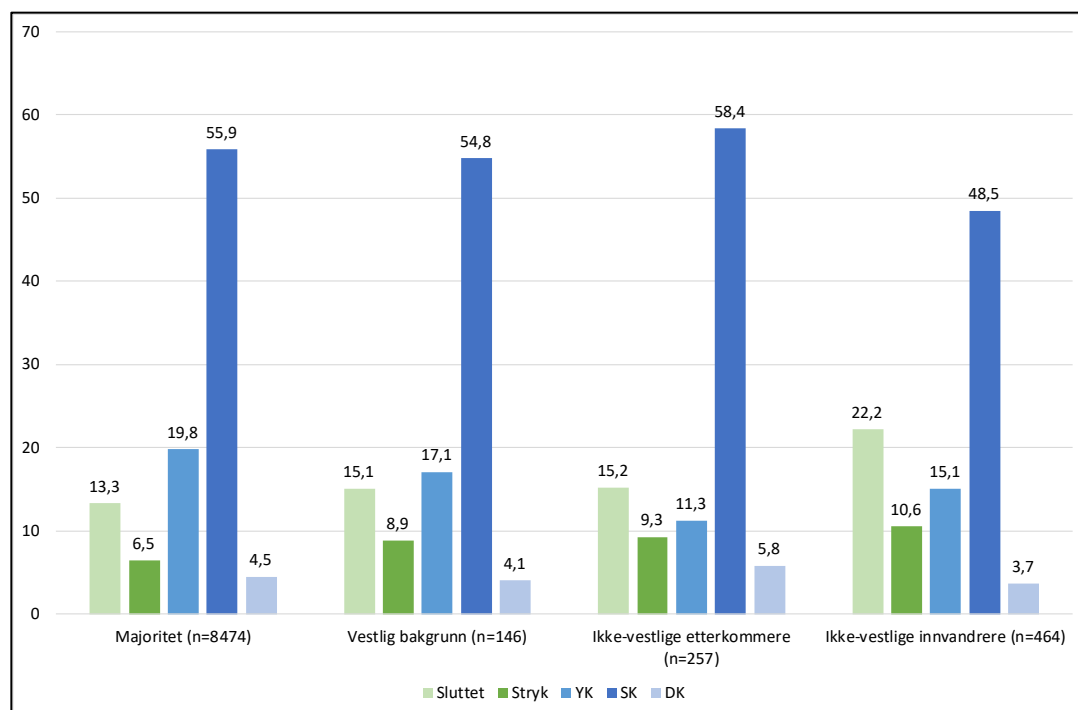
sin høyeste utdanning. Når foreldrene hadde høyere utdanning var det langt færre blant barna som hadde oppnådd yrkeskompetanse.

Figur 3.8 viser også at jo høyere utdanning foreldrene hadde, jo større andel hadde oppnådd studiekompetanse. Når foreldrene hadde lang høyere utdanning, hadde nesten ni av ti studiekompetanse, mens når foreldrene kun hadde grunnskole, gjaldt dette bare om lag tre av ti. Andelen som hadde dobbelkompetanse, var relativt lik uansett hvilken utdanning foreldrene hadde, kanskje med unntak av når foreldrene hadde lang høyere utdanning, da gjaldt dette en litt lavere andel.

Samlet hadde 58, 77, 87 og 93 fullført og bestått etter 14 år blant de som hadde foreldre med henholdsvis grunnskole, videregående opplæring, kort høyere utdanning og lang høyere utdanning. Etter fem år observerte vi det samme mønsteret, og da var de tilsvarende tallene for fullført og bestått 48, 66, 82 og 90 prosent. Økningen i 5-14-års perioden i andeler fullført og bestått var større jo lavere utdanning foreldrene hadde. Det var de gruppene som hadde lavest grad av fullført etter fem år som i størst grad hadde fullført i perioden 5-14 år etter.

3.1.9 Etterkommere oppnådde studiekompetanse i stor grad

I figur 3.9 viser vi sammenhengen mellom innvandrerbakgrunn og kompetanseoppnåelse etter 14 år.

Figur 3.9. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring etter innvandrerbakgrunn. Prosent.

I utvalget hadde 90,6 prosent majoritetsbakgrunn, 1,6 prosent var innvandrere og etterkommere¹⁰ med vestlig bakgrunn¹¹, 2,8 prosent var etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn¹² og 5 prosent var innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn.

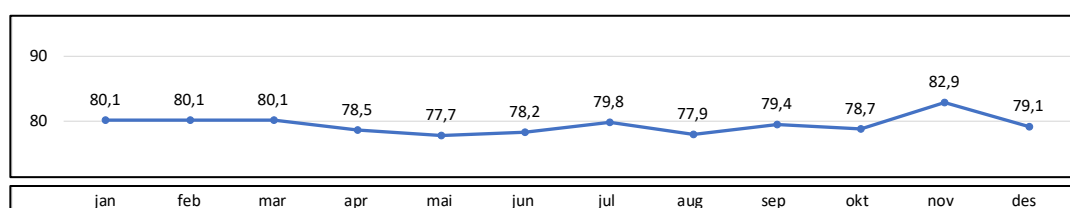
Andelen sluttere og strykere var lavest blant majoritetsungdommen og høyest blant ikke-vestlige innvandrere. De med vestlig bakgrunn og de ikke-vestlige etterkommerne var i en mellomposisjon. Særlig ser vi at andelen sluttere var høyest blant ikke-vestlige innvandrere. Motsatt var andelen med yrkeskompetanse høyest blant majoritetsungdommen og de med vestlig bakgrunn og lavest blant ikke-vestlige innvandrere. Salvanes mfl. (2015) gjør tilsvarende funn. Når det gjelder dobbelkompetanse, var det liten variasjon mellom de ulike gruppene.

Andelen som hadde oppnådd studiekompetanse varierte ikke mye. Den var lavest blant ikke-vestlige innvandrere, relativt lik blant de tre øvrige gruppene, men den var høyest blant etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn.

Etter 14 år var det 80, 76, 76 og 67 prosent av henholdsvis majoritetsgruppen, de med vestlig bakgrunn, ikke-vestlige etterkommere og ikke-vestlige innvandrere som hadde fullført og bestått med studie- og/eller yrkeskompetanse. Etter fem år var de tilsvarende andelen 72, 65, 70 og 59 prosent. Det var ikke stor variasjon i økningen for de fire gruppene, men gitt utgangspunktet var økningen størst for de med vestlig bakgrunn og ikke-vestlige innvandrere.

3.1.10 Ingen variasjon i kompetanseoppnåelse etter fødselsmåned

Vi har sett på sammenhengen mellom kompetanseoppnåelse etter 14 år og hvilken måned i året eleven er født. Respondentene i utvalget fordeler seg relativt jevnt på årets 12 måneder. Lavest andel (7,2 prosent) var født i november og høyest andel i april (9,4 prosent).

Figur 3.10. Andelen som hadde fullført og bestått videregående opplæring 14 år etter starten i videregående opplæring etter elevens fødselsmåned. Prosent. N varierer fra 875 for april til 677 for november. $p=0,566$

Det fins studier som viser sammenheng mellom når på året en person er født og skoleprestasjoner. Noen av disse viser at barn født tidlig på året presterer bedre

¹⁰ Begrepet «etterkommer» betyr at barnet er født i Norge av foreldre født utenfor Norge

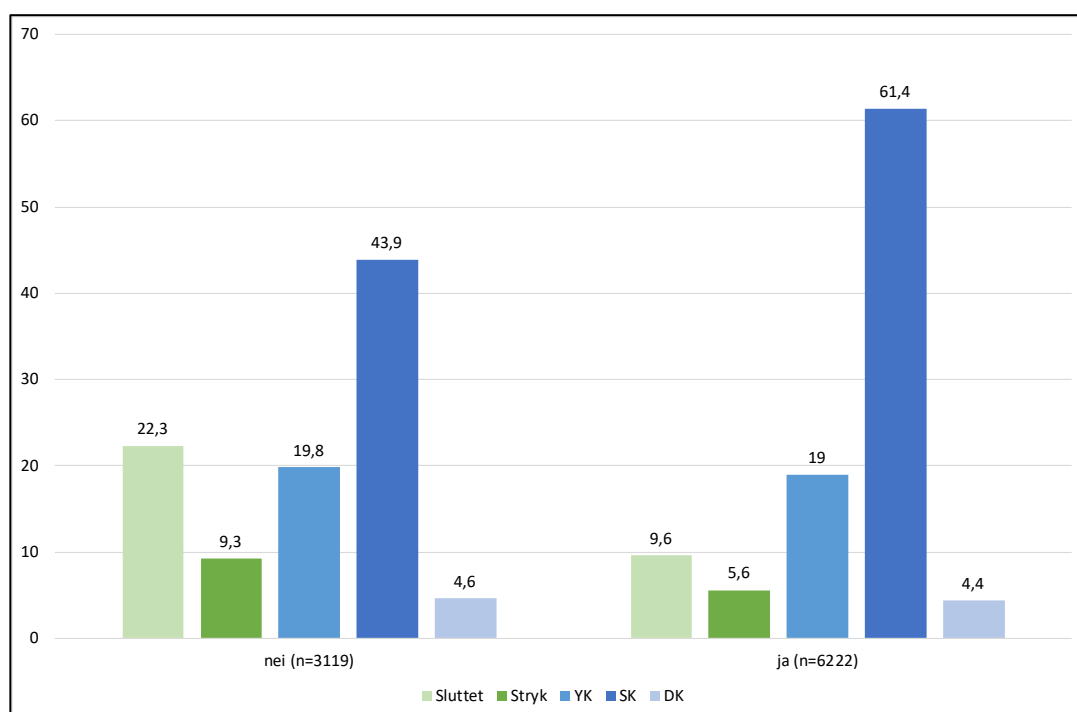
¹¹ Vest-Europa inkl. Norden, Australia, New-Zealand, Canada, USA

¹² Inkludert Øst-Europa

enn høstbarn (Olsen og Björnsson 2018, Vestheim m.fl. 2019). Figur 3.10 viser ingen slik signifikant bivariat sammenheng. Andelen som hadde fullført etter 14 år varierte mellom 77,7 prosent for mai-barna og 82,9 prosent for novemberbarna. Denne bivariante analysen gir derfor ikke støtte til teorien om at høstbarn i gjennomsnitt oppnår svakere skoleresultater enn barn født tidlig på året. På den annen side minner vi om at vi her studerer kompetanseoppnåelse, og at de studiene vi har henvist til har analysert karakterer og prøveresultater.

3.1.11 De som bodde med mor og far fullførte i større grad

Vi har sett på sammenhengen mellom elevenes bosituasjon og kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 år.

Figur 3.11. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring etter elevenes bosituasjon (bodde eleven sammen med både mor og far som 16-åring). Prosent.

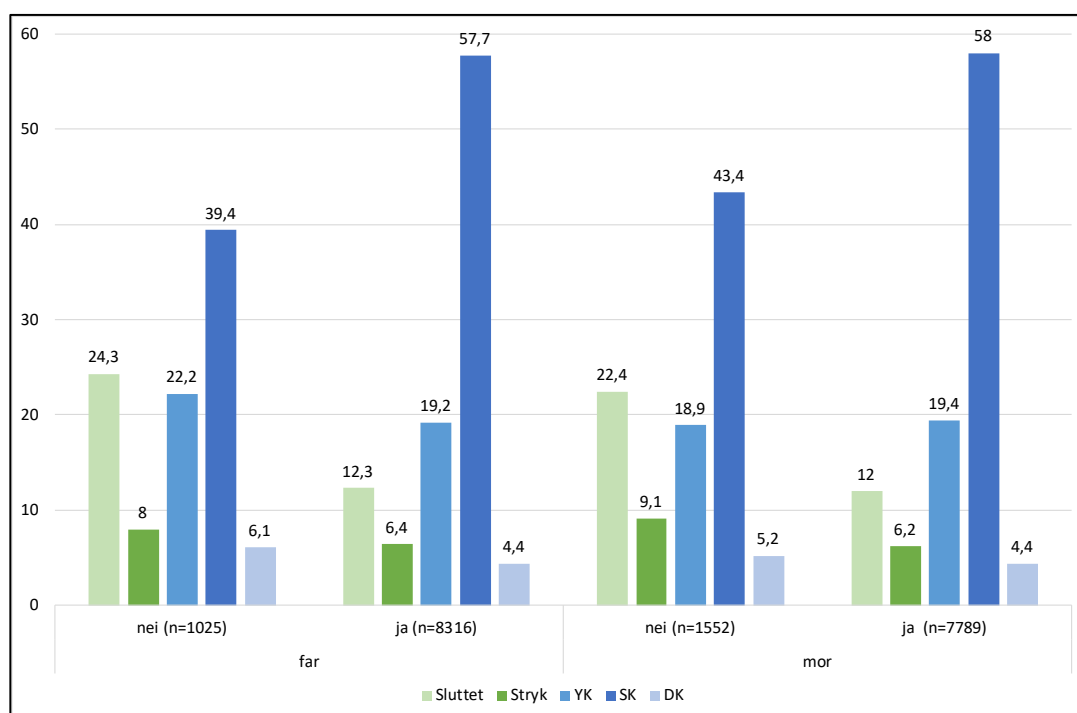
I utvalget bodde 66,6 prosent sammen med både mor og far som 16-åring, mens den siste tredjedelen ikke gjorde det. Figur 3.11 viser tydelig sammenheng mellom bosituasjon og kompetanseoppnåelse etter 14 år. Blant de som ikke bodde med begge foreldrene hadde mer enn dobbelt så stor andel avbrutt videregående sammenlignet med de som bodde med begge foreldre. Andelen som hadde strøket var også større blant de som ikke bodde med begge foreldre. Oppnådd yrkeskompetanse eller dobbelkompetanse var lik i de to gruppene, men det var en betydelig

større andel som hadde oppnådd studiekompetanse blant de som bodde med begge foreldre enn blant de som ikke gjorde det, 61,4 mot 43,9 prosent.

Vi har sammenlignet med fem år etter. Andelen med oppnådd studie- eller dobbelkompetanse var omtrent de samme. Endringen fra fem til 14 år etter var at a) andelen sluttere ble redusert med sju prosentpoeng blant de som ikke bodde med begge foreldre og fire prosentpoeng blant de som gjorde det, b) andelen strykere ble redusert med fire prosentpoeng i begge grupper, og c) andelen med yrkeskompetanse økte med 5,3 prosentpoeng blant de som ikke bodde med begge foreldre og 3,7 prosentpoeng blant de som gjorde det. Det betyr at begge grupper tjente på å få ta tida til hjelp; de som ikke bodde med begge foreldre i større grad, ved at litt flere i denne gruppen oppnådde yrkeskompetanse i perioden.

3.1.12 Større andeler fullførte når foreldrene var i arbeid

Vi har sett på sammenhengen mellom kompetanseoppnåelse etter 14 år og om foreldrene var i jobb når elevene var 16 år (figur 3.12).

Figur 3.12. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring etter foreldrenes jobbsituasjon (var foreldrene i jobb eller ikke i 2002). Prosent.

Figur 3.12 viser at 83 prosent av elevene rapporterte at mødrene deres var i arbeid og 89 prosent rapporterte at fedrene arbeidet. 13,5 prosent av mødrene og 6,2 prosent av fedrene var ikke i jobb¹³. Figuren viser at det var lavere andeler sluttere

¹³ Henholdsvis 3,1 og 4,8 prosent har ikke svart eller svart vet ikke. De er ikke inkludert i figuren

og strykere når far var i jobb og når mor var i jobb. Særlig for slutterne var forskjellene betydelige, 12 prosentpoeng for far og 10 prosentpoeng for mor. Andelen som hadde oppnådd yrkeskompetanse og dobbelkompetanse var relativt lik enten far og mor var i jobb eller ikke. Andelene som hadde oppnådd studiekompetanse etter 14 år varierte derimot betydelig etter om far og mor var i arbeid. Når far var i arbeid hadde 57,7 prosent oppnådd studiekompetanse mot 39,4 prosent når far ikke var i arbeid, en differanse på nesten 20 prosentpoeng. De tilsvarende tallene for mor var 58 og 43,4 prosent, en differanse på nesten 15 prosentpoeng.

Sammenlignet med situasjonen etter fem år, var det ingen grupper som skilte seg særskilt ut. Fra fem år etter til 14 år etter ser vi jevn reduksjon i andelen sluttere og strykere og tilsvarende jevn økning blant de med studie- og/eller yrkeskompetanse, både blant de hvor far eller mor var i jobb og der de ikke var det.

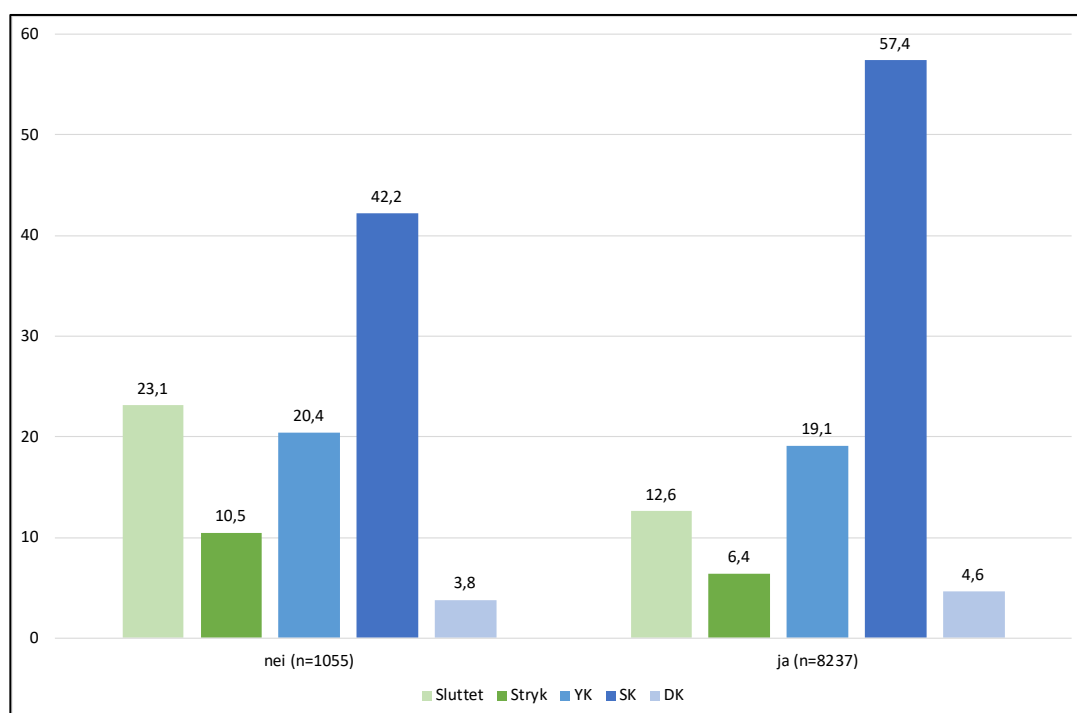
3.1.13 De med innfridd førsteønske til Vg1 oppnådde studiekompetanse i større grad og sluttet i mindre grad

Vi har i figur 3.13 sett på sammenhengen mellom kompetanseoppnåelse etter 14 år og det å ha kommet inn på førsteønske det første året i videregående skole.

For det første ser vi at 87 prosent av elevene kom inn på sitt førsteønske da de begynte på videregående skole i 2002. Figur 3.13 viser at det var tydelig sammenheng mellom innfrielse av førsteønske eller ikke og kompetanseoppnåelse etter 14 år. Andelen sluttere og strykere var betydelig høyere blant de som ikke fikk innfridd førsteønsket sitt. Når det gjelder yrkeskompetanse og dobbelkompetanse observerer vi ingen forskjeller av betydning mellom de to gruppene. Når det gjelder oppnådd studiekompetanse derimot, ser vi en betydelig forskjell. Blant de som hadde kommet inn på førsteønske, var det 57,4 prosent som hadde oppnådd studiekompetanse etter 14 år, mot 42,2 prosent blant de som ikke gjorde det.

Innfridd førsteønske kan tolkes som et prestasjonsmål, ettersom det er de med de beste karakterene som vinner når det er konkurranse om plassene. I vårt utvalg hadde de som kom inn på førsteønske et snitt fra tiende klasse på 4,0, mens de som ikke kom inn på førsteønske hadde et snitt på 3,4 (ikke vist i tabell/figur). Dette illustrerer at innfrielse av førsteønske kan tolkes som et prestasjonsmål.

Å få innfridd førsteønske handler imidlertid også om skoleengasjement. Kommer man ikke inn på førsteønsket kan det bety at man ikke får gå på den skolen og/eller det utdanningsprogrammet man vil. Det kan også bety at man ikke får gå på skole med vennene sine og at man får lang reisevei. Lødding (2004) har kalt dette opphoping av ulemper. De som opplever dette er ungdom som fra før har et vanskelig utgangspunkt, jf. forskjellen i karakterer fra tiende klasse mellom de som fikk henholdsvis ikke fikk innfridd sitt førsteønske.

Figur 3.13. Kompetanseoppnåelse 14 år etter starten i videregående opplæring etter om elevene kom inn på sitt førsteønske det første året i videregående skole. Prosent.

Sammenlignet med situasjonen etter fem år observerer vi at blant de som ikke hadde fått innfridd førsteønske var det reduksjon i andelen sluttere fra 32 til 23 prosent, og i andelen strykere fra 15,5 til 10,5 prosent. Majoriteten av disse tidligere slutterne og strykerne hadde oppnådd yrkeskompetanse etter 14 år.

3.1.14 Tydelig sammenheng mellom lave karakterer fra tiende klasse og det å slutte i videregående opplæring

Vi har sett på sammenhengen mellom kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen, målt med snittkarakterer fra tiende klasse, og kompetanseoppnåelse fra videregående 14 år etter oppstart. Tabell 3.2 viser tydelig sammenheng mellom tiende-classesnittet og kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år etter oppstart, jf. høye eta-verdier¹⁴.

De som hadde avbrutt hadde entydig det laveste snittet fra tiende, og de som hadde oppnådd studiekompetanse det høyeste. De som hadde strøket og de som hadde oppnådd yrkeskompetanse hadde om lag det samme snittet. De som hadde oppnådd studiekompetanse hadde et snitt med seg fra ungdomsskolen som var

¹⁴ Eta er et korrelasjonsmål som måler samvariasjonen mellom to variabler når den ene variabelen er på nominal-/ordinalnivå og den andre er på intervall-/forholdstallsnivå. Verdien på Eta varierer mellom 0 og 1, og jo høyere verdi, jo sterkere er sammenhengen mellom de to variablene.

om lag 0,9 karakterpoeng bedre enn de med yrkeskompetanse. De som hadde oppnådd dobbelkompetanse hadde lavere snitt enn de som hadde en ren studiekompetanse, men høyere enn de med yrkeskompetanse. Karaktersnittet var i alle grupper høyere etter fem enn etter 14 år. Dette kan skyldes at det var slutterne og strykerne med det høyeste snittet etter fem år som klarte å fullføre frem til 14 år etter. Da vil snittet blant de som er igjen blant slutterne og strykerne synke. Samtidig vil de gruppene som allerede hadde fullført tilføres de tidligere slutterne og strykerne med svakere karakterer, og snittet i disse gruppene reduseres også.

Tabell 3.2. Gjennomsnittskarakter fra tiende klasse for ulike kompetansegrupper 14 og fem år etter påbegynt videregående skole.

	Etter 14 år			Etter fem år		
	Snitt	S.D.	N	Snitt	S.D.	N
Sluttet	2,99	0,85	1295	3,05	0,84	1761
Stryk	3,45	0,76	638	3,50	0,74	902
YK	3,49	0,66	1800	3,58	0,61	1406
SK	4,40	0,63	5192	4,43	0,60	5096
DK	3,91	0,66	416	3,97	0,62	176
Alle	3,94	0,87	9341	3,94	0,87	9341
Eta	0,629			0,648		

3.1.15 Sammenheng mellom høyt fravær i tiende klasse og det å slutte i videregående opplæring

Vi ser nå på fravær i tiende klasse etter kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år.

Tabell 3.3. Gjennomsnittlig fraværspersent for ulike kompetansegrupper 14 og fem år etter påbegynt videregående skole.

	Etter 14 år			Etter fem år		
	Snitt	S.D.	N	Snitt	S.D.	N
Sluttet	9,71	10,91	1295	9,29	10,66	1761
Stryk	6,86	7,28	638	6,61	6,99	902
YK	5,38	6,81	1800	4,98	6,04	1406
SK	4,84	5,56	5192	4,69	5,32	5096
DK	5,18	6,01	416	4,09	4,42	176
Alle	5,77	7,11	9341	5,77	7,11	9341
Eta	,234			,251		

Tabell 3.3 viser en tydelig sammenheng mellom fravær i tiende og kompetanseoppnåelse etter 14 år. De som hadde sluttet hadde det høyeste fraværet med seg fra tiende, og de som hadde strøket det nest høyeste. Dette gjelder både etter fem og 14 år. De som hadde fullført hadde et fravær som var om lag halvparten så stort som slutterne. Fraværet fra tiende klasse var høyere i alle gruppene etter 14 enn etter fem år. Det skyldes at de som var sluttere og strykere etter fem år, men hadde bestått etter 14 år, sannsynligvis var de blant slutterne og strykerne med det laveste fraværet. Da øker gjennomsnittsfraværet for de som fortsatt var i slutter- og strykergruppene. Samtidig får de gruppene som allerede hadde fullført tilført

disse, og de hadde et høyere fravær enn disse gruppene hadde etter fem år, og dermed øker det gjennomsnittlige fraværet også her når dette måles etter 14 år.

3.1.16 Oppsummert: De som lå dårligst an etter fem år, tjener mest på å få ta tida til hjelp

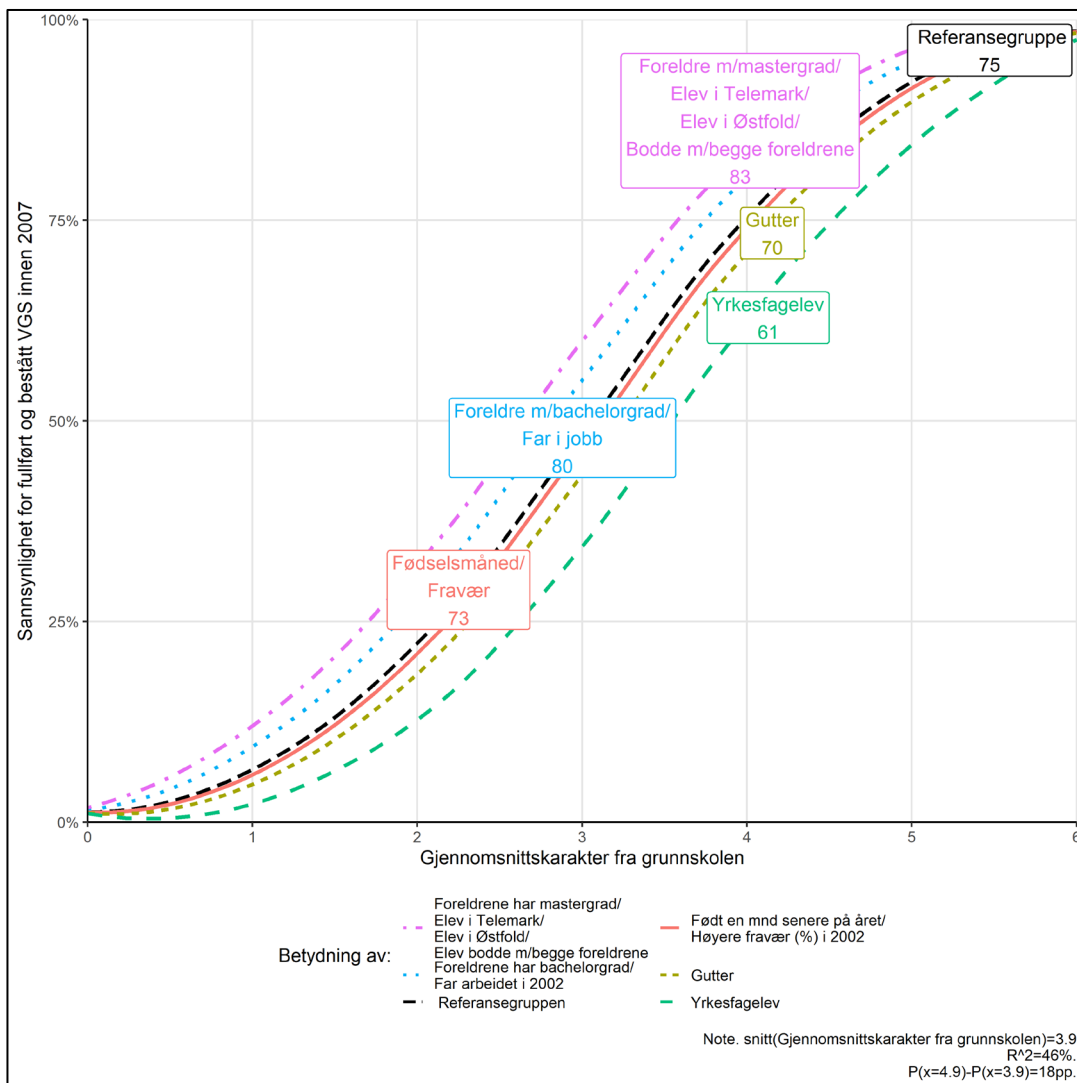
Når vi sammenligner kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år, ser vi også at elevene fra Hedmark og Vestfold tok inn på elevene fra de andre fylkene, elever på yrkesfag tok inn på elever på studieforbereende, guttene tok inn på jentene, de som hadde foreldre med lav utdanning tok inn på de med høy utdanning, ikke-vestlige innvandrere tok inn på majoritetsungdommene, de som ikke bodde med begge foreldre i 2002 tok inn på de som gjorde det, de som ikke hadde foreldre i jobb i 2002 tok inn på de som hadde det, de som ikke hadde kommet inn på førsteønske det første året i videregående tok inn på de som kom inn på førsteønske, de som hadde svakest karakterer fra tiende klasse tok inn på de med bedre karakterer, og de som hadde høyt fravær tok inn på de med lavt fravær fra tiende klasse.

Det var alltid slik, uansett hvilken gruppe vi så på, at de som lå dårligst an etter fem år, etter 14 år hadde tatt inn på de som lå best an. Forklaringen er at de som lå dårligst an etter fem år var elever/elevgrupper som hadde vansker med å fullføre og bestå, men når de fikk ta tida til hjelp var det noen av dem – ja, faktisk hver fjerde av de som ikke hadde bestått etter fem år – som klarte å bestå. Dette illustrerer en god side ved norsk videregående opplæring, at det alltid er mulig å forsøke seg på nytt om man ikke har bestått. Og nå foreslår altså Lied-utvalget å styrke disse mulighetene ytterligere ved å innføre en rett til å fullføre videregående opplæring med studie- eller yrkeskompetanse.

3.2 Forhold som kan forklare kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter fem og 14 år

Over har vi vist bivariate analyser av forholdet mellom en rekke uavhengige variabler og den avhengige variabelen kompetanseoppnåelse etter 14 år, og vi har sammenlignet med kompetanseoppnåelse etter fem år. For å si noe om hva som påvirker kompetanseoppnåelsen, har vi gjennomført logistiske regresjonsanalyser hvor vi har inkludert en rekke forhold samtidig, og undersøkt betydningen av ett og ett forhold når alle andre forhold holdes fast.

Avhengig variabel i analysene var kompetanseoppnåelse etter fem og 14 år. Variabelen er todelt, 1) fullført og bestått videregående etter henholdsvis fem og 14 år eller 2) ikke. Vi har altså slått sammen alle som har oppnådd studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse og sammenligner med de som har strøket eller sluttet.

Figur 3.14. Sannsynlighet for å ha fullført og bestått videregående opplæring fem år etter oppstart. Prosent. Logistisk regresjonsanalyse. N=8690. Grunnlag: Vedleggstabell V8

De uavhengige variablene inkludert i disse to analysene er:

Bakgrunn: Respondentenes kjønn, fødselsmåned, innvandrerstatus og bosituasjon som 16-åring, samt for foreldrene (da respondenten var 16 år): utdanningsnivå, om de var i jobb, engasjement i elevens akademiske og sosiale velferd.

Kunnskapsgrunnlag: Karaktergjennomsnittet fra tiende klasse, innfridd førsteønske ved oppstart i videregående skole.

Skoleengasjement: Fraværspersent i tiende klasse, fokus i undervisningen, å være pliktoppfyllende elev, pull-motivasjon mot utdanningen samt tilfredshet med undervisningen.

Utdanningens kontekst: Fylkeskommune der ungdommen gikk på videregående skole, samt hovedretning i videregående opplæring (yrkesfag, studieforbereende eller påbygging til generell studiekompetanse).

I figur 3.14 og 3.15 viser vi alle variabler som har signifikant og betydelige påvirkning på kompetanseoppnåelse (analyseresultatene som ligger til grunn for figurene 3.14 og 3.15 er presentert i vedlegg 4, vedleggstabeller V8 og V9.)

Så godt som halvparten av variasjonen ($R^2=46$ prosent) i om elevene hadde fullført etter fem år eller ikke, og nesten 40 prosent av variasjonen ($R^2=38$ prosent) i om elevene hadde fullført etter 14 år eller ikke, kan forklares med de inkluderte variablene. I begge tilfeller er dette en stor andel av variasjonen og indikerer at de uavhengige variablene samlet er godt egnet til å forutsi kompetanseoppnåelse.

For å kunne sammenligne etablerte vi en referansegruppe/sammenligningsgruppe som besto av: Jenter, født i starten av året, fra Oslo, gikk på studieforberevende, fikk ikke førstevalget ved oppstart første året, hadde ikke fravær i tiende klasse, bodde ikke med begge foreldre som 16-åring, ingen av foreldrene jobbet, foreldrene hadde videregående opplæring som sin høyeste utdanning, elevene tilhørte majoritetsbefolkningen, og de skåret gjennomsnittlig på alle faktorvariablene (se avsnitt 2.2.1). I begge figurene er referansegruppa representert med den sorte stiplede streken. Vi vil benytte den samme referansegruppa i alle regresjonsanalysene i kapittel 3.

I figurene er det angitt variabelnavn med tilhørende prosenter. Fra variabelnavnene er det en strek som peker på de forskjellige sannsynlighetslinjene. Merk at strekene peker på linja og ikke på det punktet der strek og linje møtes.

Tallet bak variabelnavnene angir den betingete sannsynligheten i prosent for å ha fullført og bestått etter fem år for de som hadde snittkarakter fra tiende klasse lik 3,9, som var gjennomsnittet for alle i utvalget.

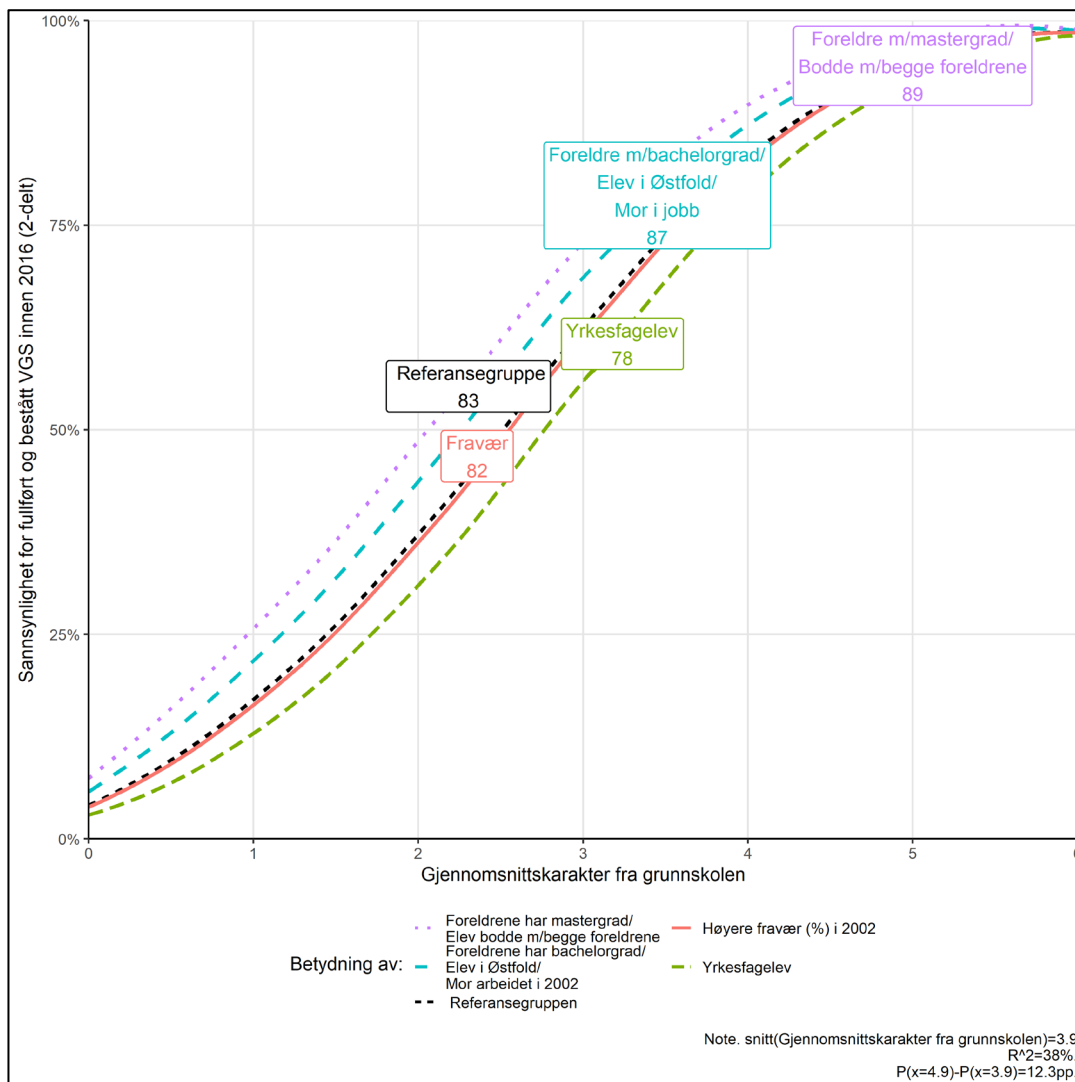
Når linja for en gitt variabel ligger over linja for referansegruppa er sannsynligheten for å fullføre videregående større enn for referansegruppa, og motsatt, når linja for en gitt variabel ligger under linja for referansegruppa er sannsynligheten for å fullføre og bestå videregående opplæring mindre enn for referansegruppa.

3.2.1 Kunnskapsgrunnlag betyr svært mye

Analysene viser at det i stor grad er de samme forholdene som har betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter fem og 14 år. Det som ved begge målepunkter har størst betydning for om en ungdom har bestått eller ikke er elvenes kunnskapsgrunnlag fra tiende klasse i ungdomsskolen. Dette er særlig tydelig i sjiktet 2-4 i karaktersnitt, både etter 5 og 14 år.

En respondent i referansegruppa med karakteren 2 i gjennomsnitt fra tiende klasse hadde 22 prosent sjans for å fullføre etter fem år. Når karakteren steg til 3 i snitt, økte sjansen til 48 prosent, og ved en økning til karaktersnitt 4 økte sjansen til 79 prosent. Etter 14 år ser vi akkurat det samme mønsteret, men da er de tilsvarende tallene 37, 63 og 84 prosents sjans for å fullføre. Selv om kurven flater

ut, var det ved begge målepunkter en betydelig økning i sjansen for å fullføre også når karaktersnitt økte fra 4 til 5. Dette illustrerer den sterke betydningen kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse har for om man fullfører eller ikke.

Figur 3.15. Sannsynlighet for å ha fullført og bestått videregående opplæring 14 år etter oppstart. Prosent. Logistisk regresjonsanalyse. N=8690. Grunnlag: Vedleggstabell V9

Disse funnene, som illustrerer den svært sterke betydningen av grunnskolekarakterene for fullføring av videregående, 14 så vel som fem år etter oppstart, er i overensstemmelse med omfattende tidligere norske og internasjonale studier som har vist det samme: kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen, målt med gjennomsnittskaraktterer fra tiende klasse, er et forhold med svært sterk, og ofte sterkest direkte betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående etter fem år (bl.a. Byrhagen mfl. 2006, Markussen, Lødding & Holen 2012, Markussen mfl. 2011, Markussen 2019, Rumberger 2011, Lamb mfl. 2011, Salvanes mfl. 2015).

3.2.2 Jenter har høyere sannsynlighet for å fullføre enn gutter

For å studere betydningen av andre variabler endrer vi verdi på en og en variabel i referansegruppa. Vi starter med – for situasjonen etter fem år i figur 3.14 – å endre variabelen kjønn fra jente til gutt, mens de andre variablene forblir uendret. På denne måten rendyrker vi påvirkningen av kjønn, under betingelsen alt annet likt. Den gul-grønne linjen i figuren representerer guttene, til forskjell fra den sorte linjen med referansegruppa hvor vi finner jentene. Den er plassert lavere enn linjen for referansegruppa. Det betyr at sjansen for å ha fullført og bestått etter fem år var lavere for gutter enn jenter, når de ellers var like på alle variablene som er inkludert i analysen.

Det betyr at det var fem prosentpoengs lavere sannsynlighet (75 – 70) for gutter enn jenter til å ha bestått etter fem år, når begge bar alle de øvrige kjennetegnene til referansegruppa og hadde 3,9 i snitt fra ungdomsskolen. Dette viser at kjønn ikke har stor betydning for kompetanseoppnåelsen. Etter 14 år fant vi ingen betydning av kjønn, dvs at da hadde gutter og jenter like stor sannsynlighet for å ha fullført. Påvirkningen av kjønn svekkes over tid.

Tidligere forskning har vist at betydningen av kjønn er uklar. Rumberger (2011) undersøkte sammenhengen mellom kjønn og det å slutte i videregående i om lag 200 studier. 27 av studiene fant at jenter sluttet i større grad, 20 at jentene sluttet i mindre grad og 54 fant ingen sammenheng. Byrhagen mfl. (2006) fant, ved kontroll for bakgrunnsvariabler, kunnskapsgrunnlag og kontekstvariablene fylke og utdanningsprogram, at guttene hadde større tilbøyelighet til å avbryte. De skriver at problemet med høy andel gutter som avbryter i stor grad skyldes at guttene hadde et svakt kunnskapsgrunnlag i form av svake karakterer fra grunnskolen. Markussen (2019 b) fant i en studie av ungdom som begynte i videregående i Bergen i 2014, at kjønn ikke hadde signifikant betydning for kompetanseoppnåelse. Dette sammenfaller også med funn hos Markussen & Grøgaard (2020) som viste at karakterforskjellene mellom gutter og jenter fra tiende klasse ikke forsterkes, men opprettholdes i videregående. Også Grøgaard og Arnesen (2016) fant dette. Kjønnforskjellene vi observerer i videregående er skapt i grunnskolen. At det er i grunnskolen kjønnforskjellene etableres støttes av våre stianalyser (se uttrykt vedlegg) hvor vi fant at guttene har lavere sannsynlighet for å oppnå kompetanse både etter 14 og fem år, gjennom høyere andel sluttet og lavere karaktersnitt.

Dette er interessant i lys av kunnskapen om at jenter presterer bedre enn gutter i alle ledd i utdanningssystemet, og at dette ansees som en stor utdanningspolitisk utfordring, jf. Stoltenbergutvalget (NOU 2019: 3). I lys av at forskjellene vi observerer mellom gutter og jenter i videregående i stor grad kan forklares med karakterforskjeller skapt i grunnskolen (jf. over), og kanskje særlig i ungdomsskolen (Grøgaard og Arnesen 2016), kan det være grunn til i hvert fall å spørre om vi har en «faglig svak elev»-utfordring og ikke en «gutt-jente» utfordring i videregående.

3.2.3 Jo høyere utdanning hos foreldrene jo større sjanse for å fullføre

Analysene viste at foreldrenes utdanning hadde stor betydning for sjansen for å fullføre videregående. Når foreldrene hadde kort eller lang høyere utdanning (sammenlignet med å ha videregående) som sin høyeste utdanning, økte sannsynligheten for å fullføre. Analysene ga svært sammenfallende resultater etter fem og 14 år. Etter fem år hadde de med kort og lang høyere utdanning henholdsvis fem og åtte prosentpoeng større sjanse for å fullføre enn referansegruppe, og etter 14 år var de tilsvarende tallene fire og seks prosentpoeng. Å ha foreldre med lang høyere utdanning er det som (sammen med bosituasjon), etter grunnskolekarakterene har størst positiv betydning for å fullføre og bestå videregående opplæring etter både fem og 14 år. Stianalysene (uttrykket vedlegg) viste at det var blant annet det å ha foreldre med høyere utdanning som økte elevenes sjanser for å komme inn på førsteønsket, som igjen økte sjansen for å fullføre.

Denne systematiske sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og skoleresultatene til barna deres er sammenfallende med og veldokumentert gjennom en rekke studier gjennom flere tiår, både internasjonalt (Boudon 1974, Bourdieu 1977, Shavit og Blossfeld 1993), og nasjonalt (Hernes 1974, Grøgaard 1992, 1997, Markussen mfl. 2008) (se også avsnitt 2.1.1 og 2.1.2).

3.2.4 Å bo med begge foreldre øker sjansen for å fullføre

Analysene viste at respondenter som bodde sammen med begge foreldrene da de var 16 år hadde større sannsynlighet for å ha fullført videregående etter både 14 og fem år enn de som ikke bodde slik. Etter fem år hadde de som bodde med begge foreldre åtte prosentpoeng større sjanse for å fullføre enn referansegruppa, og etter 14 år seks prosentpoeng. Denne påvirkningen skjer også indirekte gjennom kunnskapsgrunnlag og skoleengasjement, ved at bosituasjon har betydning for både kunnskapsgrunnlag og skoleengasjement (se stianalyse i uttrykt vedlegg).

Nergård (2005) drøfter ulike forklaringer, og påpeker at to foreldre kan ha mulighet for å gi mer hjelp og støtte enn én forelder. Dersom et ferskt samlivsbrudd er forklaringen på at ungdommen bor sammen med bare en forelder, kan dette ha gjort hverdagen, og også skole og utdanning vanskeligere. I tillegg vil en husholdning med bare en voksen bety mindre inntekt og større økonomiske utfordringer, noe som også kan påvirke atferd i utdanningssystemet.

3.2.5 Ikke-vestlige etterkommere fullfører på linje med majoritetsungdom

Innvandrerstatus har betydning for kompetanseoppnåelse etter 14 og fem år. Vi fant at ikke-vestlige innvandrere og vestlige innvandrere og etterkommere hadde

lavere sannsynlighet enn majoritetsbefolkningen for å ha fullført etter både 14 og fem år. Påvirkningen var ubetydelig og vises ikke i figurene. Ikke-vestlige etterkommere skilte seg ikke fra majoritetsungdommen, dvs. at de hadde like stor sannsynlighet for å fullføre. Dette er sammenfallende med tidligere studier (Lødding 2009). Lauglo (1999) har forklart det at etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn oppnår gode resultater i utdanningssystemet, med at disse ungdommene (eller foreldrene deres) er ambisiøse, med at de ønsker studiekompetanse for å kunne sikte mot jobber som krever høyere utdanning. De har utdanningsdriv og de bruker utdanningssystemet som en stige for sosial mobilitet (Lauglo 1996, 1999).

3.2.6 Foreldre i jobb øker sjansen for å fullføre

De som hadde far i jobb da de var 16 år, hadde økt sannsynlighet for å fullføre etter fem år, mens de som hadde mor i jobb hadde økt sannsynlighet for å fullføre etter 14 år. Betydningen av disse forholdene er ikke store. En forklaring på dette funnet kan være at foreldre i jobb fungerer som rollemodeller og får en motiverende påvirkning på barnas innsats i utdanningssystemet.

3.2.7 En fordel å være født tidlig på året

Vi fant en liten påvirkning av fødselsmåned: elever født senere på året hadde en lavere sannsynlighet for å fullføre og bestå etter fem år, men etter 14 år er denne påvirkningen borte. Dette er også funnet i tidligere forskning (Olsen & Björnsson 2018).

3.2.8 Skoleengasjement har betydning for fullføring

Vi inkluderte fem ulike mål på skoleengasjement i analysen, fravær fra tiende klasse samt fire faktorvariabler: «Pliktoppfyllende elev», «fokus på undervisningen», «pull mot utdanningen» og «tilfredshet med undervisningen».

Analysene viste at ingen av de fire faktorvariablene hadde betydelig påvirkning på sannsynligheten for å fullføre. Det betyr at det var lite av elevenes standpunkter, vurderinger og holdninger til hvordan de hadde det og hvordan de presterte, og som de ga uttrykk for gjennom spørreskjemaer i tiende klasse, første eller andre år i videregående skole, som hadde betydning for kompetanseoppnåelse både etter 14 og etter fem år.

Vi fant imidlertid påvirkning av én variabel som måler skoleengasjement, fravær i tiende klasse. Den hadde negativ påvirkning på kompetanseoppnåelse både etter 14 og fem år. Av figuren kan det se ut som om påvirkningen er liten, men da

må vi huske at denne påvirkningen gjelder ved kun en prosents økning i fraværet. Øker fraværet med fem prosentpoeng betyr det redusert sannsynlighet for å fullføre med fem og ti prosentpoeng etter henholdsvis 14 og fem år. Dette betyr at skoleengasjement (fravær) har en vesentlig betydning for sannsynligheten for å fullføre og bestå videregående opplæring etter både fem og 14 år.

Omfattende forskning har vist at skoleengasjement har betydning for utfallet av videregående opplæring (Fredricks 2004, Archambault m.fl. 2009, Rumberger 2011, Markussen m.fl. 2011, Blöndal og Adalbjarnardottir 2012). Med økt engasjement øker sannsynligheten for å fullføre og bestå videregående opplæring. En sentral, kanskje den mest sentrale, variabelen for å måle skoleengasjement er fravær fra skolen. Rumberger (2011) skriver: «*One of the most direct and visible indicators of engagement is attendance*» (s 169). Det å begynne å være borte fra skolen kan oppfattes som et signal om at dette er en arena eleven ikke ønsker å være på, altså et mål på 'school-disengagement'.

Markussen (2003) har tidligere omtalt høyt fravær fra tiende klasse som en varselampe som står og blinker og varsler slutting og stryk i videregående opplæring etter fem år. Det vi ser her indikerer, selv om påvirkningene er små, at dette også gjelder for kompetanse fra videregående opplæring etter 14 år.

3.2.9 Utdanningens kontekst har betydning for fullføring

Fylkesforskjeller

Analysene viser også at noen kontekstvariabler hadde betydning for fullført og bestått. Elever som tok videregående i Østfold og Telemark hadde høyere sannsynlighet for å fullføre etter fem år, og etter 14 år er betydningen av å være fra Østfold noe svekket, mens Telemarkselevne ikke lenger skiller seg fra de øvrige. Disse påvirkningene var små. De andre fylkene skilte seg ikke ut fra referansegruppefylket, Oslo. Og betingelsen er den samme, vi endrer verdi for en og en variabel i referansegruppa, slik at sammenligningen skjer under betingelsen alt annet likt, og de sammenligningene vi gjør her gjelder ved karaktersnitt 3,9 fra tiende klasse i ungdomsskolen. Dette er også vist tidligere (Byrhagen mfl. 2006, Markussen mfl. 2008), og også Rumberger (2011) omtaler betydningen av utdanningens kontekst.

Forskjeller mellom studieforberevende, påbygg og yrkesfag

Vi fant ulik sannsynlighet for å fullføre mellom ulike hovedretninger: sannsynligheten var mindre for å fullføre blant elever på yrkesfag enn på studieforberevende. Disse kontekstpåvirkningene gjaldt etter både 14 og fem år. Når vi sammenligner med gjennomsnittskaraktaren 3,9 fra tiende klasse (alt annet likt) ser vi at elevene på yrkesfag har 14 prosentpoeng lavere sannsynlighet for å bestå enn de på

studieforberedende etter fem år. Dette er altså det forholdet som, etter grunnskolekarakterene, har størst betydning – riktignok negativ – for sjansen for å fullføre etter fem år. Dette er rimelig når vi vet hvor stor forskjell det er i kompetanseoppnåelse mellom elever på yrkesfag og studieforberedende, slik vi har vist i kapittel 3.1. Også etter 14 år er det lavere sannsynlighet for at yrkesfagelevne skal ha bestått, sammenlignet med de på studieforberedende, men nå er forskjellen redusert til fem prosentpoeng. Dette bekrefter det vi viste i kapittel 3.1, at yrkesfagelevne tjener mest på å få ta tida til hjelp; når årene går haler de inn på studieforberedendelevne.

Også de bivariate analysene viste at det blant respondenter som hadde gått på de fleste av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, fortsatt, når de var 30 år gamle, var betydelige andeler som ikke hadde fullført. På RM¹⁵ var det over 50 prosent som ikke hadde fullført, på SS og HO over 40 prosent og på NA, TP, BA og DH over 30 prosent. Og når vi vet at blant de som gikk på de studieforberedende utdanningsprogrammene var det 10 prosent som ikke hadde fullført når de var 30 år, ser vi at her ligger det en stor utfordring. Noe av dette kan nok forklares med at mange elever på yrkesfag hadde et svakt, faglig grunnlag da de begynte i videregående opplæring, men dette er ikke hele bildet, noe som også bekreftes av regresjonsanalysene. En viktig del av forklaringen er å finne et annet sted. Vi vet at om lag en av tre som søker læreplass etter det andre året på yrkesfag, ikke får læreplass. Mange av disse er ikke interessert i eller kvalifisert for påbygging til generell studiekompetanse og de får heller ikke et reelt tilbud om å fullføre yrkesutdanningen i skole, og resultatet er at de avbryter videregående. Det er innebygget et strukturelt hinder midt i yrkesfagutdanningen. Man blir stoppet og kommer ikke videre fordi arbeidslivet eier lærlingordningen, og ingen har garanti om læreplass. Dette er en sterkt medvirkende faktor til at så mange avbryter yrkesfagutdanningen, og det er det vi fortsatt ser spor av når vi ser at svært store andeler blant tidligere yrkesfagelever ikke har fullført og bestått videregående opplæring når de er 30 år gamle (Markussen og Gloppen 2012, Markussen mfl. 2008).

I de bivariate analysene fant vi at det var betydelig flere som strøk på påbygg enn på studieforberedende og yrkesfag. Med bakgrunn i bl.a. at det lenge har vært slik, foreslo Lied-utvalget at «*Retten til påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2 fjernes*» (NOU 2019: 25: 11). Markussen og Gloppen (2012) viste at dette tilbudet for mange yrkesfagelever fungerte som en sikkerhetsventil når de fant ut at yrkesfagveien var et feilvalg. En mulig konsekvens å fjerne denne sikkerhetsventilen kan være at dette bidrar til at flere avbryter videregående.

¹⁵ BA: Bygg- og anleggsteknikk. DH: Design og håndverk. EL: Elektrofag. HO: Helse- og oppvekstfag. NA: Naturbruk. RM: Restaurant- og matfag. SS: Service og samferdsel. TP: Teknikk og industriell produksjon. ID: Idrettsfag. MK: Medier og kommunikasjon. MD: Musikk, dans og drama. ST: Studiespesialisering. PB: Påbygging til generell studiekompetanse.

Vi minner om at disse resultatene som viser kontekstvariablers betydninger fremkommer under betingelsen *alt annet likt*. Da kan ikke forklaringen være at elevene i Vestfold eller på yrkesfag hadde svakere karakterer, høyere fravær eller at foreldrene hadde lavere grad av høyere utdanning. Ettersom vi har sammenlignet elever som ellers er like på de variablene vi har kjennskap til, kan ikke dette være gyldige forklaringer. Vi har heller ikke gode forklaringer på det vi har funnet her, men fremmer en hypotese om at det kan handle om ulike læringskulturer innenfor ulike fylker og innen ulike hovedretninger innenfor videregående.

Kontekstvariablers betydning er kjent. Rumberger (2011) peker på bl.a. nabolag eller vennekrets, mens Byrhagen m.fl. (2006) og Markussen (2008) også fant påvirkning av fylkestilhørighet.

3.2.10 Oppsummert: Svært stabilt påvirkningsbilde: Foreldrenes utdanning, elevenes bosituasjon og elevenes kunnskapsgrunnlag

Analysene viser at de forholdene som hadde betydning for kompetanseoppnåelse etter fem år, i all hovedsak hadde betydning også etter 14 år. Vi observerer altså et svært stabilt bilde av hva som påvirker kompetanseoppnåelse 14 og fem år etter oppstart i videregående. Dette er i tråd med vårt teoretiske rammeverk (figur 2.1).

Det som også er i tråd med rammeverket, og som, uansett hvordan vi snur og vender på det, hadde størst positiv betydning for kompetanseoppnåelse både etter 14 og fem år, var at foreldrene hadde høyere utdanning, at respondenten hadde gode karakterer fra tiende klasse, at respondentene bodde med begge foreldre som 16-åringer, samt at de hadde gått på studieforberedende og ikke yrkesfag.

Det betyr at når det kommer til stykket, er det klassiske bakgrunnsvariabler og elevenes kunnskapsgrunnlag som virkelig betyr noe, mens elevenes skoleengasjement slik de ga uttrykk for det den gangen de var elever, ser ut til å ha mindre betydning for hvordan det går i videregående opplæring til syvende og sist, mens skoleengasjement målt med fravær har en viss betydning.

Også strukturelle forhold hadde betydning, og vi har argumentert for at yrkesutdanningens konstruksjon, 2+2-modellen med et strukturelt hinder (mange får ikke læreplass) innebygget i overgangen fra skole til lære, bidrar til en betydelig del av sluttingen etter år to på yrkesfag.

3.3 Oppnådd kompetanse fra all utdanning 14 år etter oppstart i videregående opplæring

Vi skal nå se på kompetanse fra all utdanning i oktober 2016 da personene i studien var 30 år gamle, 14 år etter oppstart i videregående opplæring. Dette viser vi i tabell 3.4 og i en forenklet form i tabell 3.5.

Tabell 3.4. Høyest oppnådd kompetanse 14 år etter oppstart i videregående opplæring. N=9341

Høyeste formelle oppnådde utdanningsnivå	Antall	Prosent
Grunnskole	474	5,1
Yrkesfag Vg1	443	4,7
Studieforberedende Vg1	76	0,8
Yrkesfag Vg2 ¹⁶	497	5,3
Studieforberedende Vg2	117	1,3
Grunnkompetanse	21	0,2
Studiekompetanse (ikke begynt i HU)	387	4,1
Yrkeskompetanse (vitnemål etter 3 år i skole)	157	1,7
Yrkeskompetanse (fagbrev etter 2/3 år i skole og 2 år i lære) ¹⁷	1253	13,4
Dobbelkompetanse (yrkeskompetanse og studiekompetanse) ¹⁸	151	1,7
Fagskole	246	2,6
Høyere utdanning, 1-59 studiepoeng	381	4,1
Høyere utdanning, 60 studiepoeng	94	1,0
Høyere utdanning, 61-119 studiepoeng	185	2,0
Høyere utdanning, 120 studiepoeng	50	0,5
Høyere utdanning, 121-179 studiepoeng	238	2,5
Høyere utdanning, bachelorgrad ¹⁹	2699	28,9
Høyere utdanning, >180 studiepoeng (ikke bachelorgrad)	105	1,1
Høyere utdanning, mastergrad ²⁰	1767	18,9
Alle	9341	100,0

Tabell 3.5. Høyest oppnådd kompetanse ved 30 års alder. N=9341

Høyeste formelle oppnådde utdanningsnivå	Antall	Prosent
Grunnskole	474	5,1
Bestått Vg1 eller Vg1 og Vg2, inkl. grunnkompetanse	1154	12,4
Studiekompetanse (ikke begynt HU)	387	4,1
Yrkeskompetanse etter skoleløp	157	1,7
Yrkeskompetanse med fagbrev (inkl. dobbelkompetanse)	1404	15,0
Fagskole	246	2,6
Høyere utdanning, mindre enn 180 studiepoeng (SP)	948	10,1
Høyere utdanning, bachelor (inkl. >180 SP, ikke master)	2804	30,0
Høyere utdanning, mastergrad (inkl. 19 med doktorgrad)	1767	18,9
Alle	9341	100,0

Tabell 3.4 viser fordelingen på svært mange ulike kompetansenivåer for hele utvalget i alle sju fylkene. I tabell 3.5 har vi forenklet ved å slå sammen «beslektede» kompetansenivåer. Vi viser begge tabellene fordi vi i noen analyser bruker inndelingen i tabell 3.4 og i andre inndelingen i tabell 3.5. Rekkefølgen på kompetansenivåene i tabell 3.4 og 3.5 må ikke oppfattes som en rangering, jf. avsnitt 3.4.

¹⁶ Inkludert 18 respondenter med bestått yrkesfag Vg3 i fag som fortsetter i lære etter Vg3 yrkesfag

¹⁷ Inkludert 21 respondenter som står oppført med flere yrkeskompetanser

¹⁸ Inkludert 6 respondenter med flere yrkeskompetanser og studiekompetanser

¹⁹ Inkludert 28 respondenter som hadde 1980 studiepoeng, men ikke oppnådd bachelorgrad

²⁰ Inkludert 19 respondenter med PhD

5,1 prosent hadde grunnskole som sin høyeste formelle kompetanse 14 år etter at de begynte i videregående. De fleste av disse har vært i videregående i kortere eller lengre tid, men ingen av dem har fullført minst Vg1, og dermed er grunnskole deres høyeste formelle kompetanse. 12,4 prosent hadde bestått Vg1 eller Vg1 og Vg2. Til sammen var det da 17,5 prosent som ikke hadde fullført videregående opplæring når de var 30 år gamle.

4,1 prosent hadde studiekompetanse, men begynte ikke i høyere utdanning.

15 prosent hadde yrkeskompetanse etter bestått fag-/svenneprøve og 1,7 prosent etter tre år i skole. 2,6 prosent hadde fagskole som sin høyest utdanning.

I alt hadde 59 prosent av utvalget oppnådd studiepoeng i høyere utdanning. 10,1 prosent hadde mindre enn 180 studiepoeng, altså ikke oppnådd bachelorgrad. 30 prosent hadde bachelorgrad (inkl. 0,3 prosentpoeng med 180 studiepoeng uten bachelorgrad, og 1,1 prosentpoeng med mer enn 180 studiepoeng, men uten bachelor- eller mastergrad). 18,9 prosent hadde mastergrad (inkludert 0,2 prosent (19 respondenter) med doktorgrad).

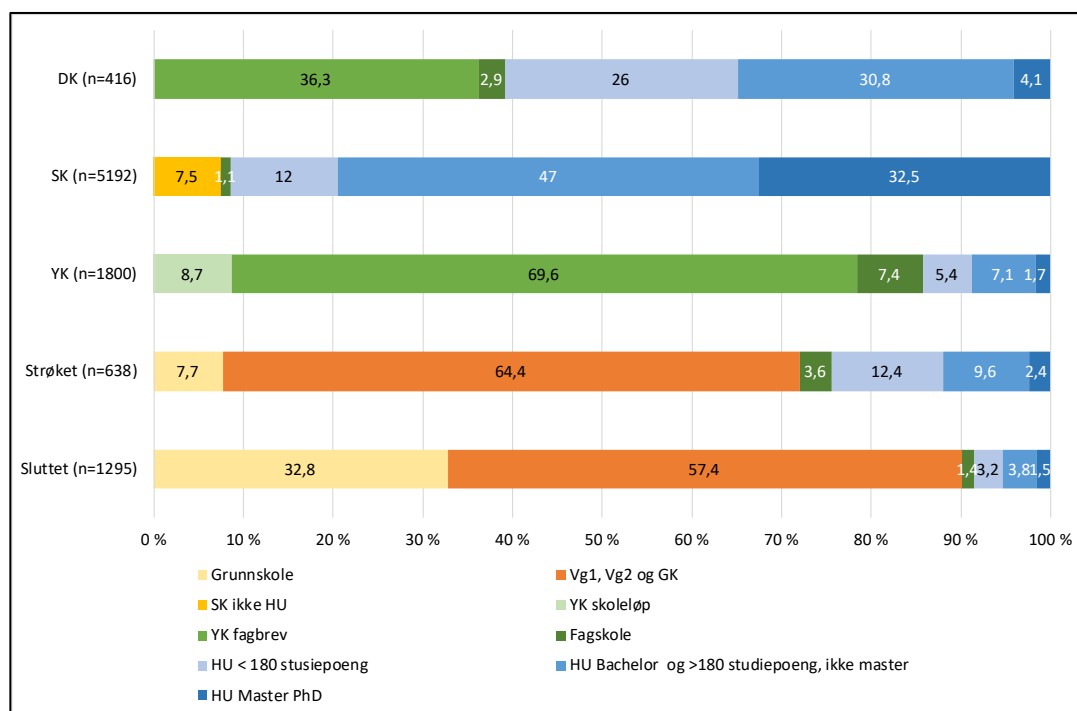
3.3.1 Kompetanse fra videregående opplæring ved 30 års alder og kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder

I figur 3.16 viser vi sammenhengen mellom kompetanse fra videregående opplæring ved 30 års alder og kompetanse fra all utdanning ved 30-års alder.

Først minner vi om kriteriet for å tilhøre kategorien sluttere er at de har avbrutt videregående opplæring før de hadde gått tre år i skoleløp i videregående (primært studieforberedende løp, men også noen yrkesfagløp) eller før de hadde gått fire år i yrkesfag som avsluttes med lære. Strykere er de som har gjennomført hele videregående uten å avbryte, men som ikke har bestått og derfor ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse.

Figur 3.16 viser at den alt overveiende del av slutterne hadde grunnskole, Vg1, Vg2 eller grunnkompetanse som sin høyeste formelle kompetanse. Strengt tatt burde ingen av disse ha høyere kompetanse enn dette, men vi ser at 10 prosent hadde klart å oppnå kompetanse fra fagskole eller høyere utdanning uten å ha oppnådd studie- eller yrkeskompetanse først. Sannsynligvis har disse 130 respondentene kommet videre i utdanningssystemet etter en realkompetansevurdering.

Blant strykerne hadde 72 prosent grunnskole, Vg1, Vg2 eller grunnkompetanse som sin høyeste formelle kompetanse. Heller ikke blant disse skulle man forvente å finne noen med kompetanse fra fagskole eller høyere utdanning, men figuren viser at 28 prosent av strykerne likevel hadde oppnådd slik kompetanse. Også for disse 179 respondentene er det sannsynlig at de er kommet videre i utdanningssystemet etter en realkompetansevurdering.

Figur 3.16. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter kompetanse fra videregående opplæring. Prosent innen hver gruppe.

Figur 3.16 viser videre at blant de med yrkeskompetanse fra videregående, hadde majoriteten (78,3 prosent) også yrkeskompetanse som sin høyeste kompetanse fra all utdanning. 21,7 prosent av de med yrkeskompetanse hadde fortsatt med utdanning og oppnådd en høyere kompetanse: 7,4 prosent hadde toppet yrkeskompetansen med fagskole, mens 14,2 prosent hadde oppnådd studiepoeng i høyere utdanning; noen få av dem en mastergrad.

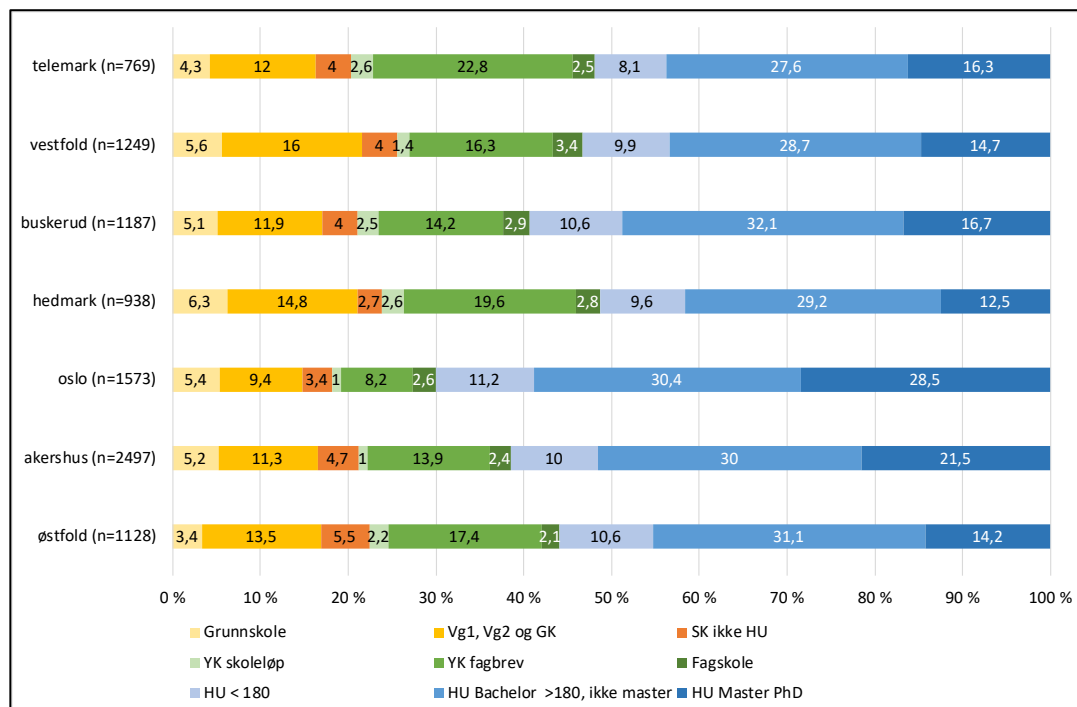
Blant de med studiekompetanse var det 7,5 prosent som ikke hadde brukt denne kompetansen som inngangsbillett til høyere utdanning, og en bitte liten andel hadde skaffet seg kompetanse fra fagskole. Imidlertid hadde den alt overveiende del av de med studiekompetanse – 91,5 prosent – oppnådd studiepoeng i høyere utdanning. Nesten halvparten av de med studiekompetanse hadde oppnådd en bachelorgrad, mens hver tredje hadde oppnådd en mastergrad.

Blant de med dobbelkompetanse hadde nesten 40 prosent fagbrev eller fagskole, mens litt over 60 prosent hadde blitt studenter og oppnådd studiepoeng; hver fjerde av alle med dobbelkompetanse hadde mindre enn 180 studiepoeng, mens om lag hver tredje hadde oppnådd en bachelor- eller mastergrad.

3.3.2 Fylkesvis variasjon i kompetanse fra all utdanning etter 14 år

Vi skal nå se på kompetanseoppnåelse i de ulike fylkene (figur 3.17). I denne og de følgende figurene, har vi brukt ulike gulfarger for de tre kompetansene som ikke

kvalifiserer direkte for i arbeidslivet. Vi har brukt grønn for yrkesutdanninger som kvalifiserer direkte for arbeidslivet (yrkeskompetanse og fagskole), og ulike blåfarger for ulikt antall oppnådde studiepoeng i høyere utdanning.

Figur 3.17. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder i de sju fylkene. Prosent innen hvert fylke.

I gjennomsnitt var det 5,1 prosent som hadde grunnskole som sin høyest oppnådde utdanning. Dette varierte mellom fylkene, fra 3,4 prosent i Østfold til 6,3 prosent i Hedmark. Andelen som hadde bestått Vg1, Vg2 eller hadde grunnkompetanse, varierte fra 9,4 prosent i Oslo til 16 prosent i Vestfold. Disse, sammen med de som bare har grunnskole, utgjorde de som ikke hadde fullført og bestått videregående med studie- eller yrkeskompetanse 14 år etter at de begynte²¹. Når vi ser disse gruppene samlet, var det størst andeler som ikke hadde fullført videregående når de var 30 år i Vestfold (21,6 prosent) og i Hedmark (21,3 prosent). Andelen var lavest i Oslo (14,8 prosent). Forskjellen mellom ytterpunktene er betydelig. I de øvrige fylkene varierte denne andelen mellom 16,3 og 17 prosent.

Andelen med studiekompetanse som høyeste utdanning var relativt lik i fylkene, mellom 2,7 og 5,5 prosent. Disse har fullført videregående med en utdanning som ikke kvalifiserer direkte for arbeidslivet. Når studiekompetente ikke begynner i høyere utdanning, er spørsmålet hva kompetansen er verdt i arbeidslivet.

²¹ I tillegg gjelder dette noen få som likevel har klart å manøvrere seg inn i høyere utdanning uten fullført videregående opplæring, sannsynligvis etter realkompetansevurdering

Få hadde yrkeskompetanse etter skoleløp som høyeste kompetanse; mellom en og 2,6 prosent. Andelen med yrkeskompetanse etter fagbrev som høyeste kompetanse varierte betydelig. På den ene siden Telemark og Hedmark hvor henholdsvis 22,8 og 19,6 prosent hadde fagbrev, og på den andre siden Oslo hvor dette gjaldt 8,2 prosent. Andelene med fagskole varierte lite – fra 2,1 og 3,4 prosent – mellom fylkene. Mellom 8 og 11 prosent, varierende med fylke, hadde høyere utdanning, men mindre enn 180 studiepoeng. Heller ikke blant de som hadde bachelor som sin høyeste utdanning, var det stor fylkesvis variasjon. Høyest andel finner vi i Buskerud med 32,1 prosent og lavest i Telemark med 27,6 prosent.

Blant de med mastergrad som høyeste utdanning var det større variasjon. Størst var andelen i Oslo; 28,5 prosent. Også i Akershus var andelen høyere enn i de andre fylkene, 21,5 prosent. Andelen var lavest i Hedmark, Østfold og Vestfold varierende mellom 12,5 og 14,7 prosent. I Telemark og Buskerud gjaldt dette mellom 16 og 17 prosent.

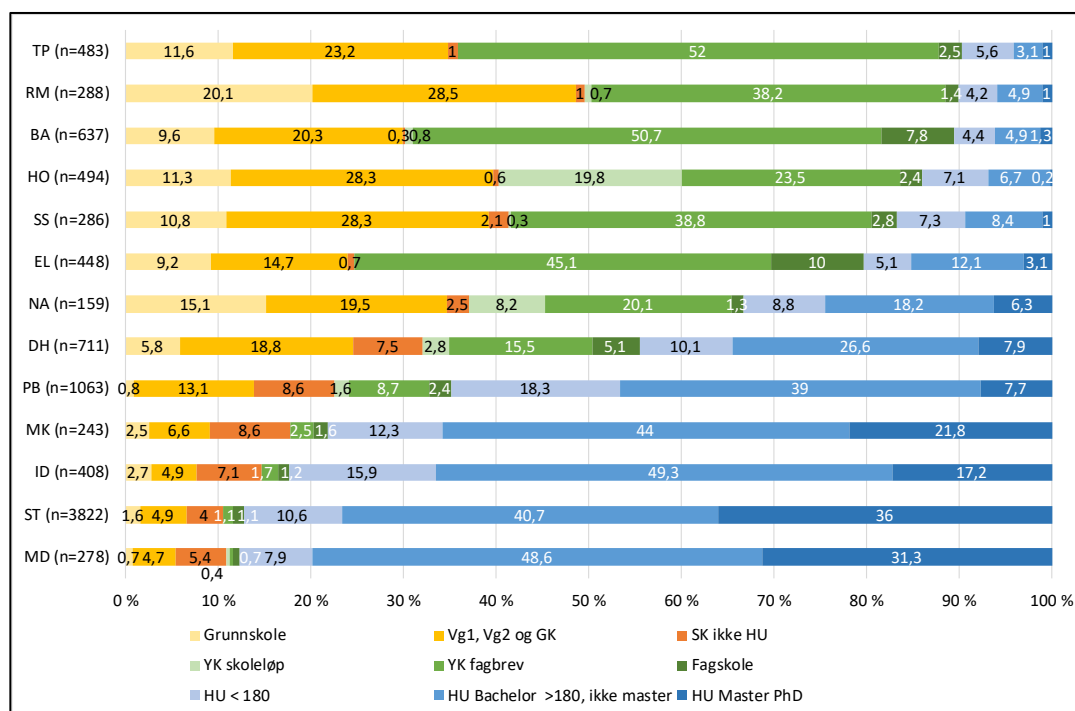
Oppsummert: Kompetanseprofilen varierer betydelig mellom fylkene. På den ene siden Oslo, og til dels Akershus, med høye andeler som hadde begynt i høyere utdanning og tilsvarende lavere andeler med fagskole, studie- eller yrkeskompetanse og ikke fullført videregående opplæring. Det andre ytterpunktet er Telemark, Vestfold og Hedmark, hvor det var lavest andeler som hadde begynt i høyere utdanning. Størst andeler som hadde kompetanse lavere enn fullført videregående opplæring som sin høyeste kompetanse fant vi i Vestfold og Hedmark.

3.3.3 Stor variasjon i kompetanseoppnåelse fra all utdanning etter 14 år etter utdanningsprogram

I figur 3.18 viser vi kompetanseoppnåelse etter 14 år etter hvilket utdanningsprogram respondentene hadde tilknytning til.

Som man kan forvente var det størst andeler fra de studieforbereende utdanningsprogrammene som hadde begynt i høyere utdanning og oppnådd studiepoeng (blått), varierende fra 78 prosent fra Medier og kommunikasjon til 88 prosent fra Musikk, dans og drama. Men også noen fra de yrkesfaglige utdanningsprogrammene begynte i høyere utdanning, flest fra Design og håndverk (44,6 prosent) og Naturbruk (33,3 prosent). Dette er forventet ettersom det innenfor disse to utdanningsprogrammene fantes 3-årige løp direkte mot studiekompetanse.

Innenfor de øvrige yrkesfaglige programmene viser figuren lavere andeler som hadde begynt i høyere utdanning. De fleste av de som begynte på et yrkesfaglig utdanningsprogram og som endte opp i høyere utdanning, finner vi blant tidligere påbyggelever: 65 prosent av disse hadde begynt i høyere utdanning.

Figur 3.18. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter utdanningsprogram. Prosent innen hvert utdanningsprogram.

Vi merker oss også at det var blant de tidligere elevene på PB, DH og MK (forkortelser, se tekstboks 3.1) at det var høyest andeler studiekompetente som ikke hadde begynt i høyere utdanning. Felles for disse tre retningene er at elevene her starter med to år på yrkesfag før et avsluttende år med fag som trengs for å oppnå studiekompetanse. Dette kan være en indikasjon på at noen av de som velger denne veien til studiekompetanse ikke sikter mot høyere utdanning eller at de har oppnådd et så svakt karaktersnitt at høyere utdanning ikke er et reelt alternativ.

Høyest andeler med fagskole, yrkes- eller studiekompetanse eller ikke fullført videregående finner vi på de rene yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Vi finner fagskoleutdannede på alle yrkesfaglige utdanningsprogrammer, men særlig blant de som har gått på EL, BA og DH (forkortelser, se tekstboks 3.1). For fem av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene ser vi at blant de som har gått her, har om lag 40 – 50 prosent fagbrev som sin høyeste kompetanse, og det gjelder TP, BA, EL, SS og RM. For et par av programmene ser vi at relativt mange av de som kommer herfra har yrkeskompetanse etter skoleløp. Det gjelder særlig for HO (16 prosent), og til en viss grad for NA (8,2 prosent). Dette skyldes at innenfor disse utdanningsprogrammene fantes (og delvis finnes) yrkesutdanninger som er rene skoleløp.

Blant de som kom fra studieforbereidende utdanningsprogrammene, samt fra DH og PB, ser vi også at noen, varierende fra 4,1 til 8,6 prosent, hadde studiekompetanse som ikke var brukt som inngangsbillett til høyere utdanning.

Vi merker oss også at på noen av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, var det store andeler som ikke hadde fullført videregående opplæring, dvs. at for disse var deres høyeste formelle utdanning ved 30 års alder enten på grunnskole-, på grunnkompetanse-, Vg1- eller Vg2-nivå. Andelen med slik kompetanse varierte fra 23,9 prosent blant tidligere elektrofagelever til 48,6 prosent blant tidligere elever på Restaurant- og matfag. Dette er høye tall som må gi grunn til bekymring.

Også i analysen av kompetanseoppnåelse fra videregående så vi at yrkesfagelever sluttet eller strøk i stor utstrekning. Det er det samme vi observerer her. Mange av de som var registrert som sluttet og strykkere fra videregående, har ikke klart å oppnå yrkeskompetanse, og er som 30-åring registrert uten fullført videregående. Og forklaringen har vi allerede pekt på: Det er et strukturelt hinder innebygget i yrkesutdanningen, som gjør at mange av de som ikke kommer videre etter det andre året på yrkesfag i videregående skole fordi de ikke har fått læreplass og heller ikke et reelt alternativ, i realiteten mister retten til videregående, og konsekvensen er at de står uten fullført videregående når de er 30 år gamle.

3.3.4 Høyest oppnådde kompetanse 14 år etter påbegynt videregående opplæring for ulike grupper i utvalget

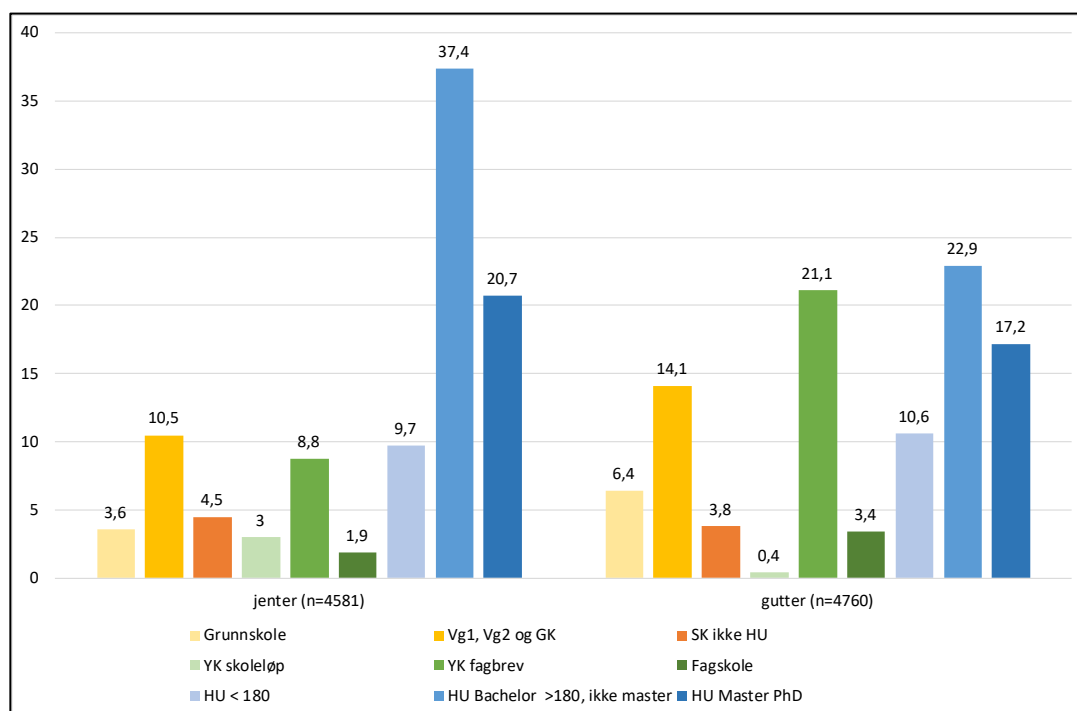
Vi har nå vist kompetanseoppnåelse fra all utdanning 14 år etter påbegynt videregående for hele utvalget, og for fylker og utdanningsprogrammer. Vi skal nå se på kompetanseoppnåelse for ulike grupper gjennom bivariate analyser. Vi ser på kompetanseoppnåelse fra all utdanning etter 14 år avhengig av oppnådd kompetanse fra videregående, kjønn, innvandrerstatus, fødselsmåned, sosial bakgrunn, bosituasjon, foreldres jobbsituasjon, oppfylt førsteønske til Vg1 samt gjennomsnittskarakterer og gjennomsnittlig fravær fra tiende klasse i ungdomsskolen.

3.3.5 Jentene hadde større grad av høyere utdanning og lavere andel som ikke hadde fullført videregående opplæring

I figur 3.19 viser vi kompetanseoppnåelse fra all utdanning for gutter og jenter. Det var større andeler gutter enn jenter som hadde grunnskole/Vg1/Vg2/grunnkompetanse som sitt høyeste kompetansenivå, i alt 20 prosent blant guttene og 14 prosent blant jentene. Om lag like store andeler blant gutter og jenter hadde studiekompetanse som ikke var brukt til å begynne i høyere utdanning.

Tre prosent av jentene og nesten ingen gutter hadde yrkeskompetanse etter skoleløp. Mer enn dobbelt så mange gutter som jenter, henholdsvis 21,1 og 8,8 prosent, hadde yrkeskompetanse med fagbrev. Andelene med fagskole var små, men dette gjaldt nesten dobbel så stor andel gutter som jenter. Om lag like store andeler hadde høyere utdanning, men med mindre enn 180 studiepoeng. Blant de

som hadde fullført en grad var det betydelig større andeler jenter enn gutter. Den største forskjellen finner vi blant de som hadde bachelorgrad; like over 37 prosent av jentene og 23 prosent av guttene. Det var også større andeler jenter med mastergrad, men her var forskjellen mindre, 21 mot 17 prosent. Av de 19 respondenterne som hadde en doktorgrad som 30-åringer var 7 jenter og 12 gutter.

Figur 3.19. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder blant jenter og gutter. Prosent for hvert kjønn.

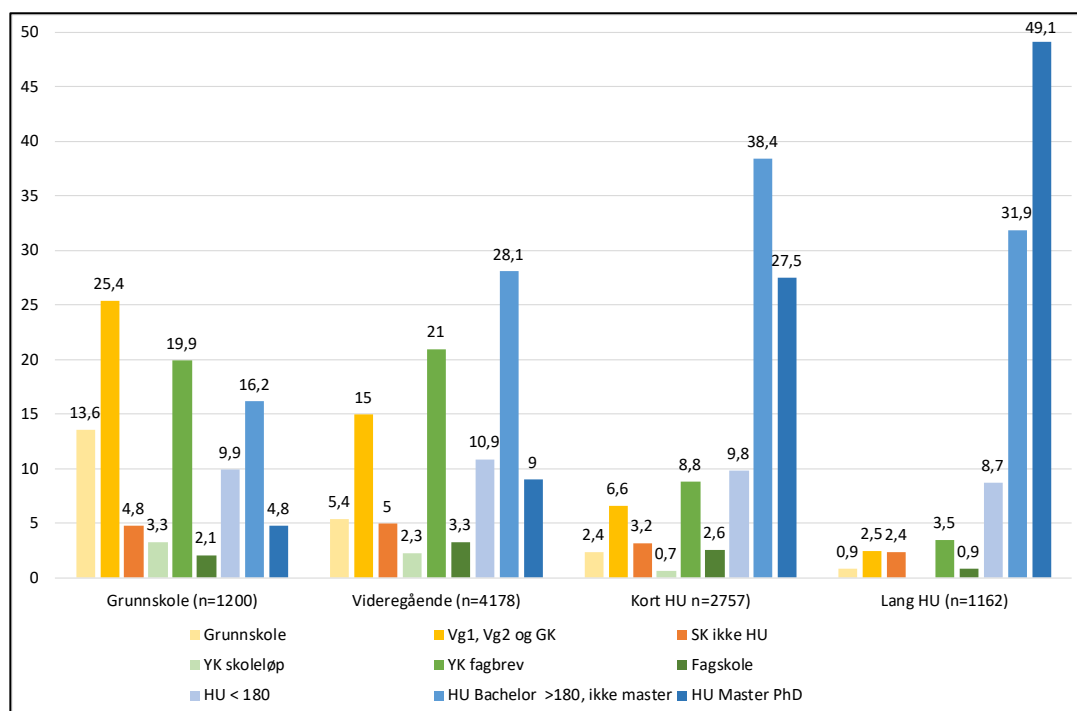
3.3.6 Høy utdanning hos foreldrene, høy utdanning hos barna

Figur 3.20 viser kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder avhengig av sosial bakgrunn målt med foreldrenes utdanning, og mønsteret vi ser er tydelig.

Andelene som hadde grunnskole, Vg1, Vg2 eller grunnkompetanse synker systematisk og sterkt med økende utdanningsnivå blant foreldrene. Også andelene som hadde studiekompetanse som ikke er omsatt i høyere utdanning og høyere utdanning lavere enn 180 studiepoeng synker med økende utdanningsnivå blant foreldrene, om ikke like sterkt og systematisk. Gruppene nevnt i dette avsnittet kan sies å ikke ha lykket fullt ut; enten har de ikke fullført videregående opplæring med en kompetanse, eller de har ikke klart å omsette studiekompetansen sin i studiepoeng i høyere utdanning. Dette er som forventet. Jo høyere utdanning foreldrene har, jo større er sannsynligheten for at barna lykkes i utdanningssystemet.

Andelene som hadde oppnådd yrkeskompetanse – med vitnemål eller fagbrev – var relativt like når foreldrene hadde grunnskole eller videregående opplæring

som sin høyeste utdanning, men sank betydelig når foreldrene hadde høyere utdanning. Andelene som hadde fagskole var lav og varierte lite, men var tydelig lavest når foreldrene hadde lang høyere utdanning. Disse ungdommene har lyktes i utdanningssystemet, men vi observerer at barna går i foreldrenes fotspor. Når foreldrene har høyere utdanning velger barna yrkesutdanning i liten grad, men holder seg innenfor det samme utdanningssegmentet som foreldrene.

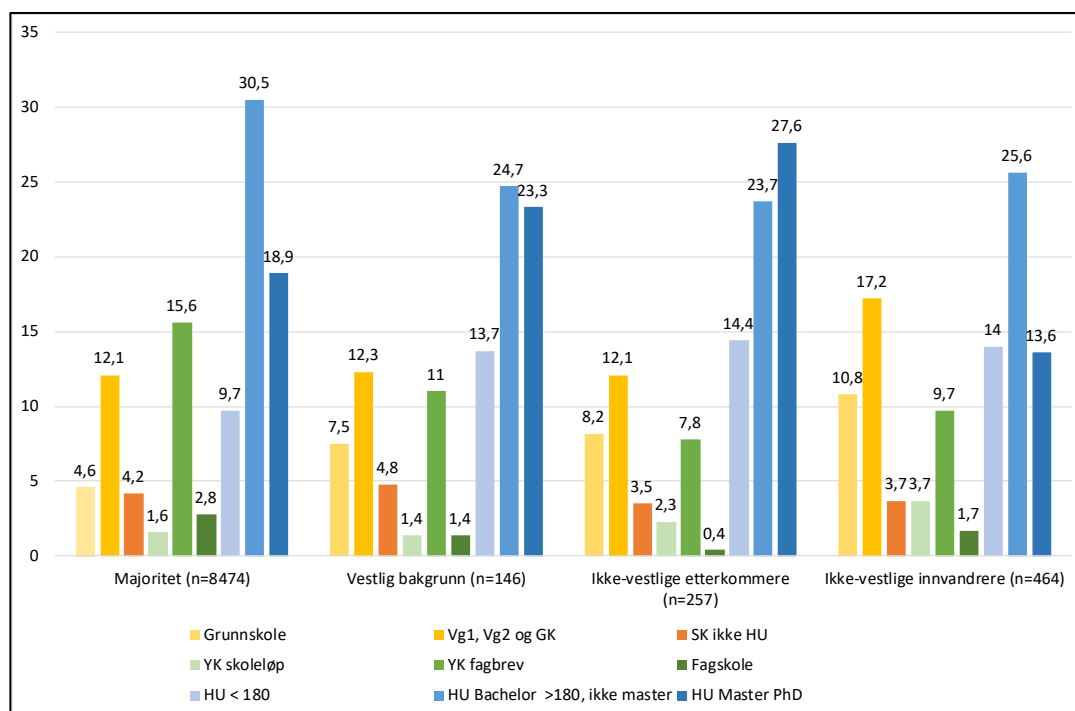
Figur 3.20. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent innen hvert foreldreutdanningsnivå.

Andelene med mastergrad som sin høyeste utdanning økte systematisk med økende utdanningsnivå blant foreldrene. Dette er som forventet; barn av foreldre med høyere utdanning tar selv høyere utdanning. Også andelene med bachelorgrad økte med foreldrenes utdanningsnivå, med det ene unntaket at når foreldrene hadde lang høyere utdanning sank andelen med bachelorgrad blant barna. Forklaringen på dette er at så mange i denne gruppen selv tar en mastergrad.

Konklusjonen er at vi observerer en entydig og sterk sammenheng mellom foreldrenes utdanning og det utdanningsnivået barna hadde ved 30 års alder.

3.3.7 Ikke-vestlige innvandrere oppnådde lavest utdanningsnivå

Figur 3.21 viser kompetanseoppnåelse ved 30 års alder etter innvandrerstatus.

Figur 3.21. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter innvandrerstus. Prosent innen hver innvandrerkategori.

Andelene som ikke hadde fullført videregående (grunnskole, Vg1, Vg2 eller grunnkompetanse) var lavest blant majoritetsungdommene og høyest blant ikke-vestlige innvandrere. De med vestlig bakgrunn og ikke-vestlige etterkommere var i en mellomposisjon. Andelene med studiekompetanse som ikke var brukt som inngangsbillett til høyere utdanning varierte lite. Andelene med yrkeskompetanse etter skoleløp varierte lite og var høyest blant ikke-vestlige innvandrere. Andelene med fagbrev og fagskole var høyest i majoritetsgruppen, og lavest blant ikke-vestlige etterkommere. Andelene med mindre enn 180 studiepoeng var lavest blant majoritetsungdommen, og høyere og relativt lik i de tre innvandrergroppene.

Det var høyest andel med bachelorgrad blant majoritetsungdommene og lavere og relativt like andeler i de tre innvandrergroppene. Andelen med mastergrad var lavest blant ikke-vestlige innvandrere og høyest blant ikke-vestlige etterkommere.

Oppsummert: Vi finner at ikke-vestlige innvandrere samlet sett hadde den laveste kompetansen ved 30 års alder. Dette er særlig ved at det blant disse var flest som ikke hadde fullført videregående og færrest som hadde mastergrad, at de skilte seg fra de andre groppene.

Det fremstår ikke entydig hvilken av de tre øvrige groppene som jevnt over hadde det høyeste utdanningsnivået. Andelen som ikke hadde fullført videregående var noe lavere i majoritetsgruppen enn blant de med vestlig bakgrunn og ikke-vestlige etterkommere. Det var større andeler med yrkeskompetanse, studiekompetanse og fagskole i majoritetsgruppen enn i de to øvrige groppene, noe som henger sammen med at det var lavere andel i majoritetsgruppen som hadde

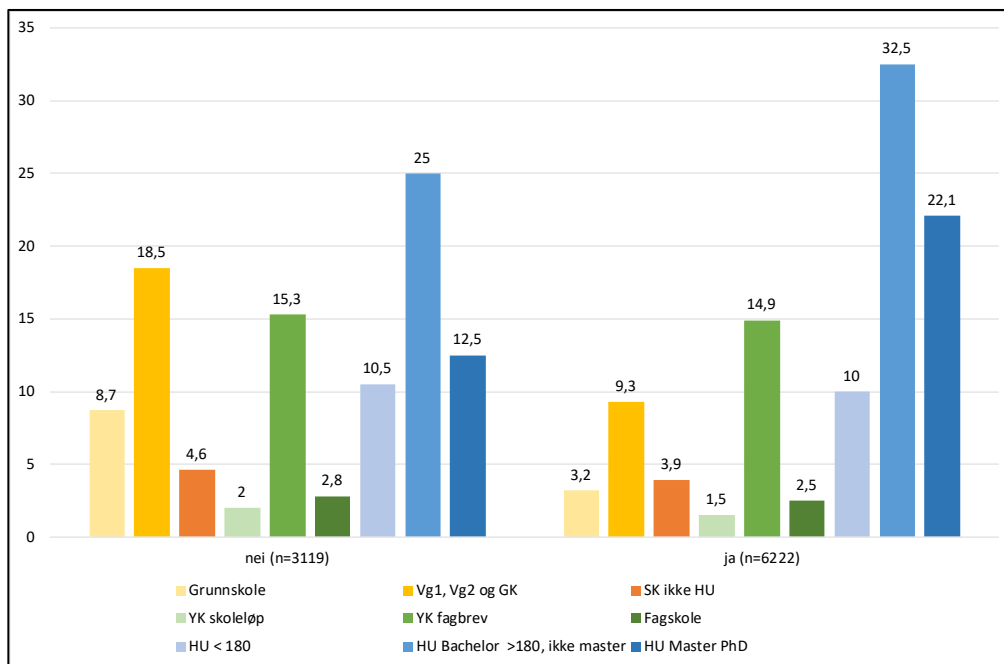
oppnådd studiepoeng i høyere utdanning (59 prosent) enn i de to øvrige gruppene, hvor dette gjelder henholdsvis 62 og 66 prosent. Det var altså blant de ikke-vestlig etterkommerne at det var størst andeler som hadde tatt studiepoeng. Ser vi bare på de som hadde bachelor- eller mastergrad, finner vi at dette gjaldt 49,4 prosent i majoritetsgruppen, 48 prosent blant de med vestlig bakgrunn og 51,3 prosent blant ikke-vestlige etterkommere. Vi ser også at kompetanseprofilen i de tre gruppene var ulik, ved at det var større andel med master- og lavere andel med bachelorgrad blant de med vestlig bakgrunn enn blant majoritetsungdommen, og bachelorandelen avtok ytterligere og masterandelen økte ytterligere når vi så på ikke-vestlige etterkommere.

3.3.8 Ingen variasjon i kompetanse etter fødselsmåned

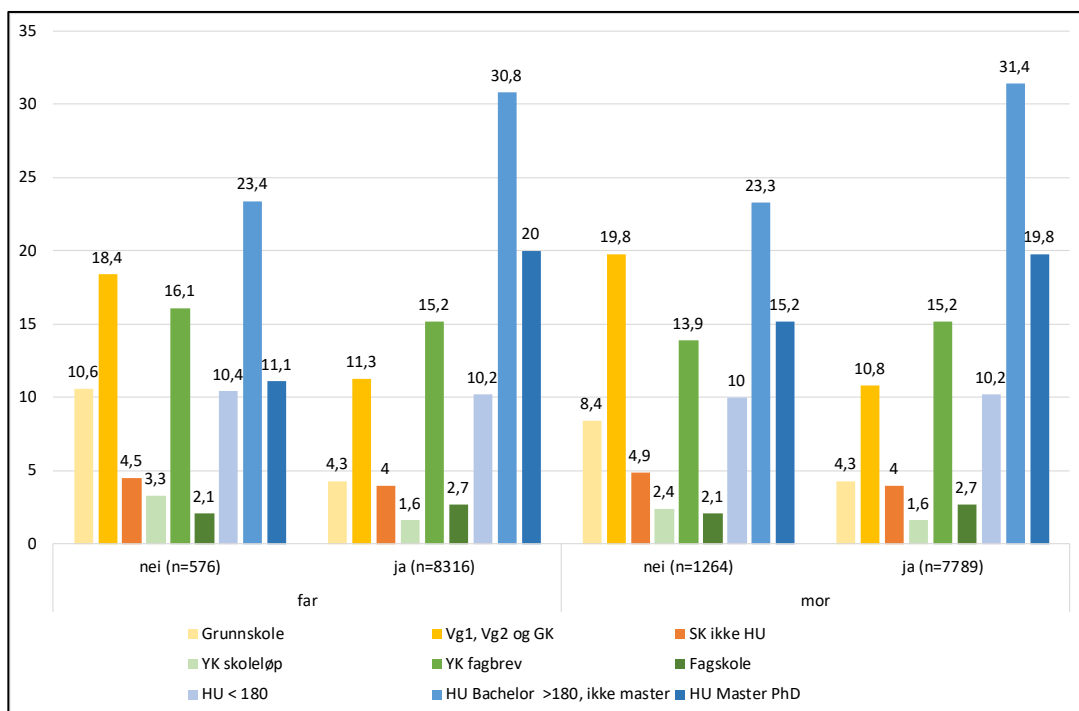
Vi fant liten variasjon og ikke statistisk signifikant sammenheng ($p=0,439$) mellom fødselsmåned og kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder.

3.3.9 Flere oppnådde høyere utdanning blant de som bodde med både mor og far som 16 åringer

Figur 3.22 viser kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder avhengig av om respondentene bodde sammen med begge foreldre som 16-åringer. Vi ser at blant de som ikke bodde sammen med begge foreldrene som 16-åringer var større andeler som ikke hadde fullført videregående ved 30-års alder. Andelene med studiekompetanse, yrkeskompetanse, fagskole eller høyere utdanning med færre enn 180 studiepoeng var om lag like stor i de to gruppene. Det var imidlertid større andeler som hadde tatt en bachelor- eller mastergrad blant de som bodde med begge foreldre som 16-åringer. I alt var det 37,5 prosent som hadde oppnådd en grad blant de som ikke bodde sammen med foreldrene, mens dette gjaldt 54,6 prosent blant de som bodde med begge foreldrene som 16-åringer.

Figur 3.22. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter bosituasjon som 16-åring. Prosent innen hver gruppe.

Figur 3.23. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter om foreldrene var i jobb da respondentene var 16 år. Prosent innen hver gruppe.

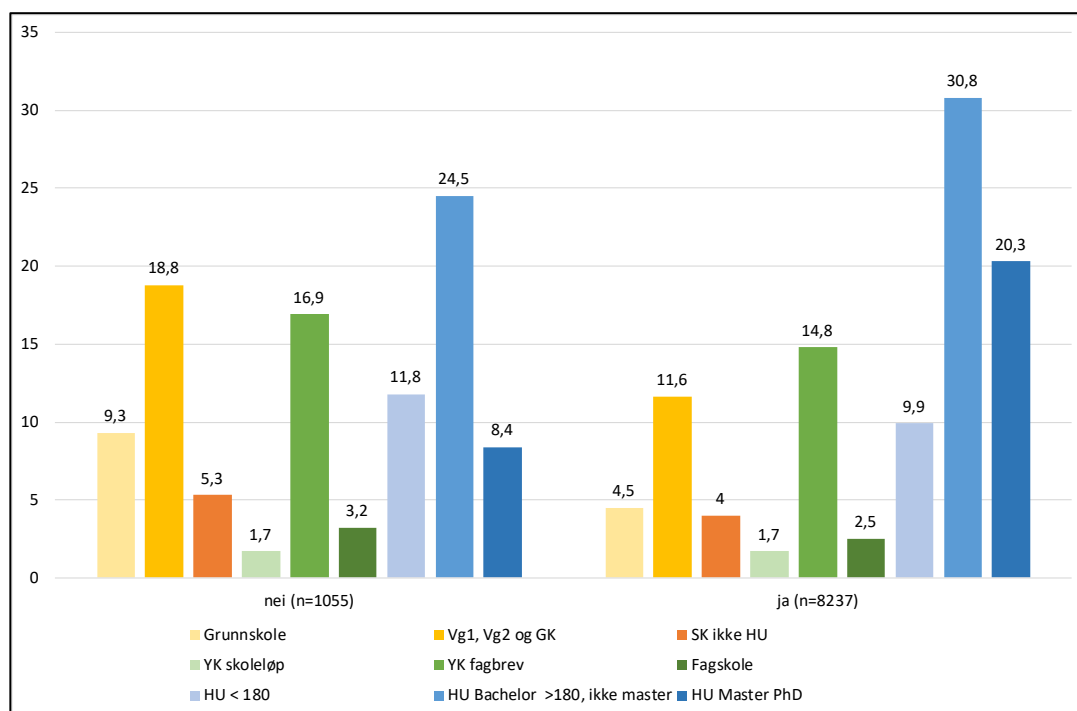
3.3.10 Flere tok høyere utdanning når foreldrene var i jobb da eleven var 16 år

I figur 3.23 viser vi kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder avhengig av om foreldrene var i arbeid da respondentene var 16 år.

Kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder er relativt sammenfallende, enten vi ser på mors eller fars jobbsituasjon 14 år tidligere. Det var større andeler som ikke hadde fullført videregående som 30-åring når mor og far ikke var vs. var i jobb den gangen. Andelene med studiekompetanse, yrkeskompetanse, fagskole eller høyere utdanning med mindre 180 studiepoeng varierte ikke mye etter om mor og far hadde vært i jobb eller ikke. Andelene som hadde bachelor- eller mastergrad var imidlertid større blant de som hadde mor eller far i arbeid den gangen; 51 prosent med foreldre i jobb og 34-38 prosent når de ikke var i jobb.

3.3.11 Flere oppnådde høyere utdanning blant de som kom inn på førsteønske i Vg1

Figur 3.24 viser sammenhengen mellom inntak til førsteønske ved oppstart i Vg1 og kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.

Figur 3.24. Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder etter inntak til førsteønske ved oppstart i Vg1. Prosent innen hver gruppe.

Det var betydelig større andel som ikke hadde fullført videregående som 30-åring blant de som ikke fikk innfridd førsteønske enn blant de som fikk det. Andelene

med studiekompetanse, yrkeskompetanse, fagskole og mindre enn 180 studiepoeng varierte ikke betydelig. Blant de med bachelor- eller mastergrad var det derimot betydelig forskjell. 51 prosent av de som kom inn på førsteønske hadde bachelor- eller mastergrad, mens det bare gjaldt 33 prosent av de som ikke kom inn på førsteønske, og andelen som hadde mastergrad var mer enn dobbel så høy blant de som fikk førsteønske.

3.3.12 Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder økte med karaktersnitt fra tiende klasse

I tabell 3.6 viser vi gjennomsnittskarakterer fra tiende klasse i grunnskolen for ulike kompetansegrupper ved 30 års alder. Bildet er tydelig. De som ikke hadde fullført med studie- eller yrkeskompetanse hadde med seg det laveste snittet fra tiende klasse. For de som hadde studiekompetanse eller høyere utdanning ser vi at snittet fra tiende klasse øker systematisk fra 3,92 hos de som ikke hadde omsatt studiekompetansen i en plass i høyere utdanning til 4,7 til de som hadde tatt en mastergrad. Blant de som valgte yrkesfagveien ser vi et høyere ungdomsskolesnitt blant de som har endt opp med fagskole, enn blant de som har endt opp med yrkeskompetanse. $Eta^{22}=.670$ understreker den sterke sammenhengen mellom grunnskolekarakterene og kompetanseoppnåelsen.

Tabell 3.6. Gjennomsnittskarakterer fra tiende klasse i grunnskolen for ulike kompetansegrupper 14 år etter påbegynt videregående skole.

Høyest oppnådde utdanning	Snitt	N	S.D.
Grunnskole	2,80	474	0,77
Vg1, Vg2 og grunnkompetanse	3,11	1154	0,79
Studiekompetanse - ikke HU	3,92	387	0,65
Yrkeskompetanse skoleløp	3,43	157	0,66
Yrkeskompetanse fagbrev	3,44	1404	0,65
Fagskole	3,79	246	0,68
HU < 180 studiepoeng	3,95	948	0,63
HU bachelor og >180 studiepoeng, ikke master	4,30	2804	0,62
HU master, doktorgrad	4,70	1767	0,54
Alle	3,94	9341	0,87
Eta	0,670		

3.3.13 Kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder avtok med økende fravær fra tiende klasse

I tabell 3.7 viser vi gjennomsnittlig fraværspersent fra tiende klasse i grunnskolen for ulike kompetansegrupper 14 år etter påbegynt videregående skole.

²² Eta er et korrelasjonsmål som måler samvariasjonen mellom to variabler når den ene variabelen er på nominal-/ordinalnivå og den andre er på intervall-/forholdstallsnivå. Verdien på Eta varierer mellom 0 og 1, og jo høyere verdi, jo sterkere er sammenhengen mellom de to variablene.

Tabellen viser et skille mellom de som ikke hadde fullført videregående opplæring, og de som hadde oppnådde minimum studie- eller yrkeskompetanse. Mens de førstnevnte hadde med seg et fravær på 8 – 11 prosent, varierte fraværet blant de som hadde fullført minst videregående opplæring mellom 4,37 og 6,37 prosent. Eta =.237 illustrerer at sammenhengen mellom tiendeklassefraværet og kompetanseoppnåelse ved 30 års alder ikke var like sterk som sammenhengen mellom grunnskolekarakterene og kompetanseoppnåelsen.

Tabell 3.7. Gjennomsnittlig fraværprosent for ulike kompetansegrupper 14 år etter påbegynt videregående skole.

Høyest oppnådde utdanning	Snitt	N	S.D.
Grunnskole	10,90	474	11,44
Vg1, Vg2 og GK	8,37	1154	9,44
Studiekompetanse – ikke HU	6,37	387	7,57
Yrkeskompetanse skoleløp	6,15	157	5,90
Yrkeskompetanse fagbrev	5,40	1404	6,81
Fagskole	5,51	246	7,17
HU < 180 studiepoeng	5,78	948	6,48
HU bachelor og >180 studiepoeng, ikke master	4,82	2804	5,71
HU master, doktorgrad	4,37	1767	5,04
Alle	5,77	9341	7,11
Eta	0,237		

3.4 Hvilke forhold forklarer høyest oppnådde kompetansenivå ved 30 års alder?

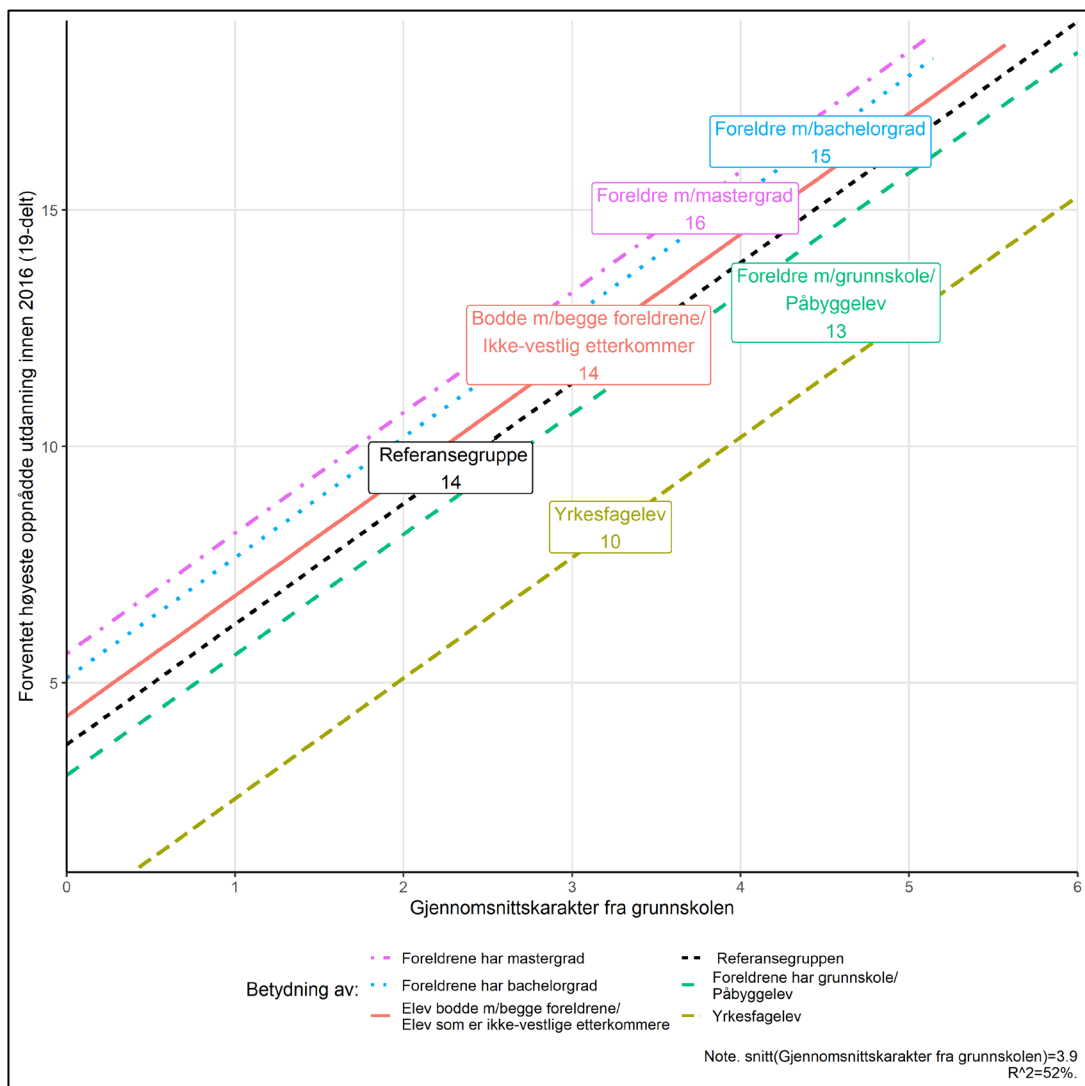
Etter over å ha beskrevet kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder, skal vi nå se på hvilke forhold som kan forklare oppnådd kompetansenivå. Vi har gjennomført en lineær regresjonsanalyse (figur 3.25). Referansegruppa er den samme som i avsnitt 3.2, og er også i figur 3.25 representert med en sort linje.

Avhengig variabel, kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder, har en skala fra 0-18, altså 19 kompetansenivåer. De 19 kompetansenivåene er de samme som vist i tabell 3.4. Vi har anvendt denne 19-delte variabelen som en kontinuerlig variabel, selv om den strengt tatt ikke er det, hvor grunnskole har verdien 0 og mastergrad har verdien 18. I figur 3.25 viser vi disse kompetansenivåene på y-aksen og gjennomsnittskarakter fra tiende klasse på x-aksen.

I vurderingen av resultatene er det viktig å ikke oppfatte skalaen som en rangering. Gjør man det, får f.eks. en mastergrad høyere verdi enn fagbrev, og slik er det selvsagt ikke. Fagbrev er sluttmålet på en yrkesutdanning slik som mastergraden er et slutt mål på en høyere utdanning, og fagbrevet har selvsagt like stor verdi for elektrikeren som mastergraden har det for læreren. Grunnen til at vi likevel anvender denne variabelen som en kontinuerlig variabel, er rent analyseteknisk. I tolkningen av analysen vil vi selvsagt ikke tolke variabelverdiene bokstavelig.

Vi har gjennomført en tilsvarende analyse hvor vi anvendte den ni-delte variabelen i tabell 3.5 som avhengig variabel, og resultatene ble de samme.

55 prosent av variasjonen i kompetanseoppnåelse ved 30 års alder, kan forklares med variablene i analysen²³ ($R^2=55$ prosent). Dette er en stor andel av variasjonen og indikerer at modellen er godt egnet til å forutsi kompetanseoppnåelsen.

Figur 3.25. Analyse av ulike forholds betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder. Lineær regresjonsanalyse. N=6907. Grunnlag: Vedleggstabell V10

²³ De uavhengige variablene er de samme som i analysene i kapittel 3.2. Vi har ikke inkludert kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring som uavhengig variabel, selv om den kommer før kompetanseoppnåelse fra all utdanning i tid. Begrunnelsen er at disse to variablene er svært høyt korrelerte ($r=0,76$), og at denne variabelen derfor ikke kan inkluderes.

3.4.1 Kunnskapsgrunnlaget ut av grunnskolen betyr mye for kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder

Analysen viste den store betydningen kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen målt med gjennomsnittlig tiendeklassekarakterer hadde for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder. Når gjennomsnittlig tiendeklassekarakter økte med en karakter, økte kompetanseoppnåelse fra all utdanning med betydelige 2,5 poeng på skalaen 0-18. Kunnskapsgrunnlaget, var sammen med det at foreldrene hadde høyere utdanning, det forholdet som hadde sterkest betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.

Den sterke betydningen av grunnskolekarakterer for prestasjoner og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring er veldokumentert. Det er også veldokumentert at videregående karakterene har stor betydning for resultater og kompetanseoppnåelse innenfor høyere utdanning. Det er derfor som forventet når vi finner at grunnskolekarakterene har stor betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.

3.4.2 Jo høyere utdanning hos foreldrene jo høyere utdanning hos barna

Noen bakgrunnsvariabler har betydning for all kompetanse ved 30 års alder, deriblant foreldrenes utdanning. Når foreldrene hadde kun grunnskole bidro dette til at barna oppnådde lavere kompetanse enn de som hadde foreldre med videregående, og når foreldrene hadde høyere utdanning, bidro dette til at barna oppnådde høyere kompetanse enn når foreldrene hadde videregående. At foreldrene hadde høyere utdanning, var det, som sammen med kunnskapsgrunnlaget, målt med karakterene fra tiende klasse, hadde sterkest positiv betydning for barnas kompetansenivå ved 30 års alder. Dette faller sammen med det vi fant i analysen av hva som påvirker kompetansen fra videregående ved 30 års alder.

At foreldres utdanningsnivå har stor betydning for barnas valg av utdanning og utdanningsprestasjoner er veldokumentert gjennom flere tiår, og kan fortolkes innenfor kulturteori, verditeori eller sosial posisjonsteori (se avsnitt 2.1.2) (Hyman 1953, Coleman 1966, Boudon 1974, Hernes 1974, Bourdieu 1977,1984, Bourdieu og Passeron 1990, Grøgaard 1992, 1997, Markussen mfl. 2008, Salvanes mfl. 2015). Våre funn om foreldreutdanningens betydning føyer seg dermed inn i en voksende kunnskapsbase.

3.4.3 Å bo med begge foreldre bidrar til å oppnå høyere utdanning

Respondenter som bodde sammen med begge foreldre da de var 16 år hadde oppnådd litt høyere utdanningsnivå fra all utdanning ved 30 års alder enn de som ikke

bodde med begge foreldrene. Bosituasjon betyr mindre for høyeste oppnådde utdanningsnivå enn for kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 år. Det er like fullt interessant at barnas bosituasjon som 16-åringer hadde betydning for den utdanningskompetansen de hadde oppnådd når de var 30 år gamle. Vi kjenner ikke til annen forskning som har vist det samme.

3.4.4 Jenter oppnådde litt høyere kompetanse enn guttene

Analysen viste at jenter oppnådde litt høyere kompetanse enn gutter. Forskjellen er statistisk signifikant, men ubetydelig, og vises derfor ikke i figur 3.25. Dette er i tråd med funn hos Nygård (2019) som viser at i gjennomsnitt fullførte 66 prosent av de som startet i høyere utdanning i 2010 i løpet av 8 år, men at andelen var tydelig høyere blant jentene (70 prosent), enn blant guttene (61 prosent). Dette stemmer også overens med vår bivariate analyse i avsnitt 3.3.5 som viser at det er flere jenter enn gutter som tok høyere utdanning. Analysen i figur 3.25 er imidlertid en multivariat regresjonsanalyse hvor resultatene gjelder under betingelsen alt annet likt. De store kjønnsforskjellene i observert kompetanseoppnåelse fra høyere utdanning blir altså borte når vi justerer for andre faktorer. Dette tyder på at det er f.eks. kunnskapsgrunnlaget de har med seg fra grunnskolen som skaper disse tilsynelatende kjønnsforskjellene i observert kompetanseoppnåelse. Når vi sammenligner gutter og jenter under betingelsen alt annet likt, finner altså vi nesten ingen forskjell.

3.4.5 Ikke-vestlige etterkommere oppnår høy kompetanse

Innvandrerstatus hadde betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder. Ikke-vestlige etterkommere hadde oppnådd bitte litt høyere kompetanse enn majoritetsbefolkningen, alt annet likt. At ikke-vestlige etterkommere gjør det litt bedre enn majoritetsungdommen, kan som vi har vært inne på i kapitlet om videregående opplæring, handle om at de bruker utdanningssystemet som en kanal for sosial mobilitet (Lauglo 1996,1999, Lødding 2009). De (eller foreldrene deres) er ambisiøse, de vil opp og frem i det norske samfunnet, og har forstått at god utdanning er en god løsning. Ikke-vestlige innvandrere oppnådde et litt lavere utdanningsnivå, mens vestlige innvandrere og etterkommere ikke skilte seg fra majoritetsbefolkningen. Sammenlignet med kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 år, har alle de tre gruppene styrket sin posisjon.

3.4.6 Ulik kompetanse for elever fra studieforbereidende, påbygg og yrkesfag

Ved snittkarakter lik 3,9 (som er snittkarakteren for hele utvalget), ser vi at de som hadde gått på studieforbereidende hadde nådd et kompetansenivå på 14 på vår skala, de som hadde gått på påbygg et kompetansenivå på 13, og de som hadde gått på yrkesfag hadde nådd et kompetansenivå på 10. Dette er som forventet. De som går på yrkesfag er forventet å oppnå vitnemål, fagbrev eller kanskje fagskole, og verdien for disse kompetansene er 7-10 på denne skalaen. Det er forventet at de fleste studieforbereidendelevne blir studenter (ni av ti blir det), dvs. at de skal skåre 11-18 på kompetanseoppnåelsesvariabelen. Det er også forventet at de som går på påbygg i gjennomsnitt oppnår litt lavere gjennomsnittlig kompetanse enn de som går på studieforbereidende, ettersom noen blir studenter, mens andre ikke tar mer utdanning, men bruker fagbrevet sitt for å gå tidlig ut i arbeidslivet.

3.4.7 Oppsummert: Det som betyr mest: Foreldres utdanning og kunnskapsgrunnlaget fra ungdomsskolen

Vi har funnet at det som hadde betydelig påvirkning på kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder, var de unges bakgrunn: Bosituasjon og innvandrerstatus, og ikke minst utdanningsnivået til foreldrene deres som sammen med de unges kunnskapsgrunnlag ved avsluttet grunnskole/oppstarten av videregående opplæring, målt med tiendeklassekarakterene, var det som hadde størst betydning. Vi ser også fra stianalysen (uttrykt vedlegg) at de bakenforliggende forholdene som foreldrenes utdanningsnivå og innvandrerbakgrunn virker på utdanningsnivået til dels gjennom tiendeklassekarakterene, mens kjønn og foreldrenes jobbsituasjon virker på utdanningsnivået i stor grad gjennom disse karakterene.

Dette betyr at flere forhold som hadde betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående, ikke hadde direkte betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning: Foreldrenes posisjon i arbeidslivet og videregående opplærings kontekst. Andre forhold hadde signifikant, men ubetydelig påvirkning: Skoleengasjement (fravær fra tiende klasse), det å ha gått på videregående skole i Vestfold, tilfredshet med undervisningen, høyere pull mot videregående opplæring, samt at mor var i arbeid i 2002.

Dette illustrerer at noen forhold som betydde noe for hvordan det gikk i videregående, svekker eller mister sin betydning over tid, som f.eks. skoleengasjement og kjønn, samtidig som andre forhold, som vi ikke har hatt mål på, sannsynligvis har betydning i stedet. Samtidig er det slik at noen få sentrale forhold ser ut til å forklare «suksess» og «fiasko» i utdanningssystemet på alle nivåer: Kunnskapsgrunnlaget elevene har med seg fra grunnskolen, sosial bakgrunn målt med foreldrenes utdanning, de unges bosituasjon som 16-åringer, samt innvandrerstatus.

4 Posisjon i arbeidslivet som 30-åringer

Vi skal nå se på posisjon i arbeidslivet; var respondentene innenfor eller utenfor som 30-åringer? Vi presenterer dette først gjennom bivariate analyser. Deretter undersøker vi den beskrevne variasjonen gjennom multivariate regresjonsanalyser.

4.1 Posisjon i arbeidslivet – innenfor eller utenfor

Tabell 4.1 viser posisjon i arbeidslivet som 30-åringer for utvalget.

Tabell 4.1. Posisjon i arbeidslivet 14 år etter oppstart i videregående opplæring

Posisjon i arbeidslivet	Antall	Prosent
I arbeid – heltid	6594	70,6
I arbeid – deltid	1176	12,6
I utdanning	287	3,1
Ikke i arbeid	1073	11,5
Ukjent status	211	2,3
Alle	9341	100,0

Litt over 70 prosent var i heltidsarbeid. Blant de heltidsarbeidende var det 521 (8 prosent) som var i utdanning samtidig. 73 av disse tok utdanning på videregående nivå, 408 på bachelor- og mastergradsnivå, mens 40 var i gang med en doktorgrad.

Nesten 13 prosent jobbet deltid. 284 av disse (24 prosent) var også registrert i utdanning. 23 av dem på videregående nivå, 257 på bachelor- og mastergradsnivå, mens fire var i gang med en doktorgrad. Ettersom SSB har registrert arbeid som hovedaktivitet for disse som tar utdanning i kombinasjon med arbeid, vil vi i de følgende analysene behandle dem som heltids- henholdsvis deltidsarbeidende.

Blant de 287 som var registrert som å være bare i utdanning tok 59 utdanning på videregående nivå, 225 var i gang med bachelor- eller mastergrad og tre holdt på med en doktorgrad.

1073 respondenter, eller 11,5 prosent, var utenfor arbeid og utdanning. I tabell 4.2 er de fordelt på ulike grupper. De med ukjent status utgjorde hver tredje av de utenfor arbeid og utdanning. Også de med nedsatt arbeidsevne som var på tiltak

utgjorde en stor gruppe, om lag hver fjerde. Den tredje største gruppen var de helt arbeidsledige (16 prosent). 11 prosent var varig uføre. De resterende sju gruppene utgjorde 13 prosent av de utenfor arbeid og utdanning.

Tabell 4.2. Gruppering av støttemottakere for respondenter utenfor arbeidsliv og utdanning som 30-åringer 14 år etter oppstart i videregående. Prosentpoeng av 11,5 prosent utenfor arbeid og utdanning. Prosent av 1073 utenfor arbeid og utdanning.

Støttemottaker	Antall	Prosentpoeng	Prosent
Helt arbeidsledig	168	1,8	15,7
Ordinære tiltaksdeltakere	31	,3	2,9
Dagpenger	14	,1	1,3
Sykepenger	14	,1	1,3
Nedsatt arbeidsevne, på tiltak	287	3,1	26,7
Varig uførepensjon	117	1,3	10,9
Kontantstøtte	11	,1	1,0
Enslig forsørgerstønad	16	,2	1,5
Sosialhjelp	36	,4	3,4
Nedsatt arbeidsevne, ikke på tiltak	15	,2	1,4
Utenfor arbeidsstyrken - ukjent status	364	3,9	33,9
Alle	1073	11,5	100,0

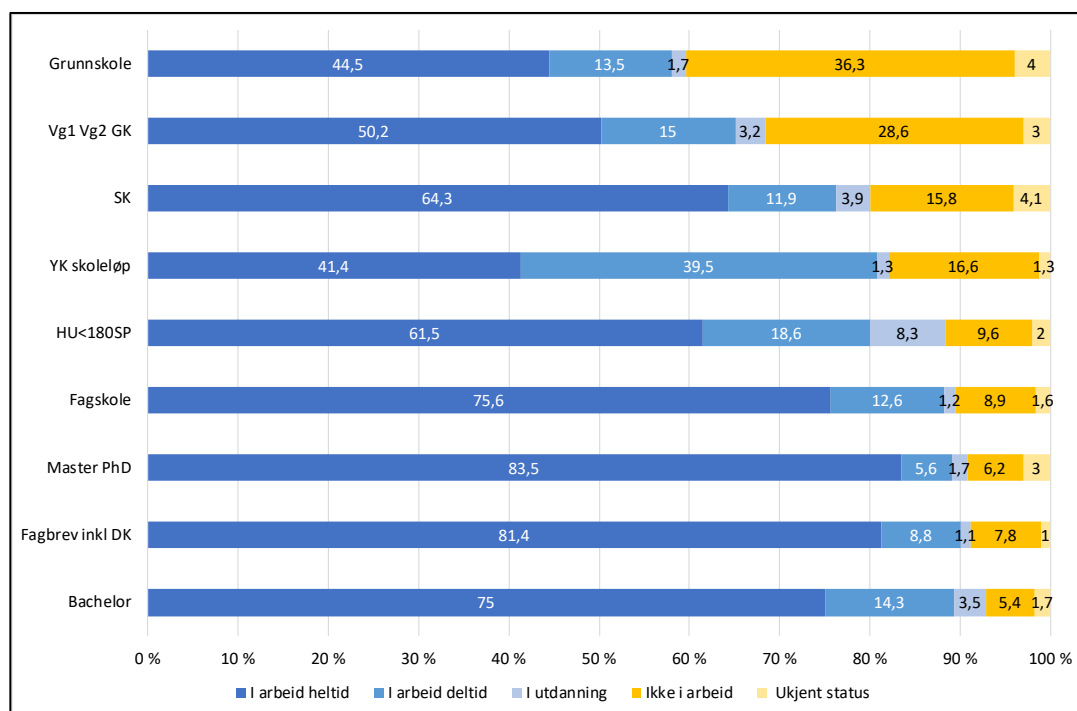
I det følgende presenteres analyser av posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder i relasjon til et og et annet forhold som bl.a. fylke, kjønn og sosial bakgrunn. Her bruker vi posisjon i arbeidslivet som vist i tabell 4.1. Andelene som var i utdanning eller hvor status var ukjent, varierte lite og var små. Disse gruppene kommenteres i hovedsak ikke nærmere.

4.1.1 Posisjon i arbeidslivet som 30-åringer etter kompetanseoppnåelse fra all utdanning som 30-åring

I figur 4.1 og i tabell 4.3 viser vi forholdet mellom respondentenes høyeste formelle kompetanse og deres posisjon i arbeid og utdanning ved 30 års alder.

I figur 4.1 skiller vi mellom heltidsarbeid, deltidsarbeid, utdanning, utenfor arbeid/utdanning og ukjent status. I tabell 4.3 har vi slått sammen de som var i heltidsarbeid, deltidsarbeid og utdanning. Denne sammenslåtte gruppen kan betraktes som å være «innenfor» (tallet i kolonnen «Ja» i tabellen tilsvarer summen av de blå elementene i figur 4.1). De som verken var i arbeid eller utdanning, kan betraktes som å være «utenfor» (gult i figur 4.1).

Vi viser posisjon i arbeidslivet for ni ulike kompetansenivåer (jf. tabell 3.5). I tabell 4.3 er kompetansenivåene rangert fra grunnskole til mastergrad. I figur 4.1 er kompetansenivåene rangert etter andelen «innenfor». Det er ikke totalt sammenfall mellom disse rangeringene.

Figur 4.1. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter hvilken kompetanse respondentene hadde oppnådd fra all utdanning ved 30-års alder. Prosent innen hver kompetansegruppe.

Tabell 4.3. Posisjon i arbeidslivet etter oppnådd kompetanse fra all utdanning, begge ved 30 års alder. Prosent.

Høyeste formelle kompetanse som 30-åring	I arbeid eller utdanning			
	Ja	Nei	Ukjent	N
Grunnskole	59,7	36,3	4,0	474
Vg1, Vg2, grunnkompetanse	68,4	28,6	3,0	1154
Studiekompetanse ikke begynt HU	80,1	15,8	4,1	387
Yrkeskompetanse, skoleløp	82,2	16,6	1,3	157
Yrkeskompetanse, fagbrev (inkl. dobbelkompetanse)	91,2	7,8	1,0	1404
Fagskole	89,4	8,9	1,6	246
HU, < 180 studiepoeng	88,4	9,6	2,0	948
Bachelorgrad	92,8	5,4	1,7	2804
Mastergrad, PhD ²⁴	90,8	6,2	3,0	1767
Alle	86,3	11,5	2,3	9341

Utvalget kan deles i tre; de som ikke har bestått videregående (rødt i tabell 4.3), de som har bestått og har valgt studiekompetanse/høyere utdanningsveien (blått), og de som har bestått og valgt yrkesfagveien (grønt).

Tabell 4.3 viser at de som ikke hadde bestått var «innenfor» i lavest grad. Blant disse kan vi skille mellom to nivåer. De med aller lavest kompetansenivå, de som hadde Grunnskole som sin høyeste formelle kompetanse, hadde lavest andel – seks av ti - i arbeid eller utdanning. Andelen «utenfor» var svært høy, 36 prosent.

²⁴ 19 respondenter har doktorgrad

Andelen i deltidsarbeid (figur 4.1) var noe høyere enn gjennomsnittet (13,5 prosent), og det var ikke mange i denne gruppen som fortsatt var i utdanning.

Blant de med Vg1, Vg2 eller grunnkompetanse, var det nesten ti prosentpoeng flere som var «innenfor»; 68,4 prosent²⁵. Disse hadde bestått noe i videregående opplæring, men altså ikke studie- eller yrkeskompetanse. Vi merker oss (se fotnote 25), at det var flere «innenfor» blant de som hadde fullført Vg2 enn Vg1 både på yrkesfag og studieforbereidende, noe som indikerer at å fullføre et trinn ekstra gir uttelling i arbeidsmarkedet. Vi merker oss også at de 21 lærekandidatene som hadde oppnådd grunnkompetanse var «innenfor» i større grad (11,7 prosentpoeng flere) enn de som hadde grunnskole som sin høyeste kompetanse. Dette kan tolkes som en indikasjon på at det er en fordel for skolefaglig svake ungdommer å gå et lærekandidatløp dersom alternativet er å ende opp med grunnskole som sin høyeste kompetanse. Også i denne gruppen var en betydelig andel, litt over hver fjerde, «utenfor». Andelen i deltidsarbeid (figur 4.1) var noe høyere enn gjennomsnittet, og ikke mange i denne gruppen var fortsatt i utdanning.

Vi kan konkludere, som vi også gjorde i Markussen (2014), da vi studerte disse personene ved 25 års alder, at det gir større uttelling i arbeidslivet å ha fullført Vg1 enn grunnskolen og større uttelling å ha fullført Vg2 enn Vg1, og oppnådd grunnkompetanse ser ut til å gi større uttelling enn bare å ha gjennomført grunnskolen. Når man ikke har fullført videregående er det en fordel å ha fullført noe, og som vi skal se; det betaler seg enda mer å ha fullført hele videregående.

Den andre gruppen vi kan dele utvalget inn i, er de som har valgt yrkesfagveien (grønt). Her finner vi tre kompetansenivåer. De med yrkeskompetanse etter skoleløp hadde lavest andel innenfor (82,2 prosent), mens de to andre gruppene hadde om lag like store andeler innenfor, de med fagbrev eller dobbelkompetanse, (91,2 prosent²⁶), og de som har bygget på yrkeskompetansen og hadde fagskoleutdanning som sin høyeste utdanning (89,4 prosent).

Det var altså en stor andel blant de med fagbrev som var «innenfor». En forklaring på dette kan være at fagbrev er en avsluttet utdanning som gir en direkte inngang til arbeidslivet og det er stor etterspørsel etter fagarbeidere i mange bransjer. Dermed er det å forvente at disse var i jobb i stor grad. Et annet poeng er at mange av disse hadde oppnådd sin yrkeskompetanse lenge før de ble 30 år, slik at de har hatt god tid på å etablere seg i arbeidslivet. En betydelig andel, 81,4 prosent var i heltidsarbeid, og relativt få var i deltidsarbeid. Få var i utdanning, og det var også en lav andel som var «utenfor».

Vi observerer også at ni prosentpoeng flere blant de med fagbrev var «innenfor» enn blant de som hadde oppnådd yrkeskompetanse gjennom et treårig

²⁵ Vg1 studieforbereidende: 71,1 prosent. Vg2 studieforbereidende: 76,1 prosent. Vg1 yrkesfag: 61,4 prosent. Vg2 yrkesfag: 72,2 prosent. Grunnkompetanse: 71,4 prosent.

²⁶ Fagbrev: 91,3 prosent. Dobbelkompetanse: 90,7 prosent

skoleløp. Strengt tatt skulle vi ikke forvente dette, fordi begge utdanningene er yrkesutdanninger som leder frem til yrkeskompetanser som er etterspurt i arbeidslivet. En forklaring på dette kan være at mange av de skolebaserte yrkesutdanningene er innenfor Helse- og oppvekstfag, og at disse utdanner for en del av arbeidsmarkedet med store innslag av midlertidig deltidsarbeid (se også avsnitt 4.1.4. og figur 4.4). Dette bekreftes også av figur 4.1 hvor vi ser at ingen grupper hadde så mange i deltidsarbeid (39,5 prosent), og så få i heltidsarbeid (41,4 prosent). Svært få i denne gruppen var i utdanning og hver sjettede var «utenfor».

Innenfor yrkesfagveien finner vi også de som har bygget på yrkeskompetansen og hadde fagskoleutdanning som sin høyeste utdanning, en litt lavere andel var innenfor blant disse enn blant de med fagbrev. Forskjellen var imidlertid så ubetydelig at i realiteten var det like mange med fagbrev henholdsvis fagskole som var «innenfor». Vi ser at en betydelig andel – tre av fire – i denne gruppen var i heltidsarbeid, andelen i deltidsarbeid var som gjennomsnittet, og svært få var i utdanning. Dette kan skyldes at dette er en avsluttet utdanning med en definert kompetanse, noe som kan gjøre det lettere å få heltidsarbeid og ikke gjør videre utdanning nødvendig. Andelen «utenfor» var lavere enn for gjennomsnittet.

Skillet i andelen «innenfor» blant de på yrkesfagveien gikk mellom de som hadde yrkeskompetanse fra skole og de som hadde fagbrev/fagskole, og som vi har sett, yrkesfagelever som ikke hadde fullført videregående kom dårligst ut.

Den tredje gruppen vi kan dele utvalget inn i er de som valgte studiekompetanseveien. Her finner vi fire kompetansenivåer: De som hadde studiekompetanse, men ikke hadde begynt i høyere utdanning (80,1 prosent «innenfor»), de som hadde mindre enn 180 studiepoeng (88,4 prosent «innenfor»), de som hadde oppnådd en bachelorgrad (92,8 prosent «innenfor») og de som hadde en mastergrad (90,8 prosent «innenfor»).

Her ser vi et skille mellom de som ikke hadde begynt i høyere utdanning og de som hadde begynt, så godt som uavhengig av hvor langt de hadde kommet. Vi ser riktignok at de som ikke hadde oppnådd en grad var «innenfor» i litt lavere grad, men ubetydelig. En forklaring på at så stor andel av disse var «innenfor», er at vi har inkludert deltidsarbeid i «innenfor»-kategorien. Hver femte blant disse var i deltidsarbeid og bakgrunnstall viser at 45 prosent av disse var i gang med høyere utdanning i kombinasjon med deltidsarbeidet. Det var også mange – om lag hver tolvte – som bare var i utdanning, og bakgrunnstall viser at 94 prosent av disse var i høyere utdanning. Disse tallene indikerer at svært mange av de som var i deltidsarbeid eller under utdanning siktet mot 180 studiepoeng og en bachelorgrad.

De som var innenfor i aller størst grad blant de som hadde valgt studiekompetanseveien, var de som hadde oppnådd en grad, og de med bachelorgrad var «innenfor» i noe større grad enn de med mastergrad. Dette kan bl.a. skyldes at en del av de med mastergrad er relativt ferske i arbeidsmarkedet, og at noen av dem ennå

ikke har rukket å få seg jobb. Mange av de med bachelorgrad vil derimot ha oppnådd denne kompetansen flere år før de ble 30 år, og har hatt god tid på å få seg jobb før vårt måletidspunkt. Få blant de med en grad var «utenfor». Hovedpoenget er at blant de som hadde oppnådd en grad i høyere utdanning var om lag ni av ti i arbeid eller utdanning da de var 30 år gamle.

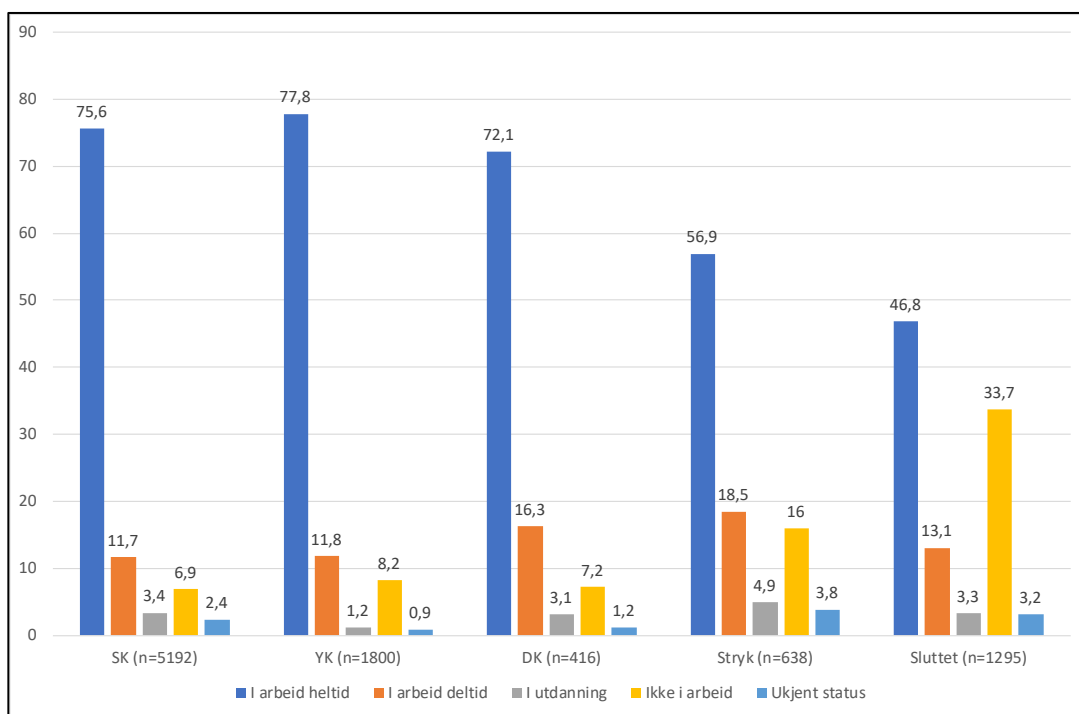
Oppsummert: Andelen innenfor økte systematisk med økende formelt utdanningsnivå. Det å ha fullført fagutdanninger på videregående- og fagskolenivå, samt å ha høyere utdanning, uavhengig av nivå, var en relativt sikker vei til en jobb (selv om 6-9 prosent utenfor ikke er ubetydelig). Det som kjennetegner disse nivåene er at de er avsluttede utdanninger. Da var ni av ti i jobb, og dette gjaldt både for yrkesutdanning og høyere utdanning. Eneste unntaket fra dette mønsteret var de som hadde tatt yrkesutdanning i skole i kvinnedominerte yrkesutdanninger som leder over i like kvinnedominerte arbeidsplasser, f.eks. hjelpepleiere, fotpleiere og helsesekretærer; her var bare åtte av ti i jobb eller utdanning.

Det å ha studiekompetanse eller yrkeskompetanse etter skoleløp er noe mindre sikkert, men de som i lavest grad fikk seg jobb eller fortsatte i utdanning var de som ikke hadde fullført videregående opplæring med studie- eller yrkeskompetanse. Dette illustrerer viktigheten av å fullføre videregående, helst med fagbrev som man kan bygge videre på eller bruke som inngangsbillett til arbeidslivet, eller en studiekompetanse som man kan bygge videre på i høyere utdanning. Men som vi har sett, selv for de som ikke fullfører videregående, er det viktig å fullføre så mye som mulig, og fullført Vg2 er bedre enn fullført Vg1: Hvert trinn teller.

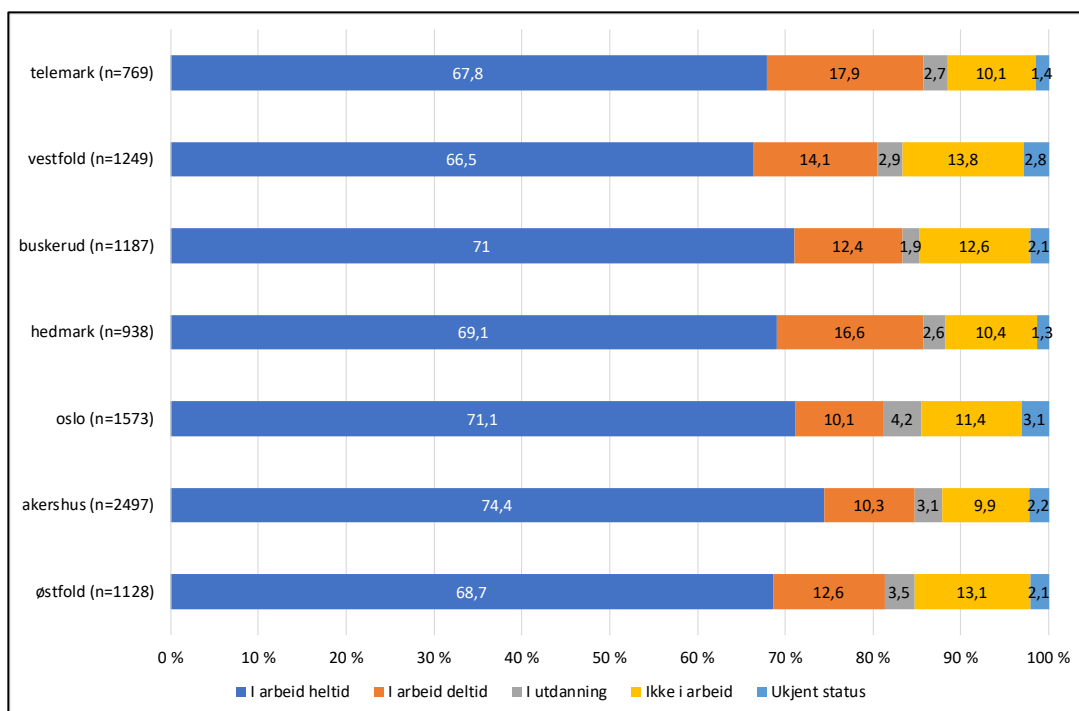
4.1.2 En av tre som sluttet i videregående var utenfor arbeidslivet

Figur 4.2 viser en tydelig sammenheng mellom kompetanseoppnåelse fra videregående og posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

Andelene i innenfor var høyest blant de med studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse og lavest blant strykerne og slutterne. Dette reflekteres i andelen utenfor som var relativt lav blant de som hadde oppnådd studie-, yrkes- eller dobbelkompetanse, 8-9 prosent mot 11,5 prosent i gjennomsnitt. Blant tidligere strykere var andelen imidlertid betydelig høyere, 20 prosent. Og blant de tidligere slutterne var andelen utenfor arbeidslivet svært høy, 36 prosent.

Figur 4.2. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter hvilken kompetanse respondentene hadde oppnådd fra videregående opplæring ved 30-års alder. Prosent innen hver kompetansegruppe.

Figur 4.3. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder i de sju fylkene. Prosent innen hvert fylke.

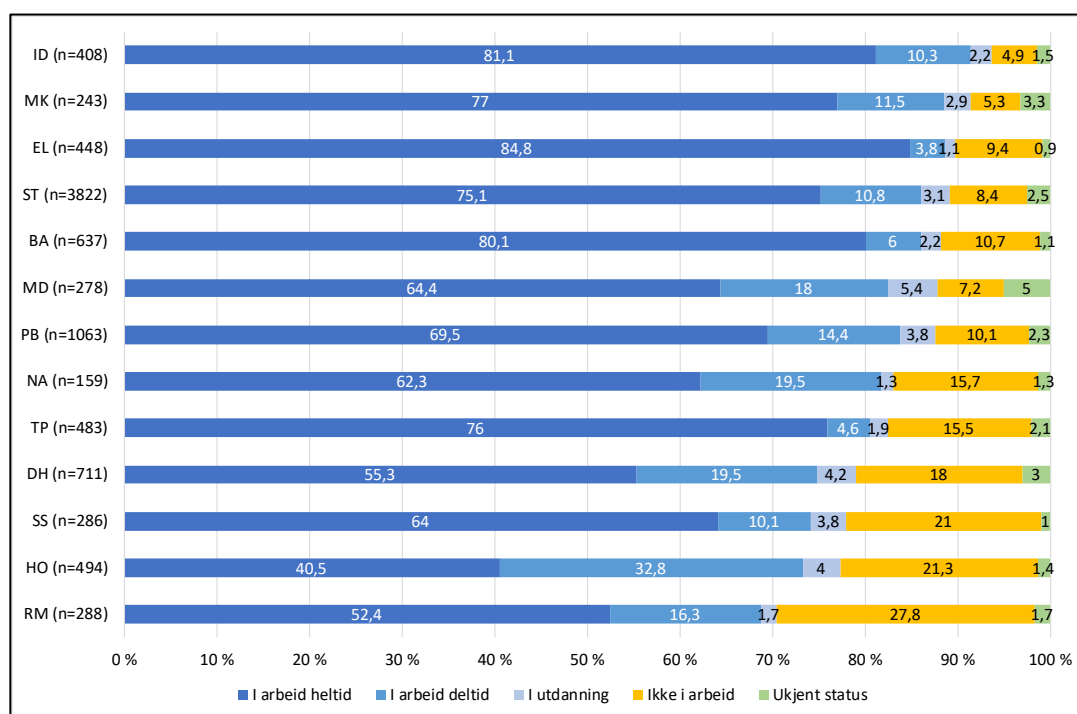
4.1.3 Liten fylkesvis variasjon i posisjon i arbeidslivet som 30-åring

Figur 4.3 viser posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder i de sju fylkene. Størst andel i heltidsarbeid finner vi i Akershus (tre av fire), men andelen var nesten like stor i Buskerud og Oslo. Lavest andel finner vi i Vestfold (to av tre).

Andelen i deltidsarbeid var lavest i Oslo og Akershus, og høyest i Hedmark og Telemark. Vi ser at i to av fylkene med lavest andel i heltidsarbeid, Telemark og Hedmark, var andelen i deltidsarbeid så høy, at det var i disse to fylkene summen av heltids- og deltidsarbeidende var høyest. Andelen som var utenfor arbeid og utdanning var lavest i Akershus, Hedmark og Telemark (rundt hver tiende), og høyest i Buskerud, Vestfold og Østfold (rundt 13 prosent).

4.1.4 Betydelig variasjon i posisjon i arbeidslivet som 30-åring etter hvilket utdanningsprogram man gikk på i videregående

Figur 4.4 viser betydelig variasjon i andelen som var i heltidsarbeid som 30-åring etter hvilket utdanningsprogram de hadde gått på i videregående.

Figur 4.4. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter hvilket utdanningsprogram man har tilhørt. Prosent innen hvert utdanningsprogram.

Særlig interessant er variasjonen mellom de ulike yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Ytterpunktene var på den ene siden Elektrofag (EL) og Bygg- og anleggsg (BA) hvor henholdsvis 85 og 80 prosent av de som kom herfra var i heltidsarbeid, og på den andre siden Helse- og oppvekstfag (HO), Restaurant og matfag

(RM) og Design og håndverk (DH) hvor henholdsvis 41, 52 og 55 prosent av de som hadde gått her var i heltidsarbeid.

Figur 4.4 viser også at der det var lave andeler i heltidsarbeid, der var det større andeler i deltidsarbeid og motsatt. F.eks. ser vi lave andeler i heltidsarbeid og høye andeler i deltidsarbeid blant de som kom fra HO, RM og DH, mens det var motsatt blant de som kom fra EL og BA.

Vi fant de laveste andelene uten jobb blant de som hadde gått på EL og BA, grupper hvor store andeler var i heltidsarbeid. Størst andeler utenfor jobb og utdanning fant vi blant de som hadde de lavest andelene i heltidsarbeid (HO, RM og DH). Denne betydelige variasjonen i posisjon i arbeidslivet som 30-åring etter hvilket utdanningsprogram man hadde gått på, kan forklares bl.a. med ulik konstruksjon av arbeidsmarkedet i ulike bransjer. Noen bransjer er preget av større grad av faste heltidsstillinger, blant annet bransjer som rekrutterer ansatte fra utdanningsprogrammene EL, BA og TP (forkortelser, se tekstmaks 3.1). Andre bransjer er preget av større grad av midlertidige deltidsstillinger, blant annet bransjer som rekrutterer ansatte fra utdanningsprogrammet HO. Dette gjenspeiles i figur 4.4, hvor vi altså ser at de som kom fra EL, BA og TP var i heltidsarbeid som 30-åringer i langt større grad enn de som kom fra HO.

Ytterligere et poeng er at henholdsvis 97, 97 og 93 prosent av de som hadde gått på EL, BA og TP var gutter, og at henholdsvis 91, 52 og 84 prosent av de som hadde gått på HO, RM og DH, var jenter. Gutter fra guttedominerte utdanningsprogrammer var altså i jobb som 30-åringer i betydelig større grad enn jenter fra jentedominerte utdanningsprogrammer.

Om man er jente eller gutt definerer i stor grad hvilket yrkesfaglig utdanningsprogram man velger, ettersom den norske yrkesfagutdanningen er sterkt kjønns-segregert. Og ettersom fagbrev/vitnemål fra ulike yrkesfag leder til et like kjønns-segregert arbeidsmarked, kan det bety at allerede ved valg av yrkesfaglig utdanningsprogram i Vg1, legges noe av grunnlaget for det vi har beskrevet i dette avsnittet og som vi også skal se i avsnitt 4.1.5, nemlig at flere gutter enn jenter var i heltidsarbeid som 30-åringer, og at flere jenter enn gutter var i deltidsarbeid.

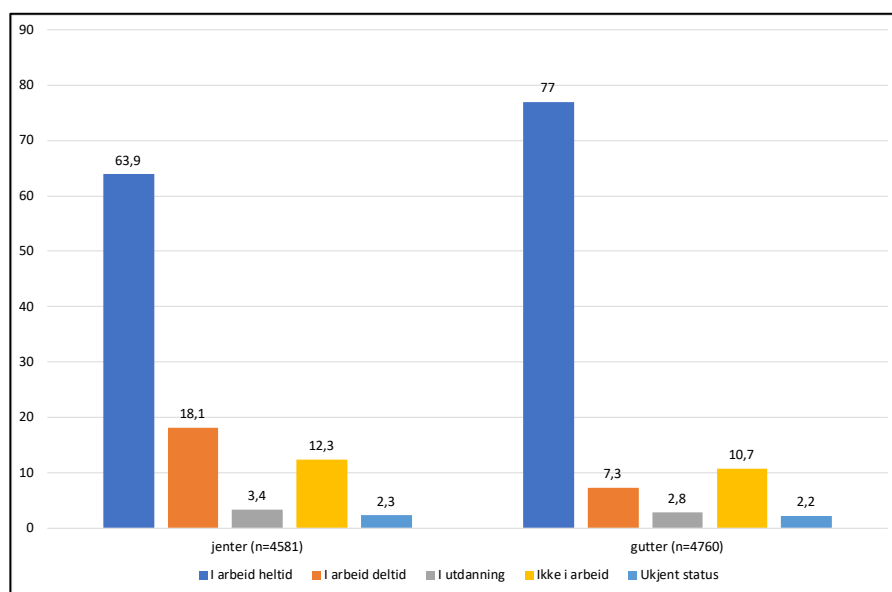
De som har gått på de studieforbereende utdanningsprogrammene ID, MK og ST var i heltidsarbeid i betydelig grad, mens andelen var noe lavere for MD. I de fleste tilfellene er dette respondenter som har tatt høyere utdanning etter å ha oppnådd studiekompetanse, og de er i jobber som krever høyere utdanning. Hvorfor tidligere elever på MD ser ut til å ha en noe svakere posisjon i arbeidsmarkedet er vanskelig og å forklare.

Vi ser også at sju av ti av de som hadde gått på påbygging til generell studiekompetanse var i heltidsarbeid, mens hver tiende var utenfor arbeidslivet. Bare fra tre yrkesfaglige utdanningsprogrammer hadde flere havnet i heltidsarbeid, de guttedominerte programmene som vi har omtalt over, EL, BA og TP. Bare fra to –

EL og BA – var andelen utenfor på samme nivå som på påbygg, og fra ingen yrkesfaglige programmer var det færre utenfor arbeidslivet enn blant de tidligere påbyggelevne. Dette indikerer at påbyggveien er en vel så sikker vei til en posisjon i arbeidslivet som de fleste yrkesfaglige utdanningsprogrammene.

4.1.5 Guttene i heltidsarbeid - jentene i deltidsarbeid

Figur 4.5 viser posisjon i arbeidslivet som 30-åring blant jenter og gutter.

Figur 4.5. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder for gutter og jenter. Prosent for hvert kjønn.

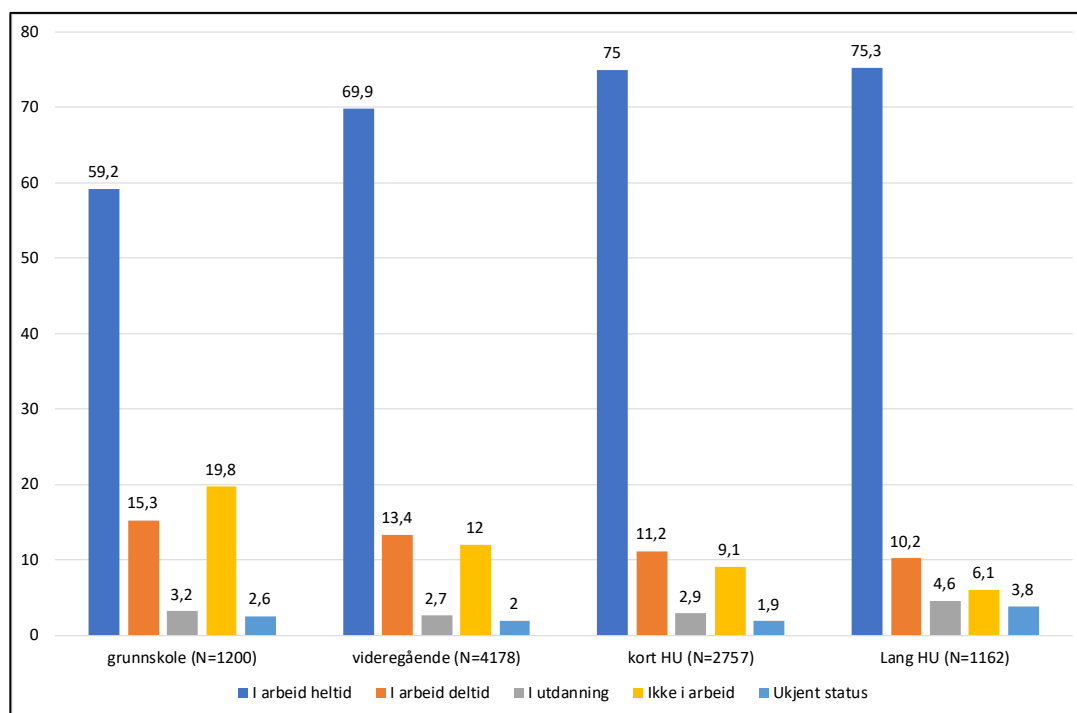
Om lag like store andeler blant jenter og gutter var i arbeid: henholdsvis 82 og 84,3 prosent. Fordelingen på hel- og deltidsarbeid var imidlertid ulik. En betydelig større andel gutter enn jenter var i heltidsarbeid, mens det var betydelig større andel jenter i deltidsarbeid. Dette gjenspeiles i svært liten forskjell i andelen som ikke var i arbeid. En del av dette bildet kan forklares med det vi så i forrige avsnitt; en sterkt kjønnssegregert yrkesutdanning forbundet med et sterkt kjønnssegregert arbeidsmarked. Også innen deler av arbeidsmarkedet hvor det kreves høyere utdanning gjør noe lignende seg gjeldende ved at vi innenfor helsevesenet finner mange deltidsstillinger i yrker med stor overvekt av kvinner (f.eks. sykepleiere).

4.1.6 Andel i heltidsarbeid økte med foreldrenes utdanning

Figur 4.6 viser posisjon i arbeidslivet som 30-åring etter foreldrenes utdanning.

Når utdanningsnivå blant foreldrene økte, økte også andelen som var i heltidsarbeid blant barna som 30-åring, mens andelen som var i deltidsarbeid avtok.

Når vi summerer andelene i hel- og deltidsarbeid, er det fortsatt slikt at det var blant de med foreldre med høyere utdanning vi fant flest i arbeid, og færrest der foreldrene hadde grunnskole som sin høyeste utdanning. I tråd med dette ser vi at andelen som ikke var i arbeid avtok tydelig med foreldrenes økende utdanning.

Figur 4.6. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter foreldrenes utdanning. Prosent innen hvert utdanningsprogram.

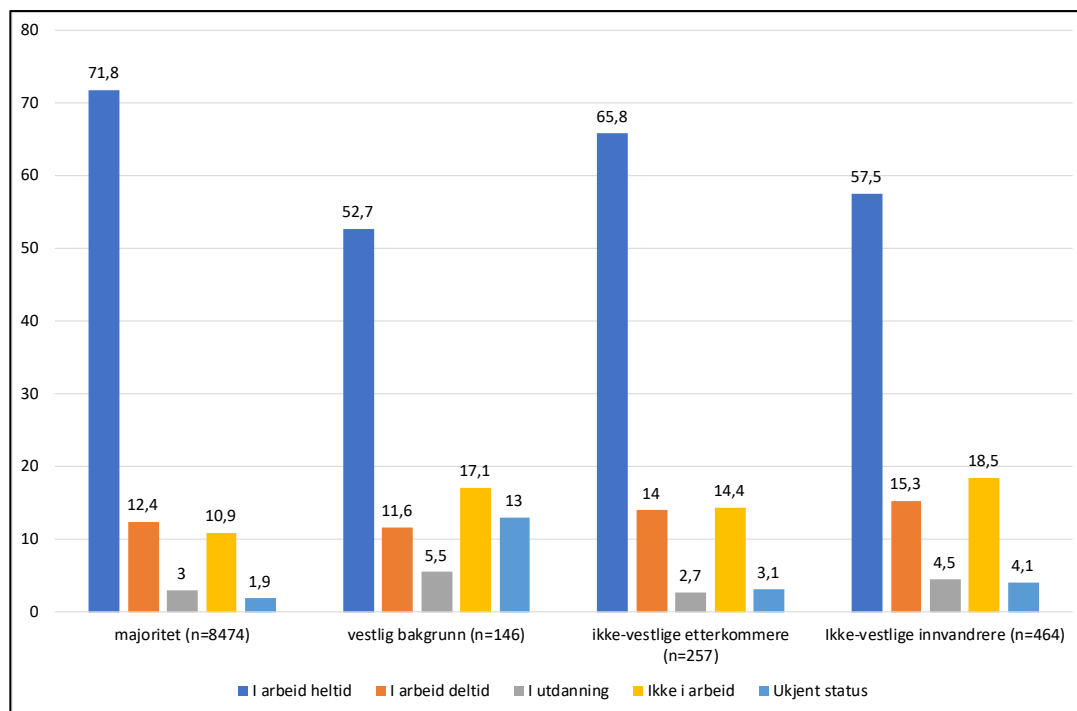
Som vi har vist i figur 3.20, var det slik at jo høyere utdanning foreldrene hadde, jo høyere utdanningsnivå hadde barna oppnådd. Og som vi viste i figur 4.1, jo høyere utdanningsnivå barna hadde oppnådd, jo bedre posisjon i arbeidslivet hadde de selv. Da er det også sammenhengen i figur 4.6 å forvente, at det er sammenheng mellom foreldrenes utdanning og barnas posisjon i arbeidslivet.

4.1.7 Flest i heltidsarbeid i majoritetsgruppen

Figur 4.7 viser sammenhengen mellom innvandringsstatus og posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

Andelen som var i heltidsarbeid var størst i majoritetsgruppen og nest størst blant ikke-vestlige etterkommere. Dette er som forventet og i tråd med kompetanseoppnåelse fra all utdanning i de ulike gruppene. Det som kanskje er noe overraskende, er at vi finner lavest andel både i hel- og deltidsarbeid blant de med vestlig bakgrunn. Gitt den relativt høye andelen med studie- eller yrkeskompetanse (figur 3.9) i denne gruppen, kunne man forvente at flere var i heltidsarbeid. En forklaring, som også støttes av den høye andelen med ukjent status, er at noen av

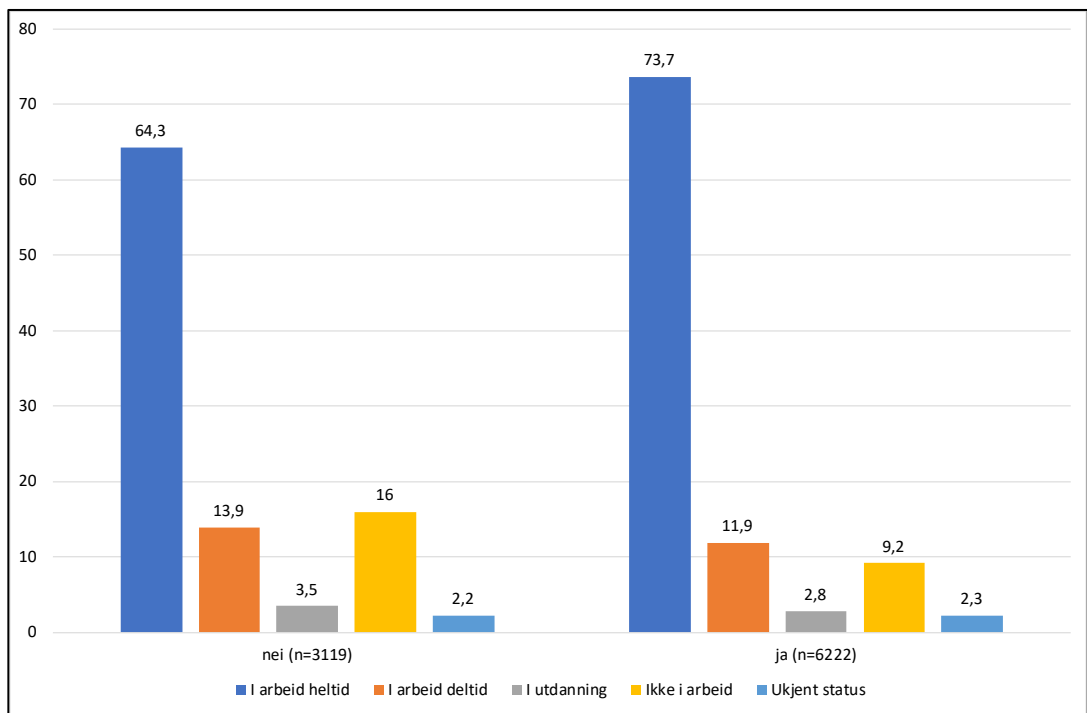
disse kan ha vært på kort opphold i Norge, f.eks. som barn av diplomater eller andre med tidsbegrenset opphold i landet. Etter å ha fullført videregående, har de forlatt landet og deres status er ukjent. Dermed finner vi altså lavest andel i jobb i denne gruppen, og ikke blant ikke-vestlig etterkommere, som forventet.

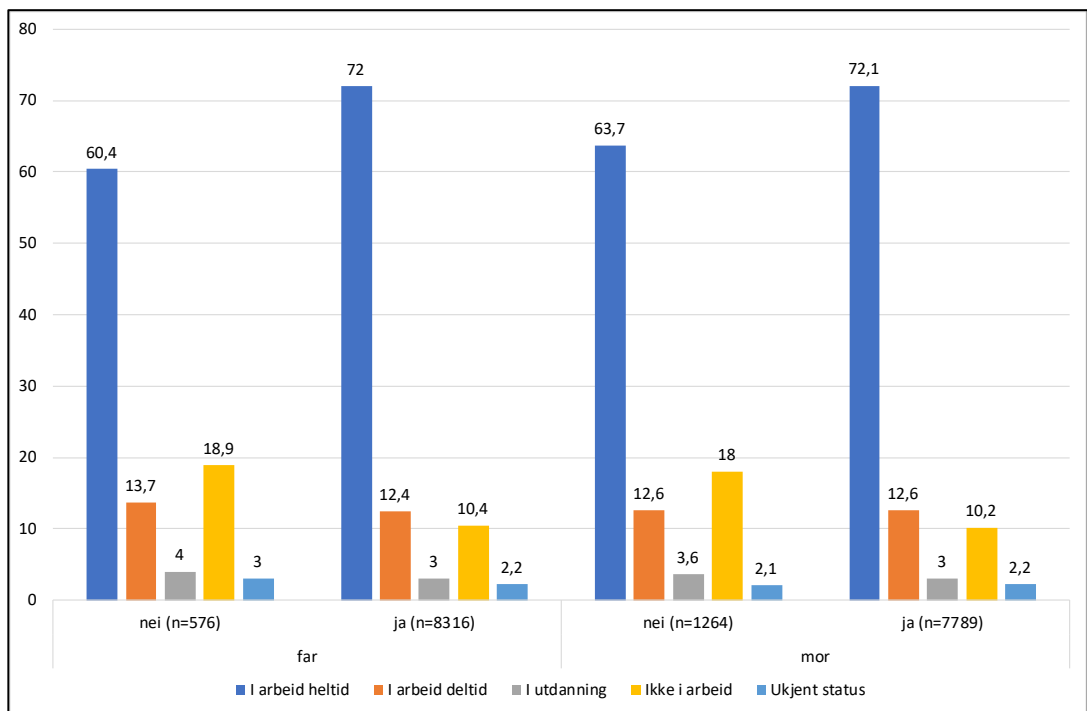
Figur 4.7. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter innvandererstatus. Prosent innen hver gruppe.

4.1.8 Større andel i heltidsarbeid og færre utenfor når de unge bodde med begge foreldre som 16-åring

Figur 4.8 viser sammenhengen mellom bosituasjon som 16-åring og posisjon i arbeidslivet som 30-åring. Det var størst andel i heltidsarbeid blant de som bodde sammen med begge foreldrene som 16-åringer, og en noe større andel i deltidsarbeid blant de som ikke bodde slik. Om vi summerer de i hel- og deltidsarbeid, ser vi at samlet var det flest som var i jobb blant de som bodde med begge foreldrene, 85,6 mot 78,2. Dette gjenspeiles i andelen som ikke var i arbeid, som var vesentlig større blant de som ikke bodde med begge foreldrene 14 år tidligere. Dette bildet er som forventet, gitt kompetanseoppnåelsen for de to gruppene (figur 3.11 og 3.22).

Figur 4.8. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter om respondentene bodde sammen med både mor og far som 16-åring. Prosent innen hver gruppe.

Figur 4.9. Posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder etter om mor og far jobbet da eleven var 16 år. Prosent innen hvert utdanningsprogram.

4.1.9 Større andeler i heltidsarbeid når mor og far var i jobb da ungdommene var 16 år

Figur 4.9 viser sammenhengen mellom foreldrenes posisjon i arbeidslivet da respondentene var 16 år og respondentens egen posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

Det var størst andeler i heltidsarbeid når mor og far var i arbeid 14 år tidligere. Andelene i deltidarbeid varierte lite avhengig av foreldrenes posisjon i arbeidslivet. Det var betydelig flere utenfor arbeidslivet når foreldrene ikke var i arbeid. Gitt kompetanseoppnåelse for disse to gruppene (figur 3.12 og 3.23) er dette funn som forventet.

4.1.10 Heltidsarbeidende hadde bedre karakterer i tiende enn andre

Tabell 4.4 viser sammenhengen mellom gjennomsnittskarakterer fra ungdomsskolen og posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

Tabell 4.4. Gjennomsnittskarakterer fra tiende klasse i ungdomsskole etter posisjon i arbeidslivet 14 år etter oppstart i videregående opplæring.

	Snitt	S.D.	N
I arbeid heltid	4,04	0,82	6594
I arbeid deltid	3,87	0,86	1176
I utdanning	3,85	0,97	287
Ikke i arbeid	3,46	0,96	1073
Ukjent status	4,08	0,96	211
Alle	3,94	0,87	9341
Eta	0,214		

Hvis vi i første omgang ser bort fra de med ukjent status, ser vi at de som var i heltidsarbeid som 30-åring, hadde høyest snitt fra ungdomsskolen, mens de som var verken i arbeid eller utdanning, hadde lavest snitt. De som var i utdanning og de som var i deltidarbeid hadde lik gjennomsnittskarakter fra tiende klasse. Med et ungdomsskolesnitt på 3,46 var de utenfor arbeidslivet den gruppen som skilte seg mest ut, 0,6 karakterpoeng lavere enn de heltidsarbeidende. Gitt karakterenes betydning for kompetanseoppnåelse er dette som forventet. Forskjellene er statistisk signifikant, men sammenhengen er ikke veldig sterk ($\eta^2 = .214$).

De med ukjent status var de som hadde høyest tiendeklassekarakterer. Forklaringen kan henge sammen med det vi har pekt på tidligere, at noen av disse kan ha vært på kort opphold i Norge, f.eks. som diplomatbarn. De har hatt gode karakterer fra ungdomsskolen, har fullført videregående opplæring, men har så reist videre sammen med sine foreldre, og fremstår som ukjente 14 år etter.

4.1.11 Heltidsarbeidende hadde lavere fravær i tiende klasse enn andre

Tabell 4.5 viser sammenhengen mellom gjennomsnittlig fravær fra tiende klasse og posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

Tabell 4.5. Gjennomsnittlig fravær fra tiende klasse i ungdomsskole etter posisjon i arbeidslivet 14 år etter oppstart i videregående opplæring.

	Snitt	S.D.	N
I arbeid heltid	5,19	6,31	6594
I arbeid deltid	6,28	6,92	1176
I utdanning	7,02	8,91	2,87
Ikke i arbeid	8,14	9,92	1073
Ukjent status	7,45	8,89	211
Alle	5,77	7,11	9341
Eta	0,142		

Det var de heltidsarbeidende som hadde det laveste fraværet fra tiende klasse, og de som arbeidet deltid hadde det nest laveste. Høyest fravær fra ungdomsskolen hadde de som ikke var i arbeid som 30-åringer. Forskjellene er statistisk signifikant, men variasjonen er liten, noe som også bekreftes av $Eta=.142$.

I det følgende skal vi se nærmere på hvilke forhold som kan forklare variasjon i posisjon i arbeidslivet ved 30 års alder.

4.2 Hvilke forhold kan forklare posisjon utenfor eller innenfor arbeidslivet som 30-åring?

Vi ser nå på hva som kan forklare posisjon i arbeidslivet som 30-åring.

4.2.1 Om analysene

Vi gjør separate analyser av de yrkesfagorienterte og de studieorienterte. De yrkesfagorienterte er de som ved 30 års alder hadde som sin høyeste kompetanse et påbegynt eller fullført yrkesfaglig løp: Vg1, Vg2, Vg3, grunnkompetanse/ lærekandidat, fag-/svennebrev, yrkeskompetanse, dobbelkompetanse eller fagskole. Vi inkluderte også de som hadde grunnskole som sin høyeste formelle kompetanse.

De studieorienterte er respondenter som ved 30 års alder hadde som sin høyeste kompetanse et påbegynt eller fullført studieforbereende løp eller løp i høyere utdanning: Vg1, Vg2, Vg3 samt minst ett studiepoeng i høyere utdanning.

Den avhengige variabelen er todelt: Innenfor (i heltidsarbeid/deltidsarbeid/utdanning), eller utenfor (mottaker av offentlig støtte). Analysemetoden er logistisk regresjon. Vi viser regresjonsanalysene i tre steg.

I steg 1 inkluderer vi de uavhengige variablene foreldrenes høyeste utdanning, innvandringsbakgrunn, kjønn, om respondenten bodde med begge foreldrene i 2002, om mor eller far arbeidet i 2002, kunnskapsgrunnlag ved oppstart av

videregående (karaktersnitt fra grunnskolens tiende klasse), samt kontekstvariablene fylke og hovedretning (studieforberedende/yrkesfag/påbygg)²⁷. Referansegruppen er fra Oslo, de er jenter, bodde ikke med begge foreldrene i 2002, mor og far var ikke i arbeid i 2002, de var fra majoritetsbefolkningen, hadde foreldre hvor minst én hadde videregående utdanning, var studieforberedendeelev og hadde et gjennomsnitt fra tiende klasse på 3,2.

I analysens steg 2 inkluderer vi i tillegg også respondentens høyeste utdanningsnivå ved 30 års alder, som ble vist i tabell 3.4, samt om respondenten var en tidligere stryker eller slutter (i perioden 2002 – 2007). Referansegruppen får to nye kjennetegn, de har aldri sluttet eller strøket og høyeste utdanning er grunnskole (de yrkesorienterte) eller videregående opplæring (de studieorienterte).

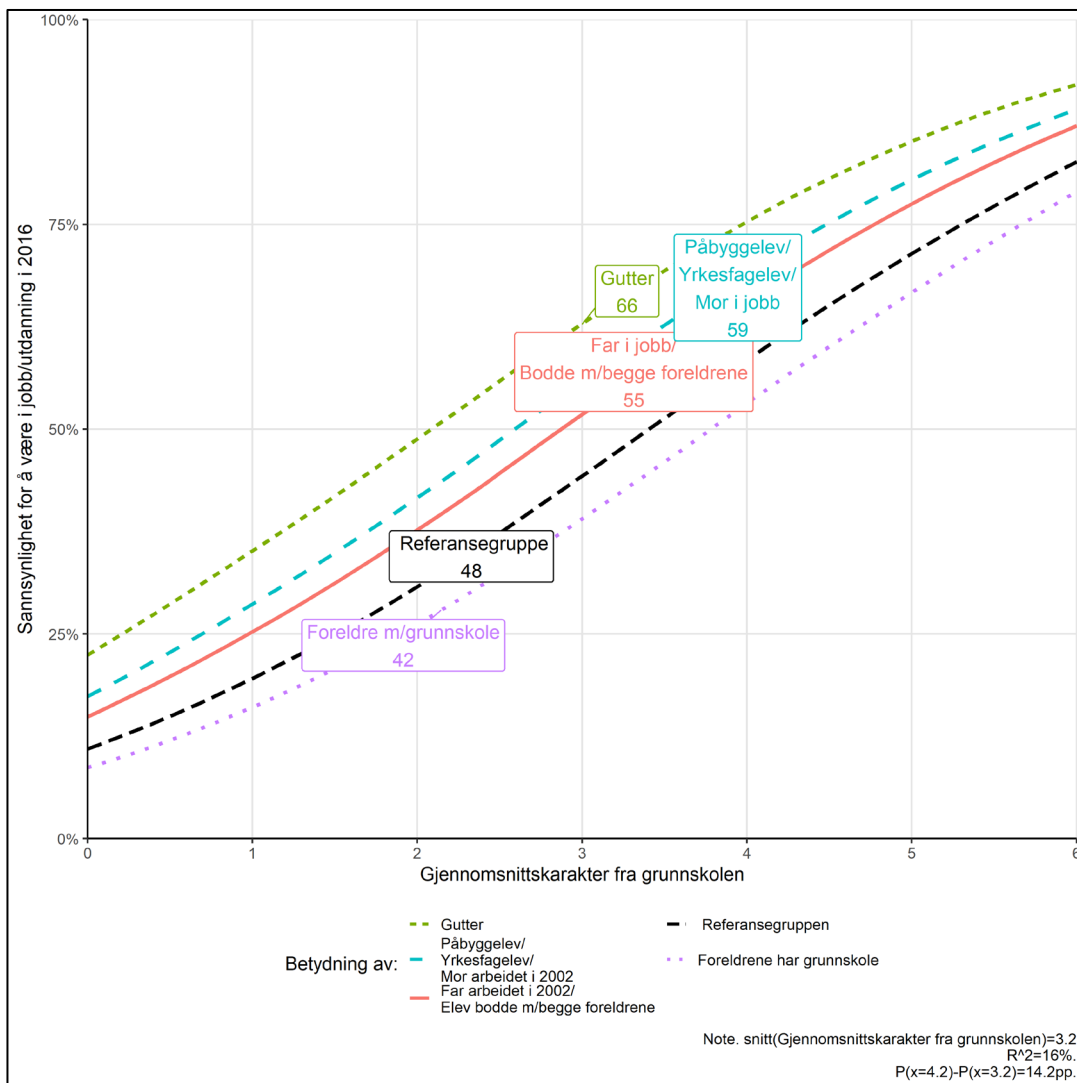
I steg 3 inkluderer vi i tillegg tre mål på erfaring med arbeidslivet: antall års erfaring med heltidsarbeid, antall års erfaring med deltidsarbeid, og antall års erfaring som mottaker av offentlig støtte. I alle tre tilfeller er antall år målt fra respondentene forlot videregående opplæring, tidligst i 2008 og frem til og med november 2015. Referansegruppen utvides til å gjelde de som ikke hadde noen års erfaring med heltidsarbeid, deltidsarbeid eller å motta offentlig støtte.

4.2.2 Forklaringskraft og sannsynligheter

I analysens første steg forklarer variablene 16 prosent av variasjonen i posisjon i arbeidslivet for de yrkesfagorienterte. I andre steg øker forklaringskraften til 27 prosent og i tredje steg til betydelige 46 prosent. For de studieorienterte er forklaringskraften svakere; fire prosent i første, sju prosent i andre og 23 prosent i analysens tredje steg.

Forklaringskraften øker, først når vi også tar hensyn til respondentenes høyeste utdanning ved 30 års alder og om de har vært en tidligere slutter eller stryker, og dernest når vi tar hensyn til tidligere arbeidslivserfaring. Den betydelige økningen i forklaringskraft fra steg 2 til 3 viser at arbeidslivserfaring har stor betydning for posisjon i arbeidslivet som 30-åring, både for de studieorienterte og de yrkesfagorienterte.

²⁷ Det betyr at en del variabler som var inkludert i alle analysene av utdanning i kapittel 3, men som vi fant ingen eller bare små påvirkninger av, ikke er inkludert i analysene i kapittel 4, og senere heller ikke i kapittel 5. Variablene vi ikke lenger inkluderer er fødselsmåned, skoleengasjement (fravær fra tiende klasse samt fire faktorvariabler) og foreldrenes akademiske og sosiale engasjement.

Figur 4.10. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De yrkesfagorienterte. Prosent. Steg 1. Logistisk regresjonsanalyse. N=2879. Grunnlag: Vedleggstabell V11

I alle seks figurene i dette kapitlet er referansegruppa representert med den sorte linjen, og andre variabler er representert med andre linjer. Merk at strekene fra variabelnavn og prosenter peker på linjene og ikke på det punktet der strek og linje møtes. Prosenttallet for referansegruppa viser sannsynligheten for at referansegruppa er innenfor arbeidslivet ved 30 års alder ved en gitt verdi på x-aksen. Figurene viser også hvor mye større eller mindre sannsynligheten blir for å være innenfor når man endrer på et forhold i referansegruppa. Som eksempel: Jentene er i referansegruppa. Når vi i steg 1 (figur 4.10) erstatter jenter med gutter, mens alt annet er uendret, endres sannsynligheten for å være innenfor fra 48 til 66 prosent. Differensen forteller at guttene hadde 18 prosentpoeng større sannsynligheten enn jentene for å være innenfor når både gutter og jenter bar alle kjennetegnene til referansegruppa og hadde 3,2 i gjennomsnittskaracter fra tiende klasse.

Merk at det er differensen mellom en gitt variabel og referansegruppa som er interessant. Det er ikke alltid referansegruppa, som er en teoretisk konstruksjon med sammenligning som formål, har en sammensetning som gjør at den inneholder mange reelle personer, og derfor er ikke sannsynligheten for den enkelte variabel interessant, men forskjellen til referansegruppa.

Når linja for en gitt variabel ligger over linja for referansegruppa er sannsynligheten for å fullføre videregående større enn for referansegruppa, og motsatt, når linja for en gitt variabel ligger under linja for referansegruppa er sannsynligheten for å fullføre og bestå videregående opplæring mindre enn for referansegruppa.

Vi skal nedenfor gi en mer detaljert gjennomgang av analysene, og vi vil presentere variablene i den rekkefølge de ble introduserte i analysens tre steg, og starter med bakgrunnsvariablene.

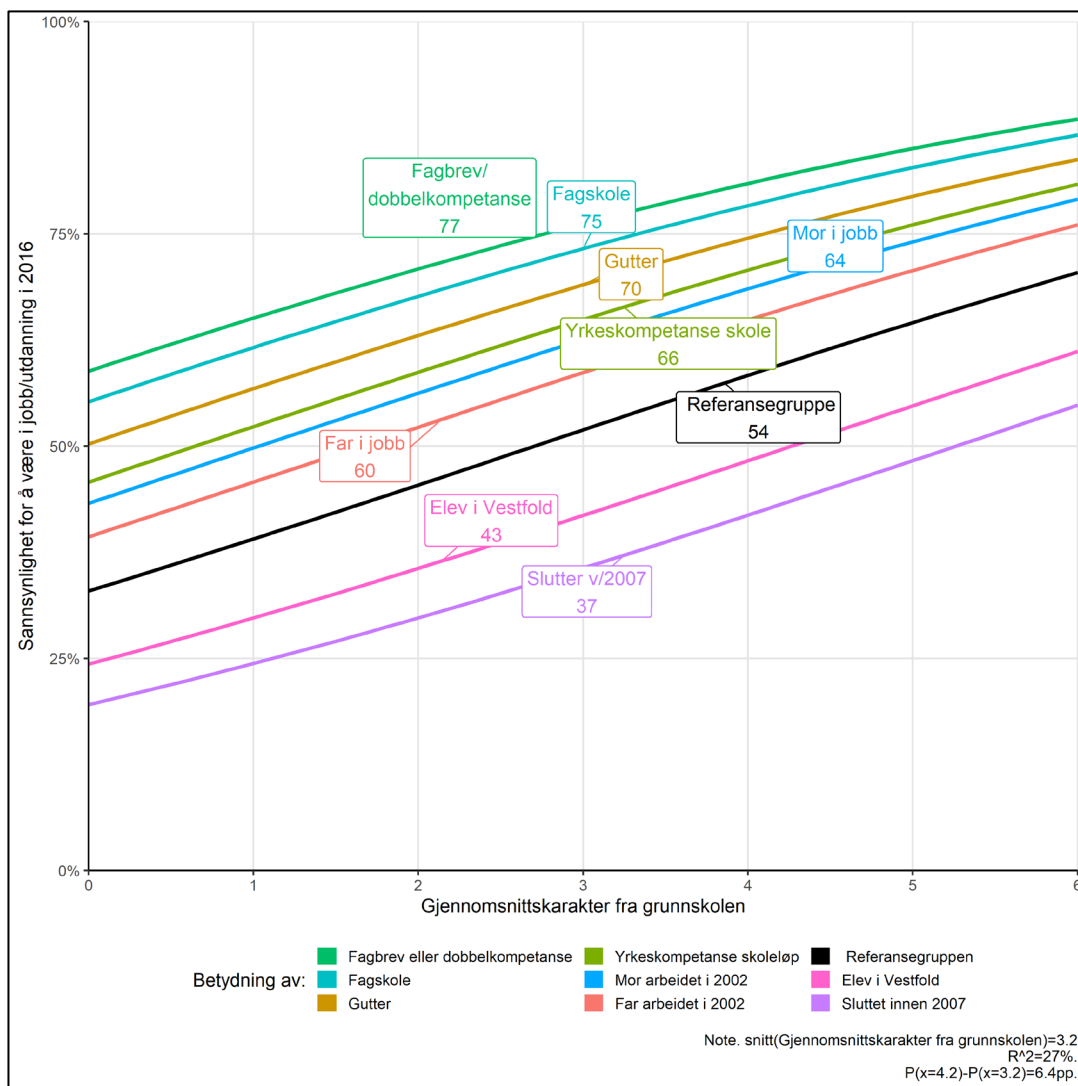
4.2.3 Yrkesfagorienterte gutter har større sjanse enn jenter for å være innenfor arbeidslivet – ingen forskjell blant de studieorienterte

Kjønn hadde betydning for posisjon i arbeidslivet for de yrkesfagorienterte. Når vi sammenlignet elever med 3,2 i snitt fra tiende klasse, alt annet likt, hadde gutter i steg 1 i analysen 18 prosentpoeng høyere sannsynlighet enn jenter for å være innenfor. I steg 2 var forskjellen 16 prosentpoeng, og i steg 3 var forskjellen sju prosentpoeng. Dette viser for det første at kjønn er en viktig variabel for å forklare variasjon i posisjon i arbeidslivet for de yrkesfagorienterte. For det andre: Når påvirkningen av kjønn tilsynelatende svekkes gjennom all tre stegene i analysen, betyr det at forhold introdusert i steg 2 og 3 har betydning. Det betyr imidlertid ikke at betydningen av kjønn nødvendigvis blir borte; nå påvirker kjønn posisjon i arbeidslivet indirekte særlig gjennom karaktersnitt fra ungdomsskolen, kompetanseoppnåelse og arbeidslivserfaring, slik stianalysene (uttrykt vedlegg) viser.

Tidligere, i kapittel 3, har vi vist at gutter konsekvent hadde lavere sannsynlighet enn jenter for å oppnå gode karakterer og kompetanse. Nå finner vi altså at guttene hadde høyere sannsynlighet for å være innenfor arbeidslivet enn jentene, alt annet likt, også etter at vi har tatt hensyn til arbeidslivserfaring. Forholdet mellom gutter og jenter er snudd på hodet. Dette er et interessant funn.

Blant de studieorienterte er det ingen forskjell mellom jenter og gutter i sannsynligheten for å være innenfor, alt annet likt. En grunn til forskjellen mellom de yrkesfagorienterte og de studieorienterte kan være at både utdanningen og arbeidsmarkedet er sterkere kjønnssegregert for de yrkesfagorienterte enn for de studieorienterte. Innenfor yrkesutdanningen velger gutter og jenter svært tradisjonelt. For å spissformulere: Guttene velger Elektrofag, Teknikk og industriell produksjon og Bygg- og anleggsteknikk, mens jentene velger Helse- og omsorgsfag. Fra denne kjønnssegregerte yrkesutdanningen går det stier over i et like

kjønnssegregert arbeidsmarked. Blant de studieorienterte er ikke forbindelsen mellom utdanning og arbeidsliv utformet på samme måte. Det fins riktignok jente- og guttedominerte høyere utdanninger som leder over i kvinne- henholdsvis mannsdominerte yrker og bransjer, men i svakere grad enn innenfor yrkesutdanningen. Dette kan være med på å forklare hvorfor kjønn påvirker posisjon i arbeidslivet blant de yrkesfagorienterte og ikke blant de studieorienterte.

Figur 4.11. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De yrkesfagorienterte. Steg 2. Logistisk regresjonsanalyse. N=2879. Grunnlag: Vedleggstabell V11

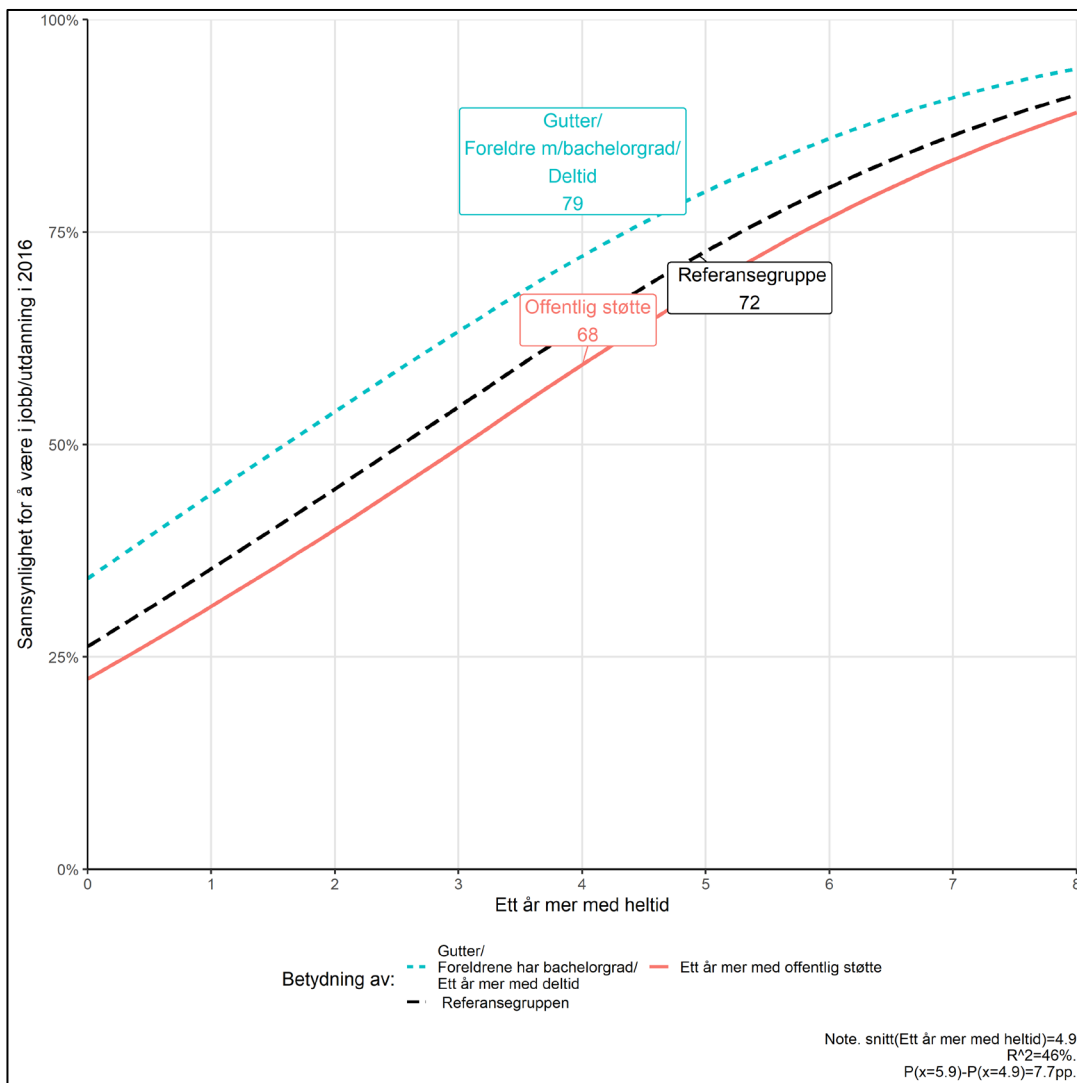
4.2.4 Foreldrenes utdanning har betydning for barnas posisjon i arbeidslivet

Foreldres utdanning hadde betydning. I steg 1 fant vi at de yrkesfagorienterte som hadde foreldre med kun grunnskole hadde fem prosent lavere sannsynlighet for å være innenfor enn de som hadde foreldre med kun videregående. I steg 2 fant vi ingen direkte påvirkning av foreldrenes utdanning. I steg 3 fant vi at når de yrkesfagorienterte hadde foreldre med kort høyere utdanning, og når de studieorienterte hadde foreldre med lang høyere utdanning, økte sannsynligheten for å være innenfor arbeidslivet, i begge tilfeller med sju prosentpoeng i forhold til referansegruppa. Foreldrenes utdanning hadde altså betydning for at barna var innenfor arbeidslivet når de var 30. Dette er som forventet, og dette er en av få variabler som har direkte påvirkning i det tredje steget i regresjonsanalysen.

Som redegjort for i avsnitt 2.1.3. brukes ofte signaliseringsteori for å forklare overgangen fra utdanning til arbeid: Det å ta utdanning signaliserer en persons talent og innsats til potensielle arbeidsgivere, og dermed øker sjansen for å få jobb når man tar høyere utdanning. Andre studier har også funnet positiv sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og barnas posisjon i arbeidslivet (se bl.a. Opheim 2004, Støren, Grøgaard og Helland 2007, Støren, Opheim og Helland 2009).

4.2.5 De unges bosituasjon som 16-åring betyr litt for posisjon i arbeidslivet som 30-åring

Bosituasjon hadde en viss betydning for både de yrkesfagorienterte og de studieorienterte. De som hadde bodd med både mor og far som 16-åring sammenlignet med de som ikke hadde gjort det, hadde en liten økt sannsynlighet for å være innenfor. Forskjellene var beskjedne, sju prosentpoeng i steg 1 for de yrkesfagorienterte, og 2-3 prosentpoeng i steg 1 og 2 for de studieorienterte. I steg 3 fant vi ikke denne direkte påvirkningen, dvs. at når arbeidslivserfaring tas hensyn til, finner vi ikke lenger direkte betydning av de unges bosituasjon. Imidlertid hadde bosituasjon en indirekte påvirkning på posisjon i arbeidslivet, særlig gjennom karakter-snitt fra ungdomsskolen og arbeidslivserfaring, slik stianalysene (uttrykt vedlegg) viser. Forskning har vist at bosituasjon har betydning for gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring (Markussen mfl. 2011), og dette er også omtalt over (avsnitt 2.1.1 og 3.2.4). Selv om den direkte påvirkningen svekkes når vi tar hensyn til flere forhold, viser vi her at dette også har en viss betydning for overgang til arbeid ved 30 års alder. Vi kjenner ikke til at denne sammenhengen er vist tidligere.

Figur 4.12. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De yrkesfagorienterte. Steg 3. Logistisk regresjonsanalyse. N=2879. Grunnlag: Vedleggstabell V11

4.2.6 At mor og far var i jobb da elevene var 16 år betyr litt for posisjon i arbeidslivet som 30-åring

Blant de yrkesfagorienterte, men ikke de studieorienterte, hadde det positiv påvirkning på om man var innenfor eller utenfor arbeidslivet at mor og far var i arbeid da respondentene var 16 år. Forskjellen til de som ikke hadde mor og far i jobb, alt annet likt, var 11 og 10 prosentpoeng for mor og åtte og seks prosentpoeng for far i henholdsvis steg 1 og 2. Denne direkte påvirkningen forsvant i steg 3 når vi introduserte arbeidslivserfaring i analysen. Imidlertid hadde foreldrenes jobbsituasjon en indirekte påvirkning på posisjon i arbeidslivet, særlig gjennom karaktersnitt fra ungdomsskolen og arbeidslivserfaring, slik stianalysene (uttrykt

vedlegg) viser. En del av forklaringen på betydningen av foreldrenes jobbsituasjon da de unge var 16 år, kan være at foreldre i jobb har fungert som rollemodeller, og at dette betyr noe når respondentene selv skal inn i arbeidslivet. Også her viser vi at et forhold som tidligere er dokumentert å ha betydning for kompetanseoppnåelse i videregående opplæring, har en viss betydning for overgang til arbeidslivet ved 30 års alder.

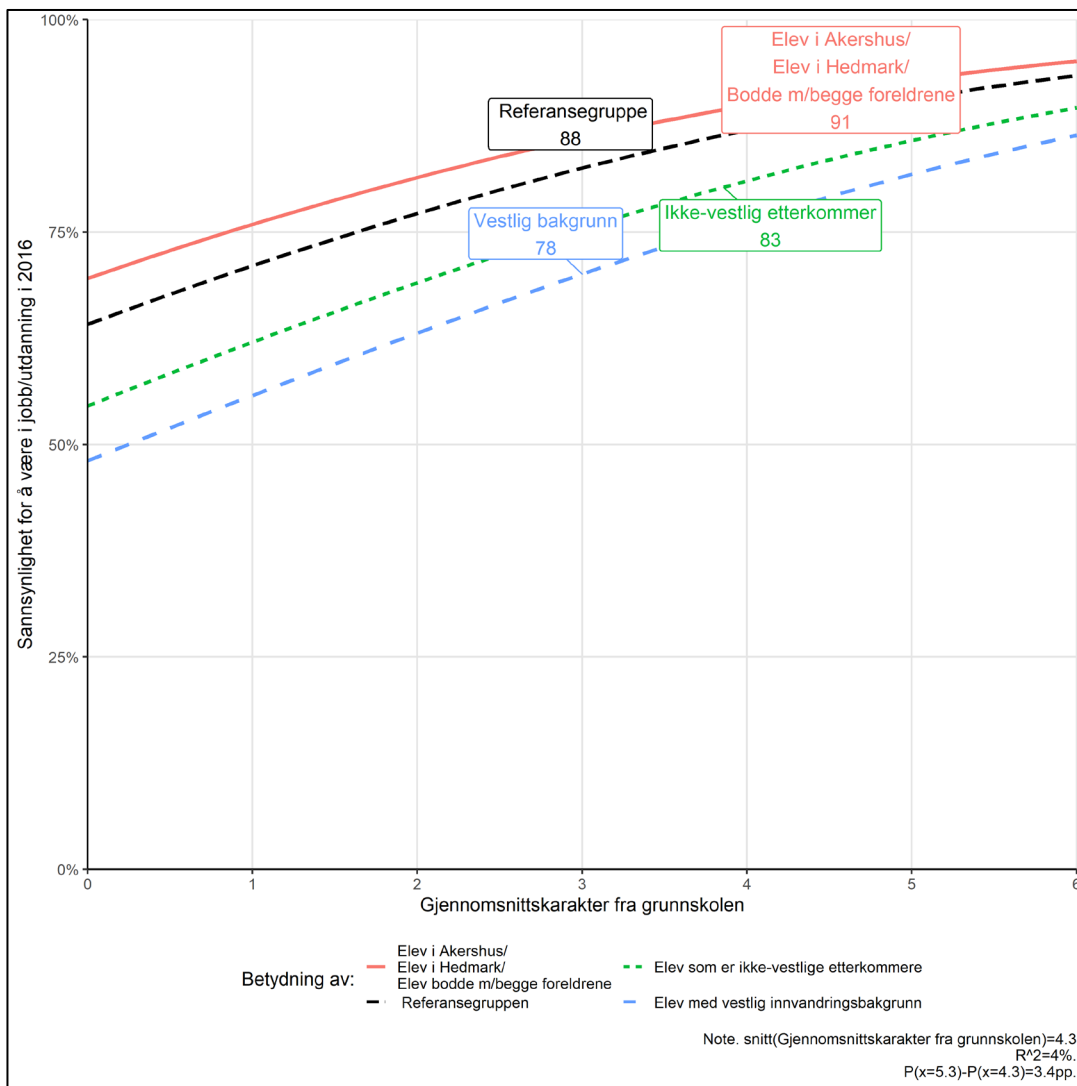
4.2.7 Unge med innvandrerbakgrunn blant de studieorienterte har lavere jobbsjanser enn majoritetsungdommen – ingen forskjell blant de yrkesfagorienterte

I steg 1 fant vi lavere sannsynlighet for å være i jobb blant de studieorienterte for noen innvandringsgrupper sammenlignet med majoritetsungdommen: 10 prosentpoeng blant vestlige innvandrere og etterkommere og fem prosentpoeng blant ikke-vestlige etterkommere. Ikke-vestlige innvandrere hadde like sjanser som majoritetsungdommen for å være i jobb. I steg 2 fant vi lavere sannsynlighet for alle tre innvandringsgruppene: 13 prosentpoeng blant vestlige innvandrere og etterkommere, ni prosentpoeng blant ikke-vestlige etterkommere og sju prosentpoeng blant ikke-vestlige innvandrere. Alle de tre innvandringsgruppene hadde altså lavere jobbsjanser enn majoritetsungdommen, selv når vi tok hensyn til høyeste oppnådde utdanning.

Og de som kom best ut var altså ikke-vestlige *innvandrere*, deretter ikke-vestlige *etterkommere*, mens de som kom dårligst ut i arbeidslivet var vestlige innvandrere og etterkommere. Basert på analysen av oppnådd kompetanse foran var dette ikke i tråd med vår forventning; vi forventet at de ikke-vestlige *etterkommerne* skulle komme best ut, slik også Støren mfl. (2009) fant. Hvorfor resultatet er slik, er vanskelig å forklare. Andre analyser (se avsnitt 2.1.3) viser motstridende resultater for betydningen av innvandrerbakgrunn for posisjon i arbeidslivet.

I steg 3 hadde ikke lenger innvandrerbakgrunn direkte påvirkning på jobbsjansen. Det betyr at variablene introdusert i steg 3, erfaring fra arbeidslivet, har så stor betydning at den direkte betydningen av andre forhold, deriblant innvandrerbakgrunn svekkes. Dette betyr ikke at innvandringsbakgrunn ikke har påvirkning på posisjon i arbeidslivet, men påvirkningen er indirekte, særlig gjennom karaktersnitt fra ungdomsskolen og arbeidslivserfaring, slik det fremkommer i stianalysene (uttrykt vedlegg).

Blant de yrkesfagorienterte var det ingen variasjon etter innvandringsstatus, dvs. at de ulike innvandringsgruppene og majoritetsungdommen hadde like sjanser for å være i jobb som 30-åring, alt annet likt.

Figur 4.13. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De studieorienterte. Steg 1. Logistisk regresjonsanalyse. N=5624. Grunnlag: Vedleggstabell V12

4.2.8 Kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse har betydning for jobbsjansene – men direkte betydning svekkes over tid

Kunnskapsgrunnlaget (tiendeklassekarakterer), hadde betydning for jobbsjansene som 30-åring. Blant de yrkesfagorienterte hadde karakterene sterkest betydning i steg 1: Når snittkarakteren økte med en karakter fra 3,2 til 4,2, økte sannsynligheten for å være innenfor med 14 prosentpoeng, alt annet likt. Blant de studieorienterte var påvirkningen mindre, med en økning i snittkarakteren fra 4,3 til 5,3 økte sannsynligheten for å være i jobb med 3,4 prosentpoeng. En del av forklaringen på lavere uttelling av en karakters økning for de studieorienterte, er at

snittet deres er høyt og det er liten variasjon, samt at det i utgangspunktet er mange som er i jobb; i referansegruppa med snitt 4,3 gjelder dette 88 prosent.

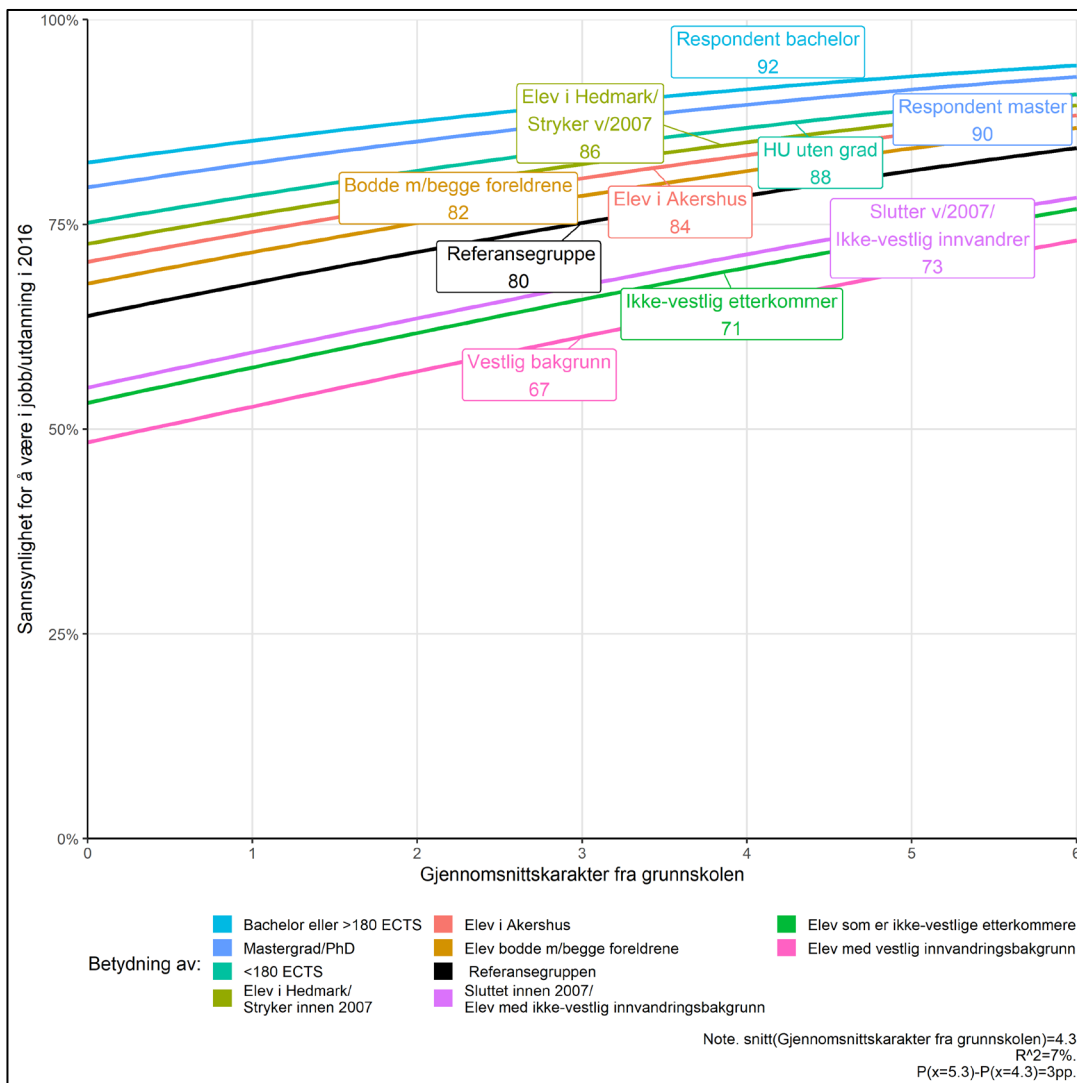
Kunnskapsgrunnlaget hadde direkte betydning også i steg 2, men betydningen var svekket, både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte. Nå økte sannsynligheten for å være i jobb bare med henholdsvis 6,4 og tre prosentpoeng. Dette betyr at variablene introdusert i steg 2, tidligere erfaring som slutter/stryker og de unges oppnådde kompetanse ved 30 års alder, betyr så mye at den direkte betydningen av karakterer svekkes.

I steg 3 fant vi ingen direkte betydning av kunnskapsgrunnlaget for jobbsjansene. Det betyr, som vi har sett over at arbeidslivserfaring har så stor betydning at den direkte betydningen av andre forhold, alt annet likt, svekkes. Vi vet, slik stianalysene (uttrykt vedlegg) viser, at kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse har betydning for hvem som skaffer seg ulik erfaring fra arbeidslivet, og dermed påvirker jobbsjansene indirekte.

Omfattende forskning har vist at grunnskolekarakterer har betydning for gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring (Rumberger 2011, Lamb mfl. 2011, Markussen mfl. 2011), og dette er også omtalt over (avsnitt 1.2.1). Nå viser vi altså at dette også har betydning for overgang til arbeid ved 30 års alder, om enn bare indirekte når vi tar hensyn til en rekke andre forhold. Også Støren (2011) fant dette: «Det er interessant å se at selv etter å ha tatt hensyn til formelt kompetansenivå, har karakterene fra grunnkurset fortsatt betydning mange år etter at en gikk i Vg1, nemlig 8-9 år etter» (Støren 2011: 136). Riktignok brukte hun karakterer fra første år i videregående opplæring, mens vi har brukt karakterer fra tiende klasse. Vi vet imidlertid at det er høy korrelasjon mellom karakterer fra disse to nivåene, slik at disse funnene kan sammenholdes. Grøgaard (2006) fant det motsatte, at grunnskolekarakterene ikke hadde betydning for jobbsannsynlighet ved 22 års alder.

4.2.9 Hedmarks- og Akershusungdom hadde litt større jobbsjanser

Det hadde en viss betydning i hvilket fylke man hadde gått på videregående. Blant de studieorienterte hadde de som gikk videregående i Akershus og Hedmark litt større sannsynlighet for å være innenfor arbeidslivet enn de som gikk i Oslo. Dette fant vi steg 1 og 2, mens den direkte påvirkningen ble opprettholdt bare for Hedmark i steg 3. De øvrige fylkene skilte seg ikke fra referansefylket Oslo. For de yrkesfagorienterte fant vi direkte negativ påvirkning av jobbsjansene for Vestfold-elevne i steg 2.

Figur 4.14. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De studieorienterte. Steg 2. Logistisk regresjonsanalyse. N=5624. Grunnlag: Vedleggstabell V12

4.2.10 Tidligere slutttere med lavere jobbsjanser – tidligere strykere med høyere

De to variablene som måler respondentenes erfaring som stryker eller slutter i perioden 2002-2007 ble introdusert i analysens steg 2. I steg 2 fant vi lavere sannsynlighet for å være i jobb blant tidligere slutttere, 17 prosentpoeng blant de yrkesfagorienterte og sju prosentpoeng blant de studieorienterte. Dette er som forventet: med avbrutt videregående er jobbsjansene lavere enn med fullført. I steg 3 var denne direkte påvirkningen ikke tilstede. Dette skyldes at arbeidslivserfaring introdusert i steg 3. Det betyr ikke at slutttererfaring ikke hadde betydning for jobbsjansene, men nå er påvirkningen indirekte.

Blant de studieorienterte (men ikke blant de yrkesfagorienterte) fant vi seks prosentpoeng høyere sannsynlighet for å være i jobb blant tidligere strykere enn blant de som hadde fullført etter fem år både i steg 2 og 3 av analysen. Intuitivt er dette et underlig funn. Vi skulle forvente det motsatte: Har du strøket i videregående, skal du ha mindre sjanse for å få en jobb enn de som har fullført. Forklaringen på dette kontraintuitive funnet kan være at når disse elevene har strøket i videregående, har de ikke fortsatt i høyere utdanning, men begynt å jobbe i stedet. Og dersom de har klart å holde seg i jobb, altså bygge opp år med arbeidslivserfaring, øker dette sannsynligheten for at de også var i jobb som 30-åringer, jf. teorien om tilstandsavhengighet presentert i kapittel 2.

Som vi har vist i avsnitt 2.1.3 er det mange studier som har vist at sjansene i arbeidsmarkedet er bedre ved fullført videregående opplæring (Støren mfl. 2009, Falch & Nyhus 2011, Markussen 2014). Imidlertid er det også viktig å minne om at ikke-fullført videregående opplæring ikke er synonymt med at man forblir utenfor arbeidslivet. Selv om mange slutter og strykere står utenfor arbeidslivet, er det også mange av dem som får jobb, slik mange studier har vist (se avsnitt 2.1.3), og som også den foreliggende studien viser (se også figur 4.2).

4.2.11 Egen kompetanse har betydning for jobbsjansene – mest for de studieorienterte, mindre for de yrkesfagorienterte

Også variabelen som måler respondentenes høyest oppnådde kompetanse ved 30 års alder, ble introdusert i analysen i steg 2. Vi identifiserte påvirkning av kompetansenivå både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte.

For de yrkesfagorienterte er referansegruppas høyeste utdanning grunnskole. Respondenter med karaktersnitt på 3,2 og yrkeskompetanse fra skoleløp hadde 12 prosentpoeng høyere sannsynlighet for å være innenfor, alt annet likt. Dersom respondentene hadde fagskole økte sannsynligheten for å være innenfor til 21 prosentpoeng høyere enn for referansegruppa. En enda sterkere påvirkning finner vi blant de med fagbrev eller dobbelkompetanse. Under samme forutsetninger som før – et karaktersnitt på 3,2 – hadde disse 23 prosentpoeng høyere sannsynlighet enn referansegruppa, alt annet likt. At de med fagbrev var sysselsatt i litt større grad enn de med fagskole kan forklares med bl.a. at de med fagbrev har vært i arbeidsmarkedet lengre og har hatt mulighet til å finne en jobb over et lengre tidsrom enn de med fagskole. At de med yrkeskompetanse fra skoleløp hadde så mye lavere sannsynlighet for å være i jobb, handler om noe vi har kommentert tidligere. Mange av disse har yrkesutdanning som bl.a. hjelpepleiere, foterapeuter og legesekretærer og er på jobb jakt innenfor et mer usikkert arbeidsmarked enn de som har fagbrev innenfor bl.a. elektro- og byggfag.

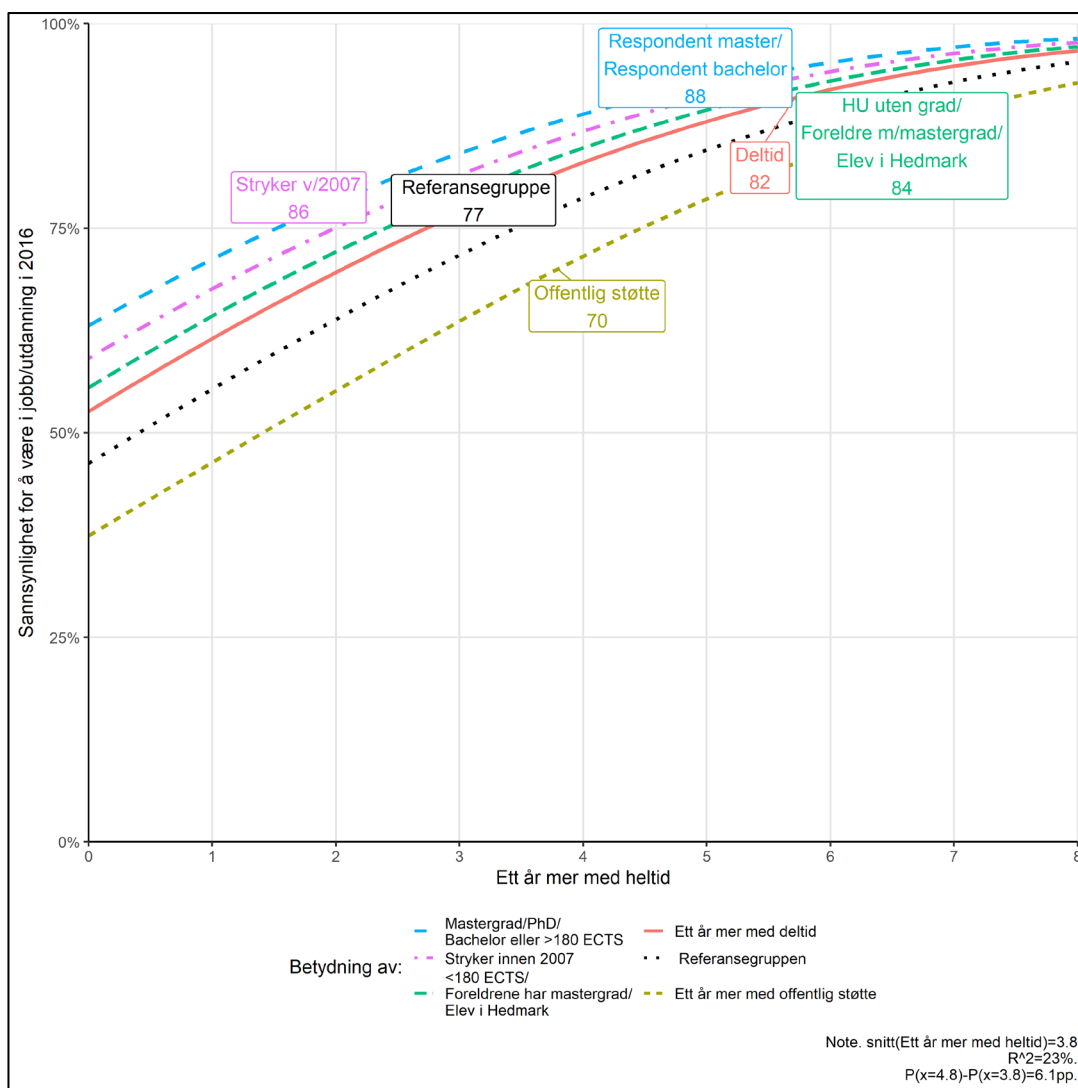
I analysens steg 3 fant vi ikke lenger direkte betydning av egen kompetanse for jobbsjansene blant de yrkesfagorienterte. Alt annet likt, har ikke de med fagskole, fagbrev eller yrkeskompetanse større sannsynlighet for å være i jobb som 30-åring enn de som kun hadde grunnskole som sin høyeste kompetanse. Forklaringen er at variablene for arbeidslivserfaring introdusert i steg 3, har så stor betydning at dette svekker den direkte påvirkningen av oppnådd kompetanse. Arbeidslivserfaring ser ut til å kunne kompensere for manglende utdanning for de yrkesfagorienterte.

Vi fant betydning av respondentenes egen kompetanse ved 30 års alder også blant de studieorienterte. Referansegruppa for de studieorienterte var elever som kun hadde fullført og bestått videregående. Vi fant betydning av kompetanse både i steg 2 og 3. De som hadde mindre enn 180 studiepoeng hadde 7-8 prosentpoeng større sannsynlighet for å være i jobb, og de som hadde bachelorgrad eller mastergrad hadde 10-12 prosentpoeng større sannsynlighet for å være i jobb enn de som kun hadde fullført videregående.

Vi ser at egen kompetanse ved 30 års alder har større betydning for de studieorienterte enn de yrkesfagorienterte. En forklaring på forskjellen kan være ulike kompetansebehov i de to segmentene av arbeidslivet de to gruppene sikter mot. I jobbene som høyere utdanning kvalifiserer for er det vanskelig å ansette personer uten kompetanse ervervet gjennom høyere utdanning. Derfor blir det viktig å ha en bachelor eller master, og arbeidslivserfaring kan ikke erstatte dette. For mange av de yrkesfagorientertes yrker er det også slik, du kan f.eks. ikke jobbe som elektriker uten fagbrev. Men samtidig er det større muligheter for de yrkesfagorienterte å gå inn i jobber som ikke krever en særskilt formell kompetanse i form av fagbrev eller fagskoleutdanning. Det fins fortsatt en rekke arbeidsplasser som kan betjenes av «ufaglærte», og når den direkte betydningen av å ha fagbrev, fagskole eller yrkeskompetanse reduseres når erfaring fra arbeidslivet introduseres i analysen, ser vi at arbeidslivserfaring kan kompensere for manglende formell kompetanse. Dette kan kanskje være med på å forklare at respondentenes kompetansenivå ved 30 års alder ikke har direkte betydning for om de yrkesfagorienterte er i jobb eller ikke når vi kontrollerer for erfaring fra arbeidslivet, mens kompetansenivået har betydning for de studieorienterte. Arbeidslivserfaring teller for begge gruppene, slik at for de studieorienterte kan hel- eller deltidserfaring telle positivt ut over den formelle kompetansen de har. Står to personer med samme formelle kompetanse likt, kan det være at hel- eller deltidserfaring avgjør hvem som får jobben.

Sammenhengen mellom oppnådd kompetanse og overgang til arbeidslivet er dokumentert tidligere. Blant annet har flere vist at de som ikke har fullført videregående opplæring kommer svakere ut i arbeidsmarkedet enn de som har fullført (Opheim 2009, Støren, Opheim & Helland 2009, Støren 2011, Falch og Nyhus

2011). Støren mfl. (2009) viste også at når hele videregående opplæring ikke var fullført og bestått, hadde det positiv betydning for arbeidsmarkedstilknytningen for hvert formelle kompetansenivå som var passert. Markussen (2014) fant det samme i forrige rapport fra den foreliggende studien.

Figur 4.15. Sannsynlighet for å være i heltidsarbeid/deltidsarbeid eller i utdanning i referanseuken i 2016. De studieorienterte. Steg 3. Logistisk regresjonsanalyse. N=5624. Grunnlag: Vedleggstabell V12

4.2.12 Arbeidslivserfaring har stor betydning for å være innenfor

I steg 3 inkluderte vi tre mål på erfaring fra arbeidslivet, og både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte fant vi positiv påvirkning av antall år i heltidsarbeid og antall år i deltidsarbeid, og negativ påvirkning av antall år som mottaker av offentlig støtte.

Blant de yrkesfagorienterte og studieorienterte hadde referansegruppa henholdsvis 4,9 og 3,8 års heltidserfaring i gjennomsnitt. Ved en økning av heltidserfaring med ett år fra 4,9 til 5,9 år henholdsvis fra 3,8 til 4,8 år, økte sannsynligheten for å være innenfor med 7,7 henholdsvis 6,1 prosentpoeng. Også deltidserfaring hadde positiv betydning. Ett ekstra år med deltid økte sannsynligheten for referansegruppa for å være innenfor med henholdsvis syv og fem prosentpoeng. Erfaring med å motta offentlig støtte hadde negativ påvirkning på jobbsjansene. For referansegruppa ville ett ekstra år med offentlig støtte redusere sannsynligheten for å være innenfor med fire prosentpoeng både for de studie- og de yrkesfagorienterte. Dette er i tråd med Bratsberg mfl. (2010) som fant at lange perioder utenfor jobb eller utdanning bidrar til å redusere et individs muligheter til arbeidsmarkedstilknytning.

Vi finner altså at jo flere år i heltidsarbeid og jo flere år i deltidarbeid jo større sannsynlighet for å være innenfor arbeidslivet, og at jo flere år utenfor som mottaker av offentlig støtte, jo større er sjansen for at man forblir utenfor. At antall år i hel- og deltidarbeid, samt antall år som mottaker av offentlig støtte, har betydning på om man er i jobb eller ikke, er i overensstemmelse med teorien om tilstandsavhengighet (Heckman & Borjas 1980) som sier at når man er kommet i en type forhold til arbeidsmarkedet, innenfor eller utenfor, så påvirker dette sjansen for at man fortsetter i den samme tilstanden, man kommer inn i gode eller dårlige sirkler.

Figur 4.12 (steg 3, de yrkesfagorienterte) viser at kurvene er like bratte og hadde innbyrdes like stor avstand om antall år heltid er null eller fem. Det betyr at disse påvirkningene er omtrent like store uavhengig av personens arbeidslivserfaring når denne er under fem år. Det er først når arbeidslivserfaring er over fem år at sjansen for å være innenfor arbeidslivet er såpass høy at andre forhold ikke har direkte betydning (kurvene møtes). Oppsamlet arbeidserfaring fungerer omtrent på samme måte for utfallet på arbeidsmarkedet som karakterer for kompetanseoppnåelsen i skolen. Den sterke oppsamlede betydningen av arbeidserfaring over tid indikerer at det er viktig å få en god start; det er viktig å komme tidlig ut i arbeid.

Sammenlignet med linjen for heltidserfaring for de yrkesfagorienterte synes kurvene for de studieorienterte (figur 4.15, steg 3) å være brattere for 0-3 år med heltidserfaring, mens den flater ut for flere år med heltidserfaring. Ved 7-8 år med heltidserfaring synes heltid å miste noe av sin direkte betydning. Det tyder på at for de studieorienterte var utbyttet større på jobbsannsynligheten med litt heltidserfaring enn å øke fra allerede mye heltidserfaring.

Både Grøgaard (2006) og Støren (2011) har gjort funn som støtter teorien om tilstandsavhengighet. Grøgaard (2006) fant at sannsynligheten for å være i jobb økte med økende antall år i heltidsarbeid. Han fant også at deltidserfaring økte

sjansen for å være sysselsatt. Støren (2011) fant redusert jobbsannsynlighet av at man hadde vært utenfor skole og arbeid på tidligere tidspunkt, og særlig om dette gjaldt flere år. Fedoryshyn og Segiet (2020) fant at det å kombinere utdanning med en deltidsjobb styrker ens muligheter på arbeidsmarkedet, og når vi finner positiv betydning av deltidsarbeid, kan det være dette vi observerer. Børing (2005) viste at det å ha jobb ved siden av studiene øker sjansen for å få jobb etterpå.

4.2.13 Oppsummert: Arbeidslivserfaring betyr mest for å være i jobb som 30-åring

Analysene presentert over viser at når vi tok hensyn til alt vi vet om respondentene, var det arbeidslivserfaring (heltid, deltid, mottaker av offentlig støtte) som hadde størst direkte betydning for sannsynligheten for å være i jobb som 30-åring. Jo flere års erfaring med hel- eller deltidsarbeid, jo større sannsynlighet for å være innenfor, og jo flere år som mottaker av offentlig støtte, jo større sannsynlighet for å være utenfor.

I tillegg var det noen få andre forhold som hadde direkte positiv betydning for jobbsjansene, som blant annet det å være gutt blant de yrkesfagorienterte og det å ha bachelor eller mastergrad blant de studieorienterte.

I analysens steg 1, når nesten bare bakgrunnsvariablene var inkludert i analysen, hadde de alle betydning for posisjon i arbeidslivet. Særlig hadde kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen stor betydning, men også forhold som kjønn, bosituasjon og foreldrenes utdanningsnivå. Når vi inkluderte nye variabler i analysen, skjedde det noe. Først inkluderte vi respondentenes høyeste utdanning som 30-åringer og deres tidligere erfaring som slutter eller stryker og deretter deres erfaring med arbeidslivet. Gjennom denne prosessen ser vi at bakgrunnsvariablene får svakere eller ingen direkte betydning. Dette gjaldt kunnskapsgrunnlaget målt med tiendeklassekarakterene og noen andre variabler.

Forklaringen kan være at karakterene og andre bakgrunnsforhold påvirker de unges erfaring som strykere eller sluttere, deres utdanningsnivå som 30-åringer og deres erfaring med arbeidslivet. Når nye forhold som er påvirket av disse bakgrunnsvariablene, inkluderes, finner vi ikke lenger direkte betydning av bakgrunn, men kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen og andre bakgrunnsforhold virker indirekte gjennom stryker- og sluttererfaring, gjennom oppnådd utdanningsnivå og gjennom arbeidslivserfaring. Dermed får forhold som ligger 30-års-målepunktet nærmere i tid betydelig direkte betydning på sjansen for å være innenfor som 30-åring, og bakgrunnsvariablene og andre forhold som ligger lenger tilbake i tid har indirekte betydning, slik stianalysene utbroderer (uttrykt vedlegg).

5 Inntekt som 30-åringer

I dette kapitlet skal vi se på pensjonsgivende inntekt hos respondentene når de var 30 år i 2016. Vi presenterer først inntekten for ulike grupper i utvalget, f.eks. etter utdanning, posisjon i arbeidslivet og foreldrenes utdanning. Til slutt presenterer vi noen analyser av hvilke forhold som har betydning for observert variasjon i pensjonsgivende inntekt da respondentene var 30 år gamle.

5.1 Pensjonsgivende inntekt

5.1.1 Avsluttede utdanninger best betalt

I tabell 5.1 ser vi på forholdet mellom inntekt og kompetanse fra all utdanning ved 30 års alder.

Tabell 5.1. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter kompetanse fra all utdanning.

	Snitt	N	Standardavvik
Grunnskole	309 428	461	204 233
Vg1 Vg2 Grunnkompetanse	326 897	1137	190 646
Studiekompetanse	383 216	383	460 363
Yrkeskompetanse, skoleløp	336 122	156	117 512
Fagbrev inkl. dobbelkompetanse	460 047	1398	179 792
Fagskole	492 294	246	229 475
Høyere utdanning <180 studiepoeng	384 560	939	226 711
Bachelorgrad	444 268	2799	209 004
Mastergrad, doktorgrad	547 680	1761	254 891
Total	436 084	9280	240 385
Eta=.305, p<0,001			

I tabellen deler vi utvalget i tre; de som ikke har bestått videregående opplæring med studie- eller yrkeskompetanse (rødt), de som har bestått og har valgt studiekompetanse/høyere utdanningsveien (blått), og de som har bestått og valgt yrkesfagveien (grønt).

Vi ser at de som ikke hadde fullført videregående opplæring (rødt) hadde lavest inntekt, og aller lavest inntekt hadde de med den aller laveste kompetansen, gjennomført grunnskole. Blant de som valgte studiekompetanseveien økte lønna med

økende kompetanse. Vi observerer et lønnsprang på om lag 60 000 kroner mellom studiekompetanselever uten en grad (studiekompetanse eller studiepoeng uten grad) og de som har oppnådd bachelorgrad. Spranget fra de med bachelorgrad til de med mastergrad var ytterligere over 100 000 kroner.

Også for de som valgte yrkesfagveien ser vi et lignende mønster, ved at de som hadde fylt på yrkesutdanningen sin og oppnådd fagskolekompetanse hadde den aller høyeste lønna innfor yrkesfagsegmentet. Det vi imidlertid ser, er at de som hadde fagbrev i gjennomsnitt tjente om lag 125 000 kroner mer enn de som hadde yrkeskompetanse med vitnemål etter en treårig yrkesutdanning i skole. Ettersom begge disse utdanningene er yrkesutdanninger som leder frem til yrkeskompetanser som er etterspurt i arbeidslivet, skulle man kanskje ikke forvente så store forskjeller. En forklaring kan være at majoriteten av disse skolebaserte yrkesutdanningene er innenfor Helse- og oppvekstfag, utdanninger som leder frem til lavtlønte kvinnedominerte arbeidsplasser i helse- og omsorgssektoren, mens en stor del av fagbrevutdanningene innenfor EL, BA og TP (forkortelser, se tekstboks 3.1) leder frem til høytlønte mannsdominerte arbeidsplasser i privat sektor.

Oppsummert kan vi si at stort sett øker gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt med økende kompetansenivå, og de som tjente mest var de som hadde en utdanning som kvalifiserte direkte for arbeidslivet, fagbrev, fagskole, bachelorgrad og mastergrad.

5.1.2 Heltidsarbeidende tjente over dobbelt så godt som de som var utenfor arbeidslivet

Tabell 5.2 viser inntekt ved 30 års alder etter posisjon i arbeidslivet.

Tabell 5.2. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter posisjon i arbeidslivet.

	Snitt	N	Standardavvik
I arbeid heltid	516 703	6591	215 353
I arbeid deltid	312 280	1175	163 124
Ikke i arbeid	212 483	1072	165 352
I utdanning	145 517	287	127 458
Ukjent status	30 933	155	91 091
Total	436 084	9280	240 385
Eta=.553, p<0,001			

Inntekten ble redusert når tilknytningen til arbeidslivet avtok. De som jobbet heltid hadde høyest gjennomsnittlig inntekt fulgt av de med deltidsarbeid og de som ikke var i jobb. Lavest inntekt hadde de som var i utdanning. Dette er rimelige funn; å jobbe heltid bør gi mer uttelling i lommeboka enn å jobbe deltid, og er man ikke i arbeid har man selvsagt lavere inntekt.

5.1.3 Fullført videregående opplæring betalte seg i kroner og øre

Tabell 5.3 viser inntekt ved 30 års alder etter høyest oppnådde kompetanse fra videregående opplæring.

Tabell 5.3. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter høyeste kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring.

	Snitt	N	Standardavvik
Sluttet	312 699	1273	196 646
Stryk	352 556	627	210 813
Yrkeskompetanse	464 147	1792	192 040
Studiekompetanse	468 244	5172	259 498
Dobbelkompetanse	418 819	416	185 488
Total	436 084	9280	240 385
eta=.239, p<0,001			

Tabellen viser at de som hadde avbrutt videregående opplæring hadde den laveste gjennomsnittsinntekten, mens de som hadde gjennomført, men uten å fullføre og bestå, hadde noe høyere inntekt. Begge disse gruppene, som altså ikke hadde fullført videregående opplæring, hadde lavere inntekt enn de som hadde fullført.

De som hadde oppnådd studie- eller yrkeskompetanse hadde høyest og om lag samme gjennomsnittsinntekt. Dette er ikke urimelig, men det er kanskje overraskende at disse to gruppene tjente om lag 50 000 mer i gjennomsnitt enn de som hadde dobbelkompetanse. En forklaring på dette kan imidlertid være at mange av de som oppnådde dobbelkompetanse var jenter fra Helse- og oppvekstfag som hadde gått på påbygging til generell studiekompetanse, og som endte opp med en lavt lønnet jobb (kanskje deltid) i helse- og omsorgssektoren.

5.1.4 Stor variasjon i inntekt etter hvilket utdanningsprogram man har gått på

I tabell 5.4 viser vi inntekt ved 30 års alder etter hvilket utdanningsprogram de unge gikk på i videregående. I tabellen har vi farget de yrkesfaglige utdanningsprogrammene grønne, de studieforbereende røde og påbygging til generell studiekompetanse blått. Tabellen er rangert etter fallende gjennomsnittsinntekt.

Vi ser at de fire studieforbereende utdanningsprogrammene er plassert i øvre halvdel av tabellen. Inntekten er høy for de som har gått videre fra de studieforbereende utdanningsprogrammene og tatt høyere utdanning. Det ene unntaket er blant de som hadde gått på MD, her var snittlønnen under 400 000 kroner. Her var jentandelen 73 prosent, mens den på de tre øvrig studieforbereende utdanningsprogrammene varierte fra 44 til 56. En forklaring på inntektsforskjellene etter studieforbereende utdanningsprogram, kan derfor handle om at programmene kvalifiserer for høyere utdanning rettet mot ulike bransjer og sektorer.

Tabell 5.4. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter hvilket utdanningsprogram de hadde gått på. Rangert etter inntekt fra høyest til lavest.

	Snitt	N	Jenteandel	Standardavvik
Elektrofag (EL)	534 995	445	3	230 187
Studiespesialisering (ST)	479 753	3802	53	281 556
Idrettsfag (ID)	471 312	406	44	192 664
Teknikk og industriell produksjon (TP)	451 674	478	7	218 559
Bygg- og anleggsgfag (BA)	448 187	633	3	178 327
Medier og kommunikasjon (MK)	429 092	241	56	210 848
Påbygging til generell studiekomp. (PB)	408 817	1058	57	197 797
Musikk, dans og drama (MD)	378 109	278	73	207 977
Service og samferdsel (SS)	375 897	284	34	196 191
Naturbruk (NA)	369 646	159	59	172 158
Restaurant- og matfag (RM)	336 783	286	50	181 098
Design- og håndverksfag (DH)	332 882	701	83	162 857
Helse- og oppvekstfag (HO)	310 867	490	90	150 796
Total	436 084	9261		240 385
eta=.253, p<0,001				

Innenfor de yrkesfaglige programmene ser vi tydelig et todelt lønnsnivå. For de som kom fra EL, TP og BA (forkortelser, se tekstboks 3.1), varierende mellom 448 000 og 534 000 kroner, mens for tidligere SS-, NA-, RM-, DH- og HO-elever varierte lønna fra 310 000 til 375 000 kroner. EL, TP og BA er guttedominerte (fra 93 og 97 prosent gutter). DH og HO er jentedominerte, (83 og 90 prosent). Det er sannsynlig at inntektsforskjellene blant annet handler om hvilke segmenter i arbeidslivet de ulike utdanningene leder frem mot. Noen, de jentedominerte, leder frem til lavt betalte (deltids)jobber, mens andre, de guttedominerte, leder frem til høyere lønnede (heltids) jobber.

De inntektsforskjellene vi observerer etter utdanningsprogram, skyldes altså ikke at man har gått på bestemte utdanningsprogrammer, men hvilke posisjoner i arbeidslivet utdanningene leder frem til. Selv om dette utgjør noe av forklaringen på inntekstvariasjonen, er dette selvsagt ikke hele forklaringen. Også andre forhold spiller inn, og det kommer vi tilbake til i slutten av kapittel 5.

5.1.5 Liten fylkesvis variasjon i inntekt

Tabell 5.5 viser svært liten fylkesvis lønnsvariasjon etter respondentenes fylke.

Tabell 5.5. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter hvilket fylke man begynte i videregående skole i 2002

	Snitt	N	Standardavvik
Østfold	414 324	1121	208 639
Akershus	452 061	2487	274 667
Oslo	437 125	1560	247 827
Hedmark	421 468	932	193 691
Buskerud	451 237	1178	237 689
Vestfold	418 952	1238	233 296
Telemark	436 101	764	209 171
Total	436 084	9280	240 385
eta=.061, p<0,001			

5.1.6 Vesentlig høyere inntekt blant guttene enn jentene

I tabell 5.6 viser vi inntekt ved 30 års alder for gutter og jenter.

Tabell 5.6. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter kjønn

	Snitt	N	Standardavvik
Jenter	388 170	4561	185 779
Gutter	482 394	4719	275 544
	436 084	9280	240 385
eta=.196, p<0,001			

Tabellen viser at guttene i gjennomsnitt tjente vesentlig bedre – 94 000 kroner – enn jentene. Vi har i tilknytning til omtalen av noen av variablene over pekt på at observerte lønnsforskjeller blant våre 30-åringere delvis kan forklares med at ulike utdanninger leder frem til ulike segmenter i arbeidslivet som er ulikt lønnet. Yrkesutdanningen og også deler av høyere utdanning er kjønnssegregert, og de ulike utdanningene leder over i et like kjønnssegregert arbeidsliv, og bidrar til stor forskjell i gjennomsnittsinntekt for jenter og gutter. Eksemplene vi har brukt foran er de som har fagbrev innen EI, BA og TP i motsetning til de som har yrkesutdanning eller høyere utdanning innenfor helse- og omsorgssektoren. Dette er selvsagt ikke hele forklaringen på kjønnsforskjeller i inntekt, men en del av bildet.

5.1.7 Jo høyere utdanning hos foreldrene, jo høyere inntekt

I tabell 5.7 viser vi inntekt ved 30 års alder etter foreldrenes utdanning.

Tabell 5.7. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter foreldrenes utdanning.

	Snitt	N	Standardavvik
Lang høyere utdanning	489 284	1155	273 955
Kort høyere utdanning	463 772	2742	279 540
Videregående opplæring	422 908	4152	202 641
Grunnskole	370 470	1188	206 833
Uoppgitt	341 876	35	243 334
Total	436 236	9272	240 349
eta=.147, p<0,001			

Vi ser at jo høyere inntekt foreldrene hadde, jo høyere inntekt hadde respondentene ved 30 års alder. Dette er rimelig. Vi vet fra omfattende forskning at det er positiv sammenheng mellom foreldreutdanning og utbytte av utdanning. Jo høyere utdanning foreldrene har, jo bedre gjør ungdommene det i skolen (se figur 3.8 og 3.20). Og jo høyere kompetanse fra utdanning, jo høyere inntekt (se tabell 5.1 og 5.3). Derav følger det at jo høyere utdanning hos foreldrene, jo høyere gjennomsnittlig inntektsnivå hos barna.

5.1.8 Høyest inntekt når mor og far jobbet da elevene var 16

Tabell 5.8 viser inntekt ved 30 års alder etter foreldrenes posisjon i arbeidslivet da respondentene var 16 år.

Tabell 5.8. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter foreldrenes posisjon i arbeidslivet de respondentene var 16 år.

Mor i arbeid	Snitt	N	Standard-avvik	Far i arbeid	Snitt	N	Standard-avvik
Nei	403 032	1253	233 307	Nei	378 087	569	211 712
Ja	442 461	7745	240 840	Ja	443 656	8266	240 765
Total	436 970	8998	240 181	Total	439 433	8835	239 531
eta=.057, p<0,001				eta=.067, p<0,001			

Inntekten ved 30 års alder var høyere når mor var i jobb den gangen, sammenlignet med når hun ikke var det. Det samme gjelder for far. Dette er som forventet. Vi har foran vist (se tabell 3.12 og 3.23) at de med foreldre i jobb oppnådde høyere kompetanse fra utdanning enn når foreldrene ikke jobbet. Og vi har vist at jo høyere kompetanse, jo høyere gjennomsnittsinntekt (se tabell 5.1 og 5.3).

5.1.9 Ikke-vestlige etterkommere tjente best

Tabell 5.9 viser inntekt ved 30 års alder etter innvandrerbakgrunn.

Tabell 5.9. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter innvandrerbakgrunn.

	Snitt	N	Standardavvik
Majoritet	440 460	8429	236 986
Vestlige etterkommere og innvandrere	337 533	141	231 873
Ikke-vestlige etterkommere	447 596	255	308 953
Ikke-vestlige innvandrere	379 099	455	248 500
Total	436 084	9280	240 385
eta=.075, p<0,001			

Høyest gjennomsnittsinntekt observerer vi blant ikke-vestlige etterkommere, og majoritetsungdommen var om lag på samme nivå. At disse to gruppene oppnådde høyest inntekt kan forklares med at det var disse gruppene som oppnådde høyest kompetanse (figur 3.9 og 3.21). At ikke-vestlige etterkommere har oppnådd så høy kompetanse og så høy lønn handler om forklaringer vi allerede har gitt. Mange av dem (eller foreldrene deres) er ambisiøse og ønsker seg høyt opp på den sosiale rangstige, mange av dem har brukt utdanningssystemet for å oppnå høyere utdanning, har klart det, og har oppnådd høye inntekter.

At vestlige etterkommere og innvandrere er de som tjener minst er vanskelig å forklare.

5.1.10 De som bodde sammen med mor og far som 16-åringer tjente bedre enn de som ikke gjorde det

I tabell 5.10 viser vi inntekt ved 30 års alder etter om de bodde sammen med begge foreldre da de var 16 år gamle.

Tabell 5.10. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter om de bodde sammen med begge foreldre da de var 16 år gamle.

	Snitt	N	Standardavvik
Nei	399 711	3096	219 170
Ja	454 294	6184	248 356
Total	436 084	9280	240 385
eta=.107, p<0,001			

Tabellen viser at de som bodde med begge foreldrene i gjennomsnitt tjente om lag 55 000 kroner mer enn de som ikke bodde med begge foreldrene som 16-åringer. Dette er å forvente ettersom vi foran har vist at de som bodde med begge foreldre oppnådde høyere kompetanse (figur 3.11 og 3.22), enn de som ikke gjorde det, og vi har vist at jo høyere kompetanse, jo høyere gjennomsnittsinntekt (tabell 5.1 og 5.3).

5.1.11 De som kom inn på førsteønske da de begynte i videregående tjente bedre enn om de ikke gjorde det

I tabell 5.11 viser vi inntekt ved 30 års alder etter om de kom inn på førsteønske når de begynte i videregående. De som kom inn på førsteønske da de begynte, hadde høyere gjennomsnittsinntekt som 30-åringer enn de som ikke fikk sitt førsteønske oppfylt. Dette kan henge sammen med at når det er konkurransen om plassene, er det de med de beste karakterene som vinner. Det betyr at de som fikk oppfylt førsteønske hadde bedre karakterer med seg fra ungdomsskolen. Dermed var det bedre forberedt og oppnådde bedre resultater i form av kompetanseoppnåelse og påfølgende muligheter i arbeidslivet, også lønnsmessig.

Tabell 5.11. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter om man hadde kommet inn på førsteønske ved oppstart i videregående skole i 2002

	Snitt	N	Standardavvik
Ikke søkt	406 562	48	227 870
Ikke fått førsteønske	387 570	1048	207 353
Fikk førsteønske	442 469	8184	243 676
Total	436 084	9280	240 385
eta=.107, p<0,001			

5.1.12 Variasjon i inntekt mellom ulike yrkesgrupper

Tabell 5.12 viser variasjon i pensjonsgivende inntekt for ulike yrkesgrupper i 2016.

Tabell 5.12. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt inntekståret 2016 ved 30 års alder etter yrkesgruppetilhørighet.

Yrkesgruppe	Snitt	N	Standardavvik
Ledere	583 127	393	203 574
Akademiske yrker	571 880	1228	180 434
Medisinske yrker	541 147	604	216 559
Undervisningsyrker	440 425	680	117 084
Høyskoleyrker	557 954	1412	310 089
Kontoryrker	434 522	574	157 462
Salg- og serviceyrker	344 349	1472	134 424
Håndverkere, fiskere, bønder	499 370	654	139 397
Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv	488 439	280	169 996
Renholdere, hjelpearbeidere mv	408 729	166	157 739
Utenfor arbeidslivet	212 483	1072	165 352
Ukjent status	249 624	745	278 275
Alle	436 084	9280	240 385

Det er betydelig variasjon i pensjonsgivende inntekt etter hvilken yrkesgruppe man tilhører. Gjennomsnittslønnen er høyest for ledere (583 127 kroner) og akademiske yrker (571 000 kroner), og lavest for salg- og serviceyrker (344 349 kroner) og renholdere og hjelpearbeidere (408 729). For en oversikt over hvilke yrker som inngår i de ulike yrkesgruppene, se vedlegg 3.

5.1.13 Jo bedre karakterer i tiende klasse, jo høyere inntekt som 30-åring

Tabell 5.13 viser inntekt ved 30 års alder etter grunnskolekarakterer.

Tabell 5.13. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter karakterer fra tiende klasse.

	Snitt	N	Standardavvik
0-2	326 413	178	184 761
2-3	357 392	1067	188 542
3-4	403 305	3217	206 196
4-6	479 449	4818	263 420
Total	436 084	9280	240 385
eta=.199, p<0,001			

Tabellen viser at jo bedre karakterer fra tiende klasse i ungdomsskolen, jo høyere inntekt som 30-åring. Disse forskjellene handler om at jo bedre karakterer fra ungdomsskolen, jo bedre kompetanse fra utdanning (tabell 3.2 og 3.6), og at jo høyere kompetanse, jo høyere gjennomsnittsinntekt (tabell 5.1 og 5.3).

5.1.14 Jo lavere fravær i tiende klasse, jo høyere inntekt som 30-åring

Tabell 5.14 viser inntekt ved 30 års alder etter fravær fra tiende klasse.

Tabell 5.14. Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt ved 30 års alder etter fravær fra tiende klasse.

	Snitt	N	Standardavvik
Ikke fravær	465 170	1399	228 861
0-6 prosent	452 276	4659	226 795
6-10 prosent	429 473	1586	298 611
10-15 prosent	390 870	888	213 407
15 prosent og høyere	348 523	748	205 752
Total	436 084	9280	240 385
eta=.137, p<0,001			

Inntekten ved 30 års alder avtar med økende fravær i tiende klasse. Vi har sett (tabell 3.3 og 3.7) at lavt fravær henger sammen med høy kompetanseopplæring. Dette er et velkjent funn (Finn 1989, Rumberger 2011, Markussen 2016). Vi har også sett at jo høyere kompetanse, jo høyere gjennomsnittsinntekt (tabell 5.1 og 5.3). Derfor er tydelig sammenheng mellom gjennomsnittsinntekt og fravær i tiende klasse i ungdomsskolen rimelig. Dette handler om at fravær er et sentralt mål på skoleengasjement; høyt fravær er et uttrykk for lavt skoleengasjement. Lavt skoleengasjement henger sammen med svakere skoleprestasjoner og større sannsynlighet for å avbryte utdanningen, som igjen har betydning for inntekten.

5.2 Hva kan forklare variasjon i inntekt som 30-åring?

Vi undersøker nå hvilke forhold som forklarer variasjon i inntekt ved 30 års alder.

5.2.1 Om analysene

Også her gjør vi separate analyser av studieorienterte og yrkesfagorienterte (avgrensning, se avsnitt 4.2). Avhengig variabel er pensjonsgivende inntekt i 2016. Variabelen er kontinuerlig og vi har gjennomført lineære regresjonsanalyse i tre steg hvor vi inkluderte de samme variablene som i analysene av posisjon i arbeidslivet. I steg 3 inkluderte vi i tillegg posisjon i arbeidslivet (innenfor eller utenfor) og yrkesgruppe ved fylte 30 år. Vi benytter yrkesgruppene som definert i tabell 5.12. Referansegruppene i de tre stegene er som i analysene i kapittel 4, med unntak for steg 3 hvor respondentene er innenfor arbeidslivet og kontoransatte.

5.2.2 Forklaringskraft og sannsynligheter

I analysens steg en forklarer variablene 19 prosent av variasjonen i posisjon i arbeidslivet for de yrkesfagorienterte. I steg to øker forklaringskraften til 27 prosent

og i steg tre til betydelige 50 prosent. For de studieorienterte er forklaringskraften svakere; åtte prosent i første, 11 prosent i andre og 38 prosent i tredje steg.

Forklaringskraften øker, først når vi også tar hensyn til respondentenes høyeste utdanning ved 30 års alder og om de har vært en tidligere slutter eller stryker, og dernest når vi tar hensyn til tidligere arbeidslivserfaring, posisjon i arbeidslivet og yrkesgruppetilhørighet. Den betydelige økningen i forklaringskraft fra steg 2 til 3 viser at arbeidslivserfaring, posisjon i arbeidslivet og yrkesgruppetilhørighet har stor betydning for inntekt som 30-åring, både for de studieorienterte og de yrkesfagorienterte.

I alle seks figurene i dette kapitlet er referansegruppa representert med den sorte linjen, og andre variabler er representert med andre linjer. For øvrig gjelder samme måte å lese og forstå figurene på som i kapittel 4 (se avsnitt 4.2.2).

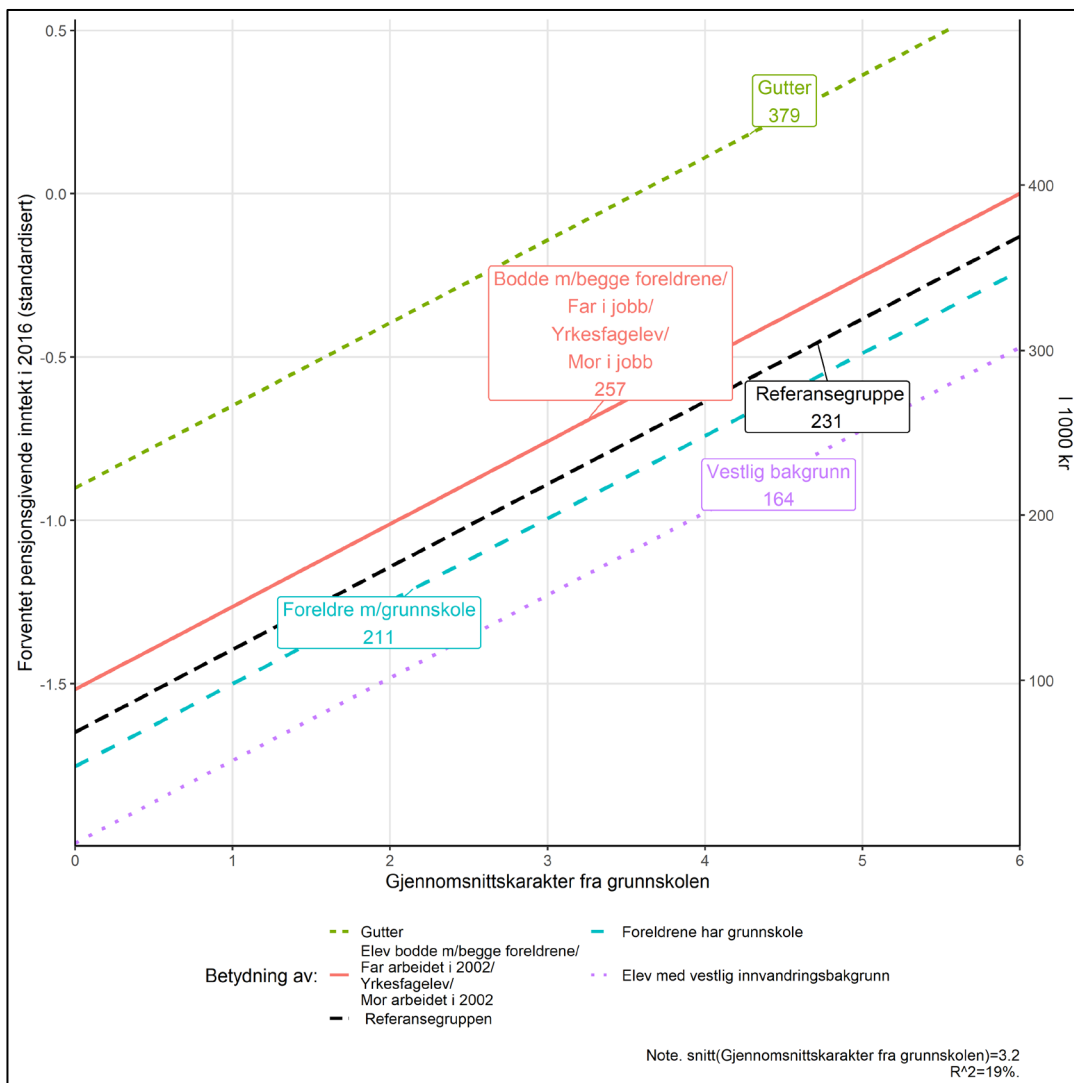
Vi minner særskilt om at det er differensen mellom en gitt variabel og referansegruppa som er interessant. Det er ikke alltid referansegruppa, som er en teoretisk konstruksjon med sammenligning som formål, er sammensatt slik at den inneholder mange reelle personer, og derfor er ikke sannsynligheten for den enkelte variabel interessant, men forskjellen til referansegruppa. For å illustrere dette bruker vi inntekten til referansegruppa i steg 1 av analysen av de yrkesfagorienterte som eksempel: 231 000 kroner. Dette er ikke en realistisk lønn for en gruppe 30-åringer i 2016. Grunnen til at dette likevel fremkommer som referansegruppas lønn, er måten vi har definert denne på. Derfor er det viktig for leseren å ikke fokusere på de lønnsnivåene vi oppgir, men forskjellen i inntekt når vi sammenligner referansegruppa med en annen gruppe hvor bare et forhold er annerledes.

Nedenfor gis en detaljert gjennomgang av analysene. Vi presenterer variablene i den rekkefølge de ble introduserte i analysen.

5.2.3 Å være gutt hadde stor betydning for lønna

I analysens steg 1 fant vi at blant de yrkesfagorienterte tjente guttene 147 000 kroner mer enn jentene, alt annet likt. I steg 2 var forskjellen redusert til 135 000 kroner, og i steg 3 til 67 000 kroner. Blant de studieorienterte var forskjellene 102 000 kroner både i steg 1 og 2 og 91 000 kroner i steg 3, alltid i guttenes favør.

På tvers av analysene, og på tvers av de yrkesfagorienterte og de studieorienterte, var det konsekvent slik at gutter hadde høyere inntekt enn jentene. Forskjellene mellom gutter og jenter overlever gjennom analysens tre steg. Det illustrerer at kjønn er en viktig variabel for å forklare inntekstvariasjon. Selv etter å ha justert for posisjon i arbeidslivet og for forskjellene mellom yrkesgrupper samt det faktum at jenter oftere hadde deltidserfaring, hadde guttene likevel høyere inntekt. Forskjellene mellom guttenes svakere prestasjoner og kompetanseoppnåelse i utdanning og deres høyere inntekt enn jentene, er iøynefallende.

Figur 5.1. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av gjennomsnittskaracter fra grunnskolen. De yrkesfagorienterte. Steg 1. Lineær regresjonsanalyse. N=2905. Grunnlag: Vedleggstabell V13

At guttene tjente bedre enn jentene kan skyldes flere strukturelle og kulturelle faktorer som vi ikke har mål på og derfor ikke kan justere for i våre analyser, som for eksempel at kvinner befinner seg i mer usikre jobber eller at de i denne alderen ofte vil være i omsorgspermisjon. Det kan også skyldes at gutter i større grad søker og får bedre betalte stillinger innenfor sine yrkesgrupper, under ellers like forhold. Men vi har altså ikke hatt data for å kunne undersøke slike forhold.

Gjennom stianalysene (uttrykt vedlegg) kan vi også se et bidrag til en forklaring på guttenes inntekstfordel: De hadde mer heltidserfaring, mindre deltidserfaring og mindre erfaring med NAV-støtte. Men de hadde også en «uforklart» fordel som ikke kan forklares med variablene vi har med i analysene. Noe av forskjellene kan, som vi allerede har nevnt, forklares med strukturelle skjevheter i arbeidsmarkedet, som f.eks. at jenter som tar fagbrev har en utdanning rettet inn mot segmenter

i arbeidslivet dominert av midlertidige, lavt betalte deltidsstillinger, mens guttenes fagbrev er rettet inn mot segmenter i arbeidslivet dominert av faste, godt betalte heltidsstillinger.

5.2.4 Foreldrenes utdanning betød svært lite for inntekt

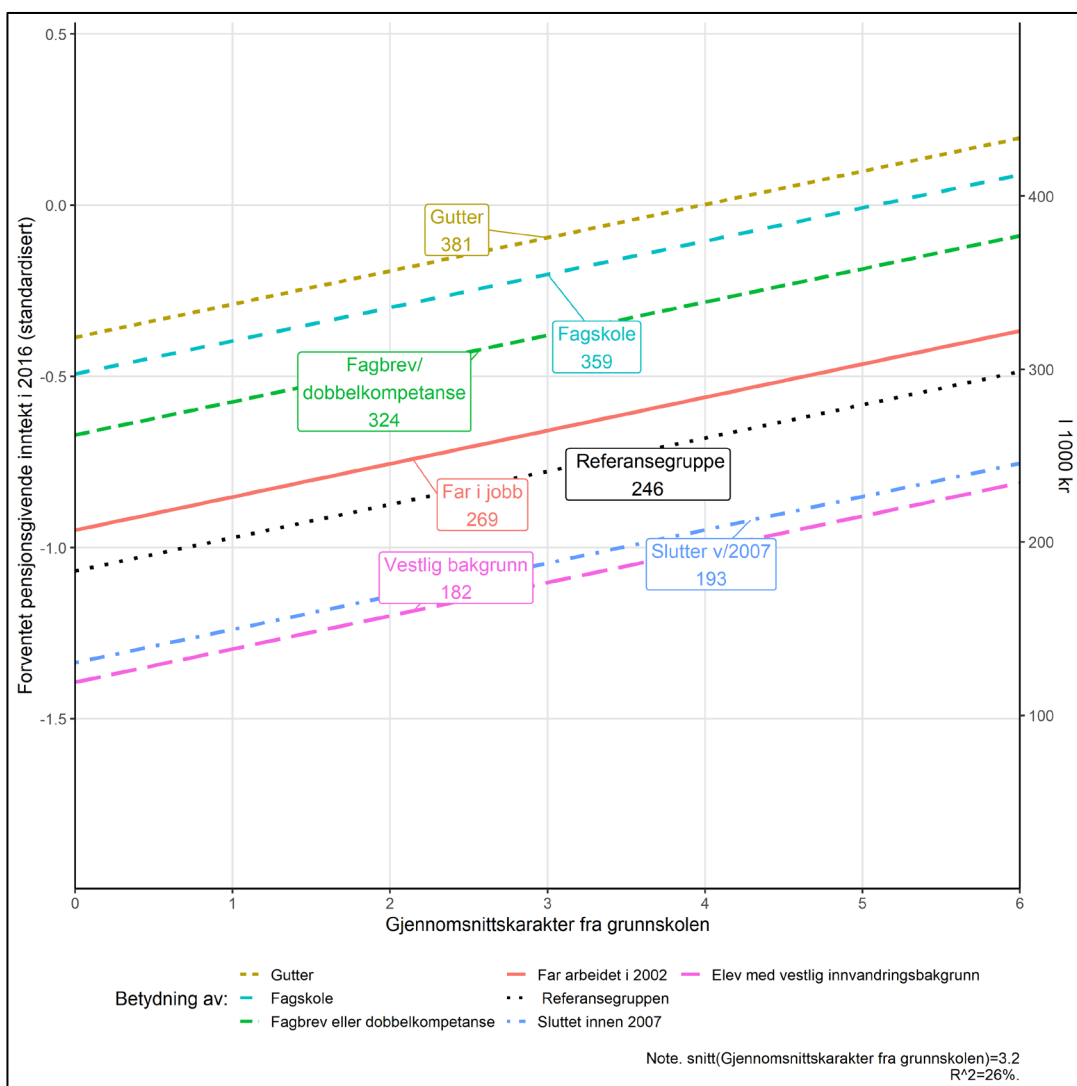
Analysene identifiserte ingen direkte påvirkninger på inntekten av foreldrenes utdanning for de studieorienterte. Blant de yrkesfagorienterte fant vi en liten direkte påvirkning: De som hadde foreldre med kun grunnskoleutdanning hadde litt lavere inntekt, 20 000 kroner, enn de med foreldre som hadde videregående opplæring. I steg 2 og 3 av regresjonsanalysene identifiserte vi ikke denne direkte påvirkningen. Vi fant ingen direkte påvirkning av at foreldrene hadde høyere utdanning. Foreldres utdanningsnivå har imidlertid hatt betydning for flere forhold som påvirker inntekten, og påvirker slik inntekten indirekte (se stianalyser i uttrykt vedlegg).

Tidligere forskning (se avsnitt 2.1.4) viser motstridende funn. Noen viser at det er positiv sammenheng mellom foreldres utdanning og barnas inntekt, andre studier modererer dette og viser både at påvirkningen er beskjeden og at ved kontroll for karakterer, slik vi også har gjort, forsvinner den direkte betydning av foreldres utdanning.

5.2.5 Vestlige innvandrere og etterkommere tjener dårligst

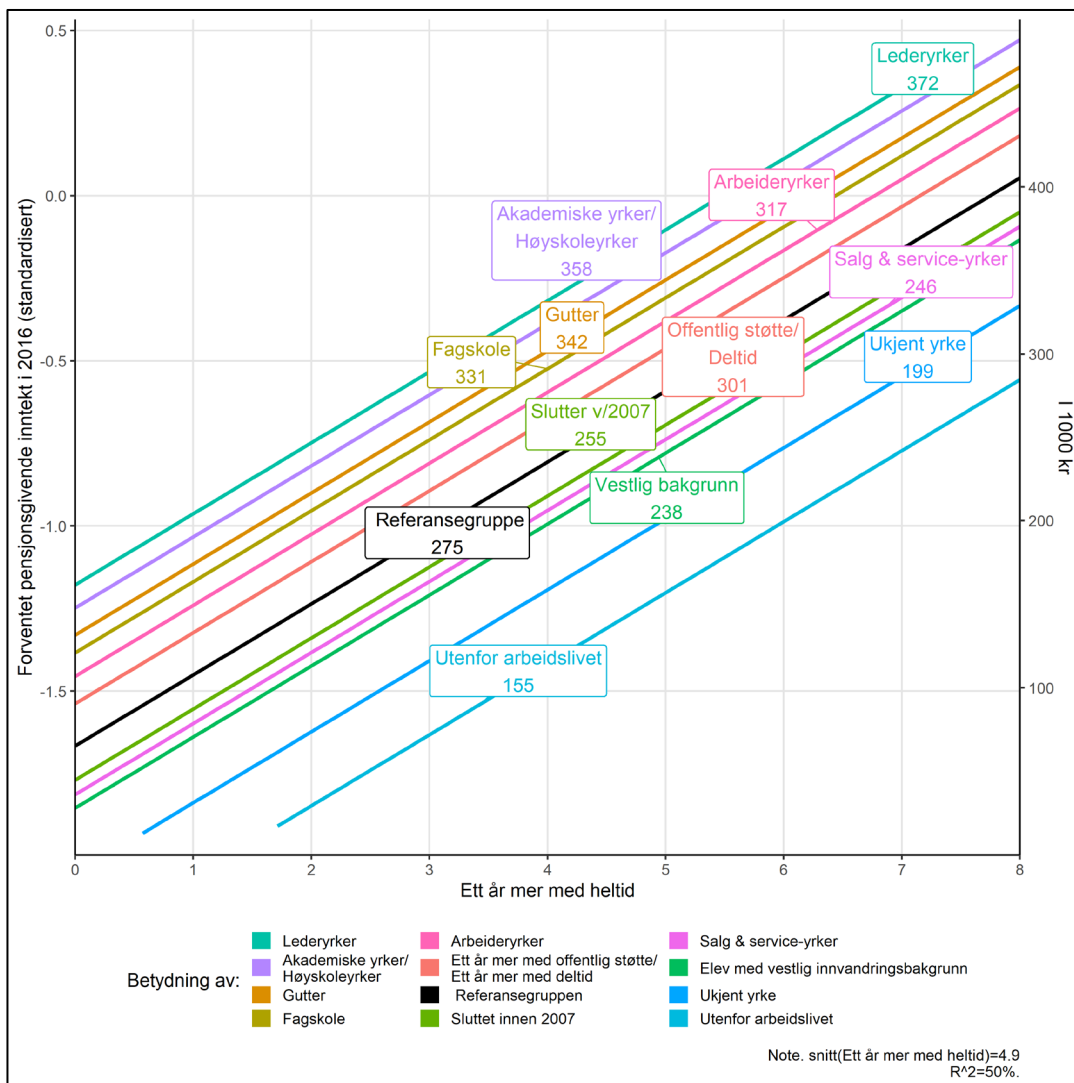
Analysene identifiserte, både for de studieorienterte og de yrkesfagorienterte, forskjell i inntekt mellom på den ene siden *vestlige innvandrere og etterkommere* og på den andre siden majoritetsbefolkningen. Og alltid kom majoritetsgruppen best ut. Blant de yrkesfagorienterte var forskjellen 67 000 kroner i steg 1, 64 000 kroner i steg 2 og 37 000 kroner i steg 3. For de studieorienterte var forskjellen 100 000 kroner i steg 1 og 96 000 kroner i steg 2. Dette, at de vestlige innvandlerne og etterkommerne kommer dårligst ut, samsvarer med funnene i analysene av jobbsituasjon i kapittel 4, men er vanskelig å forklare.

Vi fant ingen påvirkning av å være ikke-vestlig etterkommer eller ikke-vestlig innvandrer blant de yrkesfagorienterte. Det betyr at de ikke skiller seg inntektsmessig fra majoritetsungdommene. For etterkommerne er dette som forventet, men for innvandlerne er dette overraskende, på samme måte som det var overraskende at disse heller ikke skilte seg fra majoriteten når det gjaldt posisjon innenfor eller utenfor arbeidslivet (jf. avsnitt 2.1.4 om tidligere forskning som viser at majoritetsungdommen kommer bedre ut enn ikke-vestlige ungdommer).

Figur 5.2. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av gjennomsnittskarakter fra grunnskolen. De yrkesfagorienterte. Steg 2. Lineær regresjonsanalyse. N=2905. Vedleggstabell V13

Heller ikke blant de studieorienterte skilte ikke-vestlige innvandrere og ikke-vestlige etterkommere seg fra majoritetsungdommen, med et unntak; i analysens siste steg fant vi at ikke-vestlige etterkommere tjente 35 000 kroner mer enn majoritetsungdommen. Dette viser at ikke-vestlige etterkommere kommer bedre ut enn majoritetsungdommen når vi tar hensyn til alt vi kjenner til, og at ikke-vestlige innvandrere ikke skiller seg fra majoritetsungdommen. Det første er som forventet, det andre er overraskende. Dette funnet bekreftes i stianalysen (uttrykt vedlegg). De hadde økt inntekt gjennom at de tar høyere utdanning – uavhengig av deres lavere karaktersnitt. Dette tyder på at de til tross for et lavere karaktersnitt i ungdomsskolen, senere velger å søke seg mot høyere utdanning, og dermed benytter utdanningssystemet som et springbrett for sosial mobilitet, slik vi har omtalt tidligere (Lauglo 1999).

Figur 5.3. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av antall år heltidsarbeid. De yrkesfagorienterte. Steg 3. Lineær regresjonsanalyse. N=2905. Vedleggstabell V13

5.2.6 Kunnskapsgrunnlaget fra grunnskolen har betydning for lønna som 30-åring

Vi identifiserte påvirkning av kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse, målt med gjennomsnittlig karakternivå, på respondentenes inntekt. Vi fant i steg 1 at med en økning med en karakter i snitt øker inntekten med 50 000 kroner for de yrkesfagorienterte og 55 000 kroner for de studieorienterte. Påvirkningen var størst blant de studieorienterte.

Karakterene hadde fortsatt betydning i steg 2, men den direkte betydningen er svekket. Det kan vi lese av at helningen i figurene 5.2 og 5.5 er slakere enn i figurene 5.1 og 5.4. Vi ser at reduksjonen er størst for de yrkesfagorienterte. I steg 3

var det ikke lenger direkte påvirkning av kunnskapsnivået fra tiende klasse. Dette viser at når vi tar hensyn til arbeidslivserfaring, posisjon i arbeidslivet og yrkesgruppetilhørighet, har disse forholdene så stor betydning at kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse nå kun har indirekte betydning. Stianalysene (uttrykt vedlegg) viste disse indirekte påvirkningene av karaktersnittet på inntekten. Snittet hadde indirekte betydning for arbeidslivserfaring, slutting og utdanningsnivå, og dermed indirekte påvirkning på inntekten.

5.2.7 Slutting og stryk påvirker inntekten negativt

Variablene for om elevene hadde sluttet eller strøket før 2007, ble introdusert i analysen i steg 2. Å være en tidligere slutter hadde negativ påvirkning på inntekten. Slutterne tjente mindre enn de som hadde fullført. I steg 2 var forskjellen 53 000 kroner for de yrkesfagorienterte og 60 000 kroner for de studieorienterte, i favør av de som hadde fullført. I steg 3 var forskjellen for de yrkesfagorienterte redusert til 20 000 kroner, og for de studieorienterte var det ingen forskjell.

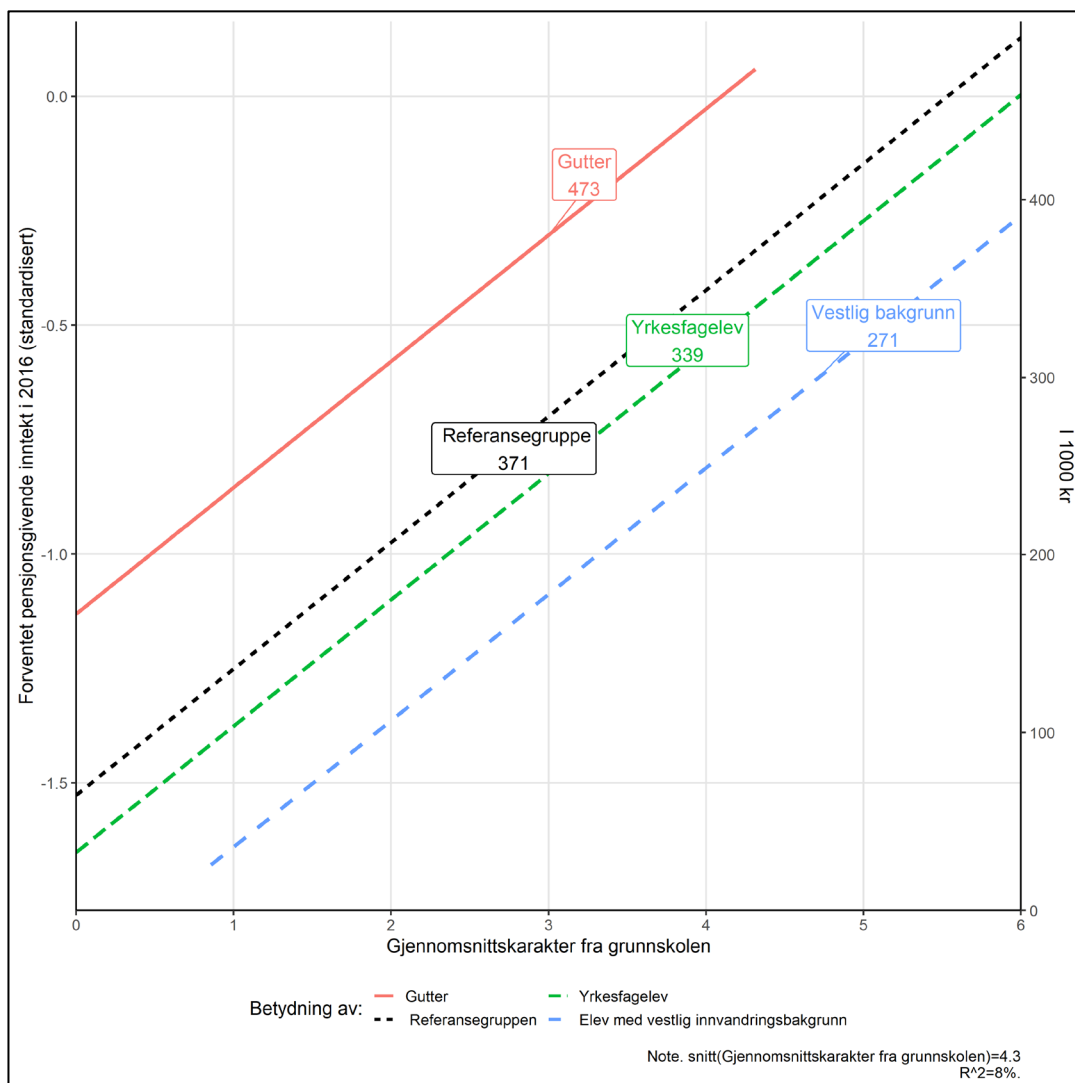
Det å være en tidligere stryker hadde ingen direkte betydning for inntekten for de yrkesfagorienterte. Men de studieorienterte som hadde strøket før 2007, tjente mindre enn de som hadde fullført. I steg 2 fant vi at studieorienterte strykere tjente 60 000 kroner mindre enn de som hadde fullført, og i steg 3 ble forskjellen redusert til 34 000 kroner.

Vi ser altså at både slutting og stryk påvirker inntekten negativt, både for de studieorienterte og de yrkesfagorienterte. Det er rimelig. Når videregående ikke er fullført påvirker det hvilken utdanning og jobber man kan få, og dermed hvor mye man kan tjene. Funnene viser også at de studieorienterte taper mest på å slutte eller stryke. Forklaringen på dette kan være at stryk eller slutting i videregående gjør det svært vanskelig å komme videre i høyere utdanning, mens stryk eller slutting på yrkesfag ikke trenger å være like karriere- og inntektsbremsende, det er fortsatt mulig å få jobb som ufaglært, og dermed sikre seg inntekt.

5.2.8 Mastergrad og fagskole betyr mye for lønna

I steg 2 introduserte vi respondentenes høyeste utdanningsnivå ved 30 års alder. Dette hadde betydning for inntekten både for de studie- og yrkesfagorienterte. De yrkesfagorienterte tjente 78 000 kroner mer ved å ha fagbrev, sammenlignet med de som kun har grunnskolen, alt annet likt. For de med fagskole var forskjellen større: 113 000 kroner. I steg 3, da vi også justerte for arbeidserfaring og yrkeskategori, ble forskjellen redusert til 56 000 kroner for de med fagskole, mens det ikke lenger var forskjell for de med fagbrev. Blant de studieorienterte tjente de med mastergrad, sammenlignet med de med studiekompetanse, 127 000 kroner mer,

alt annet likt. Denne forskjellen ble redusert til 114 000 kroner i steg 3. Hadde de bachelorgrad skilte de seg imidlertid ikke lønnsmessig fra å kun ha studiekompetanse, etter å ha justert for de andre forholdene i analysen.

Figur 5.4. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av gjennomsnittskarakter fra grunnskolen. De studieorienterte. Steg 1. Lineær regresjonsanalyse. N=5732. Vedleggstabell V14

Uten å justere for noe fant vi at personer med høyere utdanninger stort sett hadde høyere lønn (se tabell 5.1). Når vi her justerte for andre forhold fant vi altså ingen tydelig forskjell mellom studieorienterte med studiekompetanse og studieorienterte med bachelorgrad, og mellom yrkesfagorienterte med kun grunnskole og yrkesfagorienterte med fagbrev. Dette tyder på at lønnsforskjellen mellom f.eks. de med kun studiekompetanse og de med bachelor kan uttrykkes med andre forhold vi inkluderte i analysen, som sosial bakgrunn, kjønn, karaktersnitt, arbeidslivposisjon og yrkeskategori. Det gir en viss mening at f.eks. arbeidslivposisjon og

yrkeskategori forklarer mer av lønna enn en bachelorgrad når vi allerede vet at disse har bestått og fullført studieforbereidende utdanningsprogram. På samme måte er blant annet disse forholdene bedre til å forklare yrkesorientertes lønnsforskjeller enn om de har fagbrev eller ikke.

Det at vi derimot kan observere de studieorientertes lønnsforskjeller mellom de med kun studiekompetanse og de med mastergrad, på tross av å ha justert for alle disse forholdene og på tross av den relativt flate lønnsstrukturen for høyt utdannede i Norge er interessant. Som påpekt i teorikapittelet (2.1.4) viser tidligere forskning at det økonomiske utbyttet av utdanning er forholdsvis lite i Norge på grunn av denne lønnsstrukturen (Hægeland, Klette & Salvanes 2002). Våre funn tyder derimot på at det ikke kun er barna med høy sosial bakgrunn og med gode karakterer som «stikker av med lønnsporten», men at de som har jobbet for å oppnå en mastergrad får en fordel utover de fordelene oppvekstvilkårene har ordnet. Det samme gjelder de som har jobbet for å oppnå en fagskolekompetanse. For disse yrkesorienterte vil fagskolen gi en gjennomsnittlig økning i lønna utover det en kan forvente basert på sosiale forhold i oppveksten eller arbeidserfaring. Vi påpeker at vi ikke har studert nærmere om respondenter med høy sosioøkonomisk status kommer forholdsvis bedre ut med sin utdanning på lønnsnivået.

På grunnlag av gjennomgangen av gjennomsnittslønn for ulike utdanningsnivåer (se tabell 5.1) samt gevinsten for de med fagskole og master-/doktorgrad etter å ha justert for en rekke forhold, konkluderer vi at både for de studie- og de yrkesfagorienterte betaler det seg å fullføre frem til en avsluttet utdanning. Dette er i overenstemmelse med signaliseringsteorien omtalt i avsnitt 2.1.3 og 2.1.4, som tar utgangspunkt i at økt utdanning øker et individs produktivitet og dermed verdien på arbeidsmarkedet som igjen øker mulighetene for økt inntekt. Investering i utdanning lønner seg i kroner og øre.

5.2.9 Arbeidserfaring betyr mest for lønna til de yrkesfagorienterte

I analysens siste steg introduserte vi tre variabler som mål på erfaring med arbeidslivet: erfaring med hel- og deltidsarbeid og som mottaker av offentlig støtte. Analysen viste at ett år ekstra med heltidserfaring medførte en forventet økning i inntekten på 43 000 kr blant de yrkesfagorienterte, og 35 000 kroner for de studieorienterte. Merk at dette gjelder for hvert års ekstra erfaring med heltidsarbeid.

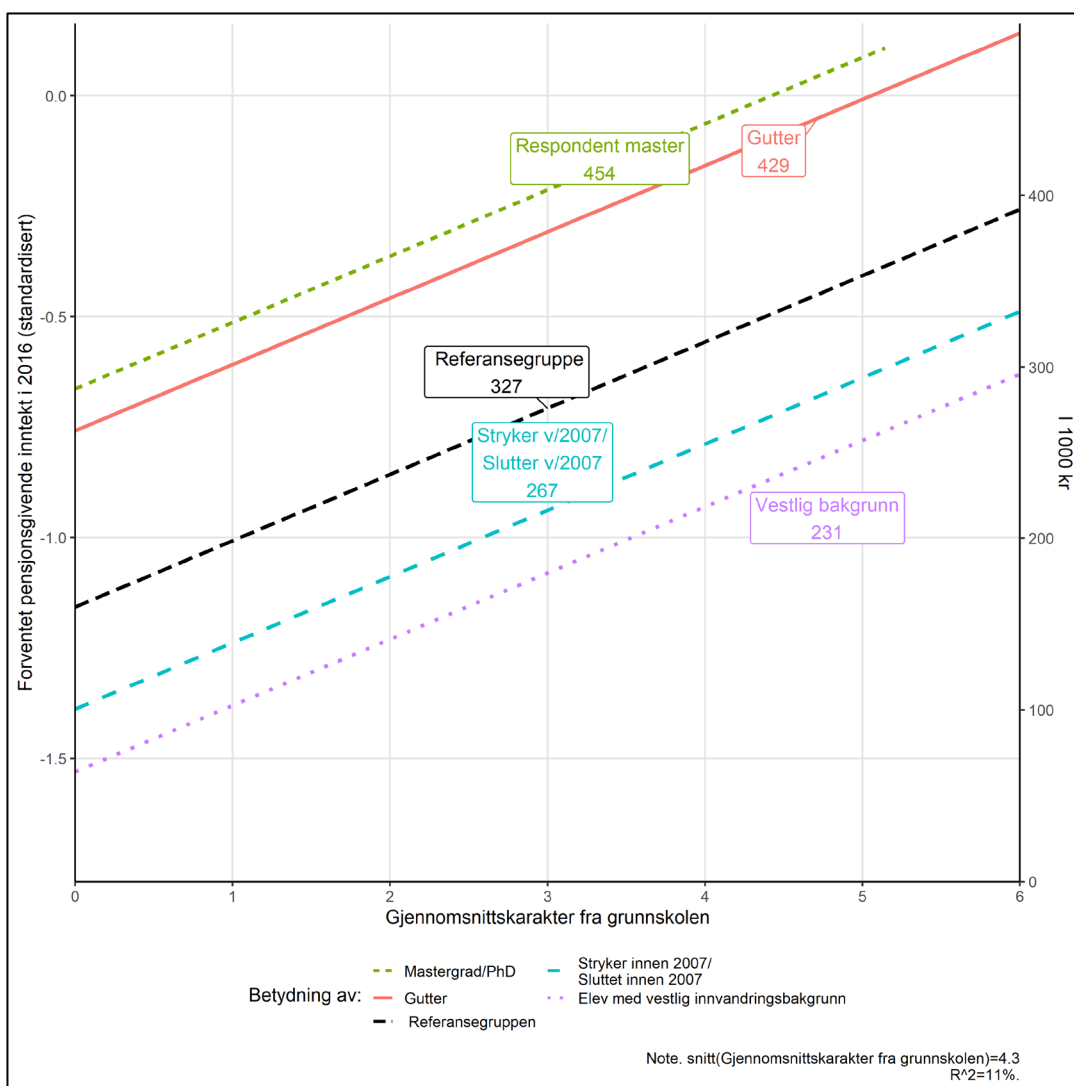
Også deltidserfaring hadde betydning. Hvert år ekstra med deltidserfaring medførte en forventet økning i inntekten på 26 000 kr blant de yrkesfagorienterte, og 17 000 kroner for de studieorienterte.

Vi fant også, overraskende, at ett års erfaring med å motta NAV-støtte vil øke forventet inntekt med 26 000 kroner sammenlignet med referansegruppa som ikke hadde mottatt slik støtte, alt annet likt. Dette er vanskelig å forklare.

Både hel- og deltids erfaring har størst betydning for de yrkesfagorienterte. For de studieorienterte betyr, som vi har sett formell utdanning mer.

5.2.10 Store forskjeller i inntekt mellom ulike yrkesgrupper

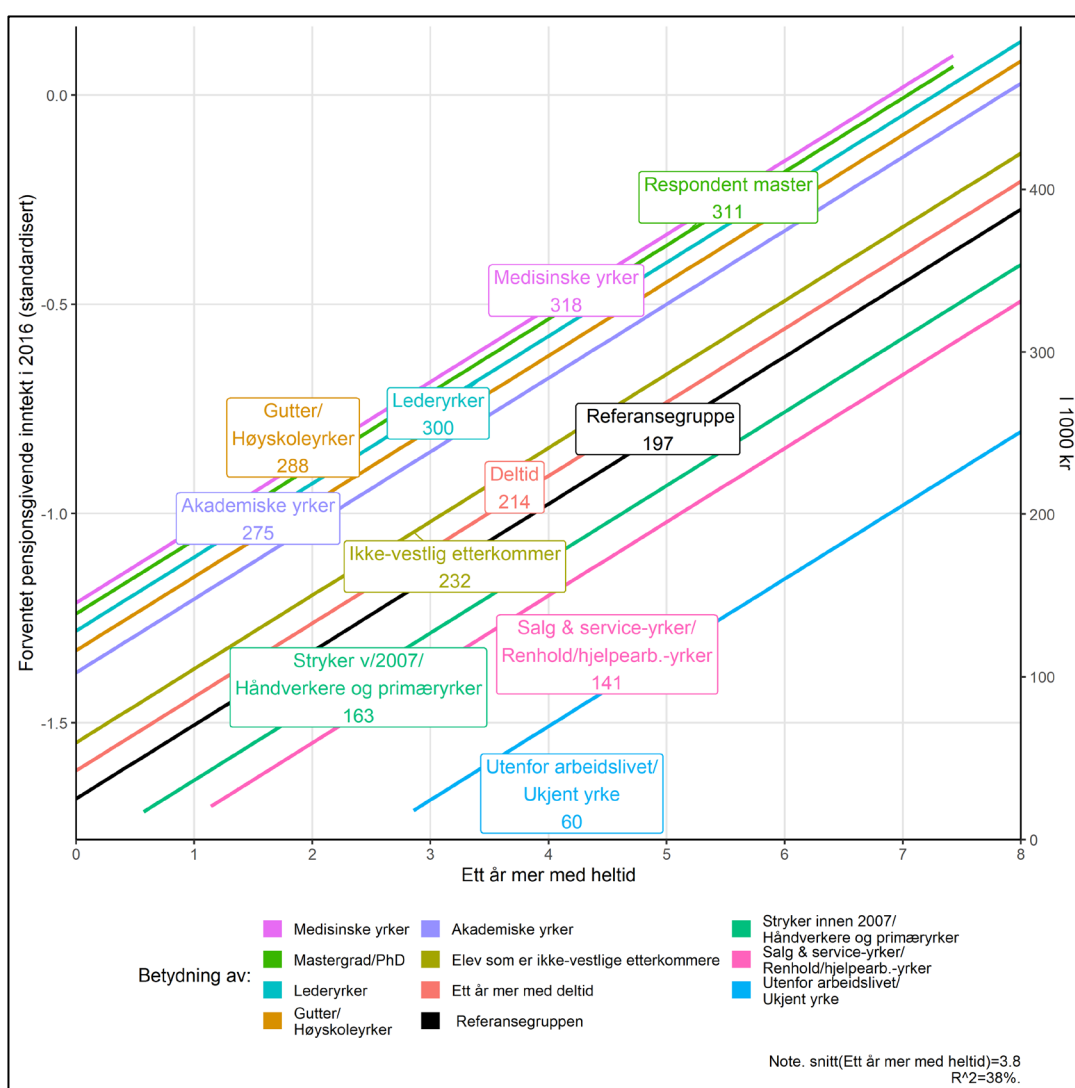
I steg 3 introduserte vi også yrkesgruppetilhørighet i analysen, og fant store forskjeller i forventet inntekt, både blant de studieorienterte og de yrkesfagorienterte, alt annet likt.

Figur 5.5. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av gjennomsnittskarakter fra grunnskolen. De studieorienterte. Steg 2. Lineær regresjonsanalyse. N=5732. Vedleggstabell V14

Blant de yrkesfagorienterte hadde salg og service-yrker 29 000 kroner lavere forventet inntekt enn kontorarbeidere (referansegruppa). Andre hadde høyere forventet inntekt enn kontorarbeiderne: Ledere (98 000 kroner), akademiske yrker

og høyskoleyrker (83 000 kroner), prosess- og maskinoperatører og transportarbeidere (arbeideryrker i figuren) (42 000 kroner). De som var utenfor arbeidslivet hadde en forventet lavere inntekt på 120 000 kroner. Blant de studieorienterte var det forventet høyere inntekt enn kontormedarbeiderne i medisinske yrker (121 000 kroner), blant ledere (103 000 kroner), i høyskoleyrker (91 000 kroner) og akademiske yrker (78 000 kroner). Det var forventet lavere inntekt blant håndverkere, fiskere, bønder (34 000 kroner), salg- og serviceyrker (56 000 kroner) og renholdere og hjelpearbeidere (56 000 kroner). De utenfor arbeidslivet hadde en forventet lavere inntekt på 137 000 kroner.

Figur 5.6. Forventet pensjonsgivende inntekt i tusen kroner i 2016 som funksjon av antall år heltidsarbeid. De studieorienterte. Steg 3. Lineær regresjonsanalyse. N=5732. Vedleggstabell V14

Dette viser at hvilken yrkesgruppe man tilhørte hadde stor betydning for inntekten. Samtidig med at yrkesgruppe introduseres i analysen, og viser seg å ha så stor

betydning, svekkes den direkte betydningen av flere andre forhold. Dette indikerer at forhold som oppsto nærmere 30 års alder har større direkte betydning for inntekten som 30-åring, enn eldre forhold. Det yrket man har havnet i har større direkte betydning for lønna enn foreldrenes utdanning og tiendeklassekarakterene, men disse forholdene har hatt betydning for det yrket man har havnet i, og har slik hatt indirekte betydning for inntekten som 30-åring.

5.2.11 Forhold med liten betydning for inntekten

En del forhold med betydningen for kompetanseoppnåelse og posisjon i arbeidslivet, var også inkludert i analysene av inntekt, men viste seg å ha ingen eller liten betydning. Det var elevenes bosituasjon som 16-åring, foreldrenes posisjon i arbeidslivet da de var 16 år, og i hvilket fylke elevene gikk på videregående.

5.2.12 Oppsummert: Oppnådd kompetanse, arbeidslivserfaring, å være innenfor, yrkestilhørighet og kjønn betyr mest for inntekten

Oppsummert: Flere forhold har betydning for inntekten ved 30 års alder. De forholdene som har størst direkte betydning både for studieorienterte og yrkesfagorienterte er høyest oppnådde kompetanse, arbeidslivserfaring, det å være innenfor arbeidslivet, yrkesgruppetilhørighet og kjønn.

For de studieorienterte økte inntekten betydelig når de hadde mastergrad, og blant de yrkesfagorienterte når de hadde fagskole. Arbeidslivserfaring mellom avsluttet videregående opplæring og 30-års alder, påvirket inntekten. Jo flere år med hel- og deltidserfaring, jo høyere inntekt som 30-åring. Heltidserfaring hadde størst betydning, og både hel- og deltidserfaring hadde mest å si for de yrkesfagorienterte, mens formell utdanning hadde større betydning for de studieorienterte.

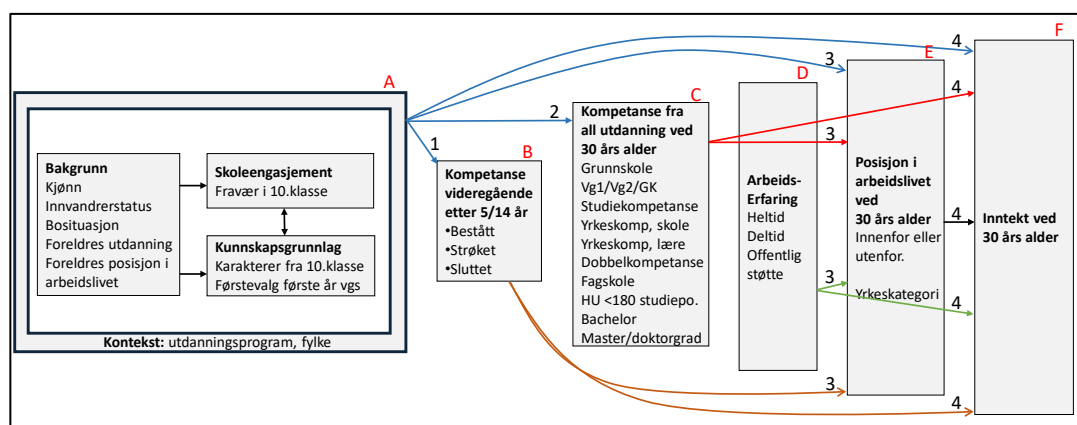
Inntekten varierte også mellom yrkesgrupper og var høyest for jobber som krevde høyere utdanning, og lavest for jobber innen salg og service. Sterkest negativ påvirkning på lønna hadde selvsagt det å være utenfor arbeidslivet.

Kjønn hadde vesentlig betydning. Guttene tjente langt bedre enn jentene, både blant de yrkesfagorienterte og de studieorienterte, selv når vi tok hensyn til alt vi kjente til om respondentene, også yrkesgruppetilhørighet.

Bakgrunnsforhold som foreldres utdanning, bosituasjon og innvandrerstatus hadde ikke lenger direkte betydning, heller ikke kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse. Som for posisjon i arbeidslivet, var det slik at forhold som ligger 30-års målepunktet nærmere i tid får større direkte betydning enn forhold som ligger lenger tilbake i tid. Bakgrunnsforhold og kunnskapsgrunnlag har nå indirekte betydning, slik stianalysene (uttrykt vedlegg) viser.

6 Oppsummering: Ut av tiende, gjennom videregående og høyere utdanning og ut i jobb

I analysene av de unges vei gjennom videregående og over i høyere utdanning og arbeidsliv som vi har presentert over, har vi særlig fokusert på noen stoppunkter: kompetanseoppnåelse fra videregående 14 og fem år etter oppstart og fra all utdanning ved 30 års alder, samt posisjon i arbeidslivet og inntekt ved 30 års alder.

Figur 6.1. Konseptuell fremstilling av alle analysene i rapporten.

Denne veien fra 16 til 30 kan illustreres som i figur 6.1. Pilene illustrerer hvordan ulike forhold påvirker de resultatene vi studerer: kompetanseoppnåelse, posisjon i arbeidslivet og inntekt. Som kapittel 3-5 og stianalysene (uttrykt vedlegg) viser, eksisterer det et nett av direkte og indirekte påvirkninger mellom variablene i figur 6.1. Nedenfor kommenterer vi de forholdene som gjennom dette 14-årige løpet har hatt påvirkning på kompetanseoppnåelse, posisjon i arbeidslivet og inntekt.

6.1.1 Kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring

Vi fant stor stabilitet i hvilke forhold som hadde betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående etter 14 og fem år (pil nr. 1 i figur 6.1). For det første fant vi påvirkning av alle bakgrunnsvariablene. *Jenter* hadde større sannsynlighet enn gutter for å fullføre. Hjemmeforhold hadde også betydning, foreldres arbeidslivssituasjon, bosituasjon og innvandrerstatus, og ikke minst *foreldrenes utdanning*. For det andre hadde *skoleengasjement* (fravær i tiende klasse) betydning. For det tredje fant vi påvirkning av *kunnskapsgrunnlaget* ved oppstart av videregående (gjennomsnittskarakterene fra tiende klasse). For det fjerde fant vi betydning av *kontekstvariablene fylke og hovedretning*. Det var ulik sannsynlighet for å fullføre og bestå avhengig av i hvilket fylke man gikk videregående, og det var større sannsynlighet for å fullføre om man gikk på studieforbereende enn på yrkesfag eller påbygg, alt annet likt.

Hovedbildet er at en rekke variabler knyttet til bakgrunn, skoleengasjement, kunnskapsgrunnlag og kontekst hadde påvirkning på kompetanseoppnåelse fra videregående, og at det stort sett var de samme forholdene som betydde noe etter 14 og fem år. Det som hadde sterkest betydning var kunnskapsgrunnlaget og foreldrenes utdanning.

6.1.2 Kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder

Neste stoppunkt var kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder (pil nr.2 i figur 6.1). Vi sammenligner med kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring etter 14 og fem år.

For det første finner vi at noen av variablene som hadde betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående, ikke lenger hadde betydning: Kontekstvariablene *fylke*, og *skoleengasjement* målt med fravær. For det andre opprettholdt noen variabler sin positive betydning, men påvirkningen var ikke like sterk: Det å være *jente*, å ha *bodd med begge foreldre* som 16-åring, å ha hatt *foreldre i jobb* som 16-åring, og å være *ikke-vestlig etterkommer*. For det tredje ble påvirkningen, og også styrken i den, opprettholdt for bare to forhold: *Kunnskapsgrunnlaget* elevene hadde med seg fra tiende klasse og inn i videregående da de begynte, samt *foreldrenes utdanning*.

Det er altså slik at de to forholdene med sterkest betydning for kompetanseoppnåelse fra videregående etter 14 og fem år, kunnskapsgrunnlag og foreldrenes utdanning, også hadde sterkest betydning for kompetanseoppnåelse fra all utdanning ved 30 års alder.

6.1.3 Posisjon i arbeidslivet som 30-åring

Det neste vi undersøkte var hvilke forhold som påvirket om respondentene var innenfor eller utenfor arbeidslivet som 30-åring. Analysen gjennomførte vi i tre steg, og for hvert steg inkluderte vi nye variabler. Variablene som ble inkludert først, opptrådte først i tid, og de som ble inkludert sist, opptrådte sist i tid (steg 1: boks A, steg 2: boks B og C, steg 3: boks D).

Vi observerte påvirkning av nye variabler inkludert i nye steg i analysen, samtidig som den direkte påvirkningen av variabler fra tidligere steg i analysen forsvant eller ble svekket. Vi peker på noen viktige forhold.

Kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse hadde positiv betydning i analysens steg 1, ble svekket i steg 2 og var uten direkte betydning i steg 3. Å ha vært *tidligere slutter* hadde negativ påvirkning på sannsynligheten for å være innenfor i steg 2, men hadde ingen direkte betydning i steg 3. Respondentenes *utdanningsnivå* hadde betydning i steg 2: Sannsynligheten for å være innenfor økte for de yrkesfagorienterte med yrkeskompetanse, fagbrev eller fagskole og for de studieorienterte med studiepoeng uten grad, bachelorgrad eller mastergrad. I steg 3 fant vi ikke direkte betydning av utdanning for de yrkesfagorienterte, mens for de studieorienterte økte sannsynligheten for å være innenfor når de hadde bachelor- eller mastergrad. Ett forhold opprettholdt sin direkte betydning gjennom hele analysen: Å være *gutt* økte sannsynligheten for å være innenfor for de yrkesfagorienterte, alt annet likt. For de studieorienterte var det derimot ingen forskjell på jenter og gutter. I steg 3 i fant vi positiv direkte betydning av *foreldres utdanning* både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte.

I steg 3 fant vi at erfaring med *hel- og deltidsarbeid* hadde positiv betydning og erfaring som *mottaker av offentlig støtte* hadde negativ betydning, både for de yrkesfagorienterte og de studieorienterte. Denne arbeidslivserfaringen var det som hadde sterkest direkte betydning når vi tok hensyn til alt vi visste om respondentene. Vi forklarte dette med teorien om tilstandsavhengighet: Har man kommet i en tilstand i forhold til arbeidslivet, enten det er innenfor eller utenfor, er sjansen størst for at man fortsetter i den samme tilstanden. Derfor øker sjansen for å være innenfor/utenfor jo flere års erfaring man har med å være innenfor/utenfor arbeidslivet.

Det vi observerer gjennom denne stegvise analysen er at den direkte betydningen av forhold som ligger lengre tilbake i tid elimineres eller svekkes når forhold som ligger målepunktet 30 års alder nærmere i tid inkluderes i analysen. Når man klarer å passere nye hindre, som det å få seg erfaring med hel- eller deltidsarbeid eller å oppnå en bachelor- eller mastergrad, så har det som har skjedd tidligere, f.eks. de karakterene man fikk i tiende klasse, ikke lenger den samme direkte betydningen.

Når det er sagt, må vi selvsagt ikke glemme alle de indirekte påvirkningene, slik stianalysene viser (uttrykket vedlegg). Det vil si at selv om vi ikke finner direkte betydning av f.eks. kunnskapsgrunnlaget fra tiende klasse, betyr ikke det at ikke kunnskapsgrunnlaget har hatt noe å si for posisjon i arbeidslivet, men påvirkningen har vært indirekte ved at kunnskapsgrunnlaget har påvirket hvordan det har gått i videregående, de unges arbeidserfaring og den kompetansen de har som 30-åring, som igjen har betydning for posisjon i arbeidslivet.

6.1.4 Inntekt som 30-åring

Det siste vi undersøkte var hva som påvirket inntekten til våre respondenter da de var 30 år gamle. Også denne analysen ble gjennomført stegvis (pilene 4 i figur 6.1). I det første steget, hvor vi inkluderte variablene i boks A i figur 6.1, fant vi at noen bakgrunnsvariabler (bosituasjon, far og mor i arbeid, det å ha vestlig bakgrunn) hadde betydning for inntekten. Vi fant også at kunnskapsgrunnlaget hadde betydning, og at gutter tjente bedre enn jenter.

I steg 2, hvor vi inkluderte respondentens høyeste utdanningsnivå og slutter/stryker-status fra 2007 (boks B og C), forsvant den direkte betydningen av noen av bakgrunnsvariablene, og den direkte betydningen av kunnskapsgrunnlaget ble redusert betraktelig. Den direkte betydningen av å være gutt ble opprettholdt. For de yrkesfagorienterte hadde det å ha fagskole positiv påvirkning på inntekten, og for de studieorienterte var det positivt å ha mastergrad, alt annet likt.

I det tredje steget inkluderte vi data om arbeidserfaring og yrkeskategori (boks D og E). Da ble den direkte betydningen av variablene fra steg 1 og steg 2 ytterligere redusert. Nå var det arbeidslivserfaring som hadde sterkest direkte betydning for de yrkesfagorientertes inntekt, sterkere enn respondentenes utdanningsnivå, som igjen veide tyngre enn bakgrunn og kunnskapsgrunnlag. Det som hadde sterkest direkte betydning for de studieorientertes inntekt var arbeidslivserfaringen og yrkesgruppetilhørighet, sterkere enn utdanningsnivået, som igjen veide tyngre enn bakgrunn og kunnskapsgrunnlag.

Vi observerer det samme her som når vi så på posisjon i arbeidslivet; variabler som måler forhold nærmere 30-års målepunktet i tid, har større direkte betydning enn forhold som ligger lengre tilbake i tid. Men igjen minner vi om at når bakgrunnsvariabler ikke lenger har direkte betydning, skyldes det at deres påvirkning skjer indirekte gjennom andre variabler.

Ett forhold som overlevde alle stegene i analysen var kjønn: Som 30-åringer tjente guttene bedre enn jentene, alt annet likt. Dette er interessant, sett i lys av jentenes forsprang i utdanningssystemet. De presterer bedre enn guttene i grunnskolen, og disse forskjellene opprettholdes (men forsterkes ikke) gjennom videregående; det er større andel jenter enn gutter som fullfører. Jentene når også i

gjennomsnitt et høyere kompetansenivå fra all utdanning enn guttene. Men når de er ute i arbeidslivet som 30-åring tjener de altså vesentlig mindre. Vi har ikke hatt data som kan gi gode svar på hvorfor det er slik. Men sannsynligvis ligger mye av forklaringen i hvordan utdanningssystemet og arbeidsmarkedet er sammensatt. Både yrkesutdanningen og arbeidsmarkedet denne leder til er sterkt kjønns-segregerte, og også innen høyere utdanning finner vi gutte- og jentedominerte utdanninger som leder til manns- og kvinnedominerte yrker. Tradisjonelt har kvinnedominerte yrker og sektorer vært lavere lønnet enn mannsdominerte yrker og sektorer, og det er nok det vi fortsatt finner spor av i våre analyser.

6.1.5 Den sterke betydningen av foreldrenes utdanning

For hver av analysene vi har gjort, kompetanse fra videregående, kompetanse fra all utdanning, posisjon i arbeidslivet og inntekt, har vi funnet at variabler som hadde direkte betydning i den forrige analysen har redusert eller ingen direkte betydning i den neste, og innenfor stegvise analyser har vi funnet at den direkte betydningen av variabler svekkes eller elimineres fra ett steg til det neste. Den direkte betydningen av forhold som ligger lenger tilbake i tid har ofte blitt svekket eller eliminert når vi har inkludert forhold som ligger nærmere i tid. Men dette betyr ikke at disse forholdene ikke har betydning, men at denne påvirkningen nå skjer indirekte.

Det kan se ut som at når man klarer å passere nye hindre, som det å få seg erfaring med hel- eller deltidsarbeid eller å ta fagskole eller mastergrad, så har ikke det som har skjedd tidligere, f.eks. de karakterene man fikk i tiende klasse, den samme direkte betydningen for om man er i jobb eller hva man tjener. Når man har passert det siste hinderet, er man i mål, selv om man kanskje strevde med, eller kanskje til og med reiv det første. Har man klart å få seg en utdanning, f.eks. fagskole eller mastergrad, så har det mer å si der og da for om man får seg en jobb, enn hvilke karakterer man hadde i tiende klasse. Det er heller ikke tilfeldig hvem som kommer over det siste hinderet, det er de med de beste karakterene fra tiende klasse og foreldre med høyest utdanning: Karakterene og foreldrenes utdanning har dermed indirekte betydning, bl.a. ved at de har hatt betydning for oppnådd kompetanse fra videregående og høyere utdanning.

Og har man i tillegg arbeidserfaring, hel- eller deltid, så øker sjansen ytterligere for å få en jobb. Har man klart å få seg arbeidserfaring, og har vist at man kan stå i en jobb, så har det mer å si der og da enn at man en gang sluttet i videregående før tida. På den andre siden, har vi også identifisert direkte negativ påvirkning på jobbmulighetene av erfaring med å være mottaker av offentlig støtte. Det betyr at om dette er den erfaringen man får i stedet for å fullføre en utdanning, så stiller man enda svakere på arbeidsmarkedet.

Når det er sagt, må vi selvsagt ikke glemme at det finnes et nett av direkte og indirekte påvirkninger, slik vi har vist i stianalysene (uttrykt vedlegg). F.eks. vet vi at kunnskapsgrunnlaget, målt med karakterer fra tiende klasse, har påvirket kompetanse fra videregående opplæring, arbeidslivserfaring og oppnådd kompetansenivå ved 30 års alder. Dermed har karakterene en indirekte og viktig påvirkning både på jobbsjanser, yrkestilhørighet og inntekt, slik de mange stianalysene viser, til tross for at karakterenes betydning tilsynelatende svekkes over tid. Også de fleste øvrige variablene har indirekte påvirkning på de resultatene vi har analysert.

I figur 6.1 ser vi en rekke med variabler som påvirker fra venstre mot høyre. F.eks. påvirkes inntekten, direkte og indirekte, av alle variablene til venstre for seg i figuren, og tilsvarende for de øvrige avhengige variablene i figuren. Det er altså slik at selv om vi ikke finner direkte betydning av f.eks. bakgrunnsvariabler i analysene av jobbsjanser og inntekt i steg 3 i regresjonsanalysene, så betyr ikke det at disse forholdene ikke betyr noe. Nå har disse forholdene indirekte betydning ved at de har påvirket forholdene vi nå finner direkte betydning av.

I denne rekken av direkte og indirekte påvirkninger er det slik at roten til alt godt og vondt er de unges bakgrunnsforhold. Det som er helt avgjørende og som legger sterke føringer for hvordan det går i utdanning og arbeid er det hjemmet man kommer fra, i våre analyser representert ved foreldrenes utdanning og posisjon i arbeidslivet, samt respondentenes innvandrersstatus og bosituasjon. Sterkest betydning, når vi tar hensyn til alle direkte og indirekte påvirkninger vi har identifisert, hadde foreldrenes utdanning. Konklusjonen hos Hernes (1974), om at *«utdanningssystemet i høy grad reproducerer hos barna de sosiale ulikhetene en finner mellom foreldrene»* (side 236), er fortsatt gyldig.

Referanser

- Archambault, I., Janosz, M., Fallu, J.-S. & Pagani, L.S. (2008). Student engagement and its relationship with early high school dropout. *Journal of Adolescence* 32, 651–670.
- Andersen, P.L. & Hansen, M.N. (2012). Class and Cultural Capital – the Case of Class Inequality in Educational Performance. *European Sociological Review*, 28(5): 607-621.
- Arrow, K. J. (1973). Higher Education as a Filter. *Journal of Public Economics* 2(3): 193-216.
- Bakken, A. & Elstad, J.I. (2012). *For store forventninger? Kunnskapsløftet og ulikhetene i grunnskolekarakterer*. Rapport 7–12. NOVA: Oslo.
- Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Blöndal, K.S. og Adalbjarnardóttir, S. (2012). Student disengagement in relation to expected and unexpected educational pathways. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(1), 85 – 100. London: Routledge.
- Boudon, R. (1974). *Education, opportunity and social inequality*. New York/London: John Wiley.
- Bourdieu, P. (1977). Cultural reproduction and social reproduction. I J. Karabel & A.H. Halsey (red.), *Power and ideology in education*. New York: Oxford University Press.
- Bratsberg, B., O. Raaum, K. Røed & H.M. Gjefsen (2010). *Utdannings- og arbeidskarrierer hos unge voksne: Hvor havner ungdom som slutter skolen i ung alder?* Rapport 3/2010, Oslo: Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.
- Bratsberg, B., T. Hægeland & O. Raaum (2011). Tøffere krav? Ferdigheter og deltagelse i arbeidslivet. *Søkelys på arbeidslivet*, 28(4), 302–316.
- Brekke I & A. Mastekaasa (2009). Arbeidssinntekt blant innvandrere og etterkommere av innvandrere. I Birkelund, G. E. & A. Mastekaasa (red.) *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo: Abstrakt forlag
- Byrhagen, K., Falch, T. & Strøm, B. (2006). *Frafall i videregående opplæring: Betydningen av grunnskolekarakterer, studieretning og fylke*. Rapport 8. Trondheim: SØF.
- Bäckman, O., V. Jakobsen, T. Lorentzen, E. Österbacka & E. Dahl (2015). Early school leaving in Scandinavia: Extent and labour market effects. *Journal of European Social Policy*, 25(3), 253–269
- Børing, P. (2005). *Har arbeidserfaring betydning for studentenes jobbmuligheter etter avsluttet utdanning?* NIFU STEP-skriftserie 1/2005. Oslo: NIFU STEP

- Coleman, J.S. mfl. (1966). *Equality of educational opportunity*. Washington, DC: U.S Department of Health, Education and Welfare. U.S Government Printing Office.
- Collins, R. (1979). *The credential society: an historical sociology of education and stratification*. New York: Academic Press
- De Graaf, N. D., P. M. De Graaf & G. Kraaykamp (2000) Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: A refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73(2): 92-111.
- Ekstrom, R.B., Goertz, M. E., Pollack, J. M., & Rock, D. A. (1986). Who drops out of high school and why? Findings of a national study. *Teachers College Record*, 87, 3576-3730.
- Evensen, Ø. (2009). Høyt utdannede innvandrere etterkommeres møte med arbeidsmarkedet. I Birkelund, G. E. & A. Mastekaasa (red.) *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo: Abstrakt forlag
- Falch, T. & O.H. Nyhus (2011). Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting og inaktivitet blant unge voksne, *Søkelys på arbeidslivet* 28(4): 285–301
- Falch, T., L-E Borge, P. Lujala, O.H. Nyhus & B. Strøm (2010). *Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring*. SØF-rapport 03/10. Trondheim: Senter for økonomisk forskning.
- Falch, T., A.B. Johannesen & B. Strøm. (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Trondheim: Senter for økonomisk forskning.
- Fedoryshyn, N. & K. Segiet (2020). *Dårligere start på arbeidslivet for lavt utdannede*. SSB analyse 2020/01: Overgang fra utdanning til arbeid, publisert 27. januar 2020. Tilgjengelig online: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/darligere-start-pa-arbeidslivet-for-lavt-utdannede>
- Fekjær, S. B. (2009). Utdanning: Et rasjonelt valg? *Sosiologisk tidsskrift* 17(4): 291-309
- Fekjær, S. B. & I. Brekke (2009). I samme båt. Frafall fra videregående skole og arbeidsmarkeds-tilknytning blant etterkommere av innvandrere og unge med majoritetsbakgrunn. I Birkelund, G. E. & A. Mastekaasa (red.) *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo: Abstrakt forlag
- Finn, J. D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, 59(2), 117-142.
- Fredricks, J.A., Blumenfield, P.C. & Paris, A.H. (2004). School Engagement: Potential of the Concept, State of the Evidence. *Review of Educational Research*, 74 (1), 59-109.
- Grøgaard, J.B. (1992), *Skomaker, bli ved din lest? En analyse av ulikhet i utdanning og arbeid blant unge menn på 80-tallet*. Fafo-rapport nr. 146. Oslo: Fafo.
- Grøgaard, J.B. (1997). *Skolekontroversen. Belyst ved to norske utvalgsundersøkelser*. Avhandling til dr.philos.-graden. Fafo-rapport 222. Oslo: Fafo.
- Grøgaard, J.B. (2006). Yrkesutdannede ungdommers overgang til arbeid: jevne overganger og midlertidige avbrudd. I Grøgaard, J.B & Støren, L.A. (red) (2006). *Kunnskapssamfunnet tar form: utdanningseksplasjon og arbeidsmarkedets struktur*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Grøgaard, J.B. & Arnesen, C.A. (2016). Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner. Ulik modning? *Tidsskrift for ungdomsforskning*.

- Hansen, M. N (2001). Education and Economic Rewards. Variations by Social-Class Origin and Income Measures. *European Sociological Review*, 17(3): 209-231.
- Heckmann, J.J. & Borjas, G.G. (1980). Does Unemployment Cause Further Unemployment? Definitions, Questions and Answers from a Continuous Time Model of Heterogeneity and State Dependence, *Economica* 47 (187): 247-83
- Hernes, G. (1974). Om ulikhetens reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen? I Mortensen, M. S. (Ed.), *I Forskningens Lys: 32 artikler om norsk forskning i går, i dag og i morgen, NAVF 1949-1974*. Oslo: NAVF.
- Hernes, G. & Knudsen, K. (1976), *NOU 1976:46, Utdanning og ulikhet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hyman, H. (1953). The Value System of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification. I: Bendix, R. og Lipset, S.M. (red.) (1966). *Class, Status and Power*. New York/London: The Free Press/Macmillan.
- Hægeland, T., T. J. Klette & K. G. Salvanes (2002). Declining Returns to Education in Norway? Comparing Estimates across Cohorts, Sectors and over Time. *Scandinavian Journal of Economics*, 101(4): 555-576.
- Høst, H. & S. Michelsen (2010). Ungdom, lærlingordning og overgang til arbeidsmarkedet – endringer fra 1994 til 2008. *Søkelys på arbeidslivet*, 27(3), 175–190.
- Høst, H. & A. Skålholt (2013). Tilpasning mellom yrkesfag og arbeidsliv. I E. Hovdhaugen, H. Høst, A. Skålholt, P. O. Aamodt & S. Skule, *Videregående opplæring – tilstrekkelig grunnlag for arbeid og videre studier?* (s. 37–60). NIFU-rapport 50/2013, Oslo: NIFU.
- Lamb, S., Markussen, E., Teese, R., Sandberg, N., & Polesel, J. (eds) (2011). *School dropout and completion: international comparative studies in theory and policy*. Dordrecht: Springer.
- Lareau, A & E. B. Weininger (2003). Cultural capital in educational research: A critical assessment. *Theory and Society* 32(5/6): 567-606
- Lauglo, J. (1996). *Motbakke, men mer driv? Innvandrerungdom i norsk skole*. Rapport 6-96. Oslo: Ungforsk
- Lauglo, J. (1999). Working harder to make the grade. Immigrant youth in Norwegian schools. *Journal of Youth Studies* 2 (1): 77-100
- Lødding, B. & Holen, S. (2013). *Intensivopplæring i eller utenfor klassen. Sluttrapport fra prosjektet Kartlegging av deltakelse, organisering og opplevelse av Overgangsprosjektet innenfor Ny Giv*. Rapport 42. Oslo: NIFU.
- Lødding, B. (2009). *Sluttere, slitere og sertifiserte. Bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse blant minoritetsspråklige ungdommer i videregående opplæring*. Rapport nr. 13. Oslo: NIFU.
- Markussen, E. (2003). *Valg og bortvalg. Om valg av studieretning i og bortvalg av videregående opplæring blant 16-åringene i 2002. Første delrapport i prosjektet Bortvalg og kompetanse*. Skriftserie 5. Oslo: NIFU
- Markussen, E. (2014). *Utdanning lønner seg. Om kompetanse fra videregående og overgang til utdanning og arbeid etter avsluttet grunnskole 2002*. Rapport 1. Oslo: NIFU.
- Markussen, E. (2019). Karakterene fra tiende betyr (nesten alt). Om gjennomføring, kompetanseoppnåelse og slutting i videregående opplæring gjennom

- fire år for unge som gikk ut av ungdomsskolen i Bergen våren 2014. Rapport 20. Oslo: NIFU
- Markussen, E. & Grøgaard, J.B. (2020). *Gjennom tre år i videregående. Gjennomføring i videregående opplæring i Østfold 2016-2019*. Rapport 3. Oslo: NIFU
- Markussen, E. & Gloppen, S.K. (2012). *Påbygg – et gode eller en nødløsning. En studie av påbygging til generell studiekompetanse i Østfold, Akershus, Buskerud, Rogaland og Nord-Trøndelag skoleåret 2010–2011*. Rapport 2. Oslo: NIFU.
- Markussen, E., Frøseth, M.W. & Sandberg, N. (2011). Reaching for the Unreachable: Identifying Factors Predicting Early School Leaving and Non-completion in Norwegian Upper Secondary Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*. Volume 55, Issue 3, 2011, Pages 225 – 253. London: Routledge
- Markussen, E., Lødding, B. & Holen, S. (2012). *De' hær e'kke nokka for mæ. Om bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående skole i Finnmark i skoleåret 2010–2011*. Rapport 10. Oslo: NIFU.
- Markussen, E., Frøseth, M.W., Lødding, B. & Sandberg, N. (2008). *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*. Rapport 13. Oslo: NIFU STEP
- Mastekaasa, A. (2011). Ulikhet i arbeidsinntekter i Norge 1975–2004 mellom og innen utdanningsnivåer. *Søkelys på arbeidslivet*, 28 (1-2): 67-88.
- Nergård, T.B. (2005). *Skoleprestasjoner til barn med særboende foreldre. En litteraturstudie*. Rapport 18. Oslo: NOVA.
- Newman, F.M., Wehlage, G.G. & Lamborn, S.D. (1992). The significance and sources of student engagement. I F.M. Nexman (red.), *Student engagement and achievement in American secondary schools*. New York og London: Teachers College Press.
- NOU (2019: 25). *Med rett til å mestre*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- NOU (2019: 3). *Nye sjanser – bedre læring — Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Nygård, G. (2019). *6 av 10 menn fullførte en grad i løpet av åtte år*. SSB artikkel, publisert 26. juni 2019. Tilgjengelig online: <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/6-av-10-menn-fullfor-te-en-grad-i-lopet-av-atte-ar>
- Olsen, R.V. & Björnsson, J.K. (2018). Fødselsmåned og skoleprestasjoner. I: Julius Kristjan Björnsson & Rolf Vegar Olsen (red.), *Tjue år med TIMSS og PISA i Norge: Trender og nye analyser*. s 76 – 93. Universitetsforlaget.
- Opheim, V. (2004). Like muligheter, men ulikt utbytte? *Betydningen av sosial bakgrunn for overgang fra utdanning til arbeid blant nyutdannede kandidater i perioden 1987-2001*. NIFU-rapport 1/2004, Oslo: NIFU.
- Opheim, V. (2009). Kostnader ved frafall: Hva betyr frafall i videregående opplæring for inntekt blant ulike grupper yrkesaktiv ungdom? *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 26 (4):325– 340.
- Rumberger, R.W. (2011). *Dropping out. Why student drop out of high school and what can be done about it*. Cambridge, Massachusetts & London, England. Harvard University Press
- Rutter, M., Maughan, B., Mortimore, P. og Ouston, J. (1979). *Fifteen Thousand Hours. Secondary Schools and their effects on Children*. Somerset: Open Books.

- Salvanes, K.V., Grøgaard, J.B., Aamodt, P.O., Lødding, B. og Hovdhaugen, E. (2015). *Overganger og gjennomføring i de studieforberedende programmene*. Rapport 13. Oslo: NIFU.
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993), *Persistent Inequality: Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder: Westview Press.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *American Economic Review* 51(1): 1-17.
- Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *Quarterly Journal of Economics*, 87(3): 355-374.
- SSB (2019). *Gjennomføring i videregående opplæring* (publisert 13.juni 2019). <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgogjen>. Lest januar 2020
- Støren, L.A., Helland, H. og Grøgaard, J.B. (2007). *Og hvem stod igjen...?* Rapport 14/2007. Oslo: NIFU
- Støren, L. A, V. Opheim & H. Helland (2009). Getting through closed doors? Labour market entry among ethnic minority and majority youth with low levels of formal education. *Journal of Education and Work*, 22(4): 261-282
- Støren, L. A. (2011). Ut av videregående med ulik kompetanse – de første årene på arbeidsmarkedet. I Statistisk sentralbyrå. *Utdanning 2011 – veien til arbeidslivet*. Statistiske Analyser nr. 124. Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Støren, L. A. (2002) De første årene av karrieren: forskjeller og likheter mellom minoritet og majoritet med høyere utdanning. Rapport 7/2002. Oslo: NIFU
- Støren, L. A. (2005) 'Arbeidsledighet blant innvandrere med høyere utdanning', *Søkelys på arbeidsmarkedet* 22: 51–64.
- Sullivan, A. (2001). Cultural Capital and Educational Attainment *Sociology*, 35(4): 893-912.
- Vestheim, O.P., Husby, M., Aune, T.K. & Bjerkeset, O. (2019). A Population Study of Relative Age Effects on National Tests in Reading Literacy. *Frontiers in Psychology*.
- Vogt, K.C (2017). Vår utålmodighet med ungdom. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(1): 105–119.
- Wehlage, G.G., Rutter, R.A., Smith, G.A., Lesko, N. & Fernandez, R.R. (1989). *Reducing the risk. schools as communities of support*. London – New York – Philadelphia: The Falmer Press.
- Wiborg, Ø. (2006). Suksess i arbeidsmarkedet blant høyt utdannede innvandrere. Betydningen av jobbkompetanse, sosiale nettverk og diskriminering for inntekt. *Sosiologisk tidsskrift* 14(3): 276-297
- Wiborg, Ø., Arnesen, C.Å., Grøgaard, J.B., Støren, L.A. Opheim, V. (2011). *Elevers prestasjonsutvikling – hvor mye betyr skolen og familien? Andre delrapport fra prosjektet «Ressurser og resultater»*. Rapport 35. Oslo: NIFU

Vedlegg

Vedlegg 1. Om regresjonsanalyser

Den grunnleggende teknikken som benyttes i både det vi kaller regresjonsanalyse og stianalyse bygger på regresjon, enten det er lineær regresjon, binær logistisk regresjon eller multinomisk logistisk regresjon. Prinsippet går ut på å forklare den felles variasjonen mellom den avhengige variabelen (for eksempel inntekt) og de uavhengige variablene, samtidig som den felles variasjonen mellom de uavhengige variablene justeres for. Metoden sammenligner påvirkningen av enkeltforhold (uavhengige variabler) på det fenomenet vi undersøker (den avhengige variabelen), samtidig som alle andre forhold holdes fast. Sammenhengene vi finner gjelder derfor under betingelsen alt annet likt.

Logistisk regresjonsanalyse åpner opp for at den avhengige variabelen er to-delt. Det betyr at den avhengige variabelen bare har to utfall, som for eksempel «kompetanse» eller «ikke-kompetanse». De beregnede effektene vil avhenge av hvordan referansegruppa defineres. Denne definisjonen påvirker nivået på de beregnede sannsynlighetene. Hvis sammenligningsgruppa (referansegruppa) har meget høy kompetanseoppnåelse (minst 85 prosent) eller meget lav kompetanseoppnåelse (maksimalt 15 prosent) vil en beregnet forskjell mellom to grupper gi mindre utslag målt i sannsynlighet (eller prosentpoeng forskjell) enn om sammenligningsgruppa har en kompetanseoppnåelse rundt f.eks. 50 prosent. I motsetning til i utdanning lønner seg (Markussen 2014) benyttet vi logistisk regresjon med en såkalt probit-kobling mellom den todelte avhengige variabelen og de uavhengige variablene. Dette er også kalt probit regresjon. Dette er et alternativ til logistisk regresjon med de samme prinsippene, men med en annen formel som bygger på den normalfordelte distribusjonen. Dette muliggjorde at alle analysene (inkl stianalysene) ga sammenlignbare estimater²⁸. Formelen som er brukt for å beregne sannsynlighetene går ut på å først utregne Z, som er en lineær kombinasjon av alle variabler som inngår i regresjonsligningen $Z=(a + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_nX_n)$, der X_1 ,

²⁸ Programvaren Mplus kan ikke kjøre logistisk regresjon med såkalt logit-kobling for noen typer stianalyser i rapporten.

..., X_n er variabler, b_1, \dots, b_n er estimerte stigningskoeffisienter og a er skjæringspunktet/konstantledd. Denne Z -verdien slår man så opp i en Z -skårtafell som viser sannsynligheten for å oppnå denne verdien. For å utregne sannsynlighetene vi har presentert i grafene for regresjonsanalysene benyttes derfor det ustandardiserte estimatet (kolonne b i tabellene under vedlegg 4). Som eksempel tar vi utgangspunkt i forskjell i sannsynlighet for to ulike karaktersnitt i regresjonsanalysen i 3.2.1 hvor vi skrev «En respondent i referansegruppa med karakteren 2 i gjennomsnitt fra tiende klasse hadde 22 prosent sjanse for å fullføre etter fem år.» Summen av skjæringspunktet/konstantleddet, $-2,267$, og stigningskoeffisienten for karaktersnitt multiplisert med karaktersnittet 2 blir derfor $Z=-0,783$. I Z -skårtafellen utgjør dette 0,22, altså 22%.

I alle de multivariate regresjonsanalysene tas det hensyn til elevens ungdomsskole, stratifiseringen av utvalget innenfor fylkene, utfallsvektning av elevene gitt populasjonen i 2002, og om den avhengige variabelen er todelt (kompetanseoppnåelse fra videregående), eller kontinuerlig (f.eks. inntekt). Vi har også utprøvd mange alternative modeller med for eksempel utfallsmålene som ordinale (flerdelt i en tenkt stigende rekkefølge). Ved todelt eller ordinal avhengig variabel vil logistisk regresjon gi estimater som kan omformes til sannsynlighet for å tilhøre en gruppe (f.eks. «bestått») kontra referansegruppa (f.eks. «ikke bestått»). For eksempel, dersom en koeffisient er positiv vil elever med denne karakteristikken ha høyere sannsynlighet for kompetanseoppnåelse enn elever som ikke har denne karakteristikken, gitt at elevene tilhører referanse-gruppen på de andre variablene (dvs. nullpunktet).

Analysene gjøres med en estimeringsteknikk som unngår skjevhet relatert til manglende data på de uavhengige variablene og de kontinuerlige avhengige variablene. Det er likevel teoretisk svært sannsynlig at elever som har falt fra studien også har falt fra i skoleløpet, sammenlignet med de gjenværende i studien. Spredningen i datagrunnlaget er derfor noe mindre enn det som kan tenkes. Vi antar derfor at våre funn kan være konservative.

Vedlegg 2. Frekvenstabeller for observerte variabler som inngår i faktorvariablene for skolemotivasjon

Tabell V.1. Andeler som har svart de ulike kategoriene i de observerte variablene som inngår i faktorvariablene for skolemotivasjon. Se tabell V.4 for forklaring til kolonnen Faktor. K1-K4 er svarkategoriene: Stemmer svært dårlig, stemmer ganske dårlig, stemmer ganske godt, stemmer svært godt.

Faktor	Variabel	K1 (%)	K2 (%)	K3 (%)	K4 (%)	Mangler (%)
ENGAFOR	Mine foreldre henter meg når jeg har vært på fest i helgene	24,5	20,6	28,6	21,9	4,4
ENGAFOR	Mine foreldre hjelper meg ofte med skolearbeidet	9,9	24,8	33,6	28,6	3,1
ENGAFOR	Mine foreldre er svært interessert i skolearbeidet mitt	2,6	8,3	45,5	41,4	2,2
ENGAFOR	Mine foreldre kjenner vennene mine godt	3,9	13,5	47	31,9	3,6
ENGAFOR	Mine foreldre synes det er viktig at jeg gjør leksene mine	1,4	4,3	33,3	58,8	2,2
ENGAFOR	Mine foreldre går ofte på foreldremøter	4,6	10,2	32,8	49,2	3,3
ENGAFOR	Mine foreldre roser meg ofte for skolearbeidet mitt	5	12,6	42,6	36,7	3,1

Tabell V.2. Andeler som har svart de ulike kategoriene i de observerte variablene som inngår i faktorvariablene for skolemotivasjon. Se tabell V.4 for forklaring til kolonnen Faktor. K1-K5 er svarkategoriene: Aldri, sjelden, av og til, ofte, svært ofte.

Faktor	Variabel	K1 (%)	K2 (%)	K3 (%)	K4 (%)	K5 (%)	Mangler (%)
FOCUS	Jeg blir lett distraherert i timene	16,2	29,8	32,3	14,7	4,4	2,5
FOCUS	Jeg drømmer meg bort og tenker på andre ting i timene	10	23,8	35,1	20	9,7	1,4
FOCUS	Jeg fullfører ikke oppgaver som skal løses i timene	21,9	38,3	26,2	8,4	2,3	3
FOCUS	Jeg hører ikke etter når andre snakker	35,1	40,5	13,9	3,5	1	6
FOCUS	Jeg følger ikke de beskjedene lærerne gir	36,1	38,1	12,4	4,8	1,8	6,7
FOCUS	Jeg er rastløs og urolig på plassen min i timene	26,8	33	23,3	8,7	3	5,3
FOCUS	Jeg er trøtt og uopplagt i timene	14,3	31,5	34,4	12,8	4,9	2,2
PLIKTELEV	Jeg snakker med medelever og bråker når det er meningen at det skal være stille	26,2	37	20,4	5,2	1,2	10
PLIKTELEV	Jeg er ekstra bråkete ovenfor lærere jeg ikke liker	47,9	29,4	12,2	4,3	1,8	4,4
PLIKTELEV	Jeg kommer for seint til timene	32,9	37,2	16,3	5,5	2,2	5,9
PLIKTELEV	Jeg forstyrrer andre elever når de jobber i timene	29	39	21,5	4,3	1,6	4,6
PLIKTELEV	Jeg prater høyt og finner på tull når det læreren snakker om er kjedelig og vanskelig	37,2	31,5	15,8	5,3	1,8	8,3
PLIKTELEV	Jeg svarer tilbake når læreren snakker strengt til meg	37,8	29,4	16,7	7	2,7	6,5

Tabell V.3. Andeler som har svart de ulike kategoriene i de observerte variablene som inngår i faktorvariablene for skolemotivasjon. Se tabell V.4 for forklaring til kolonnen Faktor. K1-K4: Helt uenig, litt uenig, litt enig, helt enig.

Faktor	Variabel	K1 (%)	K2 (%)	K3 (%)	K4 (%)	Mangler (%)
PULL	Fordi denne utdanningen gir meg mulighet til å utnytte evnene mine	4,9	10,4	36,8	46,1	1,8
PULL	Fordi da kan jeg få en fin jobb	7,8	10	35,2	45,4	1,5
PULL	Fordi denne utdanningen gir mulighet for jobb med god lønn	8,9	14,3	34,2	40,7	1,8
PULL	Fordi denne utdanningen er nødvendig for det yrket jeg sikter mot	6,6	11,3	29	51,2	1,8
TILFREDS	Mye av tida på skolen er bortkastet	17,1	28,3	37,5	17	0,2
TILFREDS	Jeg har engasjerende lærere	10,6	30,5	43,6	15,1	0,2
TILFREDS	De fleste lærerne mine er flinke	7,6	21,2	43,5	27,4	0,3
TILFREDS	Jeg lærer mye på skolen	3,5	13,6	43,7	39	0,2
TILFREDS	Undervisningen er interessant	8,6	29,6	49,1	12,4	0,2
TILFREDS	Undervisningen er slik at jeg får utbytte av den	4,7	24,8	53,7	16,4	0,5

Tabell V.4. Hver av faktorene som inngikk i regresjonsanalyser som latente variabler (strukturelle ligningsmodeller) hadde middels til høy modellfit.

Faktor	Forkortet	X (df)	CFI/TLI	RMSEA	SRMR
Undervisningsfokus	FOCUS	1706,7 (14)	0,966/ 0,949	0,114	0,031
Tilfredshet med undervisningen	TILFREDS	611,2 (9)	0,984/ 0,973	0,085	0,023
Pull mot utdanningen	PULL	906,5 (2)	0,948/ 0,845	0,222	0,040
Pliktoppfyllende elev	PLIKTELEV	514,6 (9)	0,985/ 0,975	0,078	0,022
Foreldrenes akademiske og sosiale engasjement	ENGAFOR	849 (14)	0,958/ 0,936	0,081	0,037

Tabell V.5. Faktorladningene for de observerte variablene som inngikk i faktorvariablene. Modellfit er middels til høy for hver av faktorene i separate konfirmerende faktoranalyser. Svært få av variablene hadde en forklart varians (R^2) mindre enn 0,4. Faktorene med lavest fit var pull-motivasjon mot utdanningen og foreldrenes engasjement.

Faktor	Variabel	Faktorladning	SE	$R^2 < 0,4$
ENGAFOR	Mine foreldre henter meg når jeg har vært på fest i helgene	1	0	Ja
ENGAFOR	Mine foreldre hjelper meg ofte med skolearbeidet	1,713	0,083	Ja
ENGAFOR	Mine foreldre er svært interessert i skolearbeidet mitt	3,181	0,144	
ENGAFOR	Mine foreldre kjenner vennene mine godt	1,717	0,080	Ja
ENGAFOR	Mine foreldre synes det er viktig at jeg gjør leksene mine	2,818	0,127	
ENGAFOR	Mine foreldre går ofte på foreldremøter	1,765	0,085	Ja
ENGAFOR	Mine foreldre roser meg ofte for skolearbeidet mitt	2,469	0,113	Ja
FOCUS	Jeg blir lett distrauert i timene	1	0	
FOCUS	Jeg drømmer meg bort og tenker på andre ting i timene	0,923	0,008	
FOCUS	Jeg fullfører ikke oppgaver som skal løses i timene	0,999	0,007	
FOCUS	Jeg hører ikke etter når andre snakker	0,894	0,008	
FOCUS	Jeg følger ikke de beskjedene lærerne gir	0,900	0,008	
FOCUS	Jeg er rastløs og urolig på plassen min i timene	1	0,007	
FOCUS	Jeg er trøtt og uopplagt i timene	0,974	0,008	
PLIKTELEV	Jeg snakker med medelever og bråker når det er meningen at det skal være stille	1	0	
PLIKTELEV	Jeg er ekstra bråkete ovenfor lærere jeg ikke liker	0,981	0,011	
PLIKTELEV	Jeg kommer for seint til timene	0,861	0,011	Ja
PLIKTELEV	Jeg forstyrrer andre elever når de jobber i timene	1,112	0,011	
PLIKTELEV	Jeg prater høyt og finner på tull når det læreren snakker om er kjedelig og vanskelig	1,056	0,010	
PLIKTELEV	Jeg svarer tilbake når læreren snakker strengt til meg	0,770	0,011	Ja
PULL	Fordi denne utdanningen gir meg mulighet til å utnytte evnene mine	1	0	
PULL	Fordi da kan jeg få en fin jobb	0,916	0,015	
PULL	Fordi denne utdanningen gir mulighet for jobb med god lønn	0,990	0,016	
PULL	Fordi denne utdanningen er nødvendig for det yrket jeg sikter mot	1,067	0,014	
TILFREDS*	Mye av tida på skolen er bortkastet	1	0	Ja
TILFREDS	Jeg har engasjerende lærere	1,334	0,022	
TILFREDS	De fleste lærerne mine er flinke	1,215	0,021	
TILFREDS	Jeg lærer mye på skolen	1,402	0,020	
TILFREDS	Undervisningen er interessant	1,306	0,023	
TILFREDS	Undervisningen er slik at jeg får utbytte av den	1,408	0,022	

* betyr at variabelen ble snudd i faktoranalysen.

Vedlegg 3. Yrkesgrupper

Tabell V.6. Antall respondenter i hoved- og undergrupper av yrker. Jf. tabell 5.12

Hovedgruppe (jf. tabell 4.6)	Undergruppe	N
Ledere (N=393)	Offiserer fra fenrik og høyere grad	71
	Politikere og toppledere	60
	Administrative og merkantile ledere	84
	Ledere av enheter for vareproduksjon og tjenesteyting	74
	Ledere i hotell, restaurant, varehandel mv.	104
Akademiske yrker (N=1228)	Realister, sivilingeniører mv.	251
	Rådgivere innen økonomi, administrasjon og salg	575
	IKT-rådgivere	156
	Juridiske, samfunnsvitenskapelige og humanistiske yrker	246
	Medisinske yrker	604
	Undervisningsyrker	680
Høyskoleyrker (n=1414)	Ingeniører mv.	333
	Helserelaterte yrker	141
	Medarbeidere innen økonomi, administrasjon og salg	658
	Yrker innen kultur, idrett mv.	184
	IKT-teknikere	98
Kontoryrker (n=574)	Kontormedarbeidere	171
	Kundeserviceyrker	144
	Økonomi- og logistikkmedarbeidere	255
	Postbud, arkiv- og personalkontormedarbeidere	4
Salg- og serviceyrker (n=1473)	Yrker innen personlig tjenesteyting	218
	Salgsyrker	499
	Pleie- og omsorgsarbeidere	649
	Sikkerhetsarbeidere	107
Håndverkere og primæryrker (n=654)	Jordbrukere	20
	Skogbrukere, fiskere mv.	1
	Byggearbeidere	266
	Metall- og maskinarbeidere	158
	Presisjonsarbeidere, kunsthåndverkere, grafiske arbeidere mv.	15
	Elektrikere, elektronikere mv.	170
	Andre håndverkspregede yrker	17
	Befal med sersjant grad	2
Menige	5	
Arbeideryrker (n=281)	Prosess- og maskinoperatører	114
	Montører	21
	Transportarbeidere og operatører av mobile maskiner mv.	146
Renholdere, hjelpearbeidere mv. (n=166)	Renholdere mv.	38
	Hjelpearbeidere i jordbruk, skogbruk og fiske	3
	Hjelpearbeidere i bergverk, industri, bygg og anlegg og transport	75
	Kjøkkenassistenter	25
	Reklamedistributører mv.	1
	Renovasjons- og gjenvinningsarbeidere mv.	24
	Utenfor arbeidslivet	1073
	Ukjent status	801

Vedlegg 4. Estimer for regresjonsanalysene

Tabell V.7. Oversikt over forkortelser benyttet i påfølgende vedleggstabeller.

Kolonne- navn	Betydning
b	ustandardisert (original koeffisient). Benyttes for å utregne sannsynlighet i logistiske regresjonsanalyser.
Std (b)	standardiserte estimer, dvs. original koeffisient delt på utfallsvariabelens standardavvik. Benyttes for å bestemme størrelsen på påvirkningen (stor, middels, liten, ubetydelig).
95% KI	95% konfidensintervaller for det standardiserte estimatet. Benyttes for å avgjøre om påvirkningen er statistisk signifikant på 95%-nivået.

Tabell V.8. Estimer for logistisk regresjonsanalyse av kompetanseoppnåelse fra videregående etter fem år. Figur 3.14

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Høyere undervisningsfokus	-0,131	-0,072	-0,140	-0,005
Høyere kognitiv aktivering i undervisningen	0,200	0,084	0,051	0,117
Høyere pull-motivasjon mot VGS-utdanning	0,118	0,065	0,037	0,093
Høyere selvdisiplin i undervisningen	0,100	0,055	-0,015	0,124
Mer foreldreengasjement	0,124	0,025	-0,004	0,053
Gjennomsnittskarakter fra GS	0,742	0,552	0,509	0,594
Hvis elev kom inn på Vg1-førstevalget	0,123	0,092	0,026	0,158
Høyere fravær (%) i 2002	-0,029	-0,022	-0,024	-0,019
Østfold	0,255	0,190	0,079	0,301
Akershus	-0,035	-0,026	-0,129	0,077
Hedmark	-0,003	-0,002	-0,123	0,118
Buskerud	0,113	0,084	-0,029	0,197
Vestfold	-0,106	-0,079	-0,174	0,016
Telemark	0,274	0,204	0,060	0,349
Yrkesfag	-0,371	-0,276	-0,345	-0,206
Påbygg	-0,023	-0,017	-0,098	0,063
Gutter	-0,134	-0,100	-0,151	-0,049
Født en mnd senere på året	-0,044	-0,032	-0,062	-0,003
Født en mnd senere på året^2	0,005	0,003	0,001	0,006
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,267	0,198	0,139	0,258
Hvis mor arbeidet i 2002	0,107	0,080	0,012	0,148
Hvis far arbeidet i 2002	0,142	0,106	0,015	0,197
Hvis foreldrene har lang HU	0,296	0,220	0,108	0,333
Hvis foreldrene har kort HU	0,169	0,126	0,071	0,181
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,037	-0,028	-0,102	0,046
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,272	-0,203	-0,422	0,017
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,076	0,057	-0,111	0,225
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	-0,014	-0,010	-0,126	0,106
Fastledd	-2,267	-1,687		

Tabell V.9. Estimer for logistisk regresjonsanalyse av kompetanseoppnåelse fra videregående etter 14 år. Figur 3.15

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Høyere undervisningsfokus	-0,007	-0,004	-0,087	0,080
Høyere kognitiv aktivering i undervisningen	0,126	0,057	0,022	0,092
Høyere pull-motivasjon mot VGS-utdanning	0,168	0,099	0,064	0,135
Høyere selvdisiplin i undervisningen	-0,002	-0,001	-0,086	0,084
Mer foreldreengasjement	0,046	0,010	-0,022	0,042
Gjennomsnittskarakter fra GS	0,659	0,527	0,480	0,574
Hvis elev kom inn på Vg1-førstevalget	-0,006	-0,005	-0,094	0,085
Høyere fravær (%) i 2002	-0,026	-0,021	-0,024	-0,018
Østfold	0,196	0,156	0,027	0,286
Akershus	-0,033	-0,026	-0,157	0,105
Hedmark	0,008	0,006	-0,130	0,142
Buskerud	0,101	0,081	-0,050	0,211
Vestfold	-0,057	-0,045	-0,161	0,070
Telemark	0,178	0,143	-0,012	0,297
Yrkesfag	-0,171	-0,137	-0,216	-0,057
Påbygg	0,007	0,006	-0,083	0,095
Gutter	-0,061	-0,048	-0,106	0,009
Født en mnd senere på året	-0,012	-0,010	-0,048	0,028
Født en mnd senere på året^2	0,002	0,002	-0,001	0,004
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,272	0,218	0,157	0,278
Hvis mor arbeidet i 2002	0,146	0,117	0,039	0,195
Hvis far arbeidet i 2002	0,032	0,025	-0,070	0,120
Hvis foreldrene har lang HU	0,295	0,236	0,126	0,347
Hvis foreldrene har kort HU	0,169	0,135	0,060	0,211
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,085	-0,068	-0,151	0,015
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,066	-0,053	-0,307	0,202
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,032	0,026	-0,164	0,216
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	-0,018	-0,014	-0,139	0,110
Fastledd	-1,657	1,326		

Tabell V.10. Estimater for lineær regresjonsanalyse av høyeste oppnådde utdanning i 2016. Figur 3.25

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Høyere undervisningsfokus	-0,017	-0,002	-0,042	0,037
Høyere kognitiv aktivering i undervisningen	0,323	0,033	0,017	0,049
Høyere pull-motivasjon mot VGS-utdanning	0,224	0,030	0,014	0,046
Høyere selvdisiplin i undervisningen	-0,061	-0,008	-0,048	0,032
Mer foreldreengasjement	0,306	0,015	-0,002	0,031
Gjennomsnittskarakter fra GS	2,547	0,458	0,433	0,484
Hvis elev kom inn på Vg1-førstevalget	-0,152	-0,027	-0,079	0,024
Høyere fravær (%) i 2002	-0,067	-0,012	-0,014	-0,010
Østfold	-0,044	-0,008	-0,079	0,063
Akershus	-0,287	-0,052	-0,115	0,012
Hedmark	-0,179	-0,032	-0,105	0,041
Buskerud	0,010	0,002	-0,054	0,057
Vestfold	-0,437	-0,079	-0,125	-0,032
Telemark	-0,034	-0,006	-0,102	0,090
Yrkesfag	-3,690	-0,664	-0,700	-0,629
Påbygg	-0,762	-0,137	-0,179	-0,095
Gutter	-0,428	-0,077	-0,109	-0,045
Født en mnd senere på året	-0,023	-0,004	-0,023	0,015
Født en mnd senere på året ²	0,005	0,001	0,000	0,002
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,600	0,108	0,078	0,138
Hvis mor arbeidet i 2002	0,247	0,045	0,007	0,082
Hvis far arbeidet i 2002	0,132	0,024	-0,026	0,073
Hvis foreldrene har lang HU	1,923	0,346	0,289	0,403
Hvis foreldrene har kort HU	1,403	0,253	0,217	0,288
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,651	-0,117	-0,159	-0,076
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,276	-0,050	-0,190	0,091
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,646	0,116	0,039	0,193
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	0,454	0,082	0,013	0,151
Fastledd	3,701	0,666	0,518	0,814

Tabell V.11. Estimater for logistisk regresjonsanalyse av posisjon i arbeidslivet i 2016. Yrkesfagorienterte. Figur 4.10 – 4.12

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Ett år mer med heltid	0,309	0,206	0,179	0,233
Ett år mer med deltid	0,291	0,194	0,158	0,230
Ett år mer med NAV-støtte	-0,127	-0,084	-0,117	-0,051
VG1, VG2 og grunnkompetanse	0,197	0,131	-0,009	0,271
Yrkeskompetanse skoleløp	0,125	0,084	-0,184	0,351
Fagbrev eller dobbelkompetanse	0,116	0,077	-0,099	0,254
Fagskole	0,170	0,114	-0,129	0,356
Sluttet innen 2007	-0,158	-0,106	-0,279	0,067
Stryker innen 2007	-0,009	-0,006	-0,200	0,189
Gjennomsnittskarakter fra GS	-0,037	-0,025	-0,095	0,045
Gutter	0,197	0,132	0,035	0,228
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,018	0,012	-0,078	0,102
Hvis mor arbeidet i 2002	0,052	0,035	-0,090	0,160
Hvis far arbeidet i 2002	-0,083	-0,055	-0,208	0,098
Hvis foreldrene har lang HU	0,145	0,097	-0,226	0,419
Hvis foreldrene har kort HU	0,220	0,147	0,017	0,276
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,084	-0,056	-0,160	0,048
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,451	-0,301	-0,677	0,075
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,073	0,049	-0,351	0,448
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	-0,016	-0,011	-0,194	0,172
Østfold	-0,091	-0,061	-0,309	0,187
Akershus	-0,072	-0,048	-0,255	0,159
Hedmark	0,020	0,014	-0,186	0,214
Buskerud	-0,314	-0,209	-0,439	0,020
Vestfold	-0,196	-0,131	-0,357	0,096
Telemark	0,229	0,153	-0,088	0,394
Yrkesfag	0,162	0,108	-0,068	0,283
Påbygg	-0,152	-0,102	-0,329	0,126
Fastledd	-0,901	-0,601		

Tabell V.12. Estimater for logistisk regresjonsanalyse av posisjon i arbeidslivet i 2016. Studieorienterte. Figur 4.13 – 4.15

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Ett år mer med heltid	0,276	0,222	0,203	0,241
Ett år mer med deltid	0,200	0,160	0,135	0,186
Ett år mer med NAV-støtte	-0,320	-0,257	-0,298	-0,217
VG1, VG2 og grunnkompetanse	-0,222	-0,178	-0,447	0,091
HU: < 180 ECTS	0,207	0,167	-0,009	0,342
HU: bachelor eller >180 ECTS	0,330	0,265	0,104	0,426
HU: master eller PhD	0,318	0,256	0,082	0,429
Sluttet innen 2007	0,228	0,183	-0,010	0,376
Stryker innen 2007	0,391	0,314	0,121	0,507
Gjennomsnittskarakter fra GS	-0,022	-0,018	-0,106	0,070
Gutter	0,054	0,043	-0,045	0,132
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,071	0,057	-0,029	0,144
Hvis mor arbeidet i 2002	-0,019	-0,015	-0,138	0,108
Hvis far arbeidet i 2002	-0,227	-0,183	-0,364	-0,002
Hvis foreldrene har lang HU	0,300	0,241	0,093	0,389
Hvis foreldrene har kort HU	0,086	0,069	-0,049	0,187
Hvis foreldrene har GS-utdanning	0,182	0,146	-0,017	0,310
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,149	-0,120	-0,471	0,231
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	-0,216	-0,174	-0,382	0,034
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	-0,139	-0,112	-0,305	0,082
Østfold	-0,073	-0,058	-0,189	0,073
Akershus	0,078	0,063	-0,066	0,191
Hedmark	0,208	0,168	0,024	0,312
Buskerud	-0,069	-0,056	-0,217	0,105
Vestfold	0,126	0,101	-0,066	0,269
Telemark	0,000	0,000	-0,154	0,153
Yrkesfag	-0,008	-0,007	-0,143	0,129
Påbygg	0,013	0,010	-0,141	0,162
Fastledd	-0,076	-0,061		

Tabell V.13. Estimater for lineær regresjonsanalyse av inntekt. Yrkesfagorienterte. Figur 5.1 – 5.3

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Ett år mer med heltid	0,219	0,219	0,199	0,239
Ett år mer med deltid	0,147	0,147	0,125	0,170
Ett år mer med NAV-støtte	0,129	0,130	0,108	0,151
Grunnskolen	-0,016	-0,016	-0,140	0,108
VG1, VG2 og grunnkompetanse	-0,013	-0,013	-0,120	0,093
Fagbrev eller dobbelkompetanse	0,073	0,074	-0,019	0,166
Fagskole	0,265	0,266	0,127	0,405
Sluttet innen 2007	-0,097	-0,097	-0,176	-0,019
Stryker innen 2007	-0,043	-0,043	-0,133	0,047
Gjennomsnittskarakter fra GS	0,019	0,019	-0,019	0,057
Gutter	0,321	0,322	0,269	0,374
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,000	0,000	-0,048	0,049
Hvis mor arbeidet i 2002	-0,025	-0,025	-0,089	0,039
Hvis far arbeidet i 2002	0,035	0,035	-0,052	0,122
Hvis foreldrene har lang HU	0,122	0,122	-0,066	0,311
Hvis foreldrene har kort HU	0,027	0,027	-0,049	0,103
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,052	-0,052	-0,110	0,005
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,181	-0,181	-0,361	-0,001
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,167	0,168	-0,170	0,506
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	-0,020	-0,020	-0,143	0,104
Østfold	0,023	0,023	-0,067	0,113
Akershus	0,079	0,079	0,007	0,152
Hedmark	-0,059	-0,060	-0,143	0,024
Buskerud	0,042	0,042	-0,039	0,123
Vestfold	-0,040	-0,040	-0,131	0,051
Telemark	0,086	0,086	-0,018	0,190
Yrkesfag	0,038	0,039	-0,059	0,136
Påbygg	-0,080	-0,080	-0,188	0,028
Ledere	0,487	0,488	0,319	0,656
Akademisk	0,419	0,420	0,256	0,585
Undervisning	0,431	0,432	-0,182	1,046
Høyskole	0,403	0,404	0,290	0,519
Salg & service	-0,124	-0,125	-0,210	-0,039
Håndverkere og primæryrker	0,076	0,076	-0,010	0,162
Arbeideryrker	0,210	0,210	0,092	0,329
Renhold, hjelpearbeidere, mv.	0,069	0,069	-0,061	0,199
Utenfor arbeidslivet	-0,495	-0,496	-0,606	-0,387
Ukjent yrke	-0,295	-0,296	-0,498	-0,094
Fastledd	-1,883	-1,887		

Tabell V.14. Estimer for lineær regresjonsanalyse av inntekt. Studieorienterte.
Figur 5.4 – 5.6

Parameter	b	Std (b)	95% KI	
Ett år mer med heltid	0,179	0,180	0,153	0,206
Ett år mer med deltid	0,067	0,068	0,053	0,082
Ett år mer med NAV-støtte	0,072	0,072	0,047	0,098
VG1, VG2 og grunnkompetanse	-0,032	-0,032	-0,220	0,156
HU: < 180 ECTS	-0,005	-0,005	-0,175	0,166
HU: bachelor eller >180 ECTS	0,069	0,070	-0,129	0,269
HU: master eller PhD	0,455	0,457	0,193	0,722
Sluttet innen 2007	-0,006	-0,006	-0,077	0,066
Stryker innen 2007	-0,117	-0,118	-0,192	-0,044
Gjennomsnittskarakter fra GS	0,096	0,097	0,063	0,130
Gutter	0,347	0,349	0,300	0,397
Hvis elev bodde m/begge foreldrene	0,015	0,015	-0,021	0,051
Hvis mor arbeidet i 2002	0,023	0,023	-0,025	0,072
Hvis far arbeidet i 2002	0,009	0,009	-0,055	0,072
Hvis foreldrene har lang HU	0,065	0,065	0,016	0,115
Hvis foreldrene har kort HU	0,023	0,023	-0,020	0,067
Hvis foreldrene har GS-utdanning	-0,021	-0,021	-0,084	0,043
Elever med vestlig innvandringsbakgrunn	-0,076	-0,076	-0,172	0,020
Elever som er ikke-vestlige etterkommere	0,137	0,138	0,013	0,263
Elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn	0,053	0,053	-0,061	0,168
Østfold	-0,038	-0,038	-0,096	0,019
Akershus	0,001	0,001	-0,064	0,066
Hedmark	-0,057	-0,057	-0,123	0,009
Buskerud	0,025	0,025	-0,037	0,087
Vestfold	0,014	0,014	-0,055	0,082
Telemark	-0,005	-0,005	-0,082	0,073
Yrkesfag	-0,030	-0,030	-0,079	0,018
Påbygg	-0,007	-0,007	-0,060	0,046
Ledere	0,395	0,397	0,295	0,499
Akademisk	0,294	0,296	0,214	0,378
Medisin	0,482	0,484	0,402	0,566
Undervisning	-0,005	-0,005	-0,076	0,066
Høyskole	0,352	0,354	0,281	0,427
Salg & service	-0,182	-0,183	-0,26	-0,106
Håndverkere og primæryrker	-0,143	-0,144	-0,267	-0,022
Arbeideryrker	0,111	0,111	-0,063	0,285
Renhold, hjelpearbeider, mv.	-0,200	-0,201	-0,381	-0,022
Utenfor arbeidslivet	-0,398	-0,400	-0,518	-0,283
Ukjent yrke	-0,419	-0,421	-0,546	-0,297
Fastledd	-1,880	-1,890		

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no